

Қазақстан Республикасы Білім және ғылым министрлігі
Министерство образования и науки Республики Казахстан

Ы. Алтынсарин атындағы Ұлттық білім академиясы
Национальная академия образования имени И. Алтынсарина

**Психологиялық-педагогикалық түзеу кабинеттерінің орта білім беру
ұйымдарының психологиялық-педагогикалық қолдау мамандарымен
өзара іс-қимылы бойынша әдістемелік ұсынымдар**

**Методические рекомендации по взаимодействию кабинетов психолого-
педагогической коррекции со специалистами психолого-педагогического
сопровождения организаций среднего образования**

**Нұр-Сұлтан
2022**

Ы. Алтынсарин атындағы Ұлттық білім академиясы Ғылыми кеңесімен баспаға ұсынылды (2022 жылғы 28 ақпандағы № 2 хаттама).

Рекомендовано к изданию Ученым советом Национальной академии образования им. И. Алтынсарина (протокол № 2 от 28 февраля 2022 года).

Психологиялық-педагогикалық түзеу кабинеттерінің орта білім беру ұйымдарының психологиялық-педагогикалық қолдау мамандарымен өзара іс-қимылы бойынша әдістемелік ұсынымдар – Нұр-Сұлтан: Ы. Алтынсарин атындағы ҰБА, 2021. – 176 б.

Методические рекомендации по взаимодействию кабинетов психолого-педагогической коррекции со специалистами психолого-педагогического сопровождения организаций среднего образования – Нур-Султан: НАО имени И. Алтынсарина, 2021. – 176 с.

Әдістемелік құралда еліміздің жалпы білім беретін мектептерінің әкімшілігіне, әдіскерлері мен педагогтеріне инклюзивті практиканы дамыту процесінде мектептің психологиялық-педагогикалық қолдау қызметінің психологиялық-педагогикалық түзету кабинеттерімен өзара байланысы бойынша әдістемелік ұсынымдар ұсынылады. Құрал білім беру ұйымының әкімшілігі мен педагогикалық ұжымына мектеп ортасында «баршаға арналған білім» қағидатын іске асыруда пәрменді практикалық көмек көрсетуі тиіс.

Әдістемелік ұсынымдар еліміздің жалпы білім беретін мектептерінің әкімшілігіне, әдіскерлеріне, білім басқармалары мен бөлімдерінің мамандарына арналған.

В методическом пособии администрации общеобразовательных школ, методистам, педагогам страны предлагаются методические рекомендации по взаимодействию службы психолого-педагогического сопровождения школы с кабинетами психолого-педагогической коррекции в процессе развития инклюзивной практики. Пособие должно оказать действенную практическую помощь администрации и педагогическому коллективу организации образования в реализации принципа «образование для всех» в школьной среде.

Методические рекомендации предназначены администрации общеобразовательных школ, педагогам страны, а также специалистам отделов и управлений образования.

© Ы. Алтынсарин атындағы
Ұлттық білім академиясы, 2022
Национальная академия
образования им. И. Алтынсарина, 2022

Кіріспе

Әрбір баланың сапалы білімге тең қолжетімділігін қамтамасыз ету – мемлекетіміздің маңызды міндеттерінің бірі.

Бүгінгі күні қоғам әртүрлі әлеуметтік топтар мен қабаттардың әлеуметтік мобильділік жағдайларын теңестіргенде ғана тиімді жұмыс істей алады. Қоғам тұрақтылығын сақтауда әрбір адамның білім алуы үшін тең құқықтар мен мүмкіндіктерді қамтамасыз ету маңызды. Халық сауаттылығының деңгейі, білім және ғылым инфрақұрылымның дамуы – жаңа білім мен технологиялар жетекші ресурстар болып табылатын прогрессивті қоғам мен озық экономиканы қалыптастырудың міндетті және маңызды шарты.

Халықаралық тәжірибе көрсеткендей, инклюзивті білім берудің барлық балалар үшін пайдасы зор. Себебі ол мектептегі білім беруді жоспарлау, жүзеге асыру және оны бағалау әдістеріне маңызды өзгерістер енгізеді, адам құқықтарын қамтамасыз ету құралы ретінде қызмет етеді, қоғамда да, білім беру саласында да демократияландыру және дербестендіру процесіне үлес қосуға мүмкіндік береді.

Мемлекет басшысы Қ.К. Тоқаев 2020 жылғы 1 қыркүйектегі Қазақстан халқына Жолдауында: «Күнделікті мәселелерді шешумен қатар, балалардың бәріне бірдей мүмкіндік туғызу үшін жүйелі шаралар қабылдау қажет. Балаларымыз қай жерде тұрса да, қандай тілде оқыса да сапалы білім алуы керек» деп атап өтті [1].

Соңғы жылдары мемлекетіміздің бағдарламалық құжаттарында білім беруді дамыту саласындағы маңызды міндеттердің арасында әрбір баланың сапалы білім алуға тең қолжетімділігін қамтамасыз ету, қауіпсіз және жайлы білім беру ортасын құру мәселелері белгіленгенін атап өту қажет [2; 3].

2021 жылғы жаңа жылдық құттықтау сөзінде мемлекет басшысы Қ.К. Тоқаев «Өскелең ұрпақтың үйлесімді дамуы мен бақытты балалық шағы – біздің жалпыұлттық міндетіміз» деп атап өтті [4].

Сонымен қатар қазіргі уақытта балалық шақ мәселелерін неғұрлым жүйелі түсіну және шешімдер қабылдау үшін Қазақстанда балалардың хал-ахуалының индексі бекітілді, ол әртүрлі салалардағы және өңірлер бойынша балалардың жағдайын жақсарту жөніндегі ұлттық саясаттың тиімділігін қадағалауға мүмкіндік береді [5]. Индекс орнықты даму саласындағы «Ешкім назардан тыс қалмауы тиіс» қағидатын ескере отырып әзірленді және әрбір баланың қауіпсіздігі, денсаулығы, білім алуы, материалдық әл-ауқаты және әлеуметтенуі секілді маңызды салаларды қамтиды.

Соңғы жылдары елімізде инклюзивті саясаттың қарқынды дамып келе жатқандығы, бірқатар халықаралық құжаттар ратификацияланғаны, заңнамалық және нормативтік құқықтық актілерге көптеген өзгерістер енгізілгені, барлық мүдделі тараптардың қатысуымен түрлі деңгейлерде талқылаулар өтіп жатқаны баршаға мәлім. Қазіргі уақытта психологиялық-медициналық-педагогикалық консультациялар қызметінің нормалары қайта қарастырылуда – инклюзивті білім берудің «медициналық» моделінен «әлеуметтік-педагогикалық» моделіне

көшу бойынша жұмыс жүргізілуде, бұл назарды баланың диагнозына емес, оның ерекше білім беру қажеттіліктеріне аударуды білдіреді.

Осыған байланысты инклюзивті білім беруді жүзеге асырудың ең басты шарты – *батылдық, табандылық* екенін байқаймыз: яғни инклюзия құндылықтарын практикада іске асыру, әрбір баланың өмірін бірдей құнды деп есептеу; әркімге өзін ортаға қатысты екенін сезінуге көмектесу; балалардың оқу процестеріне қатысуына жәрдемдесу; оқшаулау, кемсіту және оқуға қатысуға кедергі келтіретін басқа да тосқауылдардың санын азайту; әрбір балаға жан-жақты болуға және оған құрметпен, тең дәрежеде қарауға жәрдемдесу мақсатында инклюзивті мәдениетті, саясат пен практиканы дамыту.

Инклюзия кеңістігі балалар үшін де, ересектер үшін де қолжетімділік пен ашықтықты білдіреді. Жалпы білім беру ұйымдарының серіктестері неғұрлым көп болса, білім алушыға да мұның оң әсері көп болады. Серіктестердің ауқымы өте кең: оларға арнайы ұйымдарды, қоғамдық және ата-аналар қауымдастықтарын, оңалту орталықтарын және басқаларын жатқыза аламыз.

Қазіргі уақытта жалпы білім беретін мектеп педагогтері арасында ерекше білім беруді қажет ететін балалармен жұмыс істеуге қажетті дайындықтың болмау проблемасы өзекті. Инклюзивті ортада жұмыс жасауда педагогтердің кәсіби құзыреттілігінің жетіспеушілігі, психологиялық кедергілер мен кәсіби стереотиптердің болуы байқалады.

Әрбір педагог инклюзия жалпы білім беретін мектепке ерекше білім беруді қажет ететін баланың физикалық тұрғыда барып-келуі ғана еместігін түсінуі қажет. Бұл – мектептің өзгеруі, мектеп мәдениетінің өзгеруі, білім беру процесіне қатысушылардың қарым-қатынас жүйесінің өзгеруі, педагогтер мен мамандардың өзара тығыз байланысы, ата-аналарды балалармен жұмысқа тарту.

Инклюзивті білім беру идеясын қабылдаған және мектепте инклюзивті ортаны дамытатын жалпы білім беру ұйымдарының әкімшілігі мен педагогтері бала басты назарда болатын білім беру процесіне қатысушылар арасындағы өзара байланыс тетігін дамыту және педагогикалық процесті қалыптастыру бойынша көмекке мұқтаж.

Осыған байланысты қазіргі кезеңде мамандардың тәжірибесін тарату, арнайы педагогтер тарапынан жалпы білім беретін мектептердің педагогтеріне кәсіби қолдау көрсету бойынша жалпы білім беретін мектептердің арнайы ұйымдармен өзара байланыс форматын пысықтау маңызды. Қойылған міндеттерді іске асыру үшін инклюзивті практиканы дамыту мәселелеріне қатысты көптеген мәселелерді шешу қажет.

Демек, жалпы білім беретін мектептердің арнайы ұйымдармен өзара байланысы, мектептің білім алушыларына психологиялық-педагогикалық қолдау көрсетуді ұйымдастыру, жайлы білім беру ортасын құруда педагогтердің кәсіби құзыреттілігін арттыру секілді мәселелер зерттеуді қажет етеді деп қорытынды жасауға болады.

Әр баланың сапалы білім алу құқығын қамтамасыз ету мақсатында психологиялық-педагогикалық қолдау қызметі жалпы білім беретін мектептің толыққанды құрылымдық бөлімшесі болуы тиіс.

Сондықтан мектеп педагогтері ерекше білім беруді қажет ететін балаларды оқытуды дараландыру тәсілдерін түсінуде және жүзеге асыруда арнайы педагогика, педагогикалық психология саласындағы мамандардың кешенді әдістемелік көмегін қажет етеді. Жалпы білім беретін мектеп педагогтері меңгеруі тиіс ең маңызды нәрсе – әртүрлі балалармен жұмыс істей білу және осы әртүрлілікті педагогикалық процесте ескеру.

Мектеп педагогтері білім алушыларды психологиялық-педагогикалық қолдау ерекше білім беру қажеттіліктерін бағалау, яғни анықталған оқу қиындықтары мен олардың туындау себептері негізінде оқу процесінде білім алушыны қолдаудың түрлерін, нысандары мен көлемін айқындау негізінде жүзеге асырылатынын білуі тиіс. Бұл ретте қажеттіліктерді бағалау, сондай-ақ білім алушыларды қолдау деңгейлік сипатқа ие екенін ескерген жөн. Яғни білім алушыны бір деңгейден екінші деңгейге қолдауда қарқындылықты арттыру немесе керісінше азайту да қажет болуы мүмкін.

Арнайы білім беру өкілдері арасында ерекше білім беруді қажет ететін балаларды психологиялық-педагогикалық қолдауда психологиялық-педагогикалық түзету кабинеттерінің (ППТК) мамандары маңызды рөл атқарады. Психологиялық-медициналық-педагогикалық консультациялар (ПМПК) мамандарының ұсынымы бойынша ерекше қажеттіліктері ескеріле отырып, ерекше білім беруді қажет ететін балалар ППТК-нің әртүрлі мамандарынан қажетті көмек алады. 2020 ж. ҰБДҚ деректеріне сүйенсек, Қазақстанда 17 өңірінде барлығы 176 ППТК бар.

Әдістемелік ұсынымдарды әзірлеу барысында Ы. Алтынсарин атындағы Ұлттық білім академиясы Инклюзивті білім беру орталығының қызметкерлерімен ППТК мамандарына ерекше білім беруді қажет ететін білім алушыларды психологиялық-педагогикалық қолдаудың жағдайы, арнайы ұйымдардың еліміздің орта білім беру ұйымдарының педагогтерімен өзара байланысы жөнінде пікірлерін анықтау мақсатында сауалнама сұрақтары ұсынылды. Әдістемелік ұсынымның бөлімдерінде Қазақстанның барлық 17 өңірінің ППТК мамандарының сауалнамалық деректерін талдау нәтижелері, сондай-ақ жүргізілген сұхбаттардан алынған ақпарат пайдаланылды. Сауалнамаға ППТК-ның 2988 маманы қатысты. Алынған мәліметтер инклюзивті білім беру ортасын дамытуда ел педагогтеріне ұсынымдар әзірлеу үшін негіз болды.

Берілген әдістемелік ұсынымдар еліміздің жалпы білім беретін мектептерінің әкімшілігіне, әдіскерлерге, педагогтеріне инклюзивті практиканы дамыту процесінде мектептің психологиялық-педагогикалық қолдау қызметінің психологиялық-педагогикалық түзету кабинеттерімен өзара байланысын ұйымдастыруға көмек көрсетуге арналған. Әдістемелік құрал білім беру ұйымының әкімшілігі мен педагогикалық ұжымына мектеп ортасында «баршаға арналған білім» қағидатын іске асыруда пәрменді практикалық көмек көрсетуі тиіс.

1 Жалпы білім беретін мектептердің жергілікті қызметтермен ерекше білім беруді қажет ететін білім алушыларды психологиялық-педагогикалық қолдау бойынша өзара іс-қимылын ұйымдастырудың халықаралық тәжірибесі

Инклюзивті саясат қоғамды және оның институттарын кез келген адамды әлеуметке қосу үшін қолайлы жағдай туғызатындай етіп өзгерту қажеттілігін мәлімдейді. Саламанка декларациясымен инклюзивті білім беру түсінігінің белгіленуі қоғам мен оның мәдениетінің әртүрлілігін мойындаумен шектелмейді, бұл әртүрлілікке қоғамдағы қатынастың өзгеруін – инклюзивті білім берудің құндылығын, адамдар арасындағы айырмашылықтардың құндылығын түсінуді қажет етеді [6].

Біріккен Ұлттар Ұйымының Бас Ассамблеясымен 2030 жылға дейін барша халықтың жайлы әрі тұрақты болашағына қол жеткізу жоспары ретінде 17 мақсат әзірленді. Олардың қатарында «Сапалы білім беру» 4-ші мақсаты «сапалы білімнің баршаға тең қолжетімді болуын қамтамасыз ету және өмір бойы білім алу мүмкіндігін ынталандыруды» көздейді [7].

4-тұрақты даму мақсатына қол жеткізу үшін ЮНЕСКО-мен 2030 жылға қарай білімге тең қолжетімділікті қамтамасыз етудің 4 компоненттен тұратын тұжырымдамалық негізі әзірлегенін атап өту қажет:

- ұлттық және өңірлік деңгейлерде қолданыстағы заңнамаларын инклюзия және теңдік тұжырымдамаларымен толықтыру;
- инклюзия принциптерін айқындайтын және педагогтер тап болуы мүмкін кедергілерді болжайтын нақты ұлттық саясатты құру;
- тәуекел аймағындағы балалар үшін қажетті құрылымдар мен ұйымдар құру;
- баршаға білім беруге тең қолжетімділік технологияларын игеру;
- жалпы білім беретін мектеп мұғалімдері мен арнайы білім беру педагогтерінің тұрақты кәсіби дамуы [8].

Адамдарды «қалыпты» және «ерекше» деп бөлетін шекараларды бұзатын ойлаудың жаңа парадигмасы білім беру жүйесін де өзгертеді. Инклюзивті білім беру өзектілігі контекстінде білім беру процесін сапалы психологиялық-педагогикалық қолдауды жүзеге асыру үшін механизмдерді әзірлеу қажеттіліктері туындайды [6].

Ата-аналармен тығыз ынтымақтастықта, білім беру процесінің барлық қатысушыларының бірлескен командалық өзара байланысында ғана оқытудың қолайлы жағдайларына қол жеткізуге болады. Бұл ретте арнайы білім беру тәжірибесін жалпы білім беретін мектептерге интеграциялау мақсатында білім алушыларды психологиялық-педагогикалық қолдау мәселелері бойынша арнайы білім беру ұйымдарымен тығыз ынтымақтастық мектеп жұмысының маңызды құрамдас бөлігі болып табылады.

Осыған байланысты әлемнің әртүрлі елдерінде инклюзивті білім беруді іске асыру процестерін айғақтайтын жалпы білім беретін мектептердің ерекше білім беруді қажет ететін білім алушыларын психологиялық-педагогикалық қолдау

бойынша жергілікті қызметтермен өзара байланысының халықаралық тәжірибесіне шолу жасауды ұсынамыз.

Ерекше білім беруді қажет ететін білім алушыларға көмек кейбір елдерде мектеп қызметкерімен көрсетілсе, кейбір елдерде мектептен тыс маман тарапынан көрсетіледі. Мұндайда мектептен тыс жұмыс істейтін мамандар ерекше білім беруді қажет ететін білім алушыларға және олардың педагогтеріне қолдау көрсетуде шешуші рөлге ие. Сондай-ақ кейбір елдерде қолдаудың екі түрін байқауымызға болады. Қолдау білім алушыға да, педагогтерге де көрсетілуі мүмкін. Педагогтерге көрсетілетін қолдау тенденция ретінде қабылданғанымен, іс жүзінде жетілдіруді қажет етеді. Ал білім алушыларды қолдауға келер болсақ, ол баланың қажеттіліктері мен қолда бар ресурстарға байланысты барынша берілуде. Қолдау сынып ішінде де, сыныптан тыс та көрсетіледі.

Педагогтерге көрсетілетін негізгі қолдау түрлері келесідей:

- ақпарат;
- оқу материалдарын іріктеу;
- жеке білім беру жоспарларын әзірлеу;
- сабақты ұйымдастыру.

Мектептен тыс орналасқан сыртқы білім беру қызметтері білім алушыларды, педагогтер мен ата-аналарды қолдаудың әртүрлі формаларын жүзеге асырады. Мұндай қызметтерге жергілікті, өңірлік немесе ұлттық ресурстық орталықтарды, білім беруді қолдайтын жергілікті топтарды, мектеп кластерлерін және т.б. жатқыза аламыз. Халықаралық тәжірибе негізінде мектептен тыс көрсетілетін қолдау түрлеріне мысал келтіріп өтсек.

Чехия тәжірибесі

Педагогикалық және психологиялық кеңес беру орталықтары (педагогикалық-психологиялық орталықтар) – өңірлермен, Білім министрлігімен, басқармалармен, басқармалар кеңесімен, заңды немесе физикалық тұлғалармен құрылатын кеңес беру орталықтары. Әрбір ауданда кем дегенде бір орталық жұмыс істейді.

Кеңес беру орталықтарының қызметтері ерекше білім беру қажеттіліктері мәселелері бойынша психологтарға, мамандарға, алдын алу бойынша мамандарға (metodici prevence), әлеуметтік қызметкерлерге көрсетіледі.

Сарапшылардың жеке немесе топтық жұмысы білім алушылармен, олардың ата-аналарына (заңды өкілдеріне), педагогтерге көрсетіледі және диагностикалық, интервенциялық, әдістемелік және ақпараттық іс-шараларды қамтиды. Қолдау алдын ала жазылу негізінде орталықтарда көрсетіледі немесе сарапшы-кеңесшілер білім беру ұйымдарына барып қолдау көрсетеді.

Педагогикалық және психологиялық кеңес беру орталықтарының жалпы қызметі келесілерді қамтиды:

- білім алушылардың мектепке баруға дайындығын анықтау және осы мәселе бойынша есеп не ұсынымдар әзірлеу;
- білім алушылардың ерекше білім беру қажеттіліктерін анықтау және ұсынымдар әзірлеу. Бұл ұсынымдар психологиялық және арнайы педагогикалық диагностика әдістерін пайдалану негізінде білім алушыларды қолдау шаралары бойынша ұсынымдарды қамту;
- ерекше білім беруді қажет ететін және дарынды білім алушыларды қолдау шаралары бойынша ұсынымдар әзірлеу;
- «Білім туралы» заңына сәйкес білім алушыны мектепке немесе сыныпқа (бөлімге, оқу тобына) қабылдау, білім алушының ерекше қажеттіліктеріне сәйкес оқу бағдарламасына ауыстыру жөнінде есеп не ұсынымдар әзірлеу;
- ерекше білім беруді қажет ететін және дарынды білім алушыларды психологиялық-арнайы-педагогикалық тексеруді жүргізу;
- балаларға тікелей және арнайы білім беру қызметтерін көрсету;
- мектепте үлгерімі төмен немесе тұлғалық және әлеуметтік дамуында қиындықтарға тап болған білім алушыларға консультациялық қызметтер көрсету; аталған білім алушылардың ата-аналарына (заңды өкілдеріне) және педагогикалық қызметкерлерге білім алушы үлгерімінің келешегін түсіндіруге бағытталған консультациялық қызметтерді көрсету;
- әртүрлі мәдени қабатқа жататын және өмір сүру жағдайлары түрліше білім алушыларға консультациялық қызметтер көрсету;
- білім беру ұйымдарына консультациялық қызметтерді көрсету және қолдау шараларын қолдануда әдістемелік қолдау көрсету;
- білім алушыларға жұмысқа орналасу жөнінде кеңес беру;
- білім алушылардың ата-аналарына, заңды өкілдеріне ақпараттық, консультациялық және әдістемелік қолдау көрсету;
- қауіпті мінез-құлықтың алдын алу үшін сәйкесінше маман көмегімен профилактика бойынша мектеп маманының жұмысын үйлестіру және алдын алу шараларын іске асыру.

Орталықтар Чехия Республикасы Еңбек бюросының кәсіптік бағдарлау бойынша жергілікті бөлімшелерімен бірлесіп жұмыс істейді. Білім министрлігінің сайтында Чехия Республикасының педагогикалық және психологиялық кеңес беру орталықтарының картасы орналастырылған [9].

Литва тәжірибесі

2003-2005 жылдары педагогикалық-психологиялық қолдау моделі және 2004 жылы өңірлерде педагогикалық-психологиялық қызметтерді құру бағдарламасы

енгізілді. Арнайы психологиялық-педагогикалық қолдау көрсету және балалардың мейілінше тұрғылықты жері бойынша білім алуы үшін жағдайлар жасалды.

Литвалық білім беру жүйесіндегі білім алушыларды арнайы педагогикалық-психологиялық қолдау моделі:

- арнайы педагогикалық және психологиялық қолдау көрсететін мектептің 1-ші деңгейлі мамандары – *Балаларды қорғау жөніндегі комиссия*;
- 2-деңгей: өңірлік деңгейдегі *жергілікті педагогикалық-психологиялық қызмет*;
- 3-деңгей: ерекше қажеттіліктері бар балаларға *білім беру және психология ұлттық орталығы*.

Ерекше қажеттіліктері бар балаларды педагогикалық-психологиялық қолдаудың бірінші деңгейі:

Негізгі мақсаты – баланың жақын аймағында бастапқы педагогикалық-психологиялық бағалауды және арнайы педагогикалық-психологиялық қолдауды қамтамасыз ету;

Әрбір білім беру ұйымында (мектепке дейінгі, жалпы білім беретін) Балаларды қорғау жөніндегі комиссия жұмыс істейді.

Комиссияның мақсаты – ерекше білім беруді қажет ететін білім алушыларға білім беру бағдарламаларын бейімдеу, қауіпсіз білім беру ортасын құру бойынша жұмыстарды ұйымдастыру және үйлестіру.

Ерекше қажеттіліктері бар балаларды педагогикалық-психологиялық қолдаудың екінші деңгейі

Литвада шамамен 60 өңір бар. 2004 жылға дейін педагогикалық-психологиялық қызметтер тек 26 өңірде болса, бүгінгі таңда олардың саны 55-ке дейін жетті.

Психологиялық-педагогикалық қызметтің негізгі функциялары келесідей:

- баланың білім алудағы қиындықтарын; психологиялық және тұлғалық проблемаларын; ерекше қажеттіліктерін бағалау және қажет болған жағдайда арнайы білім беруді белгілеу;

- балаларға психологиялық, әлеуметтік, білім беру, ақпараттық-білім беру көмегін көрсету; мүмкіндігі шектеулі балаларға арнайы білім беру көмегін 21 жасқа дейін көрсету;

- ақпараттарды, сарапшылық білімдерін және кеңестерін ата-аналарға, мектепке, оның ішінде педагогикалық персоналға ұсыну;

- мектептерге психологиялық, әлеуметтік, педагогикалық, арнайы педагогикалық қызметтер көрсету;

- мектеп педагогтері, мамандары, ата-аналар үшін баланың психоэмоциялық дамуы, білім алуы бойынша оқыту курстарын, семинарлары мен дәрістерін ұйымдастыру;

-баланың ерекше қажеттіліктерін ескере келе білім беру бағдарламасы бойынша ұсынымдар әзірлеу. Баланың ата-анасымен және педагогтерімен кеңесу, әдістемелік қолдау көрсету.

Ерекше қажеттіліктері бар балаларға білім беру және психология ұлттық орталығы

Негізгі мақсаты: Литвада педагогикалық және психологиялық қолдаудың арнайы жүйесін әзірлеу және оны барынша тиімді ету.

Орталықтың міндеттері: Литвада педагогикалық және психологиялық қолдаудың арнайы жүйесінің стратегиясын құру және енгізу. Арнайы оқу материалдарын ұсыну жүйесін енгізу. Білім және ғылым министрілігінің қаржыландыруымен алдын алудың ұлттық бағдарламаларын орындауды ұйымдастыру.

Орталық қызметінің негізгі бағыттары:

Арнайы педагогикалық және психологиялық қолдау жүйесінің бірінші және екінші деңгейлерін үйлестіреді. Жергілікті деңгейде педагогикалық психологиялық қызметтерді әдістемелік қолдауды қамтамасыз етеді. Мамандар-психологтар, арнайы педагогтер, логопедтер, әлеуметтік педагогтер үшін оқу бағдарламаларын ұйымдастырады. Заңнамалық актілерді әзірлеуге қатысады. Баланың күрделі ерекше білім беру қажеттіліктерін бағалайды [10].

Ирландия тәжірибесі

National Educational Psychological Service (Ұлттық педагогикалық-психологиялық қызмет)

Ирландиядағы мектептер Ұлттық психологиялық-педагогикалық қолдау қызметіне (NEPS) жүгінеді. Бұл қызмет ерекше білім беруді қажет ететін балаларға қолдау көрсету мақсатында 1999 жылы құрылды. Қызмет психологиялық теория және практиканы қолдану негізінде балалардың мінез-құлық, эмоциялық, әлеуметтік және білімінің дамуын қолдауға бағытталған. Қолдау қызметі балалардың білім беру қажеттіліктерін анықтау, ата-аналардың (заңды өкілдер) жазбаша келісімімен бағалауды жүргізу, ауызша және жазбаша кері байланысты қамтамасыз ету мақсатында жұмыс істейді. Қолдаудың мақсаты баланың күшті және әлсіз жақтарын анықтауға бағытталған. Ересектер балалармен қалай жұмыс істеуі тиіс, қиындықтарын еңсеруде қандай әдіс-тәсілдерді қолдануы тиіс секілді сұрақтарға жауап беру мақсат етіледі. Қызмет сондай-ақ шиеленісті жағдайлар орын алғанда қолдау көрсетеді.

Ұлттық педагогикалық-психологиялық қызмет (NEPS) Білім және дағды департаментінің құрылымдық бөлімшесі болып табылады. Және оның миссиясы ерекше білім беруді қажет ететін балаларға ерекше назар аудару негізінде білім беруде психологиялық теория және практиканы қолдана отырып барлық балалардың тұлғалық, әлеуметтік және білімінің дамуын қолдауға бағытталған.

Қолдау білім беру ұйымдарына консультациялар негізінде көрсетіледі. Білім беру саласындағы барлық балаларды дамытуда қажеттіліктерді қанағаттандыра келе қолдау қызметі психологтары мектептерге мұғалімдер мен мектептердің интеграциясы мен тиімділігін арттыруға бағытталған нақты жағдайлар мен қолдау, дамыту бастамаларымен жеке жұмыс арасындағы тепе-теңдікті ұсынуға тырысады.

Қолдау қызметі психологтарының өздеріне бекітілген мектеп тізімдері бар, олар әдетте бірнеше орта білім беру ұйымдарынан және қосымша бастауыш деңгейдегі білім беру ұйымдарынан тұрады.

Мектепке қызмет көрсетуді жақсартудың маңызды элементі – әрбір мектептен жұмысты жыл сайын жоспарлы түрде ұйымдастыру. Мектептермен жоспарлы жұмыс негізінде мектеп және қолдау қызметі маманы мектептің кейбір білім алушыларының қажеттіліктерін бірлесіп зерделейді. Кейін олар жоспарды мақұлдайды. Жоспар анықталған қажеттіліктерге байланысты жеке де, жалпы да сипатқа ие болуы мүмкін.

The Special Education Support Service (Арнайы білім беруді қолдау қызметі)

Арнайы білім беруді қолдау қызметі Білім министрлігімен құрылды және қаржыландырылады және қазіргі таңда арнайы білім беру бойынша ұлттық кеңес (NCSE) құрамында қызмет етеді. Арнайы білім беруді қолдау қызметінің мақсаты ерекше білім беруді қажет ететін білім алушыларға мектепте білім беру сапасын арттыру болып табылады. Аталмыш қызмет бастауыш және орта мектептерде, арнайы мектептер мен сыныптарда ерекше білім беруді қажет ететін білім алушыларға білім беретін мектеп педагогтеріне қолдау көрсетеді, сондай-ақ педагогтердің кәсіби құзыреттіктерін дамыту үшін түрі бастамаларды іске асырып, үйлестіреді. 2017 жылдың наурыз айында Арнайы білім беруді қолдау қызметі Инклюзивтікті қолдау қызметін қалыптастыру үшін NCSE бастамасымен Мінез-құлықты қолдаудың ұлттық қызметімен және Есту, көру бұзылыстары бар балаларға арналған мұғалімдер қызметімен біріктірілді.

National Behaviour Support Service (Мінез-құлықты қолдаудың ұлттық қызметі)

2006 жылы Білім және кәсіби дағдылар министрлігі National Behaviour Support Service (Мінез-құлықты қолдаудың ұлттық қызметін) құрды. Бұл қызмет мінез-құлыққа байланысты мәселелер бойынша бастауыш сыныптан кейінгі

педагогтерге қолдау көрсетеді. Сервис серіктес мектептерді қолдаудың үш деңгейлі моделін ұсынды:

1 деңгей: бүкіл мектептің позитивті мінез-құлқын қолдау

2-деңгей: мінез-құлықты мақсатты интервенциялық қолдау

3 деңгей: жеке мінез-құлықты интенсивті қолдау.

Қолдаудың бұл үш деңгейі әрбір серіктес мектептің нақты талаптарына сәйкес бейімделген. 2017 жылдың наурыз айында NBSS Ұлттық педагогикалық-психологиялық қызметпен және Есту, көру бұзылыстары бар балаларға арналған мұғалімдер қызметімен Инклюзивтікті қолдау қызметін құру үшін бірікті. Инклюзивтікті қолдау моделін әзірлеу негізінде 75 мектепке дейінгі, бастауыш және жоғары мектепте пилотты жоба іске асуда [11].

Сингапур тәжірибесі

Балаларды ерте жастан дамыту агенттігі (ECDA) – Сингапурдағы ерте балалық шақ секторын реттеу және дамыту жөніндегі агенттік болып табылады, ол балабақшаларда да, бала күтімі орталықтарында да 7 жасқа дейінгі балалардың дамуының негізгі аспектілерін бақылайды. 2020 жылдың аяғында Әлеуметтік және отбасылық даму министрлігі жас балаларды дамыту және қолдау қызметтерін жақсырақ үйлестіру, тәрбиешілер мен мектепке дейінгі білім беру мамандарының құзыреттіліктерін дамыту және инклюзивтілікті арттыру үшін Балаларды ерте жастан дамыту агенттігі шеңберіндегі мектепке дейінгі қызметтермен ерте араласу қызметтерін қадағалауды біртіндеп біріктірді.

Білім министрлігі жалпы білім беретін мектептерде оқуға жауап береді. Министрлік әлеуметтік даму және отбасы министрлігінің мүгедектер істері жөніндегі басқармасымен және SG Enable-мен ынтымақтасады. Мүгедектер істері жөніндегі басқарма мүгедектерге қатысты саясат мәселелері жөніндегі ұлттық үйлестіру орталығы болып табылады. Ол барлық үкіметтік министрліктермен, мүгедектер ұйымдарымен және басқа да мүдделі тараптармен мүгедектердің, соның ішінде білім берудің мүдделеріне қатысты мәселелер бойынша тығыз жұмыс істейді. Басқарма сондай-ақ 1) мүмкіндіктері шектеулі ересектерді болашақ экономикаға даярлау; 2) технологиялар мен дизайн көмегімен тәуелсіз өмір сүруге жәрдемдесу; және 3) инклюзивті мектепке дейінгі мекемелер бойынша үш сектораралық жұмыс тобы үшін хатшылық функцияларын орындайды. Жұмыс топтары мүгедектермен, күтім жасайтын адамдармен және мүгедектер секторынан әлеуметтік қызмет көрсету мекемелерімен кездесулер өткізуде үкіметтік және қоғамдық серіктестермен ынтымақтасады.

Үкімет сонымен қатар 2013 жылы SG Enable бағдарламасын мүмкіндігі шектеулі балалар мен ересектерге арналған ақпараттық және анықтамалық қызметтер арқылы мүгедектерге көмек көрсетумен, гранттар әкімшілендірумен және мүгедектер мен олардың қамқоршыларына қолдау көрсетумен, мүмкіндігі

шектеулі адамдар үшін жұмыс мүмкіндіктерін кеңейтумен айналысатын агенттік ретінде құрды. 2020 жылдың қазан айынан бастап SG Enable мүгедектер секторы үшін бірыңғай байланыс нүктесі ретінде қызмет етеді, мүгедектерге арналған бағдарламаларды басқаруды, білім Министрлігімен SPED мектептерін қаржыландыруды басқару, осы мектептер ұсынатын қызметтерді басқару және SPED түлектері мен қамқоршыларға олардың өмірі мен қажеттіліктерінің әртүрлі кезеңдерінде үздіксіз қызмет көрсету, өзара іс-қимылдың бірыңғай нүктесінің жаңа құрылымы мүмкіндіктері шектеулі адамдар үшін қызметтер мен шешімдерді бірлесіп құру және бірлесіп ұсыну мақсатында мүдделі тараптарды бір шаңырақ астына біріктіруге арналған.

Мұғалімдер және қосымша қызметкерлер

Балаларды ерте жастан дамыту агенттігі (ECDA) Мектепке дейінгі мекемелердің мұғалімдерін қажетті даярлауды қамтамасыз ету үшін ұлттық балаларды дамыту институтымен (NIEC) және басқа да оқу орындарымен ынтымақтасады. Мектепке дейінгі жастағы балаларды оқыту бойынша мұғалімдерді жұмысқа қабылдауға дайындау шеңберінде дамуында қажеттіліктері бар балаларды анықтау және олармен жұмыс істеу негіздеріне, оның ішінде қажет болған жағдайда қосымша қолдау алуға болатын жерлерге оқытады. NIEC сонымен қатар ерте балалық шақтағы оқытуды қолдау бойынша маман дипломын және ерте балалық шақтағы (ерекше қажеттіліктері бар) қолға алу бойынша қосымша дипломын ұсынады.

Жалпы білім беретін мектептердің барлық педагогтері арнайы білім беру қажеттіліктері туралы негізгі түсінікке ие. Жалпы білім беретін мектептердегі ерекше білім беруді қажет ететін білім алушыларға арнайы білім беруді қажет ететін білім алушыларды оқыту және мінез-құлық бойынша қолдау көрсетуге мамандандырылған оқытушылар (AEDs), сондай-ақ әртүрлі оқу қажеттіліктерін қанағаттандыру үшін сараланған стратегияларды қолдануға машықтанған оқытушылар (TSNS) қолдау көрсетеді. Бұл мектеп қызметкерлері негізгі мектеп басшыларымен бірге нақты білім алушылардың қажеттіліктерін де, арнайы білім беру қажеттіліктерін қолдауға арналған жалпы мектеп тәсілдерін қарастыратын іс жүргізу тобын құрады. Команда, өз кезегінде, мектеп жүйелері мен құрылымдары бойынша бағалау және кеңес беру қызметтерін ұсынатын Білім министрлігінің психологтары тобының қолдауына ие.

Ұжым сонымен қатар Білім министрлігінің педагогикалық психологтары тобынан қолдауға ие. Олар өз алдына мектеп жүйесі мен құрылымдарына араласу бойынша бағалау және кеңес беру тұрғысынан қызметтер көрсетеді.

SPED мектебінің барлық педагогтері Білім министрлігінде тіркелген. Олар «Арнайы білім беру» (DISE) бағдарламасы бойынша білім берудің ұлттық институтында (NIE) мамандандырылған бастапқы даярлықтан өткен. Педагогтердің жұмыстан қол үзбей NIE-мен және өзге де оқу орындарымен ұйымдастырылатын жеке курстардан өту мүмкіндігі бар.

Кластерлік, мамандандырылған және қолданбалы оқу семинарлары секілді оқыту платформалары Министрлік тарапынан негізгі және арнайы білім беру мамандары мен практиктері арасында серіктестік мүмкіндіктерін кеңейту үшін ұйымдастырылады [12].

Қытай тәжірибесі

Мүгедектердің істері бойынша мемлекеттік кеңес комитеті тиісті министрліктер мен комиссиялар арасындағы өзара істерді үйлестіреді. Білім министрлігінің арнайы білім беру басқармасы тиісті департаменттер мен құрылымдық бөлімшелерінің арасындағы сәйкесінше істерді үйлестіруге жауап береді.

Білім министрлігі ұлттық деңгейде арнайы білім беруге жауап береді, ал елдің білім беру органдары 2017 жылғы Мүмкіндігі шектеулі адамдарға білім беру туралы ережелерде белгіленген жауапкершілік шеңберінде мүмкіндігі шектеулі балаларға жергілікті деңгейде білім беруге жауап береді.

Өңірлер деңгейінде үйлестіру жұмыстарын нығайта түсу жоспарлануда. Жергілікті билік өкілдері арнайы білім берудің тиісті жүйелерін қадағалау мен тексеруді ұйымдастыруға және есептілік механизмдерін әзірлеуге жауап береді. Арнайы білім беруді қолдаудың ұлттық жоспарының мақсаты мен міндеттері жергілікті деңгейде іске асыру саясатына және барлық деңгейде жергілікті билік органдарын бағалау жүйесіне кіріктірілген.

Аудандық және уездік деңгейлерде *мүмкіндігі шектеулі адамдарға білім беру жөнінде сарапшылардың көп бейінді комитеттері* құрылады. Олардың құрамына білім беру, психология, оңалту және әлеуметтік жұмыс салаларының мамандары кіреді және мүмкіндігі шектеулі балалардың қажеттіліктерін бағалауды жақсарту және олардың тиісті білім беруге бағыттау мақсатында қызмет етеді [13].

Корея тәжірибесі

Арнайы білім беруді қолдау орталықтары арнайы білім беруге құқығы бар білім алушылардың қажеттіліктерін анықтау және бағалау үшін білім берудің барлық деңгейлерінің әрбір типтегі білім беру ұйымдарында құрылады. Әрбір орталық бағалауды іске асырады және өз қызметі бойынша аудандық білім беру басқармасы басшылығына жауап береді. Білім беру бөлімдерінің меңгерушілері Білім министрлігінің бақылауымен Арнайы білім беруді басқару комитетінің шешімі бойынша жалпы білім беретін сыныптарға, жалпы білім беретін мектептердің арнайы сыныптарына, арнайы мектептерге іріктелген білім алушыларды орналастыруға жауапты болады.

Білім министрлігінің қарамағында Арнайы білім беру саясаты бөлімінде Білім алушыларды қолдау бюросы арнайы білімнің берілуін қадағалайды [14].

Біріккен Араб әмірліктерінің тәжірибесі

Әлеуметтік істер министрлігі мен Білім министрлігі Әлеуметтік істер министрлігінің қарамағындағы күтім және оңалту орталықтарында оқитын мүмкіндігі шектеулі білім алушыларды Білім министрлігінің қарамағындағы жалпы білім беру мекемелеріне қосу үшін бірлесіп жұмыс істейді. Өзге федералды бастамалар да өзара ынтымақтастықты, серіктестік қарым-қатынасты қолдайды. Мысалы, Білім министрлігі мен Қоғамдық даму министрлігі және жергілікті Әмірліктердегі қоғамдық даму департаменттері арасындағы, Білім министрлігі мен әмірліктердің жеке мектептері арасындағы баршаға арналған білімді қамтамасыз ету бойынша серіктестік қатынастар дамытуда.

Сондай-ақ Білім министрлігі Аутизм орталығы және Рашид орталығы секілді айрықша жағдайлармен айналысатын арнайы орталықтармен тығыз байланыста қызмет етеді. Мүмкіндіктері шектеулі адамдардың құқықтарын кеңейту жөніндегі ұлттық саясатқа сәйкес, әрбір мемлекеттік мекемеде мүмкіндігі шектеулі адамдарға қызмет көрсетуге жауапты лауазымды тұлға тағайындалады және Консультативтік кеңес ұлттық саясаттың мақсаттарына жету үшін тиісті ұсынымдармен қамтамасыз етеді.

Арнайы білім беру департаментінің рөлі мен міндеттері «Білім министрлігінің ұйымдастырушылық құрылымы» жөнінде 2016 жылғы №28 Министрлер кабинеті заңының 58-бабында нақты айқындалған.

Басқарма ерте жастан бастап жоғары мектепке дейін мүгедектігі мен оқу қиындықтары бар барлық білім алушыларға арналған саясатты, стандарттарды және арнайы білім беру бағдарламаларын әзірлеуге өкілетті. Заңда сондай-ақ педагогтер мен мүдделі қызметкерлердің қабілеті мен біліктілігін дамытуға, сондай-ақ саясат пен бағдарламаларды жақсарту үшін зерттеулердің үздіксіздігіне баса назар аударылады.

Дубайдың инклюзивті білім беру саласындағы негізгі саясаты Дубайдағы білім берудің барлық салаларындағы барлық мүдделі тараптардың инклюзивті білім беруге бейілділік танытуларының маңыздылығын айғақтай түседі. Білім беру қызметтерін ұсынушылардың барлығы мектеп директорынан, педагог-ассистенттен және инклюзивті білім беруді жақтаушылардан, сондай-ақ, бастысы, білім алушылардың өкілдерінен, ата-аналардың өкілдерінен, оқытуды қолдау жөніндегі ассистенттерден (көмекшілерден) тұратын, сонымен қатар кеңесшілерді, тәлімгерлерді, терапевттерді немесе сынып мұғалімдерін қамтитын инклюзивтілікті қолдау тобын құруы керек.

Жергілікті Әмірліктердің деңгейде жергілікті заңдар әрбір адамның тиісті білім алу құқығын растайды және оған қажетті жағдайларды қамтамасыз етеді. Мысалы, жергілікті билік өкілдері өңірлердің жаңа мектептердің құрылысының аяқталғаны жөнінде сертификаттарды бұл мекеменің ерекше қажеттіліктері бар балаларға сәйкес келуі дәлелденгенде ғана берілетініне кепілдік береді.

Мүгедектерге білім беру бойынша мамандандырылған комитет

2009 жылғы №14 заңның 15-бабының негізінде мүмкіндігі шектеулі балаларға білім беру мәселелері бойынша мамандандырылған комитет құрамына Білім министрлігі, Жоғары білім және ғылыми зерттеулер министрлігі, Әлеуметтік істер министрлігі, Абу-Дабидің білім беру мәселелері бойынша кеңес және Білім және адам әлеуетін дамытудың Дубай басқармасы кіреді. Комитет өзінің негізгі міндеттерінің ішінде академиялық оқу жоспарлары мен бағдарламаларының құрылымын жаңартып, технологиялық әзірлемелерге сәйкес келетін және мүмкіндіктері шектеулі адамдардың физикалық және психологиялық даму ерекшеліктеріне сәйкес келетін оқу жоспарларын әзірлеуі тиіс. Комитет мүгедектерді оқытуға қатысты барлық мәселелерді, оның ішінде бағдарламаларды, процедураларды, әдістерді және қарапайым сыныптарға қабылдау және емтихан тапсыру шарттарын реттеуі керек. Ол сонымен қатар мүмкіндігі шектеулі адамдардың білім беру қажеттіліктеріне жауап беретін оқытушылар құрамын даярлау саясатын қалыптастырады.

Министрлік Біріккен Араб әмірліктерінің барлық аймағында қолдау орталықтарын құрды. Бұл орталықтардың міндеті – мүмкіндігі шектеулі білім алушылардың мектепке келгенге дейінгі және келгеннен кейінгі даму деңгейін бақылау. Аталған орталықтар мүмкіндігі шектеулі және оқытуда қиындықтары бар балаларды диагностикалау, балалардың жағдайына қатысты мәселелерді шешуде ата-аналарға көмек көрсету, ұсынымдар беру және балалардың қажеттіліктеріне сәйкес келетін қолдау қызметтеріне байланысты кеңес беру секілді қызметтерді көрсетеді.

Қолдау орталықтары

Сондай-ақ білім министрлігі мүмкіндігі шектеулі адамдардың үлгерімін бақылау және бағалау үшін қолдау орталықтарын құруда. Бұл орталықтар әртүрлі қызметтерді ұсынады, соның ішінде оқу бағдарламасын анықтай отырып, білім алушыларға жеке диагностика жүргізеді, содан кейін баланың жағдайын шешу және оларды балаға тиісті қолдау қызметтеріне жіберу үшін ата-аналарға көмек және қолдау бойынша ұсынымдар әзірлейді.

Біріккен араб әмірліктерінде арнайы білім беруді қолдаудың алты орталығы бар және олар мүмкіндігі шектеулі адамдарға арналған лифтілермен, пандустармен және дәретханалармен жабдықталған. Қосалқы технологиялар ерекше білім беруді қажет ететін барлық білім алушылар үшін логопедиялық терапияларда, мінез-құлықты модификациялау сеанстарында және Брайль сеанстарында қолжетімді. Естімейтін білім алушыларға сурдоаудармашы ұсынылады.

Мүмкіндігі шектеулі адамдарға арналған орталықтар

Ерекше білім беруді қажет ететін адамдардың білім алуы мен оңалтуын қамтамасыз ететін мемлекеттік және жеке ұйымдар, орталықтар мен клубтар бар. Қоғамдық даму министрлігі мүмкіндігі шектеулі адамдарға қолдау көрсету, білім беру және кәсіби даярлау бойынша жұмыс істейтін жеке ұйымдар мен орталықтарға лицензия беруге жауап береді.

Мүмкіндігі шектеулі адамдарға арналған негізгі үкіметтік орталықтар

Негізгі үкіметтік орталықтар:

Мүмкіндігі шектеулі адамдарға арналған Заид жоғары ұйымы (ZHO)

Мүмкіндігі шектеулі адамдарға арналған Заид жоғары ұйымы (ZHO) мүмкіндігі шектеулі адамдарға арналған барлық гуманитарлық ұйымдардың, әлеуметтік қызметтердің, мекемелердің және Абу-Дабиде гуманитарлық мақсатта құрылған ұйымдардың бірлестігі.

Шарджа қаласының Гуманитарлық көмек қызметі (SCHS)

Шарджа қаласының Гуманитарлық көмек қызметі (SCHS) – Шарджа Әмірлігіндегі БАӘ-дегі мүмкіндіктері шектеулі адамдарға қызмет етуге бағытталған тәуелсіз ұйым. Шарджадағы отбасы істері жөніндегі Жоғарғы Кеңестің қолдауымен SCHS жыл сайын әртүрлі ұлттар мен жас топтарындағы 3000-нан астам мүмкіндігі шектеулі адамдарға қызмет көрсетеді [15].

Жаңа Зеландия тәжірибесі

Жаңа Зеландияда мүгедектерге қатысты стратегияны және білім беруге әсер ететін мүгедектерге қатысты іс-қимыл жоспарын іске асыру жауапкершілігі әртүрлі секторлар арасында бөлінеді. Бағыттылығына қарай Білім министрлігі, Әлеуметтік даму министрлігі, Бизнес, инновациялар және жұмыспен қамту министрлігі, Денсаулық сақтау министрлігі тартылуы мүмкін. Мүгедектік мәселелері жөніндегі басқарма Мүгедектердің құқықтары туралы БҰҰ Конвенциясын және мүгедектікке қатысты стратегияны іске асыруға көмек көрсету үшін үкіметтік үйлестіру орталығы ретінде әрекет етеді, ал Мүгедектік мәселелері жөніндегі министрлік комитет жалпы шешімдер қабылдауды және мүгедектік жөніндегі іс-қимыл жоспары үшін жауапкершілікті қамтамасыз ету үшін құрылды. Жоспардың іске асырылуы мүгедектер ұйымдарының және мүгедектік мәселелері жөніндегі министрлік комитеттің шешімдерін іске асыру жөніндегі мемлекеттік органдардың жұмысын басқаратын және үйлестіретін мүгедектік мәселелері жөніндегі басшылар тобының бірлескен бақылауында болады.

Бұрынырақта арнайы білім беру қызметі ретінде белгілі болған Білім министрлігі қарамағындағы арнайы білім беру тобы тәуелсіз агенттік болып есептеледі және 21 жасқа дейінгі оқытуда қиындықтары бар білім алушыларға білім алуда консультация, ұсынымдар береді және қолдау көрсетеді. Сонымен қатар жергілікті мектептердің үйлестіруші орталығы ретінде қызмет етеді.

Білім министрлігі кәсіподақпен әріптестікте гендерлік еңбекақы төлеу қағидаттарын әзірлеу үшін құрылған Мемлекеттік қызметтер комиссиясының бірлескен жұмыс тобына кіреді және өзінің «Әртүрлілік және инклюзия» бағдарламасы шеңберінде осы қағидаттарды іске асыруға кірісті.

Бүкіл ел бойынша білім министрлігінің аға кеңесшілері босқындар мен мигранттарды қолдаудың үйлестірушілері болып табылады.

Үкіметтік деңгейдегі үйлестіру

Білім министрлігі басқаруда үйлестіруші рөлге ие. Министрліктің 10 жергілікті бөлімі ел бойынша орналасқан және ерте жастан оқыту қызметтері, мектеп, ата-ана және тұтас қоғамның бірінші байланысқа түсуі тиіс тұлғалары болып табылады. Әрбір мектепті қамқоршылық кеңестері басқарады, олардың құрамына сайланған ата-ана өкілдері, персонал, директор және білім алушылардың өкілдері кіреді.

Мектептегі қамқоршылық кеңестері – өз мектебіндегі білім сапасы үшін тікелей Үкіметке және жергілікті қауымдастыққа есеп беретін елдегі мемлекеттік мекемелердің ең үлкен тобы.

1988 жылдан бері Жаңа Зеландиядағы мектептер ЭЫДҰ елдеріндегі ең автономды мектептердің бірі болып саналады. Мысалы, мектептер жергілікті білім алушылар мен олардың қауымдастықтарының қажеттіліктерін қанағаттандыру үшін оқу бағдарламаларын жекелендіре алады.

Педагогтер және қосымша қызметкерлер

Бастауыш білім беру мұғалімдерін даярлау бағдарламалары (ITE) 2020 жылдың соңына дейін қайта қаралып, тексерілуі керек еді. Жаңа Зеландия мұғалімдер кеңесі болашақ бастауыш білім беру мұғалімдерін даярлау бағдарламаларында инклюзивті білім беруге ерекше назар аударуға дайын. 2015 жылдың соңында кәсіптік оқыту және дамыту туралы ережені білім беру саласындағы сарапшылардың консультативтік тобының есебі негізінде қайта қарау ұсынылды.

Инклюзивті білім беру ITE бағдарламаларының бір аспектісі болып саналады. Мұндай бағдарламалар мүгедектіктің, мінез-құлықтың бұзылыстары мен оқудағы қиындықтардың білім алушының оқуға және оған қатысуға қолжетімділігіне, сондай-ақ тиісті заңнамаға әсерін түсінуге бағытталған. Жаңа педагогтер білім алушылардың қажеттіліктерін анықтау және арнайы білім беру жағдайлары мен қолайлы қолжетімді қызметтерді талдау бойынша оқытудан өтеді. 2011 жылы аутистік спектрдің бұзылыстары бар балаларды, көрі көрмейтін және нашар көретін, естімейтін және нашар еститін балаларды дарынды және талантты, сондай-ақ мінез-құлық қиындықтары бар балаларды оқыту бойынша мамандарды даярлау бойынша жоғары оқу орнынан кейінгі білім беру бағдарламасы енгізілді.

Маори тіліндегі ITE бағдарламалары мұғалімдерді ерте жастан және/немесе бастауыш мектепте және/немесе орта мектепте маори тіліне тиімді оқытады. Үздіксіз кәсіби оқыту және дамыту жоғары сапалы оқытуды қамтамасыз етудің маңызды элементтерінің бірі болып есептеледі. Этникалық және тілдік азшылықтардың қажеттіліктерін қанағаттандыра келе, педагогтер «Татаиако: маори тіліндегі білім алушылар педагогтерінің мәдени құзыреттіктері».

Мектептің инклюзивтілігіне ықпал ету үшін білім алушылардың ерекше қажеттіліктерін қанағаттандыру үшін арнайы қызметтер қолдау табады. Ресурстық мұғалімдер – маори-мамандандырылған мобильді мұғалімдер, олар, мысалы, сынып жетекшілері мен пән мұғалімдеріне білім алушылардың инклюзивті ортадағы оқу қажеттіліктерінің алуан түрлілігін басқаруға көмектеседі, мектепті сынып немесе мектеп бағдарламаларын жүзеге асыруда қолдайды, білім алушылардың шағын топтарымен тікелей жұмыс істей алады.

Маман мұғалімдерді қолдау қызметінің оқытушылары сонымен қатар ерекше қажеттіліктері бар білім алушыларды қолдайтын мобильді мұғалімдер болып табылады.

Қолдау қызметтерінің маман-мұғалімдері ресурстардың тұрақты жүйесі шеңберінде білім алушыларды қолдап, педагогтерге көмектеседі. Маман-мұғалім білім алушыларды қолдау тобының құрамында жұмыс істейді, оның құрамына сондай-ақ сынып жетекшілері, арнайы білім беру қызметкерлері, қосымша қызметкерлер және отбасы кіреді [16].

АҚШ тәжірибесі

Мемлекет және үкімет мемлекеттік білім беруге қатысты билікке ие. 2004 жылы өзгертулер енген Мүмкіндігі шектеулі адамдарға білім беруді жақсарту жөніндегі заң жергілікті, мемлекеттік және федералды биліктің мүмкіндігі шектеулі балалардың қолжетімді, шектеусіз білім алуын қамтамасыз ететін саясатқа ие болуын талап етеді. Заң сонымен қатар жалпы білім беретін бағдарлама негізінде жоғары білікті педагогтерден білім алуға қолжетімділік және академиялық үлгерім тұрғысынан есеп беру міндеттілігін талап етеді.

Федералды деңгейде Үкіметтің бақылауы Білім министрлігі тарапынан іске асады. Ол өз кезегінде штаттардан барлық мемлекеттік мектептердің ерекше қажеттіліктері бар білім алушылардың жеке қажеттіліктерін қанағаттандыру үшін қызметтерді көрсетуін талап етеді. Білім министрлігінің басшылығымен вице-министр арнайы білім беру мен оңалту қызметтері басқармасына жауап береді. Басқарма барлық жастағы мүмкіндігі шектеулі адамдардың оқу үлгерімі нәтижелерін жақсартуға талпынады. Басқарма мүмкіндігі шектеулі 21 жасқа дейінгі азаматтардың – сәбилердің, балалардың және жасөспірімдердің үлгерімін жақсартумен айналысып, штаттар мен жергілікті округтерді басшылық және қаржылай көмекпен қамтамасыз етеді. Сонымен қатар басқарма педагогтерді дамытуды, ата-аналарды оқытуды, технологиялар, зерттеулер, ақпараттық орталықтардың болуын қолдайды. Параллельді түрде 2008 жылғы Жоғары білім мүмкіндіктері жөнінде заңға сәйкес мүмкіндіктері шектеулі білім алушыларға ортадан кейінгі білімнің қолжетімді оқу материалдары бойынша консультативтік кеңес құрылды (2008–2011 жж.), оның құрамында жоғары оқу орындарының өкілдері және қолжетімді технологиялар аясындағы көшбасшылар болды. Азаматтық құқықтар бойынша басқарма АҚШ Білім министрлігінің басшылығымен мүмкіндіктері шектеулі білім алушылардың азаматтық құқықтары бойынша ұсынымдар ұсынады, мысалға 2016 жылы жарияланған анықтаманы атап өтуге болады.

Штат немесе мектеп округі білім алушылардың қажеттіліктерін бағалайды. Мемлекет және қоғам, сондай-ақ барлық түрдегі мемлекеттік және жеке ұйымдар оқу бағдарламаларын әзірлейді, мектепке қабылдау немесе аяқтау бойынша талаптарды белгілейді және білім алушыларға ерте қолға алу қызметтерін

ұсынады. Штаттар да нақты айқындалған мақсаттар мен біліктілік стандарттарын әзірлейді, кейін білім алушылар мен білім беру ұйымдарынан осы мақсаттарға сәйкес келуін бағалайды.

Жергілікті деңгейде мектептер ата-аналарымен немесе қамқоршыларымен бала үшін жақсы жағдайларды анықтау жеке білім беру бағдарламасын әзірлеу үшін кездеседі. Егер мемлекеттік мектептер ерекше қажеттіліктері бар білім алушылар үшін тиісті жағдайларды қамтамасыз етпесе, ата-аналар ресми түрде шағым жасап, балаға тиісті қызметтерді талап ете алады [17].

Англия, Ньюхем тәжірибесі

Шамамен 20 жылдар бойы 1980 жылдардың басынан бастап Ньюхем мектептеріндегі білім беру айтарлықтай өзгеріске түсті. Жеке қарастыратын болсақ, арнайы интернаттар мен арнайы мектептер жоғалып кетті (Ньюхемде олар мүлдем жоқ, Британияда жалпы мүмкіндігі шектеулі балалардың 1,15% қамтиды) және қоғам «оқылмайтын бала» терминінен бас тартты.

Оның орнына келесі мекемелерді қамтитын жүйе қалыптасты:

Ресурстық орталықтар. Бұл мекемелерге ерекше білім беруді қажет ететін балалармен жұмыс істеу үшін педагогтерге кеңес беру және даярлау міндеттері жүктелген. Сондай-ақ өз күшімен бір немесе бірнеше білім алушыға білім беру мүмкін болмаса, мектепте көмек көрсетіледі.

Округта әртүрлі режимде (мектептерге бару, педагогтердің біліктіліктерін арттыруды ұйымдастыру, кеңес беру, балалармен жеке жұмыс жүргізу және т.б.) «барлық мектептерге қолдау көрсететін бірнеше әдістемелік орталықтар жұмыс істейді. Олар:

1. Әдістемелік білім беру орталығы, оның құрамына келесілер кіреді:

- білім алушылардың оқу материалын меңгеруіне және кеңес беруге жауап беретін команда;
- аутистік спектр бұзылыстары бар білім алушылармен жұмыс бойынша команда;
- ерте жастан балаларды үйлеріне барып қолдау көрсету командасы;
- сөйлеу тілінің дамуы, коммуникация және өзара байланыс мәселелері бойынша мамандар командасы;
- көру қабілеті зақымдалған білім алушыларды қолдау қызметі;
- есту қабілеті зақымдалған білім алушыларды қолдау қызметі.

Балалар, жасөспірімдермен, ата-аналармен және әртүрлі мамандармен тығыз жұмыс істейтін педагогикалық психология орталығы.

Мінез-құлық мәселелері бойынша орталық

Ньюхемдік білім берудің ерекшелігі – «динамикалық интеграция» икемді тәсілін қолдануында. Яғни ерекше білім беруді қажет ететін балалар қалған білім алушылармен бір сыныпта үнемі отырмауы тиіс. Оларға тек керек кезінде керек

жерде қажетті қызметпен айналысу қажет. Яғни, жергілікті мамандардың пікірінше, бұл екі қарсылас тараптың – интеграцияға қарсы шығушылар мен толыққанды инклюзивті білім беру идеясын ұстанушылардың арасындағы дауды шешуге мүмкіндік береді.

Инклюзивті білім берудің оң және теріс жақтарын талқылаған уақытта оның сапасы жөнінде сұрақ туындайды. Инклюзияны жақтайтындар интеграция жағдайында педагогтің шеберлігі айтарлықтай артатынын, ал оның барлық білім алушылардың жетістіктеріне оң әсер ететін басшылыққа алады. Дегенмен Ньюхемде мұндай жағдай жасау үшін қолайлы жағдай бар деп айту қиын.

Ньюхемнің ерекшелігі – Лондондағы халқының тұрмысы ең төмен көрсеткішке ие болуында. Сондай-ақ бұл округтің 60,6% тұрғыны – иммигранттар, олардың дені Африка және Азия мемлекеттерінің азаматтары (жалпы елде аталған халықтың үлесі – 7,9%, Лондон бойынша шамамен 28,8% құрайды).

Ерекше білім беруді қажет ететін білім алушыларды «қарапайым» білім алушылармен бірлесіп оқыту процесін ұйымдастыру, оқыту әдістері, мектеп бағдарламасын саралау, ерекше білім беруді қажет ететін білім алушыларды қолдауды жоспарлау және жүзеге асыру, қаржыландыру мәселелері және т.б. – Ньюхемде соңғы жылдары тыңғылықты зерделенген салалардың бірі. Осы уақыт бойы мектепте білім алудың тиімділігін арттыруға мүмкіндік берген жүйе құрылды.

Бұл округ мектептері жұмысының тиімділігін арттырудың маңызды факторы тапсырмаларды жоспарлауға, оқу мақсаттарын қоюға, оқу материалын ұсынуға тыңғылықты кірісу. Бұл ең ауыр бұзылыстары бар балаларды оқытуға мүмкіндік берді. Негізгі, басты идеялардың бірі – мектепті, білім беру органдарын, сынып жетекшілері мен пән мұғалімдерін ауыр бұзылыстары бар балаларға сабақтарды бейімдеп жоспарлау, яғни қысқа мерзімді жоспарларды құрып қана қоймай, ұзақ мерзімді жоспарларға мән беру [18].

***Солтүстік Ирландия
тәжірибесі***

Ерекше білім беруді қажет ететін балаларды оқыту келесі түрде іске асуы мүмкін:

- арнайы мектептерде, мысалы, ерекше білім беруді қажет ететін білім алушыларға арналған, мысалы, оқуда елеулі қиындықтар бар және оқуда орташа қиындықтар бар арнайы мектептерде;
- жалпы білім беретін мектептер жанындағы оқытуды қолдау орталықтарында;
- жалпы білім беретін сыныптарда.

Бұған үйде немесе ауруханада оқыту, мектепке дейінгі қолдау немесе Солтүстік Ирландиядан тыс жерде тұру кіруі мүмкін. Солтүстік Ирландияда 39 арнайы мектеп (плюс 1 аурухана мектебі) және шамамен 90 жалпы білім

беретін мектепке бекітілген 188 арнайы бөлім бар. Олар арнайы білім беру қажеттіліктерінің кең спектрін қанағаттандырады. Бөлімшелер аутизм, сөйлеу, тіл және қарым-қатынас қиындықтары, есту қабілетінің зақымдалуы және қалыпты оқу қиындықтары секілді қажеттіліктерді қанағаттандыру үшін мамандандырылған қызметтерді ұсынады [19].

Румыния тәжірибесі

«СПЕРАНТА» оңалту орталығы және «СПЕРАНТА» білім беруде қолдау көрсету орталығы мүмкіндігі шектеулі балаларға және олардың отбасыларына, сондай-ақ педагогтер мен мамандарға қызмет көрсетеді. Жыл сайын 250 балаға қажетті психологиялық, педагогикалық, медициналық және әлеуметтік көмек көрсетіледі. Инклюзивті білім беруде 12 жылдық тәжірибесі бар орталықтың басты жетістіктерінің қатарында ауылдық жерлерге бағдарланған инклюзивті білім беру желісін, инклюзивті білім берудің жаңа орталығын атап өте аламыз.

Мықты тұстары:

- саясатты іс жүзінде іске асыру
- педагогтер мен өзге қызметкерлердің қатынасының өзгеруі
- өзге де мүдделі тараптармен бірлесіп жұмыс істеу

OSI-MHI-мен қаржыландырылатын «Ашық есіктер» жобалар сериясы әлеуметтік және білім беру интеграциясын жеңілдету үшін мүгедек балаларға қатысты қатынасты өзгертуге бағытталған. «СПЕРАНТА» білім беруде қолдау көрсету орталығы осы мәселеде озық тәжірибенің жалпыұлттық моделін ұсынады. Румыния елінің құқықтық базасында мүгедектіктің деңгейі мен типіне қарамастан барлық балаларға білім беру құқығы белгіленген. Нормативтік тұрғыдан қарастыратын болсақ, мүмкіндігі шектеулі балалар білім беруде де, қоғамдық өмірге қатысуға да тең мүмкіндіктерге ие. Дегенмен көптеген мүмкіндігі шектеулі балалар білім беруден тыс қалғандай. «Ашық есіктер» жобасы аясында «СПЕРАНТА» білім беруде қолдау көрсету орталығы өз елдерінде инклюзивті білім беру және ерте қолға алу бойынша қызмет көрсетуді дамыта бастады. Мұндағы мақсат – инклюзивті білім беруге ықпал ете отырып ауылдық жерлерде мүгедек балалардың білім алуына тең мүмкіндіктерді қамтамасыз ету. «СПЕРАНТА» білім беруде қолдау көрсету орталығымен ұлттық альянс құрылды. Ол ешбір бала назардан тыс қалмау үшін инклюзивті білім беру бойынша заңнаманың іс жүзінде қолданылуына қайта бағдарлауға бағытталған.

Аталған жобаның мақсаты – инклюзивті білім беру жөнінде заңнаманы жетілдіру және ендіру үшін Альянсты кеңейту және дамыту негізінде Румынияда инклюзивті білім беруді дамыту. Жоба ақпаратқа қолжетімділікті кеңейте отырып, идеялармен алмасу процесін жеңілдете отырып және мүдделі тараптар арасында тиімді коммуникацияға түсе отырып, қоғамның инклюзивті білім беру жөнінде хабардарлығын арттыру. Бұған веб-порталды құру негізінде қол

жеткізілді. Жобаның тағы бір нәтижесі – мүмкіндігі шектеулі 50 бала мен олардың ата-аналары, педагогтеріне қолдау көрсету мақсатында ауылдық жерде Комлошул-Мареде орталығының құрылуы. Орталық жергілікті мектеппен және әкімшілікпен серіктесте «Сперанта» моделіне сәйкес құрылды және мұндай қызметтер жоқ ауылдық жерге үлкен пайдасын әкелді.

Қорытындылар мен нәтижелердің бірсыпырасы:

- *Комлошул Мареде инклюзивті білім беруді ауылдық жерде қолдауға арнаған жаңа орталық*

Комлошул Мареде «Ашық есіктер» орталығы 2017 жылы «Сперанта» жобасының шеңберінде ашылды. Орталық бірнеше жергілікті серіктестермен (әкімшілік, жергілікті кеңес және мектеп, мектеп инспекциясы және Тимиш округінің кеңесі) серіктестікте құрылды. Соңғы жылдары психолог, логопед және қолдау қызметі маманынан тұратын команда мүмкіндігі шектеулі 30 баланы тексерді және оларды ерте қолға алу бойынша шаралар басталып кетті. Орталық ауылдық жердегі 50 мүгедек баланы қабылдауға дайын.

Орталыққа баратын мектепке дейінгі жастағы балалардың 75%-ы (мүмкіндігі шектеулі балалар) негізгі балабақшаларға, мектеп жасындағы балалардың 95%-ы жалпы білім беретін мектептерге қосылған. Бұл балалардың білім беру қауымдастығына қатысу деңгейі жоғарылауда. Бұл жөнінде ата-аналары мен мұғалімдері хабар беруде.

Инклюзивті білім беру желісін дамыту кейбір білім беру ұйымдарында қолжетімсіз мүмкіндіктерді қарастыруға арналды. Қолжетімсіз мүмкіндіктер қатарында: мүмкіндігі шектеулі балалардың қажеттіліктеріне жауап беретін білім беру қызметтерін көрсету; білім беру қызметін жеткізушілер арасында серіктес құрылымдарды құру мақсатында ұйымды дамыту; тұрақты байланыс және серіктестік қатынастар негізінде қоғам қажеттіліктерін қанағаттандырудың жаңа әдісі бар.

Инклюзивті білім беру желісі (IEN) жұмыс істейді және дамып келеді.

- IEN мүшелерінің жариялылығын, жауапкершілігін және беделін арттыру.

- Білім беру провайдерлері арасындағы өміршең серіктестік құрылымдар. «Сперанта» Румыниядағы инклюзивті білім беру провайдерлерімен 50-ден астам серіктестік келісімшарттарға ие: балабақшалар, мектептер, университеттер, қоғамдық ұйымдар және т.б.

- IEN мүшелерінің ұйымдастырушылық мүмкіндіктерін кеңейту.

- Қауымдастық ресурстарына қолжетімділікті арттыру. Бизнес-қоғамдастық инклюзивті білім беруді ілгерілетуге және қосымша қаржылық қолдауды қамтамасыз етуге белсенді және белсенді қатысады. Көптеген жомарт демеушілердің ішінде Ротари клубы ойын алаңдарына арналған жабдықты, 250-ден астам мүмкіндігі шектеулі балаларға арналған рождестволық сыйлықтар мен басқа да оқу құралдарын ұсынды.

- Өңірлік деңгейде білім беру реформасының тұрақтылығын арттыру. Қазіргі уақытта Румынияда инклюзивті білім беруді ілгерілету бойынша лоббистік науқан жүргізілуде. Лобби тұжырымдамалар, білім беру және қызмет көрсетушілер, сондай-ақ негізгі құқықтар тұрғысынан ерте араласу мен инклюзивті білім беруді ескеретін білім туралы заңды бастауға тырысады.

- Өнімдер: ақпараттық және оқу материалдары. Орталық «Сперанта» мамандары Аутизм, Аспергер синдромы, күрделі мінез-құлық, оқу қиындықтары, Даун синдромы, бірнеше мүгедектік және т.б. тақырыптар бойынша жазған 10-нан астам кітап жинағын ұсынады. Сонымен қатар инклюзивті білім беру журналы бар, ата-аналар мен педагогтер қағаз түрінде және IEN веб-сайтында көптеген ақпараттық материалдарды пайдалана алады [20].

Босния және Герцеговина тәжірибесі

Босния және Герцеговинаның Брчко ауданындағы инклюзия қауымдастығы 2002 жылы мүмкіндігі шектеулі адамдарды қоғамға біріктіру мақсатында құрылған кәсіби, гуманитарлық, коммерциялық емес және саяси емес ұйым болып табылады. Қауымдастық мүмкіндігі шектеулі балаларды бастауыш және орта мектептерге қосу, ата-аналар мен қоғамдастықты, мұғалімдерді олардың білім алу құқығы жөнінде ағартуға бағытталған.

Қауымдастық сегрегацияға қарсы және мүмкіндігі шектеулі адамдардың қатарластарымен тең дәрежеде білім алуы үшін заңнамаларға тиісті өзгерістер енгізуді қолдайды.

Инклюзия қауымдастығының жұмысын негізге ала отырып, Брчкода арнайы сыныптар мен арнайы мектептер жоқ. 400-ге жуық мүмкіндігі шектеулі балалар қарапайым балабақшаларға, бастауыш және орта мектептерге кіріктірілген, оқу бағдарламалары тиісінше бейімделіп, кәсіби қолдауға ие.

Бұл балалардың ерекше білім беру қажеттіліктерін қанағаттандыру үшін Брчко ауданында 750 мұғалім инклюзивті білім беру бойынша біліктіліктерін арттыруды қажет етеді. 2006 жылы 140 мұғалім және маман екі ірі мектепте қарапайым сыныптардағы мүмкіндігі шектеулі балаларға қолдау көрсету бойынша тиісті даярлықтан өтті. 2007 жылы шамамен 114 мұғалім біліктіліктерін арттырды. Шамамен зердесі зақымдалған 40 бала жалпы білім беретін мектепте білім алады. Қазіргі уақытта зердесі ауыр зақымдалған, бастауыш мектепті бітірген және қатарластарымен бірге орта мектепті бірге оқып, кәсіби даярлықты да бастауы тиіс 9 бала бар. Қауымдастықта зердесі ауыр зақымдалған балаларды қосу жоспары оларды кәсіби дайындауға, күндізгі іс-шаралар шеңбері аясында жұмыспен қамтуға бағытталған. Педагогтерді сыныпта балаларды оқытумен қатар кең қауымдастықты және мүдделі талаптарды мүмкіндігі шектеулі балалардың инклюзивті білім беруге құқығы жөнінде хабардарлығын арттыру бойынша оқытады.

Арнайы педагогтер әлеуметтік қызметкерлермен, мұғалімдер және дефектологтармен бірлесіп мүмкіндігі шектеулі балаларға кәсіби қолдау көрсетеді. Қауымдастықта қосылып, біліктіліктерін арттырғаннан кейін олар мүмкіндігі шектеулі балалармен жұмыстарын мектептерде, балабақшаларда жалғастыра береді. Педагогтермен бірге арнайы педагогтер әрбір баланы

бақылайды, бағалайды, білім берудің тиісті типін анықтайды. Олар әрбір білім алушының жеке оқу жоспарына түзетулер енгізеді, педагогтерге баланың қажеттіліктеріне байланысты дидактикалық материалды табуға не әзірлеуге көмектеседі. Сонымен қатар арнайы педагогтер ата-аналармен де жұмыс істейді. Барлық ата-аналарға кәсіби қолдау көрсете отырып, баланың бейімделген жеке оқу бағдарламаларына тартады.

Жүргізілген ақпараттық-насихаттық шаралар негізінде және Брчко ауданындағы Инклюзия қауымдастығының жұмысының арқасында 2003 жылы Білім туралы жаңа заң қабылданды. Заңға сәйкес жеңіл деңгейде мүмкіндігі шектеулі балалар жалпы білім беретін мектептерге баруы керек, ал зердесі зақымдалған балалар толық, толық емес немесе қарапайым мектептердегі арнайы топтарға қатыса алады. 2004 жылы педагогика стандарты Брчко ауданында енгізілді.

Педагогика стандарты «Білім туралы» заңның заңнамалық актісі болып табылады. Бұл мүмкіндігі шектеулі білім алушылардың сыныпта басқа балалармен бірлесіп оқуына мүмкіндік берді. 2005 жылы барлық мектептерде кәсіби командаларды қалыптастыру бойынша нұсқаулық Брчко ауданына түгел енгізілді.

Жоба бойынша іс-шараларды сарапшылар (ҰЕҰ кәсіби қолдау тобының мүшелері, сондай-ақ Загреб университетінен шақырылған 3 лектор) жүзеге асырды және оған мектеп директорлары, сондай-ақ Брчко ауданы үкіметінің өкілдері қатысты. Тренингке қатысушылар оқу құралын алды.

Ұйымдастырушылардың пікірі: *«Біз осы жобаны жүзеге асыра бастағанда, біз балалар мен педагогтердің теріс көзқарасына тап боламыз деп күттік.*

Мысалы, кейбір педагогтерге кейбір балалардың үлгерімі төмендігімен, кейбір балалардың оқуды және жазуды меңгерудегі қиындықтарымен келісу қиын болды. Сондықтан біз педагогтерді оқытуға және қолдауға назар аудардық. Біз сондай-ақ зердесі зақымдалған мүмкіндігі шектеулі балалармен жұмыс істейтін педагогтерге қосымша қаржылық ынталандыру беру үшін қаржы ресурстарын іздестіріп бастадық. Педагогтер өздерін қауіпсіз сезініп, қолдау көрсетті және мүмкіндігі шектеулі балаларды қабылдаған сыныптардағы қалған балаларға да жағымды әсер етті.

Біз ескермеген кедергілердің бірі – зердесі зақымдалған балалардың ата-аналарының қарсылығы. Олардың көпшілігі баласын қарапайым мектепке бара алмайды деп ойлады және басқа балалар баласына күледі деп қорықты. Бұл көптеген жылдар бойы мамандардың балаларынан ештеңе күтпеуге шақырғандығымен түсіндірілді. Сонымен қатар Тузла кантонында (Брчко ауданының жанында) арнайы мектептің жұмыс істеуі қиындықтар туғызды, себебі бұл мектеп кейбір ата-аналар үшін балаларының мектепке бара алмайды деген ой тудыртты. Біз бұл ата-аналармен жұмыс жасадық, сенімді қарым-қатынас орнаттық және олардың балаларына мектепте қолдау көрсетілетініне кепілдік бердік. Зердесі зақымдалған мүмкіндіктері шектеулі балалардың табысты интеграциясы үшін ең үлкен кедергі үкіметтік және үкіметтік емес сектор ұйымдарының интеграцияны түсінбеуі болуы мүмкін.

Бұл кедергіні жеңу үшін біз бұқаралық ақпарат құралдарында интеграцияның оң нәтижелері жөнінде ақпарат тарату бойынша жұмыс жасаудамыз...» [21].

Израиль тәжірибесі

Израилдегі инклюзивті білім беру жоғары заңнамалық деңгейде бекітілген. Израилдің білім беру және медициналық жүйелерінің басты қағидасы – мүмкіндігі шектеулі бала 6 жасында жалпы білім беру мектебіне бара алатындай, оған ерте жастан барынша көмек көрсету. Израилде инклюзивті білім берудің бірнеше нұсқалары бар. Даму бұзылыстары аса ауыр емес бала мамандардың бақылаумен қарқынды түзету көмегін ала алатын, әдеттегі балабақшаға барады.

Бұл тұрғыда «MA'AGAN» қарқынды ерте түзету көмегін көрсету бағдарламасы өзін жақсы жағынан көрсете алды – бұл төмендегілер әрекет ететін, ұлттық тренингілік ойындар:

1. Баланың топтың өміріне барынша кірігуіне қол жеткізу үшін тәрбиешілер мен ата-аналарға көмектесетін, баланың атқарымдық қиындықтарын анықтайтын және оларды жеңуге көмектесетін мамандардың мульти-тәртіптік командасы.

2. «Мабитим» – тәртіптік талдауға негізделген: балаларды табиғи ортада бақылау. Жүйелік мониторингіге арналған құрал (журнал), мәліметтерді жинау түрі, жұмысты жоспарлау түрі, кері байланыс пен бағалау түрі.

3. Команданың барлық мүшелері үшін супервизия және әдістемелік көмек. Арнайы күтімге мұқтаж балалар түзету балабақшасына барады, әдеттегі балабақшаға бір-екі күнге келеді. Ең алдымен, мемлекет ерте диагностикалау «From prevention to inclusion» («Ескертуден инклюзияға») бағдарламасына үлкен назар аударады. Израилде дүниеге келген барлық балалар ай сайын денсаулық жағдайының скринингісінен өтеді. Баланы бірнеше мамандардан (педиатр, психиатр, немесе клиникалық психолог, сөйлеу тілін дамыту бойынша маман) құрылған арнайы комиссия тексереді. Комиссия әдеттегідей жергілікті жердегі ерте жастан дамыту орталықтарында болады. Егер балаларда даму бұзылыстары анықталса, мысалы, денсаулығы ауыр жағдайдағы, дамуында әртүрлі «ділдік және дене бітіміндегі бұзылыстар» бар балалар 4 айдан үлкен балаларға арналған жеке меншіктегі хоспистерге жіберіледі. Балалар 3 жасқа дейін даму орталықтарында мамандардың көмегін ала алады. Одан ары қарай бала арнайы балабақшаға немесе инклюзивті бағдарлама бойынша жалпы балабақшаға жіберіледі. Бұл мәселе бойынша шешімді ата-аналар баланың жағдайын жан-жақты тексеру және оның жақсы бейімделу мүмкіндіктерін зерттеу негізінде мамандармен бірлесе қабылдайды. Әсіресе бірінші сыныпқа баратын әрбір бала мұқият тексеріледі. Мектепке барардың алдында бір жыл бұрын барлық балалар балабақшаға баруға міндетті, мұнда 5 жастан бастап, міндетті түрдегі психологиялық тексеруден өтеді, бұл үшін әрбір балабақша психологпен келісім шартқа отырады.

Қарқынды түзетуден кейін жалпы білім беру мектебіне бару мүмкіндігі бар балалар үшін «Транзитті бірінші сынып» бағдарламасы ұйымдастырылған. Бұл әдеттегі мектептегі арнайы сынып, онда оқитын балалар саны 12-ден аспайды. Балалар өздерінің қарқыны бойынша оқиды, психолог, дефектологтің және сөйлеу тілін дамыту маманының көмегін алады. Бағдарлама аяқталғаннан кейін балалар 2-сыныпқа көшіріледі, немесе 1-сыныпта қалдырылады, кейбір балалар арнайы мектептерге жіберіледі. Даму динамикасы нақты қадағаланады. Әдеттегідей, білім беру ұйымдарына жолдама беретін комиссия көктемде жүреді. Ал желтоқсанда тәрбиешілердің сауалнамасы мен баланы тексеру жұмысы жүргізіледі. Бұл оқыту сапасын және басқа орынға көшіру мүмкіндігін, сондай-ақ балаға қолдаушы маман немесе тьютордың қажеттігін анықтайды. Сонымен қатар мектепте қыркүйек айында мамандар мен ата-аналардың «Жеке жоспар» (Individual plan) құру бойынша кеңестер беріледі. Жеке оқыту жоспарын құру кезінде қолданылатын технологиялар: оқу ортасы мен оқыту технологиясын түрлендіру және арнайы көмек көрсету.

Израилде мүмкіндіктері шектеулі балалардың әдеттегі мектепке бейімделуіне үлкен көңіл бөлінеді. Практика баланың өзінің дені сау сыныптастарымен салыстырғанда өзін қандай да бір жақтан кеммін деп сезінбейтіндігін көрсетті. Бұл мектепте балалардың ақпараттылығын арттыру бағдарламаларын жүргізу есебінен мүмкін болды, ата-аналар жыл басында сыныпқа келіп, өздерінің балаларының денсаулықтары мен тәртіптерінің ерекшеліктері туралы түсіндіреді. Егер ата-ана ондай қадамға дайын болмаса, оны психолог немесе дефектолог, медбике немесе баланы қадағалайтын терапевт орындайды. Сынып мұғалімі сыныпты оны талқылауға итермелейді. Орта және жоғары мектептерде баланың өзі өзінің жағдайы туралы түсіндіре алады, мысалы, «Мен туралы» (презентация) немесе мектеп газетіне мақала жазады. Сондай-ақ сыныптастары оларды әдеттегі жанұя ретінде қабылдаулары үшін мектепке бүкіл жанұясымен келу де жақсы салтқа айналды. Бұндай бағдарламалар баланың ұжымға сіңуін жеңілдетеді және сыныптастары жағынан түсіністік пен көмектесуге дайындық шақырады. Мұғалім де әңгімеден көптеген пайдалы ақпараттарды ала алады және оларды сыныптың ынтымақтастығын арттыру және әлеуметтік дағдыларды қалыптастыру үшін қолдана алады.

Сонымен, осылайша құрылған білім беру жүйесі балаға заманауи қоғамда өмір сүру үшін қажеттіліктердің барлығын өзіне ыңғайлы түрде алуға мүмкіндік береді [22].

**Татарстан
Республикасының
тәжірибесі**

Білім туралы Федералды Заңның 42-бабына сәйкес психологиялық-педагогикалық, медициналық және әлеуметтік көмек негізгі жалпы білім беру бағдарламаларын, дамуды және әлеуметтік бейімделуді дамытуда, оның ішінде қылмыстық іс жүргізу заңнамасында қарастырылған жағдайларда және тәртіпте танылған кәмелетке толмаған білім алушыларға, қылмыстық іс бойынша

күдіктілерге, айыпталушыларға немесе сотталушыларға немесе жәбірленуші немесе куәгер болған балаларға көрсетіледі. Осы санаттағы балаларға психологиялық-педагогикалық, медициналық және әлеуметтік көмек Татарстан Республикасының муниципалды органдары құрған психологиялық-педагогикалық, медициналық және әлеуметтік көмек орталықтарында (қызметтерінде) көрсетіледі, сондай-ақ осы балалар оқитын білім беру ұйымдарының психологтары, педагог-психологтары ұсынады.

Ресей Федерациясында қабылданған нормативтерге сәйкес ППМӨ (психологиялық-педагогикалық-медициналық-әлеуметтік) орталықтар (қызметтер) қалада (ауданда) тұратын 5 мың балаға бір мекеме есебінен құрылады. Қажет болған жағдайда ППМӨ-орталық (қызмет) қалада (ауданда) тұратын балалардың аз саны үшін құрылуы мүмкін.

ППМӨ-орталықтарының (қызметтерінің) қызметі ТР экономикалық және әлеуметтік зерттеулер орталығы әзірлеген және ТР Министрлер Кабинеті бекіткен нормативтер бойынша қаржыландырылады және мемлекеттік (жергілікті) тапсырма түрінде ресімделеді. Татарстан Республикасы Білім және ғылым министрлігі білім беру ортасында балаларға, жасөспірімдерге және 18 жасқа дейінгі жастарға психологиялық-педагогикалық, медициналық және әлеуметтік көмек көрсетудің орталықтандырылған моделін құрды.

Бұл модель иерархиялық жүйені білдіреді, кәсіби басқарудың жоғары орталықтандырылуын, қызметтердің бірыңғай стандартын, кадрлық ресурстарды ұтымды пайдалануды, қызмет нәтижелерінің ашықтығы мен сенімділігін қамтамасыз етуге мүмкіндік береді

Бұл модельдің негізгі артықшылықтары:

- кәсіби басқарудың жоғары орталықтандырылуы;
- қызметтердің бірыңғай стандартын қамтамасыз ету мүмкіндігі;
- кадрларды ауыстыру және ішкі кадрлық ресурстарды басқару үшін кең мүмкіндіктер;
- біліктілікті арттыру курстары, семинарлар, мастер-кластар арқылы педагог-психологтардың кәсіби құзыреттілігін арттыру мүмкіндігі;
- көрсетілетін қызметтердің сапасын арттыру;
- ТР-да білім алушыларды психологиялық-педагогикалық қолдау жүйесін жетілдіруді қамтамасыз ету;
- жергілікті ППМӨ-орталықтар (қызметтер) қызметінің әртүрлі бағыттары бойынша ішкі бақылау жүйесін анықтау;
- білім беру қызметін жүзеге асыратын ұйымдарға негізгі жалпы білім беру бағдарламаларын іске асыру мәселелері бойынша көмек көрсету

ППМӨ-орталықтары (қызметтері) өз қызметін үш деңгейде жүзеге асырады: республикалық, жергілікті және білім беру қызметін жүзеге асыратын ұйым деңгейінде. Психологиялық-педагогикалық, медициналық және әлеуметтік көмек көрсету жүйесінің құрылымдық компоненттері арасындағы өзара іс-қимыл Татарстан Республикасының білім беру жүйесінде негізгі жалпы білім беру бағдарламаларын дамытуда және әлеуметтік бейімделуде қиындықтарға тап болған балаларға психологиялық-педагогикалық,

медициналық және әлеуметтік көмек көрсетуді ұйымдастыру туралы нормативтік актілермен реттеледі.

Татарстан Республикасы психологиялық қызметінің бірыңғай орталықтандырылған моделін қалыптастыру кезеңіндегі әлеуметтік медициналық сақтандыру орталықтарының (қызметтерінің) қызметін жетілдірудің негізгі міндеттері:

- қызмет мазмұнын кеңейту;

- әртүрлі санаттағы балаларды (денсаулық мүмкіндіктері шектеулі балалар мен мүгедек балаларды, танымдық қажеттіліктері жоғары балаларды, дарынды балаларды, жетім балалар мен ата-анасының қамқорлығынсыз қалған балаларды, асырап алушы, қорғаншы отбасылардан шыққан, әлеуметтік қауіпті жағдайдағы отбасылардан шыққан балаларды, мінез-құлық бұзылыстары бар балаларды және басқаларды) қамтуды ұлғайту;

- балаларды және олардың жақын ортасын психологиялық-педагогикалық қолдаудың инновациялық тәсілдері мен технологияларын әзірлеу және қолдану;

- қадағалау органдарының талаптарына сәйкес қолдау шарттарын келтіру;

- білім беру ортасын психологияландыру.

ППМЭ орталығы, заңды тұлға мәртебесі бар, жергілікті психологиялық қызметтерге, жергілікті ППМЭ орталықтарына және Татарстан Республикасының Білім беру мекемелеріне қатысты кәсіби басқару және психологиялық қызметті әдістемелік қамтамасыз ету функцияларын орындайды.

ППМЭ-орталық (қызмет) өз функцияларын Жарғы негізінде және өзінің мақсатына сәйкес іске асыруы тиіс:

- негізгі жалпы білім беру бағдарламаларын меңгеруде, дамуда және әлеуметтік бейімделуде қиындықтарға тап болған балаларға психологиялық-педагогикалық, медициналық және әлеуметтік көмек көрсету;

- түзету-дамытушылық, профилактикалық, дамытушылық бағыттағы қосымша білім беру бағдарламалары бойынша, сондай-ақ мектепке дейінгі білім берудің негізгі жалпы білім беру бағдарламалары, кәсіптік оқыту бағдарламалары бойынша білім беру қызметін жүзеге асыру.

- педагог-психологтардың біліктілігін арттыру курстарын ұйымдастыру және өткізу;

- ата-аналардың психологиялық мәдениетін арттыру [23].

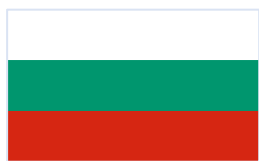
Аустрия тәжірибесі

Әдетте интегративті/инклюзивті сабақтарды жалпы білім беретін мектеп мұғалімдері және арнайы педагогикаға баса назар аудара отырып, инклюзивті білім беруге мамандандырылған педагог жүргізеді. Олар білім алушылардың қолдау қажеттілігі негізінде ұсынылады.

Жеке федералды жердің заңнамасына байланысты педагогикалық жұмысты қолдау үшін педагогикалық көмек алуға болады.

2019 жылғы 1 қаңтарда көп бейінді тәжірибе мен білім алушыларды мектеп жүйесінде қолдау және ілгерілету шараларын ұсыну үшін инклюзивтілік, саналуандық және ерекше қажеттіліктері бар оқыту бойынша мамандандырылған бөлім құрылды. Департамент білім басқармасының провинциялық бөлімшелеріне негізделген. Оның мақсаты – қолдаудың жалпы әсерін арттыру және білім алушыларға әлеуметтік шығу тегіне, жынысына, талантына, миграциялық тегіне, ана тіліне немесе мүгедектігіне қарамастан сәтті білім алуға мүмкіндік беру [24].

Болгария тәжірибесі

Болгарияда 2014 жылы ерекше білім беруді қажет ететін балаларды білім беру процесіне қосуды қолдау бойынша ресурстық орталықтар құрылды. Бұл ата-аналармен және педагогтермен кеңесуді қамтитын «түзету» терапиясы секілді қосымша оқу жоспарлары мен іс-шаралары бар мемлекеттік мекемелер. Олар әр өңірде жұмыс істейді және мемлекеттік қаржыландыруға ие, бірақ сонымен қатар өз кірістеріне ие бола алады.

2014 жылы Балаларды қорғау жөніндегі мемлекеттік департамент кәмелетке толмағандар арасында дұрыс емес мінез-құлықтың алдын алу бойынша жұмыс жасады. Сондай-ақ арнайы кеңес беру орталықтары бар. Бұл орталықтарда жұмыс істейтін мамандар қоғамдық педагогтер деп аталады, бірақ олардың қатарында психологтар, педагогтер, әлеуметтік қызметкерлер және т.б.

Мектепке дейінгі тәрбиелеу мен білім беруде психологтар балалар мен олардың ата-аналарына, сондай-ақ педагогтерге немесе мектептен тыс ата-аналарға психологиялық қолдау мен консультациялар көрсетеді. Қолдау «балалардың психикалық дамуындағы ауытқулары мен күрделі проблемаларын түзету» бойынша көрсетілді. Педагогикалық білімі бар мұғалімдер балалардың білімі мен жалпы әлеуметтік дамуына байланысты проблемалар бойынша қолдау көрсетеді. Кәсіптік бағдарлау ерте жастан бастап балалардың тұлғалық әлеуетін ынталандыру мақсатында мемлекеттік саясат шеңберінде айқындалады.

2007 жылы жалпы білім беретін мектептер ерекше білім беруді қажет ететін білім алушылар үшін қосымша қаржыландыру ала алмады. Дегенмен мектептерде психологтар мен логопедтер секілді қосымша (мамандандырылған) көмекші қызметкерлер болды. Басқармалар оларға мектепте жұмыс істейтін кез келген педагогпен бірдей мөлшерде ақы төледі. Мемлекетте 1000-ға жуық маман болды. Әрбір арнайы педагог бес-жеті баланы бақылап отырды. Министрлік аталған «мобильді» мұғалімдерге және ресурстық орталықтарда жұмыс істейтін мамандарға ақы төледі.

2014 жылы мектеп жасына дейінгі балалардағы қарым-қатынас бұзылыстарын оңалту және диагностикалау үшін әртүрлі құрылымдар қызмет

етті. Бұл құрылымдар ерекше білім беруді қажет ететін білім алушыларды даярлау саласындағы мемлекеттік саясатты жүзеге асырады деп күтілуде. Оларда ата-аналарға кеңес беру, оқыту және терапияға белсенді қатысу бағдарламалары бар. Психомоторлы қабылдау терапиясы, қуыршақ терапиясы және ертегі терапиясы секілді терапияның әртүрлі түрлері қолданылады. Бұл жерде қызмет ететін мамандар қатарында логопедтер, психологтар, арнайы педагогтар мен музыка мұғалімдерін атауға болады.

Мемлекеттік саясатқа сәйкес ерекше білім беруді қажет ететін білім алушылар жеке білім беру бағдарламаларымен білім ала алады. Олар бір немесе бірнеше оқу пәндері бойынша оқу бағдарламасы аясында арнайы тапсырмаларды қамтиды. Жеке білім беру бағдарламалары «табысты әлеуметтік интеграция мен кәсіби іске асыруды ескере отырып, өз бетінше өмір сүру үшін әлеуметтік дағдыларды дамытуға» бағытталған [25].

Франция тәжірибесі

Мамандандырылған білім беру және үйде қызмет көрсету (SESSAD), әдетте, медициналық оқу орындарына бекітілген және халықтың соңғы тобына бағытталған. Олардың қызметі оқу процесін бағыттау үшін білім алушының барлық ортасына, атап айтқанда отбасына, әсіресе мектеп ортасына бағытталған. 2020 жылдың қаңтарында 1741 SESSAD болды және олардың саны 20 жылдан астам уақыт ішінде өсіп келеді.

Қызметі № 56-284 (1956 жылғы 9 наурыз) жарлығымен реттелетін медициналық-психологиялық-педагогикалық орталықтар (МППО), № 63-146 (1963 жылғы 18 ақпан) жарлықпен толықтырылған, нейропсихикалық немесе мінез-құлықтық ауытқулары бар балаларды диагностикалауды және емдеуді қамтамасыз етеді. 2020 жылдың қаңтарында 470 МППО тіркелді.

Мүмкіндігі шектеулі білім алушыларға арналған медициналық-әлеуметтік мекемелер мен қызметтердегі орындар саны 2006-2020 жылдар аралығында артты. Мектеп өміріне қосылуға ықпал ететін қызметтердегі орындар санының айқын өсуі және мамандандырылған арнайы мекемелердегі орындар санының аздап қысқаруы байқалды.

Жалпы білім беретін мектепке бару мүмкін болмаған кезде мүмкіндігі шектеулі білім алушылар (әдетте 6 жастан 20 жасқа дейін) медициналық-әлеуметтік мекемелерге жіберіледі. Олар теңдестірілген оқыту, білім беру және терапевтік көмек ұсынады. Емде – білім беру мекемелері мен қызметтерінің номенклатурасымен, сондай-ақ олардың мекенжайларымен Денсаулық сақтау министрлігінің веб-сайтында танысуға болады.

Бұл мекемелер, әдетте, белгілі бір мүгедектік формасын ескере отырып ұйымдастырылған:

Медициналық білім беру институттары (IMEs) № 56-284 (1956 ж. 9 наурыз) № 89-798 (1989 ж. 27 қазан) Жарлығымен реттеледі. Оларға бұрынғы медициналық-педагогикалық институттар (IMPs) және медициналық-кәсіптік институттар (Improve) кіреді, олар бағдарлау және алғашқы кәсіптік дайындық (SIFPRO) бөлімдеріне айналды. IMEs мамандандырылған оқу орындарының басым көпшілігін құрайды. Олар зияткерлік мүмкіндіктері шектеулі білім алушыларды қабылдайды. 2020 жылдың қаңтарында 1269 IMEs тіркелді.

2005 жылғы 6 қаңтардағы № 2005-11 Жарлықпен реттелетін терапиялық, білім беру және педагогикалық институттар (пункттер, бұрынғы қайта тәрбиелеу институттары). Бұл институттар әлеуметтенуіне және оқуға және/немесе тағылымдамадан өтуге кедергі келтіретін психологиялық қиындықтары бар білім алушыларды қайта тәрбиелеу үшін институттарды алмастырады. Жарлықтарда осы институттардың міндеттері, ұйымдастырылуы мен қызметі, сондай-ақ олардың көп салалы командаларының құрамы толыққанды көрсетілген. 2020 жылдың қаңтар айында 455 терапиялық, білім беру және педагогикалық институт болды.

№ 56-284 (1956 жылғы 9 наурыз) Жарлыққа XXIV қосымшасымен реттелетін, № 89-798 (1989 жылғы 27 қазан) Жарлықпен өзгертілген, тірек-қимыл аппараты зақымдалған білім алушыларға арналған мекемелер моторлық білім беру институттарына (IEMs: 143) және қайта тәрбиелеу институттарына бөлінеді

194 көптеген бұзылыстары бар білім алушыларға арналған мекемелер № 56-284 (1956 ж.9 наурыз), № 89-798 (1989 ж. 27 қазан) жарлықпен өзгертілген XXIV тег қосымшасымен реттеледі.

Есту қабілеті нашар оқушыларға арналған 69 мекеме № 88-423 (1988 ж. 22 сәуір) өзгерістермен № 56-284 (1956 ж.9 наурыз) төртінші жарлыққа XXIV қосымшамен реттеледі.

Көру қабілеті нашар немесе көзі көрмейтін білім алушыларға арналған мекемелер № 88-423 (1988 жылғы 22 Сәуір) жарлықтың өзгертулеріне сәйкес № 56-284 (1956 жылғы 9 наурыз) Жарлыққа XXIV қосымшамен реттеледі. 2020 жылы көру және есту қабілеті нашар білім алушыларға арналған 28 білім беру ұйымы, сонымен қатар 19 мекеме болды [26].

Германия тәжірибесі

Германия Федеративтік Республикасында педагогикалық қолдаудың арнайы орталықтарының саны өсуде. Бірнеше жерлерде арнайы мектептер мен ресурстық орталықтар құрылады, бұл оларға үлкен жауапкершілік жүктейді.

Арнайы білім беру орталықтары (sonderpädagogische Förderzentren), өңірлік және өңірлік емес мекемелер жеке ерекше қажеттіліктерді немесе әртүрлі қажеттіліктерді қанағаттандыруға бағытталған (мысалы, физикалық және

моторлық даму, есту және көру және т.б.) және интегративті, стационарлық және бірлескен нысандарда арнайы білім алуға кепілдік береді. Бұл оқыту мүмкіндігінше үйге жақын жүргізіледі және мамандармен қамтамасыз етіледі. Алдын алу шаралары үшін арнайы білім беру орталықтарының жауапкершілігі аясында ерекше қажеттіліктерді анықтамас бұрын, кейде балабақшада қолдау көрсетіледі.

Förderzentrum-дің негізгі міндеті – кәсібилікті және институциялық ұйымды одан әрі дамыту; атап айтқанда, арнайы және жалпы білім беретін мектептер арасындағы жұмыс ынтымақтастығын дамыту үшін дәстүрлі арнайы мектептің тұжырымдамаларын қайта қарау.

Әртүрлі елдерде Förderzentrum-дің әртүрлі тұжырымдамалары мен мақсаттары бар. Осылайша, Förderzentrum алдын алу шараларына, жалпы білім беретін мектептерде, арнайы мектептерде бірлесіп оқытуға және арнайы білім беруді қолдаудың шарттары мен жергілікті жері туралы өз ұсынымдарында мектепаралық ынтымақтастыққа қатысты ұсыныстар енгізді.

Жалпы, Förderzentrum дәстүрлі арнайы мектептерден дамиды. Олардың кейбіреулері белгілі бір аудан немесе қала үшін жауап береді (мысалы, оқу, мінез-құлық, сөйлеу және зердесі зақымдалған балаларға арналған мектептер). Басқалары тұтас бір өңір үшін (мысалы, естімейтін және есту қабілеті зақымдалған білім алушыларға арналған мектептер, көзі көрмейтін және көру қабілеті зақымдалған білім алушыларға немесе физикалық кемістігі немесе мінез-құлқы нашар білім алушыларға арналған мектептер) немесе басқа өңірлер үшін жауап береді.

Көптеген өңірлер ұзақ мерзімді перспективада инклюзивтілік Förderzentrum неғұрлым интегративті ынтымақтастыққа кеңейген жағдайда ғана сәтті бола алады деп келіседі. Бұл арнайы мектептер мен жалпы білім беретін мектептер арасындағы дәстүрлі қарым-қатынасты жеңудің кілті болуы мүмкін [27].

Грекия тәжірибесі

Мектептер, отбасылар және қоғамның басқа бөліктері арасындағы бірлескен жауапкершілік білім беру процесінде барлық білім алушыларды ынталандыру мен қолдауды қамтамасыз ету үшін өте маңызды. Грекия Білім министрлігінің, жергілікті мектеп кеңестерінің, мектептердің, Keys, EDEAYs және қоғамдастықтың мүдделі тараптары барлық білім алушылардың жетістікке жетуіне және мектептердің өз мүмкіндіктерін кеңейтуге мүмкіндік беретін бірлескен жұмыс үшін жауап береді.

Қайта құру/көп салалы қолдауды күшейту жағдайында интеграцияға ықпал ететін басым құрылымдар:

Аймақтық білім беруді жоспарлау орталықтары (*PEKES*)

Білім беру және консультациялық қолдау орталықтары (*KESY*)

Арнайы оқу орындары жалпы білім беретін мектептер желісі шеңберінде қолдау орталықтарына айналады.

EDEAY жалпы білім беретін мектеп деңгейінде жұмыс істейді (Заң 4547/2008).

Аймақтық білім беруді жоспарлау орталықтары (PEKES) міндетті:

мемлекеттік және жеке меншік мектептер мен кәсіптік білім беру және кәсіптік даярлау орталықтарының білім беру жұмысын мониторингілеу, үйлестіру және қолдауға (VET);

өз саласындағы KESYs және басқа да қосалқы құрылымдармен ынтымақтасуға;

педагогтерді қолдау және олар үшін қазіргі заманғы ғылыми, педагогикалық, оқытушылық және бағалау мәселелері бойынша оқу бағдарламаларын ұйымдастыруға;

мектептер мен педагогтер арасында озық тәжірибе алмасуға ықпал ету;

мектептер, KESYs және KEAs (Sustainability Educational Centres арасында олардың өңіріндегі жоғары оқу орындарымен ынтымақтастық бағдарламаларын әзірлеуге;

өңірлік деңгейде мектептердің білім беру жұмысын жоспарлауды және кері бағалауды қолдауға.

PEKES-те білім беру мәселелері жөніндегі үйлестірушілер жұмыс істейді. Оларға бастауыш және орта білім беру саласындағы тиісті мамандықтар үшін, PEKES өңіріне тиесілі барлық мектептер (жалпы, кәсіби, арнайы, азшылық мектептер) және VET шеберханаларының орталықтары үшін жауапкершілік жүктеледі. Сондай-ақ арнайы білім беру және инклюзивті білім беру мәселелері бойынша үйлестірушілер бар, оларға тиісті міндеттер жүктелген.

PEKES KESY-мен келесідей жұмыс істейді:

Мектептегі білім алушылар үлгерімінің төмендігі, білім алушыларды оқудан шығару және мектептен қудалау секілді құбылыстармен күресу үшін өтемдік білім беру бағдарламаларын жүзеге асыру;

инклюзивті білім беруді ілгерілету, сондай-ақ педагогтерді оқыту арқылы нығайту және қолдау;

ата-ана рөліне байланысты және жергілікті қоғамдастықтағы педагогтер және/немесе басқа қолдау құрылымдарымен ынтымақтастыққа байланысты мәселелер бойынша ата-аналарға арналған оқыту бағдарламаларын ұйымдастыру.

PEKES аймақтық білім басқармаларының құрамына кіреді. Олардың жұмысында білім беру саясаты институты (IEP) және Білім, Дін істері министрліктері қолдайды.

Білім беру – консультациялық қолдау орталықтары (KESY)

Жоғарыда сипатталғандай, білім беру және психоәлеуметтік қажеттіліктерді, оқытудың қиындықтары мен кедергілерін зерттеу мен бағалаудан басқа, KESY келесі қызметтерді орындайды:

білім алушылар мен олардың ата-аналары немесе қамқоршылары үшін мақсатты білім беру және психоәлеуметтік араласуды және кәсіптік (кәсіптік)

бағдарлау қызметтерін жоспарлау және жүзеге асыру. Қолдау келесілерді қамтиды:

жеке білім беру бағдарламаларының негізгі бағыттарын тұжырымдау (ЕРЕ), сондай-ақ түзетілген жеке немесе топтық іс-шараларды жоспарлау және жүзеге асыру; білім алушыларға, педагогтерге және ата-аналарға кеңес беру және психоәлеуметтік қолдау; нақты әлеуметтік осал топтарға ерте араласу және мүмкіндіктерді кеңейту бағдарламалары; білім алушылардың жеке дамуына, олардың өзін-өзі бағалауын нығайтуға және мектеп қоғамдастығы ішінде және одан тыс өмір сүру сапасын жалпы жақсартуға бағытталған мақсатты іс-шаралар. Барлық осы іс-шаралар жоспарланған және олар әр мектепте педагогтермен және ЕДЕАҮ-мен бірлесіп жүзеге асырылады.

мектеп білім алушылары мен олардың ата-аналарына, сондай-ақ олардың мұғалімдеріне арналған кәсіптік бағдарлау қызметтері. Бұл қызметтерге келесілер кіреді:

топтық деңгейде: мектеп бөлімшелеріндегі кәсіптік бағдар беру бағдарламаларын жоспарлау және іске асыру және еңбек нарығы мәселелері, орта білімнен кейінгі және жоғары білім беру бағдарламалары бойынша ақпараттық қызметтер көрсету. Бұл білім алушылардың хабардарлығын арттыруға және олардың ересек өмірге және еңбек нарығына бірқалыпты көшуін қамтамасыз етуге бағытталған;

жеке деңгейде: лицейдің Б және С сынып білім алушыларының тұлғалық ерекшеліктері мен кәсіби сәйкестігін дамытудың кәсіптік бағдар беру мәселелері бойынша кеңес беру қызметтері

педагогтерге сұрақтар бойынша консультациялық қолдау көрсету:

мүмкіндіктері шектеулі және/немесе ерекше білім беруді қажет ететін білім алушылардың қажеттіліктерін қанағаттандыру үшін оқытудың оңтайлы әдістері;

әртүрлілікті қабылдау;

барлық білім алушыларды қолдау үшін инклюзивті тәжірибелер мен бірлескен іс-қимылдарды ілгерілету;

қиын жағдайлармен жұмыс;

мектептегі ата-аналарға кеңес беру, үйде сабақ ұйымдастыру және мектеп тобымен ынтымақтастық.

Барлық мектеп бөлімшелерінің жалпы тәрбие жұмысын қолдау:

білім алушылардың танымдық дағдыларын арттыру, мектепті тастап кетудің алдын алу және білім алушылардың психоәлеуметтік денсаулығы мен эмоционалды әл-ауқатына ықпал ететін қауіпсіз және қолдау көрсететін мектеп мәдениетін құру;

білім алушыларды психоәлеуметтік қолдаудың басымдықтары мен міндеттерін тұжырымдау және психоәлеуметтік мәселелерге қатысты тұтас саясат пен стратегияларды әзірлеу;

білім алушылардың оқуға тең қолжетімділігінің құрылымдық кедергілерін анықтау және мектеп қоғамдастығындағы барлық білім алушыларды ғылыми, педагогикалық, білім беру және өзге де қолдау шараларын іске асыру;

бірінші немесе екінші сатыдағы профилактика және психикалық денсаулықты нығайту бағдарламаларын іске асыру;

мектеп бөлімшесінің отбасымен және психологиялық және әлеуметтік қолдау қызметтерімен байланысын және ынтымақтастығын нығайту.

Мектеп қоғамдастығына келесі мәселелер бойынша ақпарат беру және оқыту:

психоәлеуметтік мәселелер бойынша ұлттық, еуропалық немесе халықаралық іс-шаралар мен бағдарламалар;

кәсіптік бағдар беру және кеңес беру бағдарламалары;

білім беру жүйесіндегі өзгерістер

Оқыту бағдарламаларын өңірлік білім беруді жоспарлау орталықтары (PEKES) және тұрақты дамудың білім беру орталықтары (KEA) жоспарлап, іске асырады.

Мектептер, отбасылар, ғылыми және әлеуметтік мекемелер, жергілікті билік органдары мен университеттер арасындағы әртүрлілік, психоәлеуметтік денсаулық, кәсіптік бағдар беру және еңбек нарығына көшу мәселелері бойынша серіктестік қатынастарды ілгерілету арқылы қоғамдастықта хабардарлықты арттыру.

Мектептегі білім беруді қолдау желілері (SDEY) және білім беруді бағалау және қолдау жөніндегі пәнаралық комитеттер (EDEAY)

Мектептегі білім беруді қолдау желілері (SDEY) (бұрынғы мектептегі білім беру және қолдау желілері) жергілікті арнайы мектеп қолдайтын жалпы білім беретін мемлекеттік және жеке меншік мектептердің серіктестігі болып табылады. Олар аудандағы жалпы білім беретін және кәсіптік бастауыш және орта мектептер, арнайы мектептер мен кәсіптік білім беру орталықтары топтары үшін білім беру процесін қолдайды. SDEY мектеп бірліктерінің ынтымақтастығы мен мүмкіндіктерін кеңейтуге, мүмкіндігі шектеулі және ерекше білім беруді қажет ететін білім алушыларды білім беру процесіне қосуға және инклюзивті білім беруді қолдауға, жеке параллель қолдау мен үйде оқытуға бағытталған. Өңірлік білім басқармасының директоры өзінің ресми шешімімен SDEY-ді құрады және SDEY-ді қолдау орталығы ретінде әрекет ететін арнайы мектептің бөлімшесін анықтайды.

Білім беруді бағалау және қолдау жөніндегі пәнаралық комитеттер (EDEAY) әр мектепте жұмыс істейді. Олар SDEY-ге білім беруді бағалау және білім алушыларды қолдау және мектеп қоғамдастығын жалпы қолдау жөніндегі құзыретті орган ретінде тиесілі.

EDEAY келесілерден тұрады:

мектеп меңгерушісі, EDEAY үйлестірушісі;

мектептің немесе қолдау орталығының арнайы білім беру мұғалімі;

SDEY қолдау орталығының психологі;

қолдау орталығының әлеуметтік қызметкері;

қолдауды қажет ететін білім алушының немесе білім алушылар тобының сынып жетекшісі.

Осылайша, арнайы мектептің арнайы педагогикалық қызметкерлері жалпы білім беретін мектептердегі білім алушыларды және бүкіл мектеп

қауымдастығын мектеп қызметкерлерімен бірлесе отырып қолдайды. Бұл қолдау KESY-дің EBAY-мен және мектеп бөлімшелерімен байланысы арқылы одан әрі толықтырыла түседі.

EDEAY жоқ мектептерде мектептің қажеттіліктерін қанағаттандыру үшін білім алушыларды қолдау тобы құрылады. Осы қолдау аясында инклюзивті саясатқа пәнаралық көзқарас қалыптасады.

Соңғы жылдары мектептерде психологтар мен әлеуметтік қызметкерлерді қосу есебінен мектептердің инклюзивті мүмкіндіктері қосымша күшейтілді. Бұрын бұл арнайы білім беру жағдайында ғана мүмкін болатын. Психологтар мен әлеуметтік қызметкерлер әлеуметтік осал топтарды қолдау қажет немесе психоәлеуметтік және эмоционалды қолдау бағдарламаларын жүзеге асыру қажет мектептерге орналастырылады [28].

Швеция тәжірибесі

Мүмкіндігі шектеулі және есту және көру қабілеті зақымдалған білім алушыларға арналған арнайы мүмкіндіктер негізінен жалпы сыныптарда жасалған, бірақ кейбір жағдайларда мүмкіндіктер жеке жағдайларда көрсетіледі. Барлық білім мүгедек емес білім алушыға және оның жеке қажеттіліктерін қанағаттандыруға бағытталған ұлттық оқу бағдарламаларына мүмкіндігінше сәйкес келеді. Ұлттық оқу жоспарларына сәйкес, білім алушы жазбаша швед тілінде де, ымдау тілінде де сөйлесе білуі керек. Үмдау тілі олардың ресми тілі ретінде белгіленген.

Мемлекет балалардың, жастардың және ересектердің физикалық қабілеттеріне қарамастан, білім беру мақсаттарына қол жеткізу үшін, тең жағдайларға ие болуы үшін жұмыс істейтін арнайы білім беру және мектептердің ұлттық агенттігі арқылы қолдау ұсынады.

Ол келесілер негізінде іске асырылады:

- ерекше қажеттіліктерді қолдау;
- арнайы мектептерде оқыту;
- қолжетімді оқу материалдары;
- мемлекеттік қаржыландыру.

Штатта үш ұлттық және бес өңірлік арнайы мектеп бар. Ата-аналар балаларды арнайы мектепке қабылдау туралы өтініш береді. Егер білім алушы қолжетімді жерде тұрмаса, ол мектепте тұрып, оқу жылы ішінде ойын-сауық шараларына белсенді қатыса алады.

Ұлттық мектептер келесі білім алушыларға қызмет көрсетеді:

- қосымша мүгедектікпен бірге көру қабілетінің зақымдалуы (MDVI);
- оқу қиындықтарымен бірге естімеуі немесе есту қабілетінің зақымдалуы;
- сөйлеудің ауыр бұзылыстары.

Өңірлік мектептерде естімейтін немесе нашар еститін білім алушылар үшін жалпы білім беретін мектептегідей білім ұсынылады.

Арнайы білім беру және мектептер ұлттық агенттігі ерекше қажеттіліктері бар адамдарға көмек ұсынады. Оқу ортасы барлығына қолжетімді болуы керек. Қолжетімділікті білу қолдауды қажет ететін барлық білім алушылардың білім алуда тең мүмкіндіктерге ие болуын қамтамасыз ету үшін қажет. Бес өңірлік қолдау орталығы басқармалар мен қолдауды қажет ететін мектептерге көмектесе алады. Олардың қатарына білім алушыларға арнайы білім беруге арналған төрт ұлттық ресурстық орталық кіреді:

- қосымша мүгедектікпен бірге көру қабілетінің зақымдалуы;
- оқу қиындықтарымен бірге естімеуі немесе есту қабілетінің зақымдалуы;
- туа біткен зағиптық;
- сөйлеудің ауыр бұзылыстары.

Ресурстық орталықтар балалар мен жастарды бағалауды және педагогтер мен ата-аналарға арналған оқу бағдарламаларын ұсынады.

Ресурстық орталықтар және ерекше қажеттіліктері бар адамдарды оқыту жергілікті деңгейде ерекше қажеттіліктері бар адамдарды оқыту және олардың мектептері жөніндегі ұлттық агенттіктің қолдауымен дамуда. Бұл жеке шешімдерді белгілі бір білім алушыға жақсы бейімдеу үшін жергілікті қолдауды қамтамасыз етеді.

1988 жылдан бастап жалпы білім беретін сыныптарда көзі көрмейтін немесе нашар көретін, бірақ басқа қосымша зақымдары жоқ білім алушылар оқиды. Ресурстық орталықтар қолдау көрсетеді. Ұлттық арнайы білім беру және мектептер агенттігі өз сыныптарында қолданылатын оқу материалдарын білім алушылардың қажеттіліктерін қанағаттандыру үшін бейімдейді, ал өңірлік округтар техникалық жабдықтарды бейімдейді.

Өңірлік округтер қажетті техникалық көмек көрсетеді.

Арнайы білім беру және мектептердің ұлттық агенттігі арқылы мемлекет билікке, қызметтерге және мектептерге арнайы педагогикалық қолдау қызметін ұсынады. Бұл ерекше қолдауды қажет ететін білім алушылардың құрдастары секілді сапалы білім беру тәжірибесіне ие болуын қамтамасыз етеді. Ол жергілікті билік органдарының қолдау қызметтеріне қосымша ретінде әрекет етеді, бірақ мақсат жергілікті деңгейде көбірек қолдау көрсету үшін жергілікті ресурстық орталықтарды дамыту болып табылады.

Білім беру және ерекше қажеттіліктері бар мектептер жөніндегі ұлттық агенттіктің оқу материалдары бөлімінің құрамына мамандандырылған оқу құралдары мен кейбір техникалық құралдарды әзірлейтін, өндіретін және тарататын оқу материалдарын шығаратын бірқатар бөлімшелер кіреді [29].

Бельгия тәжірибесі

Мүгедектердің құқықтары туралы конвенцияны ратификациялау интеграция туралы, сондай-ақ жалпы білім беретін және арнайы мектептердің

ерекше білім беруді қажет ететін білім алушыларды оқытудағы рөлі мен міндеттері туралы пікірталастарды көбейте түсті. Алайда инклюзивті білім беру тұжырымдамасы саяси деңгейде қабылданса да, оны дамыта түсу үшін орындауы тиіс бірқатар міндеттер бар.

Арнайы білім беру орталықтарындағы көптеген адамдар инклюзивті білім беруді қолдауға дайын. Мүгедектігі бар балаларының жалпы білім беретін мектептерге барғанын және жалпы білім беретін мектептерге қажетті қолдау көрсетілгенін қалайтын ата-аналардың да саны артуда. Ерте қолдау жүйелері мен жеке терапевттер ата-аналар мен педагогтерге білім алушылардың ерекше қажеттіліктерін қанағаттандыруға көмектеседі, бірақ ата-аналар балаларын жалпы білім беретін мектептерге бірден қабылдата алмайды. Орта немесе ауыр мүгедектер үшін, әсіресе зердесі зақымдалған білім алушылар үшін инклюзивті білім беру жөнінде сөз қозғау қиын. Кейбір білім беру басқармалары мен орта мектеп қызметкерлері бұл білім алушылардың жалпы білім беретін мектептерге баруына қарсы. Олар ерекше білім беруді қажет ететін білім алушыларды арнайы мектептер жібере салуға болатын қажетсіз ауыртпалық ретінде қарастырады. Бұл қарсылық тіпті жергілікті деңгейдегі инновациялық әзірлемелер де саясатпен қолдау таппайтындығын айғақтай түседі. Осылайша, инклюзия мәселесі өз өзектілігін жоғалтпайды.

Жалпы білім беретін мектептерде мүгедектіктен басқа ерекше қажеттіліктері бар білім алушыларды қолдауға арналған кейбір құрылымдар бар. Денсаулығы нашар немесе ауыратын білім алушыларды үйде уақытша немесе тұрақты білім ала алады. Басқа тілде сөйлейтін білім алушылар келесі жылы дайындық сабақтарына қатыса алады және қосымша қолдауға ие. Қолайсыз жағдайға тап болған білім алушылар, мигрант білім алушылар және этникалық мәдени азшылықтардан шыққан білім алушылар мектепке орналасу кезінде басымдыққа ие бола алады. Осы топтардағы білім алушыларды қабылдайтын мектептер тең білім беру мүмкіндіктері саясаты шеңберінде қосымша қолдауға ие болады.

Брюссельде және шеткері және тілдік өңірлерде жұмыс істейтін голланд тілді мектептерге білім алушылар арасында голланд тілін біртекті емес білуге көмектесу үшін арнайы құралдар мен қолдау ұсынылады.

2014 ж. М-декреті ерекше білім беруді қажет ететін білім алушыларды жалпы білім беру жүйесіне қосу үшін мектептер мен педагогтерді белсенді қолдаудың маңыздылығын атап көрсетеді және мүгедектердің құқықтары туралы БҰҰ Конвенциясының қағидаттарын іске асыруға бағытталған (қосымша ақпаратты «Заңнама және саясат» бөлімінен қараңыз). 2017 жылдың 1 қыркүйегінде ұсынылған қолдаудың келесі моделінде «педагогтерге, мектеп ұжымына және білім алушыларға қолдау көрсететін желілердің» маңыздылығы атап өтілді. 2020-2021 оқу жылында арнайы білім берудің 3100-ге жуық қосымша штаттық қызметкерлері жалпы білім беретін мектептердегі ерекше білім беруді қажет ететін білім алушыларға қолдау көрсетті.

Қолдау моделі арнайы мектептерге жалпы білім беретін мектептерді қолдауда, ерекше білім беруді қажет ететін білім алушыларға көмектесуде маңызды рөл атқарады. Қолдау моделінің негізгі қағидасы – бірлескен

шығармашылық. Қарапайым мұғалімдер мен мамандандырылған «көмекшілер» бірге жұмыс істейді, білім алушыларға жалпы білім беретін мектептерде көмектеседі. Негізгі назар мұғалімдер мен мектептерде ерекше қажеттіліктері бар білім алушылармен жұмысын нығайтуға аударылады. Ұсынылатын қолдау педагогтердің, білім алушылардың және мектеп командаларының қажеттіліктеріне негізделген.

Алдыңғы «интеграцияланған білім беру» және «инклюзивті білім беру» жүйелерінің қосалқы қызметкерлері, сондай-ақ арнайы мектептердің қызметкерлері қолдаудың жаңа моделінің жақтаушылары бола алды. Қолдау моделіне қосымша бюджет салынғандықтан, жаңа қызметкерлер де қолдау моделіне кіріп, инклюзивті білім беруді дамытуды жалғастырады.

Қолдау моделін бағалау (бағалау туралы есеп, 2019 жылғы қазан) және білім инспекциясының алдын-ала зерттеуі (есеп, 2020 жылғы маусым) жетістіктер мен проблемаларды анықтады:

негізгі күтім және кеңейтілген күтім («күтім континуумының» алғашқы екі кезеңі) негізгі білім беру аясында күшейтілуі керек. Жалпы білім беретін мектеп педагогтері ерекше білім беруді қажет ететін білім алушыларды сапалы қолдау көрсетуге дайын емес деп санайды, сондықтан проблемалар көбінесе қолдау желісі арқылы көрсетіледі. Бұл тек «сарапшылар» мәселелерді шеше алады деген ой тудырып, қарапайым мұғалімдердің сенімін төменде түсті.

Жалпы білім беретін сынып педагогтері білім алушыға бағытталған жеке қолдау көрсетеді деп күтілуде. Көмекші қызметкерлерге педагогпен немесе топпен әрдайым жұмыс істеуге рұқсат етілмейді, әсіресе бұл орта білім беру деңгейіне қатысты.

Мектептерді тиімді және пәрменді нығайту және қолдау үшін қатысушылар арасында неғұрлым тығыз ынтымақтастық қажет (мектепке бағдар беру орталығы, педагогикалық бағдарлау қызметтері, қосалқы модельдік персонал);

жалпы білім беретін мектептердің педагогтеріне көмекші қызметкерлермен кеңесу және кездесу үшін уақыт жетіспейді;

қолданыстағы (әлі күнге дейін уақытша) қолдау моделінің қосалқы қызметкерлер үшін нақты құқықтық базасы мен жарғысы жоқ. Бұл қолдау қызметкерлері мен негізгі мұғалімдер/мектептер арасындағы ынтымақтастық пен қатынастардың тұрақтылығы мен үздіксіздігіне әсер етеді

Бағалау нәтижелері бойынша 2019 жылдың қазан айында Фландрияның жаңа үкіметі М-декретті ерекше білім беруді қажет ететін білім алушылар мен олардың педагогтері үшін «Басқарушы декретке» ауыстыру туралы шешім қабылдады [30].

*Хорватия
тәжірибесі*

Хорватия Республикасындағы білім беру жүйесі барлық балаларды, білім алушылар мен жастарды, оның ішінде мүмкіндігі шектеулі балаларды, аз ұлттардың өкілдерін, дарынды білім алушылар мен қолайсыз жағдайдағы адамдарды білім беру жүйесіне барлық деңгейлерде қосуды, сондай-ақ ересектерді оқыту және өмір бойы оқыту бағдарламалары шеңберінде одан әрі білім беруді қамтамасыз етеді. Білім және ғылым министрлігі құзыретті органдармен бірлесіп, әрбір адамға тұрғылықты жері бойынша білім беру жүйесіне табысты қосылуға мүмкіндік беретін қажетті бағдарламалық, кәсіптік және сараптамалық көмекті қамтамасыз етеді.

Мүмкіндігі шектеулі балалармен жұмыс жасайтын білім беру мамандарына оңалтушы мамандар, логопедтер, әлеуметтік тәрбиешілер, арнайы тәрбиешілер және кинезиотерапевтер, музыкалық терапевтер, физиотерапевтер, эрготерапевтер, медбикелер, тәрбиешілердің көмекшілері, сондай-ақ аудармашылар кіреді.

Педагог-ассистенттер білім алушыларға оқу процесінде, сондай-ақ сыныптан тыс және сыныптан тыс іс-шараларда көмектеседі. Олар қарым-қатынаста, әлеуметтік интеграцияда, қозғалуда, тамақтануда және дәретханада қолдау көрсетеді. Педагог-ассистенттер білім алушыларға мектеп тапсырмаларын орындауға көмектеседі, сонымен қатар педагогтермен, мектеп сарапшыларымен және сыныптағы білім алушылардың сыныптастарымен ынтымақтасуы керек.

Бімдау тілінің аудармашылары өздері таңдаған қарым-қатынас жүйесінде естімейтін, көзі көрмейтін-естімейтін және нашар еститін білім алушыларға қолдау көрсетеді.

2017 жылдың қаңтар айында бастауыш және орта мектептегі білім туралы заңға енгізілген өзгерістер мүмкіндіктері шектеулі білім алушыларға ассистенттер мен сурдоаудармашыларды бөлу тәртібін айқындайтын ережені қабылдау үшін құқықтық негізді қамтамасыз етті. Жаңа ережеде сондай-ақ қажетті білім және дайындық деңгейі, жұмыс тапсырмалары және мектептерге қосымша персоналды қосу процесі белгіленуі тиіс.

Сондай-ақ педагог-ассистенттер мен сурдоаудармашы туралы жаңа ереженің жобасы әзірленді, ол қолдауды қамтамасыз етудің бірыңғай жүйесін көздейді [31].

Дания тәжірибесі

Негізгі білім беру шеңберінде қолдауға ие білім алушылар үшін қосымша білім беру туралы барлық шешімдер үшін мектептердің өздері жауапты болады.

Мектеп директоры мектепке баратын білім алушыларға жеке және сараланған білім беруді ұсынуға құқылы және жауапты.

Мектептердегі арнайы білімге қатысты келетін болсақ (яғни, аптасына тоғыз сағаттан астам ерекше қолдау), арнайы сыныптар мен арнайы мектептерде бас мұғалім сыртқы мамандардың, оқу-психологиялық қызметтің (PPR) және басқа мамандардың қатысуымен ерекше қажеттіліктерді ескеріп, оқыту процедураларын орындауға міндетті. Мектептер арнайы білім беру бойынша қолдауға жіберілген балалардың дамуын қадағалауға міндетті. Олар жылына кемінде бір рет қажетті түзетулерді, яғни көмек көрсетуді жалғастыру, өзгерту немесе тоқтатуды талқылау үшін кездеседі.

PPR ұсынымдарының негізінде мектеп директоры балаға берілетін арнайы білім беру көмегін жалғастыру, өзгерту немесе тоқтату туралы шешім қабылдайды. Басқарма арнайы білім беру және өзге де қолдау жөнінде шешім қабылдайды. Өңірлік кеңес басқармамен кеңескеннен кейін кеңейтілген арнайы білім беру көмегінің мазмұны туралы шешім қабылдайды. Барлық шешімдер ата-аналармен кеңесу арқылы қабылдануы керек.

Нәрестелерге келетін болсақ, PPR әр жағдайды кемінде алты айда бір рет қайта қарауға міндетті.

Дания өңірлерінің қарамағындағы ерекше қажеттіліктері бар балаларды оқытуға арналған мамандандырылған оқу орындары өте аз. Олар есту қабілеті зақымдалған балаларға арналған үш арнайы мектеп, көру қабілеті зақымдалған балаларға арналған мектеп, бірнеше мүгедек балаларға арналған мектеп, эпилепсия ауруханасындағы балаларға арналған мектеп және ауыр мүгедек балаларға арналған кеңес беру тобынан тұрады. Барлық басқа арнайы мектептерді басқармалар басқарады, кейде бірнеше басқармаға бағынады [32].

Қосымша және арнайы білім берудің жалпы мақсаттары ерекше қажеттіліктері бар балалар мүмкіндігінше жалпы білім беретін мектептерде оқуы керек және барлық балалар өздерінің мүмкіндіктері мен қажеттіліктеріне бейімделген оқуға құқылы екендігін білдіреді.

2012 жылы Дания мектептер мен басқармалардың сапалы білім беру мүмкіндіктерін кеңейту және білім алушыларды оқытуда ерекше қажеттіліктеріне байланысты бағыттау қажеттілігін азайту үшін бірнеше қолдау жүйелерін құрды. Бұл келесілерді қамтыды:

- мектептерге және мектеп әкімшілігіне инклюзивті білім беру стратегиясын іс жүзінде қалай жақсартуға болатындығы туралы тікелей кеңес беретін жұмыс тобын құру. Бұл мақсатты топ Білім министрлігінде орналасқан;

- мектептерге және мектеп әкімшілігіне инклюзивті білім беру стратегиясын іс жүзінде қалай жақсартуға болатындығы туралы тікелей кеңес беретін жұмыс тобын құру. Бұл бөлім Білім министрлігінде орналасқан және инклюзивті білім беру және ерекше қажеттіліктерін ескеріп білім беру сапасы туралы жаңа білім мен ақпаратты таратады және бастамашылық етеді;

- 2012 және 2013 жылдары Білім министрлігі халықаралық оқу әдебиеттерінде сенімді ғылыми зерттеулерді бағалау және тарату бойынша зерттеу жобасын бастады және қаржыландырды. Мұны университеттің білім

беруді дамыту жөніндегі ақпараттық орталығы айналысады, нәтижесінде тиісті зерттеулер мен осы зерттеулердің нәтижелері туралы практикалық деңгейде жаңартылған ақпарат бар зерттеу жүргізілді;

- ерекше қажеттіліктері бар білім алушылар үшін инклюзивті білім беруге ықпал ететін даму және зерттеулер үшін қаржылық мемлекеттік қор құру;

- Даниядағы мүмкіндігі шектеулі адамдар үшін ата-аналар мен қолдау ұйымы өткізетін науқан;

- Үкімет пен мектептерге арнайы білім беру саласындағы практика мен білімге қатысты ұсынымдар беру үшін мүдделі тараптардың жаңа кеңесін құру;

- заңнамадағы өзгерістерді және білім алушылардың көп бөлігі сараланған және жеке қолдауға ие болатын мектеп құру мақсатын қолдауға бағытталған барлық деңгейдегі кең саяси келісім;

- өзгерістер туралы есептер және жаңа стратегияның нәтижелері арқылы жыл сайынғы кейінгі іс-қимылдарды жүргізу туралы шешім. Сонымен қатар ерекше қажеттіліктері бар адамдар үшін білім беру және инклюзивтілік туралы дамудың нақты статистикалық мәліметтері мен басқа ақпарат арқылы бақылау туралы шешім қабылданды [33].

Венгрия тәжірибесі

Венгрияның мемлекеттік білім беру және кәсіптік білім беру жүйесінде оқу орындарының үш негізгі түрі бар:

- Білім беру мекемесі
- Педагогикалық көмек қызметі мекемесі
- Педагогикалық кәсіби қызмет көрсететін мекеме.

Педагогикалық көмек қызметтері

Әр уезде әр ауданда мекемелері мен бөлімшелері бар педагогикалық көмек қызметі бар. Олар бірыңғай басшылық пен кәсіби хаттамалармен бақыланады. Білім алушылармен педагогикалық көмек қызметтері жұмыс істейді. Олардың міндеттері:

- арнайы оқыту, ерте дамыту және күтім (ерте араласу және алдын-алу) бойынша кеңес беру;
- сараптамалық қызмет (сарапшылар комитеті);
- оқу нұсқаулығы;
- логопедия;
- мансап мәселелері бойынша қосымша оқыту және кеңес беру;
- кондуктивтік оқыту қызметі;
- бейімделген дене шынықтыру;

- мектеп және мектепке дейінгі психология қызметі;
- аса дарынды білім алушыларды ынталандыру.

Педагогикалық кәсіби қызмет көрсететін мекемелер

Педагогикалық кәсіби қызметтер педагогтермен жұмыс істейді. Олардың міндеттері:

- педагогикалық бағалау;
- кәсіби кеңес беру және арнайы тақырыптық тапсырмалар;
- білім беру ақпаратын ұсыну;
- мемлекеттік білім беруді басқару бойынша қызметтер;
- педагогтерді оқытуды, біліктілікті арттыруды және өздігінен білім алуды қолдау және ұйымдастыру;
- білім, спорт және таланттарды дамыту бойынша жарыстар ұйымдастыру және өткізу;
- білім алушыларға арналған ақпараттық және кеңес беру қызметі;
- білім беру процесінен тыс қалудың алдын алу үшін ерте ескерту және педагогикалық қолдау жүйесі

Сонымен қатар, көп мақсатты мекемелер бар:

- мектепке дейінгі мекеме және бөбекжай
- бірыңғай мектеп немесе кешенді мектеп
- бірлескен басқарудағы мемлекеттік білім беру мекемесі
- ортақ қоғамдық орталық
- бірыңғай арнайы оқу-әдістемелік мекеме
- кәсіптік оқыту орталығы

Ерекше қажеттіліктерді қамтамасыз етуге келетін болсақ, USEMI көп мақсатты мекемелер арасында өте маңызды. Олар ерекше білім беруді қажет ететін білім алушыларды басқа білім алушылармен бірге оқытуға көмектесу үшін құрылуы мүмкін. Мекеме аясында бөлімшелер тек балабақша, бастауыш мектеп, мектеп немесе орта мектеп қызметімен айналысады және ерекше білім беруді қажет ететін білім алушылар үшін дамытушылық білім береді. Сондай-ақ арнайы және кондуктивті педагогтердің мобильді желісі бар. USEMI сонымен қатар отбасын қолдау және мектептегі денсаулық сақтау міндеттерін орындай алады, арнайы және кондуктивтік оқытуға арналған құралдар мен көмекші құралдармен қамтамасыз ете алады және жатақхананы басқара алады.

«Мобильді арнайы оқытушылар» немесе «мобильді кондуктивті оқытушылар» арнайы немесе кондуктивті педагогтердің мобильді желісінде жұмыс істейді және 2011 жылғы Ұлттық білім туралы Заңда көрсетілгендей, жұмыс берушінің орналасқан жерінен тыс жерде өз міндеттерін үнемі орындайды. Арнайы және кондуктивті педагогтердің мобильді желісі ерекше білім беруді қажет ететін білім алушыларды оқыту үшін қажетті тиісті кәсіби біліктілігі бар мамандарды ұсынады. Желі бұл мамандарды мұндай мамандар жоқ білім беру мекемелеріне бағыттайды, сондықтан мекеме өз құрдастарымен бірге бір топта немесе сыныпта мектепке дейінгі немесе

мектеп білімін толық емес немесе толық емес жұмыс уақытында оқу мүмкіндігімен қамтамасыз етеді.

Ерекше білім беруді қажет ететін білім алушыларды оқытуда уездік педагогикалық көмек және USAMI қызметтері көмекші мекеме ретінде жұмыс істейді [34].

Исландия тәжірибесі

Исландиялық білім беру жүйесі инклюзивті білім беруге – баршаға арналған білімге негізделген. Инклюзивтілік дегеніміз – барлық білім алушыларға оқу орындарының өміріне және жұмысына, өз қажеттіліктері мен қабілеттеріне қарамастан қатысуға мүмкіндік беру. Инклюзивті білім беру мүмкіндігі шектеулі және ерекше қажеттіліктері бар балалар мен жастар тиісті қолдау желілері болған жағдайда жалпы білім беретін мектепке дейінгі мекемелерде, мектептерде, колледждер мен университеттерде бірге оқиды дегенді білдіреді. Бұл әртүрлі деңгейдегі Исландия білім туралы заңдарында нақты көрсетілген. Бұрын назар жалпы білім беру процесіне қосылу алғышарттарына бағытталса, қазірде білім алушылар үшін бөлек оқыту нұсқаларын қарастыруды негіздеу қажеттіліктеріне ойысты.

Білім туралы Заңға сәйкес арнайы мектептер жалпы білім беретін мектептерге көмектесуге және оларды әртүрлі жолдармен қолдауға арналған. Алайда, бұл қолдау толықтай дамымаған, бұл арнайы мектептерге бөлінетін ресурстардың жетіспеушілігінен болуы мүмкін. Исландияда арнайы мектептер тарапынан осы қосалқы көмекті ұлғайту және үйлестіру мәселелері талқыланды. Бұл, мысалы, Рейкьявиктің жаңа инклюзивті білім беру саясатының бөлігі. Білім, ғылым және мәдениет министрлігі мектептерді қолдау немесе ресурстық орталықтарға айналдыру идеясын әлі келіскен немесе шешкен жоқ. Алайда бұл сұрақ мектептің барлық деңгейлері бойынша үйлестірілген қолдау қызметімен әртүрлі контексте көтерілді.

Егер ата-аналар, мұғалімдер және мектеп мамандарының тобы кез келген уақытта арнайы білім беру орынды деп келіссе, бала немесе жасөспірім арнайы білім алуға құқылы. Мектеп директоры бұл шешімге ата-аналармен бірлесіп келеді. Осы жағдай бойынша келіспеушіліктер туындаған жағдайда іс шешім қабылдау үшін жергілікті билік органына жіберіледі. Мектепке дейінгі және міндетті мектептерге арналған мектепке қолдау және арнайы білім беру туралы ереже (№584/2010) мамандардың қызметтері келесі топтарды қолдауды қамтиды деп белгілейді:

- мектепке дейінгі және міндетті мектеп білім алушылары;
- олардың ата-аналары;

- педагогтермен мектеп қызметкерлері.

Жергілікті мамандандырылған қызметтердің мақсаты – білім беру, психологиялық, дамытушылық және әлеуметтанушылық білімді тиімді пайдалану. Мамандардың қызметтері келесілерге бағытталуы керек:

- мектептерді мектепте туындайтын көптеген мәселелерді шеше алатын кәсіби институттар ретінде дамыту;

- мектепке дұрыс басшылық жасау және мұғалімдер мен басқа қызметкерлерге көмек көрсету.

Міндетті мектептердегі мамандардың қызметтері

Міндетті мектептерге арналған басқармалардың мамандандырылған қызметтері жалпы білім беретін мектептерді мектеп қызметінде туындайтын көптеген мәселелерді шеше алатын және мектеп қызметкерлеріне тиісті басшылық пен олардың жұмысына көмек бере алатын кәсіби мекемелерге айналдыруға бағытталған. Мамандардың қызметтері, бір жағынан, білім алушылардың мүдделерін ескере отырып, мектеп қызметі мен мектеп қызметкерлерін қолдауды, екінші жағынан, жалпы білім беретін мектеп білім алушылары мен олардың ата-аналарын қолдауды қамтиды. Мамандандырылған қызметтер мектеп мүддесі үшін педагогикалық, психологиялық, дамыту және әлеуметтік білім беруге бағытталған. Мамандандырылған қызметтерді ұсыну кезінде басқармалар білім алушылардың жалпы жағдайын жүйелі түрде арттыру және қиындықтардан аулақ болу үшін алдын-алу шараларына ерекше назар аударуы керек. Білім алушының жағдайын ерте бағалау, содан кейін кеңес беру қажет.

Маманның қызметтері маманның мамандығына қарамастан, білім алушының жағдайлары мен мүдделерін жан-жақты шолуға негізделген. Яғни білім алушылардың игілігі әрқашан айқындаушы фактор болуы керек.

Кеңес беру және оқыту арқылы мамандандырылған қызметтер мектеп қызметі мен тәжірибесін, сондай-ақ мектеп қызметкерлері мен ата-аналарды әртүрлі тәсілдермен қолдауы керек. Тиісті ауызша аударма қызметтері ақпарат пен кеңес берудің ата-аналар мен білім алушыларға пайдалы болуын қамтамасыз ету үшін қажет; сондықтан мұндай қызметтерге жақсы қолжетімділік қажет.

Мектепке дейінгі, міндетті және жоғары орта білім туралы заңдар білімнің үздіксіздігін көрсетеді. Сондықтан мамандандырылған қызметтерді енгізу кезінде білім алушылардың мәртебесі және олардың бір мектеп деңгейінен екінші деңгейге өту жағдайлары туралы ақпаратты жүйелі түрде таратумен сипатталатын сенімді сабақтастықты атап өту маңызды. Білім беру формасын өзгерту кезінде білім берудің тоқтап қалуынан аулақ болу керек. Мектеп деңгейлері арасындағы ауысу кезінде ақпарат алмасу туралы Заңның ережелеріне назар аудару керек.

Нақты қолдау шаралары

Әр мектеп баланың ата-анасымен немесе заңды қамқоршыларымен бірге арнайы оқытуды қалай ұйымдастыруға болатындығын шешеді. Мүмкіндігі шектеулі, оқудағы ерекше қиындықтары, эмоционалды немесе әлеуметтік қиындықтары бар білім алушылар ерекше қолдауға ие болады. Түзету

жаттығулары қалай ұйымдастырылғандығы мектептің жеке қажеттіліктері мен мөлшеріне байланысты. Үлкен мектептерде, әдетте, оқу күнінің бір бөлігінде толық интеграция немесе арнайы сабақтар секілді көбірек мүмкіндіктер бар. Білім алушылар саны азайған арнайы сыныптарда да, мысалы, зердесі зақымдалған балалар үшін қажетті демалыс кезеңдері қарастырылған.

Соңғы жылдары аутизмі немесе ұқсас бұзылыстары бар балалар саны көбеюде. Бұл арнайы сыныптарға және мамандандырылған емдеу мен оқытуға деген қажеттілікті тудырды. Бұған маман мұғалімдердің қосымша қолдауы, арнайы оқыту әдістері, арнайы оқу материалдары, шағын топтық оқыту немесе жеке оқыту, компьютерлерді кеңінен қолдану және әр білім алушы үшін жеке жоспарлауға баса назар аудара отырып, бейімделген оқу бағдарламасы кіреді

Мүмкіндігі шектеулі білім алушылардың қажеттіліктерін қанағаттандыру үшін жаңа мектеп ғимараттарын жобалауға және ескі ғимараттарды қайта құруға көп күш жұмсалды. Бұған лифттер, пандустар, ванналар және т.б. кіреді, оларға күтім жасау мен оқытудың ең жақсы жағдайларын ұсынады.

Ресурстық орталықтарды дамыту

Ұлттық көз көрмейтін, нашар көретін және естімейтін-көрмейтін жандардың институты салыстырмалы түрде жаңа мекеме болып табылады. Сонымен қатар ол көзі көрмейтін, нашар көретін және нашар еститін балалар үшін ресурстық орталық болып саналады және білім беру жүйесіне көмектеседі. Орталықта білім алушылар жоқ, бірақ қызметкерлер көзі көрмейтін, нашар көретін және естімейтін білім алушылары бар мектептерге көмектеседі.

Әдетте «орталық» деп аталатын ұлттық көз көрмейтін, нашар көретін және естімейтін-көрмейтін жандардың институты – бұл әлеуметтік қамсыздандыру министрлігі басқаратын мемлекеттік мекеме. Орталық негізінен оңалту және білім беру саласында қызмет көрсетеді және алғашқы медициналық диагностиканы немесе емдеуді ұсынбайды. Орталық нашар көретіндер мен көзі көрмейтіндер жөнінде Ұлттық деректер базасына жауап береді.

Орталық жергілікті көлік қызметтері, үйде көмек көрсету, зағиптар кітапханасы және есту қабілетін тексеру орталығы сияқты тиісті қызметтерді ұсыну үшін басқа мекемелермен ынтымақтасады. Алушы кім екеніне қарамастан, барлық қызметтер тегін көрсетіледі

30% және одан төмен деңгейде көрудің нашарлауы көрсетілетін қызметтердің қабылдану критерийі болып табылады. Исландияда көру қабілетінің нашарлығын анықтау көру қабілетінің 30-10% құрайды, ал заң бойынша зағиптық көрсеткіші 10% немесе одан аз.

Орталық сонымен қатар зағиптарға қызмет көрсетуге жауап береді.

Brúarskóli: арнайы мектеп және ресурстық орталық

Brúarskóli (өтпелі мектеп) — бұл мінез-құлық, әлеуметтік және эмоциялық проблемалары бар білім алушылар үшін міндетті деңгейдегі арнайы мектеп, сонымен қатар Рейкьявиктің жалпы білім беретін мектептері үшін ресурстық орталық. Ол психикалық және эмоциялық проблемалары,

әлеуметтік және мінез-құлық проблемалары және есірткіні пайдалану және/немесе құқық бұзушылыққа байланысты проблемалары бар бірінші-оныншы сынып білім алушыларына және арнайы төртінші-оныншы сынып білім алушыларына арналған. Мектеп орта есеппен бір немесе екі семестрге білім алушылар үшін уақытша ресурс болып табылады. Мектептің негізгі мақсаты – білім алушылардың оқу мен білім берудегі мінез-құлқы мен әлеуметтік дағдыларын жақсарту үшін жағымды және сындарлы жағдай жасау. Сондай-ақ бұл үйге барып сабақ беретін педагогтеріне олармен әрі қарай жұмысты күшейтуге көмектеседі.

Мектеп білім алушыларға уақытша баспана болып табылады және олар әдетте мектептің басшылығымен және кеңесімен өз мектептеріне оралады. Сирек жағдайларда, білім алушылардың мінез-құлық проблемалары немесе оның психикалық ауруы ауыр болғанда, оларға жалпы білім беретін мектепте нақты қолдау көрсету мүмкін болмайды. Мұндай жағдайларда білім алушыларға ұзақ уақыт бойы арнайы жағдайлар жасау қажет болуы мүмкін [35].

Норвегия тәжірибесі

Норвегиялық ұлттық арнайы білім беру қызметі (Started) және мемлекеттік мектептер

Statped көмекке мұқтаж муниципалды және аудандық билік органдарына тең қызмет көрсетуге жауап береді. Ол негізінен жергілікті қолдау жүйесімен, білім беру және психологиялық кеңес беру қызметімен (PP-tjenesten, PPT) бірлесіп жұмыс істейді. Ол қызметтерді жеке және жүйелік деңгейде ұсынады. Жеке қызметті бала, жасөспірім немесе ересек адам ала алады. Жүйелік қызмет бір адамға бағытталмаған, бірақ балабақшаларға, мектептер мен қызметкерлерге ұсынылады. Жеке тұлғаға арналған қызмет қызметкерлерді құзыреттілікке үйрету сияқты жүйелік қызметке әкелуі мүмкін.

Жергілікті қолдау жүйесі

Білім беру және психология бойынша кеңес беру қызметі (PP-tjenesten, PT) муниципалды немесе аудандық муниципалды кеңес беру қызметі болып табылады. Оның мақсаты – дамуында қиындықтары немесе оқумен байланысты қиындықтары бар балаларға, жасөспірімдерге және ересектерге көмектесу. PPT балабақшалар мен мектептерге ерекше білім беруді қажет ететін балаларды оқыту мен әлеуметтік жағдайларды қалай ұйымдастыруға болатындығы туралы

кеңестер беру үшін бар. PPT мектептерге ерекше қажеттіліктері бар білім алушыларға көмектесу үшін оқуды жақсы ұйымдастыруға көмектеседі [36].

Польша тәжірибесі

Ұлттық заңнама арнайы білім беру қажеттіліктерін анықтамайды. Алайда кең мағынада бұл термин білім алушының жеке қажеттіліктеріне байланысты деп түсініледі. Қосымша қолдау қажеттілігі, мысалы, мүгедектік, белгілі бір оқу қиындықтары, әлеуметтік қиындықтар, мінез-құлық немесе эмоциялық бұзылыстар, ұзаққа созылған ауру, травматикалық жағдайлар немесе ерекше қабілеттерге байланысты болуы мүмкін.

Мектепке дейінгі мекемелерде, мектептерде және білім беру жүйесінің басқа мекемелерінде, оның ішінде кеңес беру орталықтарында барлық білім алушыларға және олардың ата-аналарына психологиялық және білім беру қолдауы ұсынылады.

Кеңес беру және көшбасшылық орталықтары (CGC) — бұл мектептерге кәсіби қолдау көрсететін білім беру мекемелері. Балалар, жастар, ата-аналар және мұғалімдер CGC қызметтерін алады. Бұл орталықтар балалар мен жастарға диагноз қояды, білім алушылар мен ата-аналарға терапия жүргізеді және педагогтерге проблемаларды шешуге көмектеседі. CGC сонымен қатар мектептер мен мекемелердің алдын-алу және тәрбиелік қолдау саласындағы қызметті жүзеге асырады. Бұл іс-шараларға келесілер кіреді:

- білім алушылардың жеке қажеттіліктері мен қабілеттерін анықтауда педагогтерге көмектесу;
- білім алушылардың білім беру және мінез-құлық мәселелерін шешуде педагогтерге қолдау көрсету;
- балалар мен жастардағы тәуелділіктер мен басқа да проблемалардың алдын алу бойынша іс-шаралар;
- балалар мен жастардың, ата-аналар мен педагогтердің психикалық денсаулығы жөнінде білім беру;
- педагогикалық мекемелермен және педагогикалық кітапханалармен ынтымақтастықта педагогтерге қолдау көрсету.

Мемлекеттік CGC жергілікті өзін-өзі басқарудың аудандық деңгейіне бағынады және жалпы субсидияның білім беру элементі арқылы субсидияланады [37].

Португалия тәжірибесі

1990-шы жылдардан бастап Португалия арнайы білім беру қажеттіліктері бар білім алушыларға қалыпты білімге қол жеткізіп, сапалы оқытудың артықшылықтарын пайдалану үшін жағдай жасайды.

Қазіргі уақытта адам құқықтары, теңдік және әлеуметтік әділеттілікке қатысты гуманистік нанымдарға негізделген инклюзивті мектептің негізгі қағидаттары күмән тудырмайды. Педагогтер, ата-аналар және саясаткерлер дәстүрлі формальды модельдер сегрегация мен дискриминацияға әкелетіндігін, бұл мүмкіндігі шектеулі адамдарға әлеуметтік және білім беру интеграциясын қиындататындығын түсінеді. Алайда, бұл білім алушылардың сапалы білімін сақтау және дамыту үшін мамандандырылған адами ресурстар мен нақты құралдардың болуын сақтап қана қоймай, сонымен қатар мектеп ұжымы мен педагогикалық практикада елеулі өзгерістер енгізу маңызды.

6 шілдедегі № 54/2018 Декрет-заңы әр мектепте жаңа көмекші құрылымды: оқытуды қолдау орталығын құруды көздейді. Бұл құрылым адами және материалдық ресурстарды, білім мен дағдыларды, сондай-ақ мектептің құзыреттілігін біріктіреді.

Оқытуды қолдау орталығының нақты міндеттері:

- білім алушылардың сынып қызметіне және оқыту процесінің басқа да шараларына қатысу сапасын арттыру;
- білім алушылар жататын топ немесе сынып мұғалімдерін қолдау;
- оқу бағдарламасының әртүрлі компоненттері үшін оқу ресурстары мен бағалау құралдарын құруды қолдау;
- оқу, автономия және мектеп жағдайына бейімделу процестерін жеңілдететін пәнаралық араласу әдістемелерін жасау;
- оқуды жақсартатын қарым-қатынас пен өзара әрекеттесуге бай құрылымдалған ортаны дамытуға ықпал ету;
- мектептен кейінгі өмірге көшу процесін ұйымдастыруды қолдау.

Оқытуды қолдау орталығы мектептегі барлық нысандарды, әсіресе мамандандырылған бөлімшелерді қамтиды [38].

Испания тәжірибесі

Білім алушыларды жалпы білім беретін немесе арнайы оқу орнына қабылдау туралы шешім, сонымен қатар ең қолайлы білім беру режимі туралы

ұсыныстар (оқыту түрлері, оқу бағдарламаларын бейімдеу және т.б.) диагноздан кейін қабылданады және қызметтердің міндеті болып табылады. әр автономды қауымдастық мектептердің, білім алушылар мен педагогтердің білім беру және психологиялық-педагогикалық қажеттіліктерін қанағаттандыру үшін құрған.

Көптеген автономды қауымдастықтарда бұл қызметтер салалық білім беру және психологиялық-педагогикалық пәнаралық басқару топтары және орта мектептердің басқару бөлімдері арқылы реттеледі және ұйымдастырылады.

Ауданның немесе облыстың білім беру мекемелерінде (аймақтық немесе салалық бригадалар) жұмыс істейтін әдістемелік бригадалардан басқа, кейбір автономды қауымдастықтарда мамандандырылған арнайы бригадалар мен ерте араласу бригадалары құрылды. Олар бағынатын білім беру органына қарамастан, консультациялық топтардың міндеттеріне ерекше білім беру қажеттіліктерін анықтау, бағалау және диагностикалау, сондай-ақ ерекше білім беруді қажет ететін білім алушыларға кеңес беру, ынтымақтастық және білім беру процесіне қатысу кіреді.

Көптеген автономды қауымдастықтарда кеңес беру топтары әлі де мектептерді қолдаудың сыртқы желісінің бөлігі болып табылады. Әдетте топ мүшелері мектеп қызметкерлерінің құрамына кіреді (педагогикалық кеңес, әдістемелік бөлім, егер бар болса, педагогикалық үйлестіру комиссиясы және т.б.).

Барлық дерлік автономды қауымдастықтарда орта мектептерде, ал кейбір қауымдастықтарда мектепке дейінгі және бастауыш мектептерде әдістемелік бөлімдер құрылды. Нәтижесінде мамандандырылған көмекші қызметтер мен мектептер арасындағы тығыз байланыс пайда болды, бұл ерекше білім беру қажеттіліктеріне жауап беруді жақсартты.

Мектепке бара алмайтын, ауруханада жатқан білім алушылар немесе медициналық себептермен ұзақ немесе қайталанатын уақыт аралығында мектепке бара алмайтын білім алушылар үшін Министрлік және автономды қауымдастықтар әртүрлі ұйымдастырушылық баламаларды әзірледі және енгізді. Олар келесілерді қамтиды:

- міндетті мектеп жасындағы білім алушылар саны жеткілікті қоғамдастықтар үшін оқу жылы ішінде білім беруге қолдау көрсету бірліктерін ұсыну;
- білім алушыларға үйде білім беру үшін үйге баратын мобильді мұғалімдер;
- білім алушының мектебімен үйлесімді жұмыс істейтін ауруханаларда мектеп бөлімдерін құру.

Жоғарыда көптеген елдерде ерекше білім беруді қажет ететін білім алушыларға, олардың ата-аналарына, педагогтеріне мектептен тыс көрсетілетін қолдау тәжірибелері келтірілген. Сонымен қатар тағы да бір қолдау түріне тоқталсақ – ол сынып жетекшілері бағытталған қолдау. Оларға көмекші қызметтер, негізінен медициналық қызметтер (медициналық қызметкерлер мен

әртүрлі терапевттер арқылы) және әлеуметтік қызметтер, сондай-ақ еріктілер ұйымдары кіреді. Көрсетілетін көмек көлемі әр елде түрліше көрсетіледі және қолдаудың көрсетілу дәрежесі де (білім беруден басқа) әртүрлі.

Келесі кестеде әртүрлі елдердегі педагогтерге білім беруде қолдау көрсетудің әртүрлі формалары туралы ақпарат жинақталған. Ақпарат негізгі сыныптарда қолдау көрсетуге жауапты кәсіби қызметтердің әртүрлі түрлерін, сондай-ақ қолдау мамандарымен байланысты әртүрлі ұйымдар мен мекемелерді қамтиды.

Елдердің тәжірибесі. Инклюзивтілік және педагогтерді қолдау [40]

	Ел	Мамандар мен қызметтердің түрлері
	Аустрия	Қолдауды негізінен арнайы мектептерден немесе сыртқы қызметтерден келген оқытушы-мамандар көрсетеді. Олар сынып жетекшісін де, білім алушыны да қолдайды. Сынып жетекшілері мен оқытушы-мамандар командада жұмыс істейді, бірлесіп білім беру жұмысын жоспарлайды және ұйымдастырады. Сыртқы қызметтердің мамандары ерекше білім беруді қажет ететін білім алушыларға уақытша тікелей қолдау ұсына алады.
	Бельгия	Қолдауды негізінен арнайы мектептер мен білім алушыларды бағдарлау орталықтарының мұғалім-мамандары көрсетеді. Олар сынып жетекшісіне ақпарат береді, консультациялар ұйымдастырады мен қолдау көрсетеді. Мектеп қызметкерлері ретінде жұмыс істейтін корректор мұғалімдерді табуға болады. Олар негізінен қысқа мерзімді қиындықтарға тап болған білім алушыларды қолдайды, бірақ қолдау, жұмыс әдістері мен білім беру бағдарламаларын үйлестіруге тырысып, сынып жетекшілері мен мектепке тікелей қолдау көрсетуде.
	Кипр	Қолдауды мектепке толық немесе ішінара бекітілген маман мұғалімдер, сондай-ақ әр мектепке белгілі бір уақытқа бөлінген логопедтер секілді мамандар қолдайды. Мектептен тыс жерлерде инспекторлар, арнайы білім беру қажеттіліктері бойынша үйлестірушілер, білім беру және психология мамандары немесе

		медициналық және әлеуметтік қызметтер секілді орталық қызметтер де қажетті қолдау көрсетеді.
	Чехия	Қолдау негізінен маман оқытушылармен немесе психологтар секілді басқа мамандармен қамтамасыз етіледі. Олар сынып жетекшілеріне, ата-аналарға кеңес береді және қолдау көрсетеді және ерекше білім беруді қажет ететін білім алушыларға тікелей қолдау көрсетеді. Бұл мамандандырылған кеңес беру және әдістемелік орталықтар сынып жетекшісімен, ата-аналармен және білім алушымен тығыз ынтымақтастықта жеке оқыту жоспарын анықтауға, ұсынуға және қолдау көрсетуге жауап береді (баладағы бұзылыс пен белсенді қатысу деңгейіне сәйкес).
	Дания	Қолдауды негізінен мектеп қызметкері ретінде жұмыс істейтін мұғалім-маман көрсетеді. Олар сынып ішінде сынып жетекшісімен толық емес негізде жұмыс істейді. Сыныптан тыс «топтық оқыту» - бұл білім алушы бірнеше пән бойынша тұрақты қолдауды қажет ететін тағы бір мүмкіндік. Жергілікті педагогикалық психологиялық қызметтер білім алушыға негізгі мектеппен тығыз ынтымақтастықта көрсетілетін қолдау түрін анықтауға, ұсынуға және сақтауға жауап береді.
	Англия және Уэльс	Барлық мектептерде арнайы білім беру қажеттіліктері үшін практика кодексінде (DfES, 2001) белгіленген кең міндеттері бар арнайы білім беру қажеттіліктері бойынша үйлестіруші болып тағайындалған қызметкер бар, оның ішінде: қолдауды бақылау, білім алушылардың үлгерімін бақылау, ата-

		аналармен және сыртқы мекемелермен өзара әрекеттесу және әріптестерін қолдау. Сондай-ақ, сыртқы агенттіктер-мамандандырылған қолдау қызметтері (білім беру және денсаулық сақтау басқармасынан), басқа мектептердегі әріптестер және LEA-ның басқа қызметкерлері қолдау көрсетеді. Перипатетикалық қызметкерлер мұғалімдермен тікелей білім алушылармен емес, мектеп ішінде оқытудың тәсілдері мен стратегияларын жасау үшін жұмыс істеуде.
	Финляндия	Қолдауды негізінен мектеп қызметкері ретінде жұмыс істейтін мұғалім-маман көрсетеді. Кеңесші мұғалім, мектептің әлеуметтік қызметкері немесе мектеп медбикесі, жергілікті білім беру органдарына байланысты, жалпы мектепке, мұғалімге және/немесе білім алушыға қолдау көрсете алады. Негізгі мектепте іске асырылатын жеке білім беру бағдарламасын дайындау үшін білім алушылардың, олардың ата-аналарының, барлық мұғалімдердің және кез келген басқа да тартылған сарапшылардың қатысуымен білім алушылардың игілігін қамтамасыз ету жөніндегі топ құрылады. Сондай-ақ білім алушыларды қолдау тобы бар, оған барлық мамандар мен мектеп директоры сәтті білім алу мен прогресті қамтамасыз ету үшін кіреді.
	Франция	Қолдауды негізінен әртүрлі қызметтердің мамандары қамтамасыз етеді. Олар ерекше білім беруді қажет ететін білім алушыларға қысқа мерзімді немесе ұзақ мерзімді негізде қолдау көрсетеді. Олар сонымен қатар сынып жетекшісі мен мектеп қызметкерлеріне көмектеседі.

		Арнайы қолдау желілерінің оқытушы-мамандары сонымен қатар оқуда уақытша немесе тұрақты қиындықтарға тап болған білім алушыларға қолдау көрсетеді.
	Германия	Қолдауды негізінен арнайы мектептің немесе әлеуметтік қызметтің маман мұғалімі көрсетеді. Қолдау әртүрлі және алдын алу шараларын, қарапайым мектептердегі бірлескен білім беру іс-шараларын, арнайы және қарапайым мектептер арасындағы білім беру саласындағы ынтымақтастықты және т.б. қамтиды. Бұл негізінен тілдік немесе мінез-құлық проблемаларына мамандандырылған педагогтер. Олар негізінен білім алушылардың қажеттіліктеріне сәйкес сынып ішінде немесе одан тыс білім алушылармен жұмыс істейді.
	Греция	Қолдауды негізінен арнайы мектептің мұғалім-маманы көрсетеді. Олардың міндеті – білім алушыға тікелей көмектесу, педагогке әртүрлі оқу материалдарымен көмектесу және оқу бағдарламасын саралау – басқа білім алушыларды хабардар ету және мектеп пен отбасы арасындағы жақсы ынтымақтастықты қамтамасыз ету.
	Исландия	Негізінен мектеп қызметкері ретінде жұмыс істейтін түзету мұғалімі қолдау көрсетеді. Қолдаудың басқа түрлерін мамандандырылған мұғалімдер, психологтар немесе жергілікті басқармалардың басқа мамандары ұсынады. Олар оқу бағдарламасы және негізгі пәндерді оқыту бойынша жалпы ұсынымдар береді; білім алушыларға арналған ұсыныстар және психологиялық кеңестер береді. Олардың мақсаты –

		педагогтер мен оқу меңгерушілерін күнделікті мектеп жұмысында және мектепті жетілдіруде қолдау көрсету.
	Ирландия	Қолдауды мектеп қызметкері ретінде жұмыс істейтін маман немесе оқытушы көрсете алады. Олар оқу қабілеті зақымдалған білім алушылармен айналысады. Мектеп қызметкері ретінде жұмыс істейтін түзету мұғалімі де қолдау көрсете алады. Олардың негізгі мақсаты – оқуда және математикада қиындық көретін білім алушылармен жұмыс істеу. Барлық бастауыш және одан кейінгі мектептерде осындай мұғалім бар. Қолдаудың тағы бір түрі – шақырылған мұғалімдер қызметінен (білім департаменті) шақырылған мұғалім. Олар сынып ішінде де, одан тыс жерлерде де жеке білім алушылармен жұмыс істейді және мұғалімдерге оқыту тәсілдері, әдіснамасы, бағдарламалары мен ресурстары туралы кеңес береді. Олар сондай-ақ ата-аналарға қолдау көрсетеді. Білім және ғылым департаментінің психологиялық қызметі эмоциялық және мінез-құлық проблемалары мен оқудағы қиындықтары бар білім алушыларға баса назар аудара отырып, жалпы білім беретін мектептер үшін бағалау және кеңес беру қызметтерін ұсынады.
	Италия	Қолдауды негізінен мектеп қызметкері ретінде жұмыс істейтін мұғалім-маман көрсетеді. Олар ата-аналарының рұқсатын алғаннан кейін негізгі мектепте қолдау көрсететін сынып жетекшілері ретінде әрекет етеді. Қолдау мұғалімдері сынып жетекшісімен барлық білім алушылармен жасалатын жұмыс үшін жауапкершілікті бөліседі. Жеке білім

		беру жоспарын жүзеге асыру олардың басты міндеттерінің бірі болып табылады. Олар сонымен қатар білім алушыларды сыныпта қолдайды; мүмкіндігі шектеулі білім алушыларды сабақ уақытында аса қажеттілік болмаған жағдайда бөлуге болмайды.
	Лихтенштейн	Қолдауды негізінен арнайы мектептің мұғалім-маманы көрсетеді. Олар негізінен білім алушыларға, сонымен қатар мұғалімдер мен ата-аналарға қолдау көрсетеді.
	Литва	Қолдауды негізінен маман мұғалімдер, мектеп психологтары, логопедтер, арнайы мектептерден немесе педагогикалық психологиялық қызметтерден келген әлеуметтік тәрбиешілер көрсетеді. Оқытушы-мамандар сынып жетекшілеріне ақпараттық және практикалық қолдау көрсетеді: жеке білім беру бағдарламасын әзірлейді, оқу материалдарын таңдайды және т.б. сондай-ақ мектеп қызметкерлері ретінде жұмыс істейтін түзету мұғалімі, логопедтер, мектеп психологтары да қолдау көрсете алады. Бұл мамандар негізінен ірі қалалардағы немесе елді мекендердегі қарапайым мектептерде қолжетімді; ауылдық жерлерде әлі де мамандар тапшылығы сезілуде. Жергілікті немесе ұлттық деңгейдегі педагогикалық психологиялық қызметтер білім алушыларды бағалауды және ерекше білім беруді қажет ететін білім алушыларды оқыту бойынша басшылықты қамтамасыз етеді.
	Люксембург	Қолдауды негізінен амбулаториялық оңалту бөлімінің қолдау мамандары көрсетеді. Олар білім беру және оңалту

		саласындағы мамандар және сынып жетекшілерімен білім алушыларды тікелей қолдауға қатысты міндеттерді бөліседі. Сынып жетекшілері әрдайым сабақтарды ұйымдастыруға жауап береді.
	Нидерланды	Қолдауды негізінен арнайы мектептің көмекші мұғалімі көрсетеді. Олар сынып жетекшілерімен білім беру бағдарламаларын әзірлеу, қосымша материалдар дайындау және ұсыну, білім алушылармен жеке жұмыс және ата-аналармен байланыс жасау бойынша жұмыс істейді. Қолдау инклюзивті білім беру тәжірибесі бар жалпы білім беретін мектептер арқылы да көрсетілуі мүмкін. Қолдау мұғалімдерге ақпарат беруге, бағалауға және оқу материалдарын ұсынуға бағытталған. Көмекші мұғалім білім алушыға тікелей көмек және қолдау көрсететін негізгі мектеп мұғалімдерінің бірі бола алады.
	Норвегия	Қолдауды негізінен мектеп қызметкері ретінде жұмыс істейтін мұғалім-маман көрсетеді. Олар сынып жетекшісімен толық емес күнде жұмыс істейді. Сыныптағы көмекші де қолдау көрсете алады. Олардың үшеуі арасында тығыз ынтымақтастық бар. Жергілікті білім беру психологиялық қызметтері мектеп пен ата-аналарға білім алушыға қажетті білім беру мазмұны мен ұйымдары туралы кеңес береді. Бұлар негізінен мұғалімдерге күнделікті жұмыс мәселелері бойынша кеңес беруге жауапты адамдар.
	Польша	Мүгедек білім алушылармен жұмыс істейтін мұғалімдер ұлттық психологиялық-педагогикалық қолдау орталығынан немесе аймақтық оқу-

		әдістемелік орталықтардан қолдауға ие. Бұл орталықтар мұғалімдерге арналған оқу курстарын ұйымдастырады. Жалпы білім беретін мектептер, мысалы, түзету сабақтарын ұйымдастыра отырып, білім алушыларға, ата-аналар мен мұғалімдерге психологиялық-педагогикалық қолдау көрсетуі керек.
	Португалия	Қолдауды негізінен жергілікті қолдау топтарынан немесе ішкі мектеп қызметкерлерінен келген мамандар немесе басқа мамандар қамтамасыз етеді. Ұлттық саясат екінші жағдайға басымдық береді. Мақсат – сынып жетекшілеріне ұсыныстар беретін үйлестірілген командаларды құру. Олар қажетті білім беру қолдауын ұйымдастыру үшін бас мұғаліммен және мектеппен бірлесіп жұмыс істейді; олар оқу бағдарламасын икемді түрде қайта құру үшін сынып жетекшілерімен ынтымақтасады; білім беру әдістері мен стратегияларын саралауға ықпал етеді; мұғалімдер мен білім алушыларды қолдау және білім беру инновацияларына үлес қосу.
	Испания	Қолдау негізінен мектеп қызметкері ретінде жұмыс істейтін қолдау жөніндегі маман-оқытушымен көрсетіледі. Олар бастауыш және орта мектептерде жұмыс істейді және білім алушымен және педагогпен бірге маңызды рөл атқарады, оқу бағдарламасын саралауды және оны жүзеге асыруды бірлесіп жоспарлайды. Олар сонымен қатар отбасыларды қолдайды және басқа мамандармен бірлесіп жұмыс істейді. Қолдаудың тағы бір түрі – барлық бастауыш мектептерде оқытуды қолдайтын корректор-мұғалім. Жергілікті психологиялық-

		педагогикалық қолдау топтары да қолдау көрсете алады. Олар білім алушыларды бағалауға жауап береді, педагогтер мен мектеп қызметкерлеріне қабылданатын шаралар туралы кеңес береді, білім алушылардың жетістіктерін бақылайды және отбасыларды тартады.
	Швеция	Қолдауды негізінен мектеп қызметкері ретінде жұмыс істейтін педагог-маман көрсетеді. Басқармалар мектептерге қолдау көрсетуге және қаржыландыруға жауап береді. Қажет болса, Швецияның ерекше қажеттіліктері бар білім беру институты арқылы муниципалитеттерде білімді қалыптастыруға ұлттық деңгейде қолдау көрсетілуі мүмкін.
	Швейцария	Қолдау негізінен көмекші мұғалімдермен, маман мұғалімдермен немесе арнайы мектептерден немесе жалпы білім беретін мектептерден келген мамандармен көрсетіледі. Олар ерекше білім беруді қажет ететін білім алушылар мен олардың мұғалімдеріне қолдау көрсетеді.

2 Қазақстандағы психологиялық-педагогикалық түзеу кабинеттерінің жұмысы бойынша нормативтік құқықтық құжаттарды талдау

Мемлекет басшысы Қ.К. Тоқаев «Халық бірлігі және жүйелі реформалар – ел өркендеуінің берік негізі» Қазақстан халқына Жолдауында «**Біздің білім беру жүйеміз қолжетімді әрі инклюзивті болуға тиіс**» деп атап өтті [41].

Тәуелсіздік жылдарында Қазақстан Республикасы балалардың ҚР Конституциясында мемлекеттік оқу орындарында тегін бастауыш, негізгі орта және жалпы орта білім алу құқықтарын бекітіп, балалардың құқықтарын қорғауға бағытталған бірқатар халықаралық құжаттарды ратификациялады, оның ішінде БҰҰ-ның Бала құқықтары туралы Конвенциясы, Ерекше қажеттіліктері бар адамдардың білім беру саласындағы қағидаттары, саясаты және практикалық қызметі туралы Саламанка декларациясы, Мүгедектердің құқықтары туралы конвенция, Білім беру саласындағы кемсітушілікке қарсы күрес туралы конвенция және басқалар. Сондай-ақ елімізде тәуелсіздік жылдары инклюзивті және арнайы білім беру бойынша нақты нормативтік-құқықтық база қалыптастырылды, ол ерекше білім беруді қажет ететін балалардың білім алу қызметтерін регламенттейді. Осылайша, балалардың құқықтары, оның ішінде ерекше білім беруді қажет ететін балалардың білім алу құқықтары ҚР «Білім туралы», «Бала құқықтары туралы», «Кемтар балаларды әлеуметтік және медициналық-педагогикалық қолдау туралы», «Мүгедектерді әлеуметтік қорғау туралы» заңдарында көрсетілген.

Қазақстан Республикасының «Білім туралы» 2007 жылғы 27 шілдедегі № 319 Заңында (01.01.2022 ж. жағдай бойынша өзгерістермен және толықтырулармен) «*инклюзивті білім беру* – ерекше білім беру қажеттіліктері мен жеке-дара мүмкіндіктерін ескере отырып, барлық білім алушылар үшін білім алуға тең қолжетімділікті қамтамасыз ететін процесс» деп берілген [42].

Қазақстан Республикасының «*Кемтар балаларды әлеуметтік және медициналық-педагогикалық түзеу арқылы қолдау туралы*» 2002 жылғы 11 шілдедегі N 343 Заңына сәйкес (26.06.2021 ж. жағдай бойынша өзгерістермен және толықтырулармен) «*арнаулы білім беру* – кемтар балаларға арнайы жағдайлар жасай отырып білім беру» [43].

Елімізде инклюзивті және арнайы білім беруді дамытудағы маңызды кезең Президент Қ.К. Тоқаевтың 2021 жылғы 26 маусымдағы «Қазақстан Республикасының кейбір заңнамалық актілеріне инклюзивті білім беру мәселелері бойынша өзгерістер мен толықтырулар енгізу туралы» Қазақстан Республикасының Заңына қол қоюы болды [44], оған сәйкес балалардың, оның ішінде ерекше білім беруді қажет ететін балалардың құқықтарын реттейтін төрт заңға бірқатар өзгерістер мен толықтырулар енгізілді:

1. Қазақстан Республикасының «Кемтар балаларды әлеуметтік және медициналық-педагогикалық түзеу арқылы қолдау туралы» 2002 жылғы 11 шілдедегі Заңы;
2. Қазақстан Республикасының «Қазақстан Республикасындағы Баланың құқықтары туралы» 2002 жылғы 8 тамыздағы Заңы;

3. Қазақстан Республикасының «Қазақстан Республикасында мүгедектерді әлеуметтік қорғау туралы» 2005 жылғы 13 сәуірдегі Заңы;
4. Қазақстан Республикасының «Білім туралы» 2007 жылғы 27 шілдедегі Заңы.

Қазақстан Республикасының «Білім туралы» заңына [42] сәйкес **«ерекше білім беруді қажет ететін адамдар (балалар)»** ұғымына өзгерістер мен толықтырулар енгізілді, **«психологиялық-педагогикалық қолдап отыру»** термині енгізілді. Сонымен қатар білім беру ұйымдары ерекше білім беруді қажет ететін адамдарды (балаларды) оқыту үшін білім беру бағдарламаларын білім алушылар мен тәрбиеленушілердің жеке даму ерекшеліктеріне және әлеуетті мүмкіндіктеріне сәйкес бейімдейтін болады [42]. Ескере кететін жайт, заңмен білім беру ұйымының басшысы Қазақстан Республикасының заңдарында белгіленген тәртіппен білім беру ұйымдарына оқуға қабылдаудың үлгілік қағидаларын бұзғаны немесе білім алу үшін арнаулы жағдайлар жасамағаны үшін жауаптылықта болатындығы белгіленді [42].

Жоғарыда көрсетілген нормативтік құқықтық актілерді іске асыру мақсатында мынадай бірқатар бағдарламалық құжаттар әзірленді: «Қазақстан Республикасының 2025 жылға дейінгі ұлттық даму жоспары», «Өмір бойы оқыту тұжырымдамасын (үздіксіз білім беру) бекіту туралы» Қазақстан Республикасы Үкіметінің 2021 жылғы 8 шілдедегі № 471 қаулысы, «Сапалы білім беру» ұлттық жобасын бекіту туралы» Қазақстан Республикасы Үкіметінің 2021 жылғы 12 қазандағы № 726 Қаулысы, «Қазақстан Республикасында мүгедек адамдардың құқықтарын қамтамасыз ету және тұрмыс сапасын жақсарту жөніндегі 2025 жылға дейінгі ұлттық жоспарды бекіту туралы» Қазақстан Республикасы Үкіметінің 2019 жылғы 28 мамырдағы № 326 қаулысы, «Қазақстан Республикасында мүмкіндігі шектеулі балаларға кешенді көмек көрсетуді жетілдіру жөніндегі 2021 – 2023 жылдарға арналған жол картасын бекіту туралы» Қазақстан Республикасы Премьер-Министрінің 2020 жылғы 17 тамыздағы № 2020 өкімі және басқалары.

Балалардың құқықтарын қорғау ҚР қолданыстағы мемлекеттік саясатының басым бағыты болып табылатынын атап өту маңызды. ҚР Президенті Қ.К. Тоқаевтың 2022 жылғы 19 қаңтардағы № 780 «Балалар жылын жариялау туралы» Жарлығына сәйкес 2022 жыл «балалар жылы» деп жарияланды [45], оның барысында балалардың білім алу, денсаулық сақтау, әлеуметтік қорғалу құқықтарын қорғауға бағытталған мемлекеттік органдар тарапынан нақты шаралар қабылдау жоспарлануда [46]. Осы Жарлықты іске асыруға бағытталған маңызды нормативтік құқықтық құжаттардың бірі ҚР Премьер-Министрінің 01.02.2022 ж. № 21-ө «Балалардың хал-ахуал индексын бекіту туралы» өкімі болып табылады [47]. Аталған Индекс 4 бағыттан тұрады: «бала», «отбасы және қоғам», «мемлекеттік саясат», «елдің әл-ауқаты», талдау қорытындылары бойынша индекстің қорытынды мәні есептеледі. Әрбір бағыт есептеу формулаларын қоса алғанда, деректердің сипаттамасын қамтитын индикаторлардан тұрады. Жоғарыда көрсетілген индекстің индикаторларының

бірі «мемлекеттік саясат» бағытының № 7 индикаторы – «психологиялық-педагогикалық қолдаумен және ерте түзетумен қамтылған мүмкіндіктері шектеулі балалардың үлесі» болып табылады [47].

Осылайша, қазіргі уақытта балалардың білім алуға тең қолжетімділік, оның ішінде білім алуға арналған арнайы жағдайлар құқықтарын қамтамасыз ету үшін қажетті нормативтік құқықтық база қалыптастырылды.

«Білім алу үшін арнаулы жағдайлар» деп «мүмкіндігі шектеулі балалардың оларсыз білім беру бағдарламаларын меңгеруі мүмкін болмайтын, арнаулы оқу және жеке дамыту бағдарламаларын, оқыту әдістерін, техникалық, оқу және өзге де құралдарды, тыныс-тіршілік ортасын, психологиялық-педагогикалық қолдап отыруды, медициналық, әлеуметтік және өзге де көрсетілетін қызметтерді қамтитын жағдайлар» түсініледі [44].

«Мүмкіндігі шектеулі балаларды арнаулы психологиялық-педагогикалық қолдау» деп «қызметтің қандай да бір түрін орындау қабілеттерін қалпына келтіруге немесе оның орнын толтыруға бағытталған көрсетілетін қызметтер мен іс-шаралар кешені» түсініледі [44].

Қазақстан Республикасының «Білім туралы» 2007 жылғы 27 шілдедегі № 319 Заңына сәйкес (31.03.2021 ж. жағдай бойынша өзгерістермен және толықтырулармен) ерекше білім беру қажеттіліктері бар балалар деп *«денсаулығына байланысты білім алуда ұдайы және уақытша қиындық көріп жүрген арнайы, жалпы білім беретін оқу бағдарламалары мен қосымша білімнің білім беру бағдарламаларын қажет ететін балалар»* түсінілсе, «Білім туралы» 2007 жылғы 27 шілдедегі № 319 Заңына өзгертулер мен толықтыруларға сәйкес (26.06.2021 ж. жағдай бойынша өзгерістермен және толықтырулармен) ерекше білім беруді қажет ететін адамдар (балалар) деп *«тиісті деңгейде білім алу және қосымша білім алу үшін арнаулы жағдайларға тұрақты немесе уақытша қажеттілік көріп жүрген адамдар (балалар)»* түсініледі [42].

Мұндай кеңейтілген тұжырымдама инклюзивті білім берудің мәнін тереңірек түсінуді, сондай-ақ біздің еліміздің ерекше білім беру қажеттіліктерінің медициналық моделінен баланың диагнозына емес, оны тәрбиелеудің (оқытудың) кез келген кезеңінде қажет болуы мүмкін жеке мүмкіндіктері мен ерекше қажеттіліктеріне негізделген әлеуметтік-педагогикалық модельге көшуін көрсетеді.

Ерекше білім беруді қажет ететін балалар бойынша ресми статистиканы білім беру ұйымдары балада бар растайтын құжаттардың (мысалы, балада бар зақымның түрлері туралы психологиялық-медициналық-педагогикалық консультацияның қорытындысы) негізінде ұлттық білім беру дерекқорын (ҰБДҚ) толтыру арқылы қалыптастыратынын атап өту маңызды. Сонымен қатар баланың әлеуметтік, мәдени, экономикалық, мінез-құлық факторларынан, сондай-ақ қазіргі уақытта ҰБДҚ-да оқудағы қиындықтардан туындаған ерекше білім беру қажеттіліктері ескерілмейді, бұл білім беру ұйымдарының педагогтерінде ерекше білім беруді қажет ететін балалардың санын толтыруда бірқатар қиындықтар туғызады.

Соңғы үш жылда ерекше білім беруді қажет ететін балалар саны 8,8%-ға өсті (2018 жылы – 98 651, 2019 жылы – 100 722, 2020 жылы – 107348) [48].

Мектеп жасындағы ерекше білім беруді қажет ететін балалардың жалпы санының 38,7 % (41581 бала) жалпы білім беретін мектептерде оқиды және білім алу үшін арнайы жағдайлар жасауды қажет етеді. ҚР БҒМ Ақпараттық-талдау орталығының (бұдан әрі – АТО) деректері бойынша елдің жалпы білім беретін мектептерінде оқитын ерекше білім беруді қажет ететін балалардың ең көп өсімі қалада байқалады. Көрсеткіштер 2018 жылғы ерекше білім беруді қажет ететін 621 баладан 2020 жылы 1748 балаға дейін 2,8 есеге Нұр-Сұлтан қаласында артқан, Маңғыстау облысында (2018 жылғы 394 баладан 2020 жылы 927 балаға дейін 2,4 есеге өскен), Атырау облысында (2018 жылғы 501 баладан 2020 жылы 951 балаға дейін 1,9 есеге өскен), Қарағанды облысында (2018 жылғы 1405 баладан 2020 жылға дейін 1,9 есеге өскен), 2020 жылы 2663 бала) артқан [48] (1-кестені қараңыз).

1-кесте. 2018-2020 жж. күндізгі жалпы білім беретін мектептерге ерекше білім беруді қажет ететін балалардың қолжетімділігі, бірл. / адам. [48]

Өңір	2018			2019			2020		
	ЕБҚ бар балаларға арналған сыныптар	ЕБҚ бар балалардың жалпы саны (7-18 жас)	Қарапайым мектептердегі ЕБҚ бар балалар саны	ЕБҚ бар балаларға арналған сыныптар	ЕБҚ бар балалардың жалпы саны (7-18 жас)	Қарапайым мектептердегі ЕБҚ бар балалар саны	ЕБҚ бар балаларға арналған сыныптар	ЕБҚ бар балалардың жалпы саны (7-18 жас)	Қарапайым мектептердегі ЕБҚ бар балалар саны
ҚР	2 097	98 651	32 285	1 889	100 722	36 114	2 007	107 348	41 581
Ақмола	91	4 250	2 771	74	4 692	2 792	75	6 791	3 072
Ақтөбе	118	4 021	1 549	73	3 247	1 264	38	3 153	1 510
Алматы	119	8 417	2 026	69	8 332	2 260	69	8 332	2 866
Атырау	83	3 761	501	97	4 274	892	111	4 274	951
БҚО	107	3 961	2 488	106	3 961	2 695	87	3 961	3 286
Жамбыл	85	4 561	1 783	89	4 605	1 817	73	4 594	1 967
Қарағанды	119	6 252	1 405	107	7 390	1 885	110	7 390	2 663
Қостанай	238	8 769	4 052	177	8 401	4 507	146	8 401	4 392
Қызылорда	59	5 092	2 164	55	4 602	1 883	60	4 894	2 201
Маңғыстау	46	987	394	33	1 390	702	35	1 337	927
Павлодар	134	4 552	1 663	115	4 478	2 402	112	4 590	2 564
СҚО	46	2 798	1 243	16	2 698	1 128	32	2 581	1 205
Түркістан	292	16 487	2 202	247	16 487	2 613	297	16 487	3 572
ШҚО	116	11 354	4 660	153	12 106	4 710	199	12 610	4 715
Нұр-Сұлтан қ.	184	2 249	621	190	1 952	1 509	210	5 846	1 748
Алматы қ.	170	5 210	1 638	197	5 210	1 941	253	5 210	2 181
Шымкент қ.	90	5 930	1 125	91	6 897	1 114	100	6 897	1 761

Дереккөз: 2020 жылдың қорытындысы бойынша Қазақстан Республикасының Білім беру жүйесінің жай-күйі мен дамуы туралы Ұлттық баяндама

Соңғы үш жылда ерекше білім беруді қажет ететін балалар үшін кедергісіз физикалық орта құрған мектептердің үлесі артқанына қарамастан (2018 жылғы

87%-дан 2020 жылы 95,3%-ға дейін), кедергісіз білім беру ортасын құру мәселелері шешілмеген: оқу-әдістемелік кешендер санының жеткіліксіздігі, материалдық-техникалық базаның әлсіздігі байқалады [48]. Педагогтер көтеретін маңызды мәселелердің бірі – педагогтерді ерекше білім беруді қажет ететін балалармен жұмыс істеуге даярлау, психологиялық-педагогикалық қолдау қызметі мамандарының тапшылығы (логопед-мұғалімдер, арнайы мұғалімдер (дефектологтар, логопедтер), бұл 64% құрайды [18]. Мамандардың жеткілікті санының болмауына байланысты ерекше білім беруді қажет ететін балалардың бір бөлігі қажетті психологиялық-педагогикалық қолдаумен және түзету-дамытушылық қолдаумен қамтылмаған болып қала береді. Осыған байланысты білім беру ұйымдарының білім алу үшін арнайы жағдайлар жасау жөніндегі міндеттерінің бірі психологиялық-педагогикалық қолдау қызметінің жұмыс істеуі үшін кадрлар іріктеуден тұрады. Бұл мәселені әртүрлі тәсілдермен шешуге болады: жас мамандарды тарту, жұмыс істеп тұрған кадрларды қайта даярлау арқылы, сондай-ақ «мүмкіндіктері шектеулі балаларды диагностикалау және кеңес беру, психологиялық-педагогикалық қолдау, оқыту және тәрбиелеу үшін құрылған ұйымдар: психологиялық-медициналық-педагогикалық консультациялар, оңалту орталықтары, психологиялық-педагогикалық түзету кабинеттері, балабақшалар, мектептер жанындағы логопедтік пункттер және басқа да ұйымдар» кіретін арнайы білім беру ұйымдарының мамандарын тарту арқылы[42].

Жоғарыда баяндалғанды негізге ала отырып, сондай-ақ білім алу үшін арнайы жағдайлар жасамағаны үшін білім беру ұйымдарының басшыларына жүктелген жауапкершілікті ескере отырып [42], оның ішінде психологиялық-педагогикалық қолдау бойынша ел педагогтері осы процесті реттейтін негізгі нормативтік құқықтық актілерді меңгеруі және оларды іске асыру жөнінде тиісті шаралар қабылдауы қажет. Осыған байланысты бұл тарауда елдімекенде арнайы білім беру ұйымдары болмаған жағдайда мүмкіндіктері шектеулі балаларға психологиялық-педагогикалық және медициналық-әлеуметтік көмек көрсетуді қамтамасыз ететін ППТК мысалында орта білім беру ұйымдарында (жалпы білім беретін мектептер) және арнайы білім беру ұйымдарында психологиялық-педагогикалық қолдау процесін регламенттейтін негізгі нормативтік құқықтық құжаттарға талдау жасалатын болады [49].

Психологиялық-педагогикалық қолдау процесін реттейтін нормативтік құқықтық құжаттарды талдау қорытындылары бойынша педагогтер көрсететін қызметтердің сапасын жақсарту мақсатында арнайы және инклюзивті білім беру мәселелері бойынша ҚР заңнамалық актілеріне өзгерістер мен толықтырулар ұсынылатын болады.

Психологиялық-педагогикалық түзету кабинеттерінің қызметін регламенттейтін НҚА талдау

ҚР Білім және ғылым министрінің 2018 жылғы 30 қазандағы № 595 бұйрығына сәйкес (29.12.2021 ж. өзгерістер мен толықтырулармен) [50] ППТК «жеке, топтық және кіші топтық сабақтар нысанында жеке дамыту және түзету-дамыту бағдарламаларын іске асыратын арнайы білім беру ұйымы» болып табылады.

«Кемтар балаларды әлеуметтік және медициналық-педагогикалық қолдау туралы» Қазақстан Республикасының 2002 жылғы 11 шілдедегі № 343 Заңының 8-бабының 3-тармағына сәйкес психологиялық-педагогикалық түзету кабинеттері (26.06.2021 ж. жағдай бойынша өзгерістерімен және толықтыруларымен) республикалық және облыстық маңызы бар қалаларда, астанада, сондай-ақ облыс, республикалық маңызы бар қала, астана әкімінің шешімі негізінде аудан орталықтарында құрылады [43].

Бұдан басқа, білім беру саласындағы жергілікті өкілді және атқарушы органдардың құзыретіне Қазақстан Республикасының 2007 жылғы 27 шілдедегі № 319-2 «Білім туралы» Заңының 6-бабының 3-тармағының 17-тармағы (01.01.2022 ж. жағдай бойынша өзгерістермен және толықтырулармен) [42] сәйкес «дамуында проблемалары бар балалар мен жасөспірімдерді оңалтуды және әлеуметтік бейімдеуді қамтамасыз ету» кіреді.

ҚР БҒМ АТО деректері бойынша 2020 жылы ППТК желісі 2019 жылмен салыстырғанда 9,2%-ға (17 бірлікке) ұлғайды және 202 бірлікті құрады [48]. ППТК ең көп саны Ақмола (19 бірлік) және Алматы (19 бірлік) облыстарында, ең азы – Атырау облысында (8 бірлік), Шымкент қаласында (5 бірлік), Нұр-Сұлтан қаласында (4 бірлік) жұмыс істейді. ППТК-да түзету-дамыту қолдауымен қамтылған ерекше білім беруді қажет ететін балалардың ең көп саны Алматы (3 182 бала), Жамбыл (1 404), Түркістан (1385) және Солтүстік Қазақстан (1091) облыстарында, ең азы – Шымкент қаласында (303), Батыс Қазақстан (311), Павлодар (371) және Қарағанды (385) облыстарында [48] тіркелген (2-кестені қараңыз).

2-кесте. Жұмыс істеп тұрған желі және өңірлер бөлінісінде ППТК қажеттілігі, 2020 ж., бірлік [48]

	Облыстық маңызы бар аудандар мен қалалардың саны	Факті бойынша ППКК саны	Контингент (ППКК қызметтерін пайдаланған)	ППКК жетіспеушілігі
ҚР	183	202	14 646	6
Ақмола	17	19	896	–
Ақтөбе	14	15	947	–
Алматы	17	19	3 182	–
Атырау	7	8	708	–
БҚО	12	13	311	–
Жамбыл	10	12	1 404	–
Қарағанды	11	9	385	2
Қостанай	16	12	718	4
Қызылорда	7	9	693	–
Маңғыстау	5	6	637	–
Павлодар	10	14	371	–
СҚО	13	16	1 091	–
Түркістан	13	16	1 385	–
ШҚО	15	16	716	–
Нұр-Сұлтан қ.	4	4	899	–
Алматы қ.	8	9	0	–
Шымкент қ.	4	5	303	–

Дереккөз: 2020 жылдың қорытындысы бойынша Қазақстан Республикасының Білім беру жүйесінің жай-күйі мен дамуы туралы Ұлттық баяндама

Жалпы, ҚР БҒМ АТО деректері бойынша 2020 жылы ППТК-да түзету-дамытушылық қолдауды 14 646 бала алды, бұл ерекше білім беруді қажет ететін балалардың жалпы санының 13,6%-ын құрайды (107 348). Сондай-ақ кейбір өңірлерде (Қарағанды және Қостанай облыстары) ППТК қосымша бірліктерін ашу қажеттілігі бар екенін атап өту қажет [48]. Осыған байланысты осы өңірлердің жергілікті атқарушы органдары ППТК ашу үшін үй-жайларды, кадрларды іріктеу бойынша дайындық жұмыстарын жүргізуі қажет. ППТК желісін ұлғайту арнайы білім беру ұйымдарында және үйде осы қызметтерді алмайтын ерекше білім беруді қажет ететін балаларды арнайы психологиялық-педагогикалық қолдаумен қамтуды ұлғайтуға мүмкіндік береді

Мүмкіндіктері шектеулі балаларды арнайы психологиялық-педагогикалық қолдаумен қамтуды ұлғайту 2021 жылғы 26 маусымдағы «Қазақстан Республикасының кейбір заңнамалық актілеріне инклюзивті білім беру мәселелері бойынша өзгерістер мен толықтырулар енгізу туралы» Қазақстан Республикасының Заңында қабылданған ерекше білім берілуіне қажеттілігі бар балаларды арнайы психологиялық-педагогикалық қолдауға мемлекеттік білім беру тапсырысын іске асыру жөніндегі норманы іске асырудың арқасында

мүмкін болатынын атап өткен жөн [44]. Аталған мемлекеттік тапсырыс 2022 жылғы 1 қыркүйектен бастап іске асырылатын болады.

ППТК жұмысына қажетті кейбір нормативтік құқықтық актілердің тізімін қарастырыңыз (3-кестені қараңыз), сонымен қатар оларға талдау жүргізіңіз.

3-кесте. ППТК жұмысына қажетті нормативтік құқықтық актілердің тізбесі

НҚА атауы	Құрылымдық элемент	Сілтеме
«Білім туралы» 2007 жылғы 27 шілдедегі № 319-2 ҚР Заңы (01.01.2022 ж.жағдай бойынша өзгерістер мен толықтырулармен).	1-баптың 7-4, 19-2, 19-3-тармақшалары, 8-баптың 6-тармағы, 5-баптың 43-4-тармағы	https://adilet.zan.kz/kaz/docs/Z070000319
«Мүмкіндігі шектеулі балаларды әлеуметтік және медициналық-педагогикалық қолдау туралы» 2002 жылғы 11 шілдедегі № 343 ҚР Заңы (26.06.2021 ж. жағдай бойынша өзгерістер мен толықтырулармен).	1, 2,3 баптар, 8-баптың 3-тармақшасы, 9, 15, 16, 17, 18-баптардың 3,4,5-тармақшалары	https://adilet.zan.kz/kaz/docs/Z020000343
«Қазақстан Республикасындағы Баланың құқықтары туралы» 2002 жылғы 8 тамыздағы № 345 Қазақстан Республикасының Заңы (12.10.2021 ж. жағдай бойынша өзгерістермен және толықтырулармен)	1, 4,5,6 баптар, 8-19 баптар, 31-33 бап, 44 бап	https://adilet.zan.kz/kaz/docs/Z020000345
«Қазақстан Республикасының кейбір заңнамалық актілеріне инклюзивті білім беру мәселелері бойынша өзгерістер мен толықтырулар енгізу туралы» 2021 жылғы 26 маусымдағы № 56-VII ҚР Заңы	1,2 баптар	https://adilet.zan.kz/kaz/docs/Z2100000056

Қазақстан Республикасының 2019 жылғы 27 желтоқсандағы № 293-VI ҚРЗ «Педагог мәртебесі туралы» Заңы (01.09.2021 ж. жағдайына толықтырулармен және өзгертулермен)	1-21 баптар, 8-баптың 3-тармағы	https://adilet.zan.kz/kaz/docs/Z1900000293
«Мемлекеттік білім беру ұйымдары қызметкерлерінің үлгі штаттарын бекіту туралы» Қазақстан Республикасы Үкіметінің 2008 жылғы 30 қаңтардағы № 77 қаулысы (30.04.2020 ж. жағдай бойынша өзгерістермен және толықтырулармен)	7-бөлім	https://adilet.zan.kz/kaz/docs/P080000077
«Білім беру және балалардың құқықтарын қорғау саласында арнаулы әлеуметтік қызметтер көрсету стандарттарын бекіту туралы» Қазақстан Республикасы Білім және ғылым министрінің 2015 жылғы 19 қаңтардағы № 17 бұйрығы (25.06.2019 ж. жағдай бойынша өзгерістермен және толықтырулармен)	1-қосымша	https://adilet.zan.kz/kaz/docs/V15H0010283
Қазақстан Республикасы Білім және ғылым министрінің «Тиісті үлгідегі және түрдегі білім беру ұйымдары қызметінің үлгілік қағидаларын бекіту туралы» .2018 жылғы 30 қазандағы № 595 бұйрығы (29.12.2021 ж.жағдай бойынша өзгерістермен және толықтырулармен) «	7-Қосымшаның 1,4-тараулары	https://adilet.zan.kz/kaz/docs/V1800017657

Қазақстан Республикасы Білім және ғылым министрінің «Жергілікті атқарушы органдар көрсететін психологиялық-педагогикалық қолдау саласында мемлекеттік қызметтер көрсету қағидаларын бекіту туралы» 2020 жылғы 27 мамырдағы № 223 бұйрығы	2-қосымша	https://adilet.zan.kz/kaz/docs/V2000020744
Қазақстан Республикасы Білім және ғылым министрінің «Мектепке дейінгі, орта білім беру ұйымдарын, сондай-ақ арнайы білім беру ұйымдарын жабдықтармен және жиһазбен жарақтандыру нормаларын бекіту туралы» 2016 жылғы 22 қаңтардағы № 70 бұйрығы (29.12.2017 ж. жағдай бойынша өзгерістермен және толықтырулармен)	Жабдықпен және жиһазбен жарақтандыру нормалары арнайы білім беру ұйымдары	https://adilet.zan.kz/kaz/docs/V1600013272
Қазақстан Республикасы Денсаулық сақтау министрінің «Мектепке дейінгі ұйымдар мен балалар үйлеріне қойылатын санитариялық-эпидемиологиялық талаптар» санитариялық қағидаларын бекіту туралы» 2021 жылғы 9 шілдедегі № ҚР ДСМ-59 бұйрығы	2,3,4,5 қосымшалар	https://adilet.zan.kz/kaz/docs/V2100023469
Қазақстан Республикасы Білім және ғылым министрінің «Білім берудің барлық деңгейлерінің мемлекеттік жалпыға міндетті білім беру стандарттарын бекіту туралы» 2018 жылғы 31 қазандағы № 604 бұйрығы (23.07.2021 ж. жағдай бойынша)	1-қосымша	https://adilet.zan.kz/kaz/docs/V1800017669

өзгерістермен және толықтырулармен)		
«Қазақстан Республикасында бастауыш, негізгі орта, жалпы орта білім берудің үлгілік оқу жоспарларын бекіту туралы» Қазақстан Республикасы Білім және ғылым министрінің 2012 жылғы 8 қарашадағы № 500 бұйрығы (26.01.2022 ж. жағдай бойынша өзгерістермен және толықтырулармен)	10-Қосымшаның 9-тарауы	https://adilet.zan.kz/kaz/docs/V1200008170
«Қазақстан Республикасында мектепке дейінгі тәрбие мен оқытудың үлгілік оқу жоспарларын бекіту туралы» Қазақстан Республикасы Білім және ғылым министрінің 2012 жылғы 20 желтоқсандағы № 557 бұйрығы (12.01.2022 ж. жағдай бойынша өзгерістермен және толықтырулармен)	3-қосымша	https://adilet.zan.kz/kaz/docs/V1200008275
«Мектепке дейінгі тәрбие мен оқытудың үлгілік оқу бағдарламаларын бекіту туралы» Қазақстан Республикасы Білім және ғылым министрінің м. а. 2016 жылғы 12 тамыздағы № 499 бұйрығы (24.09.2020 ж. жағдай бойынша өзгерістермен және толықтырулармен)	2-7-қосымшалар	https://adilet.zan.kz/kaz/docs/V1600014235

«Педагог қызметкерлер мен оларға теңестірілген адамдар лауазымдарының үлгілік біліктілік сипаттамаларын бекіту туралы» Қазақстан Республикасы Білім және ғылым министрінің 2009 жылғы 13 шілдедегі № 338 бұйрығы	5-тарау	https://adilet.zan.kz/kaz/docs/V090005750
Қазақстан Республикасы Білім және ғылым министрінің «Мектепке дейінгі тәрбие мен оқытудың, бастауыш, негізгі орта және жалпы орта білімнің жалпы білім беретін оқу бағдарламаларын, техникалық және кәсіптік, орта білімнен кейінгі, қосымша білімнің білім беру бағдарламаларын және арнайы оқу бағдарламаларын іске асыратын білім беру ұйымдарында лауазымдарды атқаратын педагогтерді аттестаттаудан өткізу қағидалары мен шарттарын бекіту туралы, және ғылым саласындағы өзге де азаматтық қызметшілерді қайта даярлау және олардың біліктілігін арттыру» 2016 жылғы 27 қаңтардағы № 83 бұйрығы (12.11.2021 ж. жағдай бойынша өзгерістермен және толықтырулармен)	1,2,3 тараулар 4-тарау – арнайы білім беру ұйымдары басшысының жұмыс тиімділігінің көрсеткіштері	https://adilet.zan.kz/kaz/docs/V1600013317
Қазақстан Республикасы Білім және ғылым министрінің «Педагогтердің біліктілігін арттыру курстарын ұйымдастыру және өткізу, сондай-ақ педагог қызметін курстан кейінгі сүйемелдеу қағидалары» 2016 жылғы 28	1-4 тараулар	https://adilet.zan.kz/kaz/docs/V1600013420

қаңтардағы № 95 бұйрығы (08.11.2021 ж. жағдай бойынша өзгерістермен және толықтырулармен)		
--	--	--

ППТК ұсынатын «Дамуында проблемалары бар балалар мен жасөспірімдерді оңалту және әлеуметтік бейімдеу» мемлекеттік қызметін көрсету тәртібін айқындайтын негізгі құжат «Жергілікті атқарушы органдар көрсететін психологиялық-педагогикалық қолдау саласында мемлекеттік қызметтер көрсету қағидаларын бекіту туралы» Қазақстан Республикасы Білім және ғылым министрінің 2020 жылғы 27 мамырдағы № 223 Бұйрығы болып табылады [49].

Осы бұйрық «Дамуында проблемалары бар балалар мен жасөспірімдерді оңалту және әлеуметтік бейімдеу» ППТК Мемлекеттік қызмет көрсету қағидаларын (бұдан әрі – Қағидалар) айқындайды. Осы мемлекеттік қызмет қағаз түрінде (көрсетілетін қызметті берушінің кеңсесі арқылы) және/немесе «Электрондық үкімет» www.egov.kz веб-порталы арқылы Қағидалардың 1-қосымшасына сәйкес психологиялық-медициналық-педагогикалық консультацияның қорытындысын ұсыну арқылы көрсетіледі. Ақпараттық жүйелерден алынуы мүмкін құжаттарды (мысалы, баланың туу туралы куәлігінің көшірмесін) көрсетілетін қызметті алушылардан (баланың ата-аналарынан/занды өкілдерінен) талап етуге жол берілмейтінін атап өту қажет [49].

Көрсетілетін қызметті алушы құжаттардың және (немесе) қолданылу мерзімі өткен құжаттардың толық топтамасын ұсынбаған кезде (мысалы, мерзімі өткен ПМПК қорытындысы) көрсетілетін қызметті беруші (ППТК) көрсетілген мерзімдерде Қағидаларға 3-қосымшаға сәйкес нысан бойынша өтінішті одан әрі қараудан дәлелді бас тартуды дайындайды [49].

Циклдің ұзақтығы Ереженің 8-тармағы 2-тармақшасына сәйкес айқындалады және 90-нан 365 күнге дейінгі аралықты құрайды. Мемлекеттік қызметті көрсету нәтижесі психологиялық-медициналық-педагогикалық қолдау және оңалту курсының нәтижелері туралы анықтама болып табылады [49, 4-қосымша]. Мемлекеттік қызмет көрсетуді аяқтау қорытындысы бойынша ППТК Мемлекеттік қызмет көрсету мониторингінің ақпараттық жүйесіндегі мәліметтерді толтырады.

Қазақстан Республикасы Білім және ғылым министрінің 2018 жылғы 30 қазандағы № 595 «Тиісті үлгідегі және түрдегі білім беру ұйымдары қызметінің үлгілік қағидаларын бекіту туралы» бұйрығымен (29.12.2021 ж. өзгерістер мен толықтырулармен) бекітілген Арнайы білім беру ұйымдары қызметінің үлгілік қағидалары (бұдан әрі – № 595 бұйрық) ППТК қызметін регламенттейтін басқа да маңызды құжат болып табылады [50].

Білім және ғылым министрлігі ҚР арнайы ұйымдарының өкілдерімен бірлесіп, 2021 жылы осы бұйрыққа, оның ішінде арнайы білім беру ұйымдары қызметінің үлгілік қағидаларына өзгерістер мен толықтырулар енгізу бойынша белгілі бір жұмыс жүргізгенін атап өту қажет.

Жоғарыда көрсетілген бұйрыққа оң өзгерістер мен толықтыруларды талдау,

сондай-ақ арнайы білім беру ұйымдарының, оның ішінде ППТК қызметіндегі ағымдағы проблемаларды анықтау мақсатында 4-кестеде арнайы білім беру ұйымдары қызметінің үлгілік қағидаларының (Жалпы ережелер) соңғы 2 редакциясына талдау жүргізілді.

4-кесте. Арнайы білім беру ұйымдары қызметінің үлгілік ережелерін салыстырмалы талдау (2021 ж. 2 редакциясында)

Құрылымдық элемент	Арнайы білім беру ұйымдары қызметінің үлгілік қағидаларының редакциясы (09.06.2021 ж. жағдай бойынша өзгерістермен және толықтырулармен 2018 жылғы 30 қазандағы № 595 бұйрық)	Арнайы білім беру ұйымдары қызметінің үлгілік қағидаларының редакциясы (2018 жылғы 30 қазандағы № 595 бұйрық, 2021 жылғы 29.12. жағдай бойынша өзгерістермен және толықтырулармен)	Комментарий
1-тараудың 1-тармағы	Осы арнаулы білім беру ұйымдары қызметінің үлгілік қағидалары (бұдан әрі – Қағидалар) «Білім туралы» Қазақстан Республикасының 2007 жылғы 27 шілдедегі заңының (бұдан әрі – «Білім туралы» Заң) 5-бабының 11-1) тармақшасына, «Кемтар балаларды әлеуметтік және медициналық – педагогикалық	Осы арнайы білім беру ұйымдары қызметінің үлгілік қағидалары (бұдан әрі – Қағидалар) «Білім туралы» Қазақстан Республикасы Заңының (бұдан әрі – «Білім туралы» Заң) 5-бабының 11-1) тармақшасына және «Әлеуметтік және медициналық-педагогикалық түзеу ұйымдары туралы» Қазақстан Республикасының Заңына (бұдан әрі – Заң) сәйкес әзірленді және арнайы білім беру ұйымдары	29.12.2021 ж. жаңа редакцияда «меншік нысанына қарамастан» деген сөздер жоқ.

	түзеу арқылы қолдау туралы» 2002 жылғы 11 шілдедегі заңына сәйкес әзірленді және меншік нысанына қарамастан арнайы білім беру ұйымдары қызметінің тәртібін айқындайды.	қызметінің тәртібін айқындайды.	
1-тараудың 2-тармағы	Арнайы білім беру ұйымдары өз қызметінде Қазақстан Республикасының Конституциясын, «Білім туралы» Заңды, осы Қағидаларды, өзге де нормативтік құқықтық актілерді басшылыққа алады. Мемлекет ерекше білім беруді қажет ететін адамдардың білім алуы үшін, даму бұзушылықтарын түзету және әлеуметтік бейімделуі үшін жағдай жасауды қамтамасыз етеді.	Осы Қағидаларда мынадай ұғымдар пайдаланылады: 1) кемтар бала (балалар) – белгіленген тәртіппен расталған, туа біткен, тұқым қуалаған, жүре пайда болған аурулардан немесе жарақаттардың салдарынан тіршілік етуі шектелген, дене және (немесе) психикалық кемістігі бар он сегіз жасқа дейінгі бала (балалар); 2) ерекше білім берілуіне қажеттілігі бар адамдар (балалар) – тиісті деңгейдегі білім алу және қосымша білім алу үшін арнайы жағдайларда тұрақты немесе уақытша қажеттіліктерді	29.12.2021 ж. бұйрықтың редакциясына арнайы білім беру ұйымдарының жұмысында пайдалану үшін қажетті негізгі ұғымдық аппарат енгізілді. <i>Бұл өзгерістер арнайы білім беру ұйымдары мамандарының кәсіптік қызметтің мәнін неғұрлым терең түсінуіне және білім беру қажеттіліктері бар балаларға, оның ішінде мүмкіндіктері шектеулі балаларға мемлекеттік</i>

		сезінетін адамдар (балалар); 3) білім алу үшін арнайы жағдайлар – ерекше білім берілуіне қажеттілігі бар адамдардың (балалардың), сондай-ақ мүмкіндіктері шектеулі балалардың білім беру бағдарламаларын меңгеруі онсыз мүмкін болмайтын оқу, сондай-ақ арнайы, жеке дамытушы және түзету-дамытушы бағдарламалар мен оқыту әдістерін, техникалық, оқу және өзге де құралдарды, тыныс-тіршілік ортасын, психологиялық-педагогикалық сүйемелдеуді, медициналық, әлеуметтік және өзге де көрсетілетін қызметтерді қамтитын жағдайлар; 4) ерекше білім беру қажеттіліктерін бағалау – білім алу үшін қажетті арнайы жағдайларды айқындау.	қызметтерді сапалы көрсетуге ықпал ететін болады. Бұл ретте, арнайы білім беру ұйымдарының қызметін регламенттейтін негізгі Заңдар бұйрықтың жаңа редакциясының 1-тарауының 3-тармағында көрсетілген: «Арнайы білім беру ұйымдары өз қызметінде Қазақстан Республикасының Конституциясын, «Білім туралы» заңды және осы Қазідаларды басшылыққа алады».
1-тараудың 3-тармағы	Арнайы білім беру ұйымдарына: 1)	3. Арнайы білім беру ұйымдары өз қызметінде	29.12.2021 жылғы жаңа редакцияда

	«Білім туралы» Заңның 5-бабының 5-1) тармақшасына, мемлекеттік жалпыға міндетті білім беру стандартына (бұдан әрі – МЖМБС) сәйкес мектепке дейінгі тәрбие мен оқытудың, бастауыш, негізгі жалпы орта білім берудің жалпы білім беретін оқу бағдарламалары, техникалық және кәсіптік, орта білімнен кейінгі білімнің білім беру бағдарламалары негізінде әзірленген арнайы оқу бағдарламаларын іске асыратын білім беру ұйымдары жатады. 2) жеке, топтық және кіші топтық дамыту сабақтарын өткізуге бағытталған арнайы оқу бағдарламаларын іске асыратын ұйымдар (психологиялық-педагогикалық түзеу кабинеттері,	Қазақстан Республикасының Конституциясын, «Білім туралы» заңды және осы Қағидаларды басшылыққа алады.	арнайы білім беру ұйымдарының түрлері 1-тараудың 4-тармағында көрсетілген: «Арнайы білім беру ұйымдарына мемлекеттік жалпыға міндетті білім беру стандартына сәйкес мектепке дейінгі тәрбие мен оқытудың, бастауыш, негізгі орта, жалпы орта білімнің жалпы білім беретін оқу бағдарламалары, техникалық және кәсіптік, орта білімнен кейінгі білімнің білім беру бағдарламалары негізінде әзірленген арнайы оқу бағдарламаларын іске асыратын білім беру ұйымдары жатады», 5-бабының 5-1) тармақшасына сәйкес түзету-дамыту
--	--	--	---

	оңалту орталықтары); 3) білім беру бағдарламаларын меңгеру үшін ерекше білім беру қажеттіліктерін айқындау, сондай-ақ арнайы білім беретін оқу бағдарламаларын ың типін және білім беру ұйымдарына жолдаманы айқындау мақсатында (психологиялық-медициналық - педагогикалық консультациялар (бұдан әрі – ПМПК) арнайы оқу диагностикалық бағдарламаларын іске асыратын ұйымдар.	бағдарламалары, «Білім туралы» заңның 43-бабының 6-2) тармағына сәйкес психологиялық-медициналық педагогикалық тексеру және консультация беру бағдарламалары. «Түзету дамыту бағдарламалары», «психологиялық-медициналық-педагогикалық тексеру және кеңес беру бағдарламалары» сөздерін арнайы білім беру ұйымдары жүзеге асыратын бағдарламалар түрлеріне қосу арнайы ұйымдарға – ПМПК және ППТК-ға кәсіби қызметін сапалы жоспарлауға ғана емес, сонымен қатар ППТК мен ПМПК-дан өту кезінде қажетті
--	---	--

			заңды мәртебесін бекітуге, сондай-ақ аттестаттау кезінде бекітуге мүмкіндік береді.
1-тараудың 4-тармағы	Арнайы білім беру ұйымы білім беру саласындағы уәкілетті органның ақпараттық жүйесімен автоматтандырылған ақпарат алмасуды және деректерді өзектендіруді қамтамасыз етеді. Арнайы білім беру ұйымы білім беру саласындағы уәкілетті органның ақпараттық жүйесімен ақпараттық өзара іс-қимыл регламентін бекітуді қамтамасыз етеді.	Арнайы білім беру ұйымдарына мемлекеттік жалпыға міндетті білім беру стандартына сәйкес мектепке дейінгі тәрбие мен оқытудың, бастауыш, негізгі орта, жалпы орта білімнің жалпы білім беретін оқу бағдарламалары, техникалық және кәсіптік, орта білімнен кейінгі білімнің білім беру бағдарламалары, «Білім туралы» Заңның 5-бабының 5-1) тармақшасына сәйкес түзету-дамыту бағдарламалары негізінде әзірленген арнайы оқу бағдарламаларын, «Білім туралы» заңның 43-бабының 6-2) тармағына сәйкес психологиялық-медициналық-педагогикалық тексеру және	Білім беру саласындағы уәкілетті органның ақпараттық жүйесімен ақпарат алмасу және деректерді өзектендіру туралы ақпарат 29.12.2021 ж. бұйрықтың редакциясында жоқ.

		консультация беру бағдарламаларын іске асыратын білім беру ұйымдары жатады.	
2-тараудың 5-тармағы	Арнайы білім беру ұйымы дербес заңды тұлға болып табылады және «Білім туралы Заңның 6-бабының 6) тармақшасына сәйкес құрылады.	Арнайы білім беру ұйымы дербес заңды тұлға болып табылады және «Білім туралы» Заңның 6-бабы 2-тармағының 6) тармақшасына және 3-тармағының 5) тармақшасына сәйкес құрылады.	29.12.2021 ж. жаңа редакцияда арнайы білім беру ұйымы жергілікті атқарушы органның шешімі негізінде ғана емес, республикалық маңызы бар қаланың және астананың жергілікті атқарушы органының шешімі негізінде де құрылады.
2-тараудың 12-тармағы	Білім беру сапасын қамтамасыз ету және арнайы білім беру ұйымдарында жеке және сараланған тәсілді іске асыру үшін білім алушылардың ерекше білім алу қажеттіліктерін бағалау жүргізіледі. Білім алушылардың ерекше білім алу қажеттіліктерін бағалауды	8-т. Білім беру сапасын қамтамасыз ету және арнайы білім беру ұйымдарында жеке және сараланған тәсілді іске асыру үшін білім алушылардың ерекше білім алу қажеттіліктерін бағалау жүргізіледі. Білім алушылардың ерекше білім алу қажеттіліктерін бағалауды педагог, психолог, логопед, педагог-дефектолог,	09.06.2021 жылғы № 595 бұйрықтың 12-тармағының редакциясы 29.12.2021 жылғы бұйрықтың 8-тармағына өзгерістермен баяндалды. 8-тармаққа сәйкес клиникалық мұғалім, психолог, логопед, дефектологта

	педагог, психолог, логопед, педагог- дефектолог жүзеге асырады.	клиникалық педагог жүзеге асырады.	<i>н басқа арнайы білім беру қажеттілікте рін бағалайды.</i>
2-тараудың 20- тармағы	Арнайы оқу бағдарламаларын іске асыратын арнайы білім беру ұйымының педагогикалық кеңесі жеке және қысқартылған оқу жоспарлары мен бағдарламалары	12. Білім беру ұйымдарында алқалы басқару органдары құрылады. Білім беру ұйымын алқалық басқару нысандары педагогикалық, қамқоршылық және әдістемелік кеңестер болып табылады.	<i>09.06.2021 ж. № 595 бұйрықтың 20- тармағының редакциясы 29.12.2021 ж. бұйрықтың 12- тармағына өзгерістермен мазмұндалды. 12-тармаққа сәйкес білім беру ұйымын алқалық басқару нысандары педагогикалық кеңестен басқа, сондай- ақ қамқоршылық және әдістемелік кеңестер болып табылады.</i>

2021 жылы арнайы ұйымдар қызметінің негізгі ережелеріндегі негізгі өзгерістерді қарастыра отырып, 29.12.2021 жылғы № 595 бұйрықтың редакциясына енгізілген ең маңызды өзгерістер арнайы білім беру ұйымдарының (ПМПК, ППТК, ОО) қызмет тәртібін регламенттейтін кіші бөлімдерді енгізу болғанын атап өткен жөн. Сондай-ақ № 595 бұйрыққа аутизмі бар балаларды қолдау орталығы (аутистік спектрдің аурулары) қызметінің тәртібі енгізілген, клиникалық педагог лауазымы енгізілген. Бұл ретте, бұл лауазым арнайы білім беру ұйымдарының үлгі Штаттарында [51] және педагогтердің үлгілік біліктілік сипаттамаларында [52] жоқ екенін атап өту қажет. Осыған байланысты, ҚР тиісті нормативтік құжаттарына өзгерістер мен толықтырулар енгізу талап етіледі.

Жоғарыда көрсетілген бұйрықтың 4-тарауының 134-161-тармақшаларында баяндалған ППТК қызметінің тәртібі ППТК қызметінің негізгі мақсаттары мен бағыттарының мазмұнын, ерекше білім беруді қажет ететін

балаларға көрсетілетін көмек түрлерін, қызметті басқаруды, мамандарға командалық бағалау жүргізуді қоса алғанда, ерекше білім беруді қажет ететін балаларға арнайы психологиялық-педагогикалық қолдау көрсету тәртібін, мамандардың функционалдық міндеттерін, психологиялық-педагогикалық көмекті түзету-дамытушылық қолдау және ұсыну нысандарын, педагогтер мен әкімшілік үшін нормативтік оқу жүктемесін, ППТК-ға баруға қарсы көрсетілімдерді қамтиды [50].

ППТК қызметі тәртібінің 143-тармағына сәйкес баланың ата-анасы (заңды өкілі) мен ППТК арасында мүмкіндігі шектеулі балаларға бір цикл мерзімге арнайы психологиялық-педагогикалық қолдау көрсетуге шарт жасалады.

№ 595 бұйрықтың 143-тармағына сәйкес баланы ППТК-ға қабылдау кезінде оның ерекшеліктерін, сондай-ақ пәнаралық командалық бағалау жүргізу қажеттілігін анықтау мақсатында баланы психологиялық-педагогикалық зерделеу жүргізіледі [50] (5-кестені қараңыз).

5-кесте. ППТК-да пәнаралық командалық бағалауды жүргізу үшін көрсеткіштер [50]

№	Балалар санаты	Жасы	ППТК қорытындысы
1	Ерте жастағы балалар	0-3 жас 0	Сөйлеуді дамытудың кідірісінен басқа кез келген бұзылыстармен
2	Мектепке дейінгі жастағы балалар	3-6 жас	Қарым-қатынас пен әлеуметтік өзара әрекеттестіктің бұзылуы Тірек-қимыл аппаратының бұзылуы Ақыл-ой кемістігі (орташа және ауыр ақыл-ой кемістігі) Күрделі бұзылулар (дамудағы 2-ден астам бұзылулардың үйлесуі) Көру, есту қабілетінің айқын зақымдалуы (мүгедектік болған кезде)
3	Мектеп жасындағы балалар	6-18	Қарым-қатынас пен әлеуметтік өзара әрекеттестіктің бұзылуы Күрделі бұзылулар (дамудағы 2-ден астам бұзылулардың үйлесуі)

			Мүгедектік болған кезде көру, есту, тірек-қимыл аппаратының, зерденің (орташа және ауыр) зақымдалуы
--	--	--	---

3-кестеден көріп отырғанымыздай, пәнаралық бағалау негізінен ерте жастағы ерекше білім беруді қажет ететін барлық балаларда, мектеп жасына дейінгі балалардың көпшілігінде, сондай-ақ дамуында 2-ден астам бұзылыстары бар балаларда жүргізіледі.

Баланың психофизикалық дамуын пәнаралық командалық және жеке бағалаудың мақсаты – арнайы білім беру қажеттіліктерін, түзету және дамыту бағдарламасының негізгі бағыттарын анықтау және арнайы психологиялық-педагогикалық қолдаудың тиімді әдістерін таңдау [50].

Баланы командалық және жеке бағалауды жүргізу барысында ППТК мамандарының (арнайы педагог (дефектолог, олигофренопедагог, сурдопедагог, тифлопедагог, мұғалім-логопед (логопед), педагог-психолог, ЕДШ нұсқаушысы, элеуметтік педагог) алған нәтижелерінің негізінде балаға көмек пен қызмет көлемі, сабақтың ұзақтығы белгіленеді, баланың жеке дамытушы бағдарламасы (бұдан әрі – ЖДБ) әзірленеді [50].

Баланың ЖДБ үш бөлімнен тұрады: паспорт бөлімі, бала туралы ақпарат жинау, түзету-дамыту бағдарламасы [50].

Паспорт бөліміне келесілер кіреді: бала және оның отбасы туралы деректердің сипаттамасы, психологиялық-педагогикалық көмек түрлерін есепке алу, баланың болуын есепке алу.

Бала туралы ақпарат жинау келесілерді қамтиды: баланың дамуының қысқаша тарихы, психофизикалық дамуды бағалау хаттамасы (баланың еркін іс-әрекетінің сипаттамасы және оның ұсынылған тапсырмаларға реакциясы), түзету-дамытушылық оқытудың басындағы баланың психофизикалық дамуының жағдайы.

Түзету-дамыту бағдарламасы түзету-дамыту бағдарламасының мазмұнынан, түзету-дамыту көмегінің нәтижелерінен тұрады, оған келесілер кіреді: балдық бағалау және мамандардың қорытындысы.

ППТК-да баланы түзету-дамыту қолдауын ұйымдастыру № 595 бұйрықтың 146-тармағымен реттеледі, оған сәйкес түзету сабақтарының жоспары, жеке дамыту бағдарламалары мен сабақ кестесі жасалады [50].

Түзету сабақтарының жоспарында ППТК мамандары ұсынатын қызметтердің саны сипатталады: мамандармен түзету-дамыту сабақтары (логопед, арнайы педагог, психолог), отбасылық кеңес беру, ЕДШ бойынша сабақтар, командалық бағалау.

Сабақтардың ұзақтығы әр жас үшін жеке болып табылады және: ерте жастағы балалар үшін (туғаннан 3 жасқа дейін) 35 минутты; мектепке дейінгі

жастағы балалар үшін (3-7 (8) жас) 35-45 минутты; мектеп жасындағы балалар үшін 7 (8) жастан 18 жасқа дейін 45 минутты құрайды.

Сабақ кестесінде ППТК мамандары түзету-дамыту сабақтарының күнделікті санын, ұзақтығын және реттілігін көрсетеді.

ППТК-дағы ерекше білім беруді қажет ететін балаларға арнайы психологиялық-педагогикалық қолдау көрсетуден басқа, ППТК мамандары білім беру ұйымдарының мамандарына мүмкіндіктері шектеулі балаларды оқыту, дамыту және тәрбиелеу мәселелері бойынша консультациялық және әдістемелік көмек көрсетеді [50]. Осылайша, ППТК білім беру ұйымдарының педагогтеріне, оның ішінде психологиялық-педагогикалық қолдау қызметтерінің мамандарына арнайы психологиялық-педагогикалық қолдау көрсету жөніндегі ресурстық орталық рөлін атқарады. Бұл әдістемелік көмек арнайы педагогтердің жоқтығы немесе тапшылығы байқалатын білім беру ұйымдарының педагогтері үшін аса өзекті (мысалы, ауылдық жерлерде).

ППТК қызметі тәртібінің тағы бір маңызды тармағы туғаннан 1 жасқа дейінгі балалардың ата-аналары үшін консультациялық сабақтарды ұйымдастыру тәртібін, сондай-ақ ерте жастағы балалар (1-3 жас) үшін ата-аналардың қатысуымен жеке және топтық сабақтарды өткізуді регламенттейтін № 595 бұйрықтың 151-тармағы болып табылады [49]. Осы тармақты енгізу ерте жастағы балаларды, оның ішінде мектепке дейінгі білім беру ұйымдарына бармайтын балаларды арнайы психологиялық-педагогикалық қолдаумен қамтуға мүмкіндік береді.

Коронавирустық инфекцияның таралуына байланысты шектеу шараларының сақталуына байланысты арнайы білім беру ұйымдарының қашықтықтан қызмет көрсетуі ерекше өзекті болып табылады. № 595 бұйрықтың 152 тармағына сәйкес «қашықтықтан форматта мүмкіндігі шектеулі балаларға арналған түзету-дамытушылық қолдау циклы апта сайын ППТК-ға келу мүмкіндігі жоқ ата-аналардың сұрауы бойынша жүргізіледі» [50]. Бұл мүмкіндік шалғайдағы елді мекендерде тұратын ерекше білім беруді қажет ететін балаларға, сондай-ақ ППТК-ға бару циклінің белгілі бір кезеңінде денсаулығы нашар ерекше білім беруді қажет ететін балаларға қашықтықтан нысанда арнайы психологиялық-педагогикалық қолдау алуға мүмкіндік береді.

Ұзақ мерзімді нысанда арнайы психологиялық-педагогикалық қолдау алу мүмкіндігін ППТК-да бос орын болған жағдайда ашылатын қысқа мерзімді топтарда ерекше білім беруді қажет ететін балалар алады. Сондай-ақ баланың ата-аналары (занды өкілдері) үшін консультациялық пункттердің жұмыс істеуі көзделген [50].

№ 595 бұйрықтың 153, 154-тармақшаларына сәйкес, егер ППТК-да балалардың қысқа мерзімге болатын топтары ашылса, мамандар «Білім берудің барлық деңгейлерінің мемлекеттік жалпыға міндетті білім беру стандарттарын бекіту туралы» Қазақстан Республикасы Білім және ғылым министрінің 2018 жылғы 31 қазандағы № 604 (23.07.2021 ж. жағдай бойынша өзгерістермен және толықтырулармен) [53], 2012 жылғы 20 желтоқсандағы № 557 «Қазақстан Республикасының мектепке дейінгі тәрбие мен оқытудың үлгілік оқу жоспарларын бекіту туралы» (12.01.2022 ж. жағдай бойынша өзгерістермен және

толықтырулармен) [54], 2016 жылғы 12 тамыздағы № 499 «Мектепке дейінгі тәрбие мен оқытудың үлгілік оқу бағдарламаларын бекіту туралы» (24.09.2020 ж. жағдай бойынша өзгерістермен және толықтырулармен) [55] бұйрықтарына сүйене отырып, ерекше білім беруді қажет ететін балалармен жеке, шағын топтық, топтық түзету-дамыту сабақтарын өткізуі тиіс.

ППТК қызметінің тәртібінен басқа, № 595 бұйрықтың № 3-6 қосымшаларына құжаттардың үлгілері [50] енгізілген, олар сондай-ақ білім беру ұйымдарының психологиялық-педагогикалық қолдау мамандары үшін ерекше білім беруді қажет ететін балаларға арналған жеке-дамыту бағдарламаларын жасау кезінде пайдалы болуы мүмкін:

1. Пәнаралық командалық бағалауды жүргізуге арналған көрсеткіштер (3-қосымша);
2. ППТК түзету сабақтарының жоспары (4-қосымша);
3. Жеке дамыту бағдарламасы (5-қосымша);
4. Пәнаралық командалық бағалауды жүргізуге арналған көрсеткіштер (6-қосымша).

Сонымен қатар әр ППТК үшін штат құрамы жеке болып табылады және арнайы психологиялық-педагогикалық қолдау қызметіне жүгінген балалардың контингентін, сондай-ақ олардың қажеттіліктерін, ППТК орналастыру жағдайларын ескере отырып құрылады. Мысалы, қысқа мерзімді топтар жұмыс істейтін ППТК-да тәрбиешінің (тәрбиешінің көмекшісінің) қосымша штат бірлігі белгіленеді. Балансында ерекше білім беруді қажет ететін балаларды тасымалдау үшін арнайы автокөлігі бар ППТК-да қосымша жүргізуші лауазымы белгіленеді.

Арнайы білім беру ұйымдарының, оның ішінде ППТК-ның негізгі лауазымдары «Мемлекеттік білім беру ұйымдары қызметкерлерінің үлгі штаттарын бекіту туралы» Қазақстан Республикасы Үкіметінің 2008 жылғы 30 қаңтардағы № 77 Қаулысымен (30.04.2020 ж.жағдай бойынша өзгерістерімен және толықтыруларымен) [51] реттеледі және 6-кестеде келтірілген.

6-кесте. Мүмкіндігі шектеулі балаларға әлеуметтік медициналық-педагогикалық және коррекциялық қолдау көрсететін арнайы ұйымдар қызметкерлерінің типтік штаттары [51]

Лауазымдардың атауы	Штат бірліктерінің саны
Басшы	1
Психиатр-дәрігер	1
Невропатолог-дәрігер	1
Сурдолог-дәрігер	1
Офтальмолог-дәрігер	1
Педагог-психолог	1
Логопед-мұғалім	1

Дефектолог-мұғалім	1
Сурдопедагог	1
Тифлопедагог	1
Медициналық статист	1
Бухгалтер	1

Ескертпе: медициналық бейіндегі басқа да мамандар мүмкіндігі шектеулі балаларды әлеуметтік медициналық-педагогикалық және түзеу арқылы қолдауды ұсынатын ұйымдарда жұмыс істеу үшін 0,5 мөлшерлемеге немесе еңбекке сағат бойынша ақы төлеу шарттарында тартылады [51].

Кестеден көріп отырғанымыздай, ППТК-ның үлгілік штаттары ауыратын балаларға, оның ішінде мүмкіндіктері шектеулі балаларға ППТК-мен арнайы білім беру қызметтерін ұсынатын қалған арнайы білім беру ұйымдары үшін ортақ болып табылады, осыған байланысты, инклюзивті білім беру орталығы ППТК өкілдерімен жүргізген сауалнама барысында 2021 жылы ППТК әкімшілігі ППТК-ның штат кестесін қалыптастыру және бекіту кезінде қиындықтарға тап болғаны анықталды, өйткені тексеруші органдарға ППТК-ның әрбір енгізілген штат бірлігін негіздеу.

Осыған байланысты, сондай-ақ № 595 бұйрыққа әртүрлі арнайы білім беру ұйымдары (ППТК, ПМПК, ОО, Аутизм орталықтары) қызметінің тәртібін енгізуді ескере отырып, мүмкіндіктері шектеулі балаларға әлеуметтік медициналық-педагогикалық және түзеу арқылы қолдау көрсететін арнайы ұйымдар қызметкерлерінің үлгілік Штаттарына [50] ППТК/ ПМПК/ОО қызметкерлерінің жекелеген үлгілік штаттарын бөлу бөлігінде өзгерістер мен толықтырулар енгізу орынды болып табылады.

7, 8-кестелерде Ақмола облысы мен Нұр-Сұлтан қаласының мамандары әзірлеген ППТК қызметкерлерінің үлгілік штаттарының жобалары ұсынылады.

7-кесте. Психологиялық-педагогикалық түзету кабинетінің үлгілік штаттарының жобасы (Ақмола облысы білім басқармасының «Көкшетау қаласы, № 10 психологиялық-педагогикалық түзету кабинеті» КММ ұсынысы)

Лауазымдар атаулары	Штаттық бірліктер саны
Психологиялық-педагогикалық түзету кабинетінің басшысы	1
Әдіскер	1

Әр топқа педагог-психолог (психолог)	1 (эмоциялық-ерік бұзылысы бар 6 баладан, нозология бойынша 10-12 баладан артық емес)
Әр топқа логопед-мұғалім (логопед)	1 (12 баладан артық емес)
Әр топқа арнайы педагог (олигофренопедагог)	1 (10-12 бала)
Әр топқа арнайы педагог (сурдопедагог)	1 (8-10 балаға)
Әр топқа арнайы педагог (тифлопедагог)	1 (8-12 балаға)
Музыкалық ырғақ мұғалімі	1
Әлеуметтік педагог	1
Әр топқа тәрбиеші *	1
Әр топқа тәрбиешінің көмекшісі *	1
ЕДШ нұсқаушысы	1 (10-12 балаға)
Бухгалтер	1
Мемлекеттік сатып алу жөніндегі маман	1
Ғимаратты тазалаушы	1 (250 ш.м.0,5 ставкаға)
Ғимаратқа қызмет көрсету жөніндегі жұмысшы	0,5 (әр ғимаратқа)
Іс жүргізуші	1
Вахтер	1 (әр ғимаратқа)
Шаруашылық меңгерушісі (жеке ғимарат болған жағдайда)	1
Көмекші компенсаторлық жабдыққа қызмет көрсету жөніндегі техник	1

Ескертпелер:

1. * лауазымдар қысқа мерзімді топтар болған кезде ғана енгізіледі.
2. Ерекше білім беруді қажет ететін балаларға әлеуметтік, медициналық-педагогикалық және түзеу арқылы қолдау көрсететін ұйымдарда жұмыс істеу үшін 0,5 мөлшерлемеге немесе сағаттық еңбекақы шартымен медициналық және өзге де бейіндегі мамандар қосымша тартылады.
3. Күндізгі және қысқа мерзімді топтардың толықтырылуы ерекше білім беруді қажет ететін балаларға арналған арнайы ұйымдар туралы тиісті нормативтік құқықтық актілермен айқындалады (ҚР САНҚЖН нормаларына сәйкес).

4. Тірек-қимыл аппараты, сөйлеу, есту, көру қабілеті зақымдалған балалар болған кезде психологиялық-педагогикалық түзету кабинеттерінде 10-12 балаға бір штат бірлігі есебінен ЕДШ нұсқаушысы, массажшы лауазымдары белгіленеді.

5. Күрделі (біріктірілген) бұзылысы бар балалар үшін 6 баладан аспайтын топқа бір штат бірлігі есебінен арнайы педагог пен логопед мұғалімнің лауазымдары белгіленеді.

6. Психологиялық-педагогикалық түзеу кабинетінде қысқа мерзімге мектепке дейінгі топтар болған жағдайда тәрбиешінің және тәрбиешінің көмекшісінің лауазымы бір топқа 1 штат бірлігі есебінен белгіленеді.

7. Психологиялық-педагогикалық түзету кабинеттерінің дербес ғимараты болған кезде қосымша күзетшінің, аула сыпырушының және ғимараттарға қызмет көрсететін басқа да жұмысшылардың лауазымдары енгізіледі.

8. Автокөлік болған жағдайда жүргізуші лауазымы енгізіледі

8-кесте. Нұр-Сұлтан қ. «№1 психологиялық-педагогикалық түзету кабинеті» КММ үлгілік штаттарының жобасы

Лауазымдар атаулары	Штаттық бірліктер саны
Арнайы (түзету) білім беру ұйымының басшысы	1
Арнайы білім беру ұйымы директорының орынбасары	1 (300-ден астам бала)
Әдіскер	80-100 балаға 1
Әр топқа педагог-психолог (психолог)	1 (эмоционалды-ерік бұзылыстары бар 4-6 бала және нозология бойынша 10-12 бала)
Әр топқа логопед-мұғалім (логопед)	1 (12-14 бала)
Әр топқа дефектолог-мұғалім (дефектолог)	1 (10-12 бала)
Әр топқа дефектолог-сурдопедагог	1 (8-10 бала)
Әр топқа дефектолог-тифлопедагог	1 (10-12 бала)
Қосымша білім беру педагогі*	1 (60-80 бала)
Әлеуметтік педагог	1
Әр топқа арнайы ұйымның тәрбиешісі *	1
Әр топқа тәрбиешінің көмекшісі*	1
Бейімделген дене шынықтыру мұғалімі	1 (60-80 бала)
ЕДШ нұсқаушысы	1 (10-12 бала)
Массажист	1 (10-12 бала)
Статистик	1
Регистратор	1
Бухгалтер	1

Мемлекеттік сатып алу жөніндегі маман	1
Үй-жайды тазалаушы	1 (250 ш.м-ге 0,5 ст.)
Ғимаратқа қызмет көрсету жөніндегі жұмысшы	0,5 (әр ғимаратқа)
Іс жүргізуші (хатшы)	1
Вахтер	1 (әр ғимаратқа)
Кадр мәселелері жөніндегі инспектор	1
Шаруашылық меңгерушісі	1
Көмекші компенсаторлық қосалқы жабдыққа қызмет көрсету жөніндегі техник	1

Ескертпе: * лауазымдар қысқа мерзімді болатын топтар болған кезде ғана енгізіледі

Ескертпелер:

1. Қосымша медициналық және өзге де бейіндегі мамандар ерекше білім беруді қажет ететін балаларға әлеуметтік, медициналық-педагогикалық және түзеу арқылы қолдау көрсететін ұйымдарда 0,5 мөлшерлемеге немесе сағаттық еңбекақы шарттарында жұмыс істеуге тартылады.

2. Күндізгі және қысқа мерзімді топтардың толықтырылуы ерекше білім беруді қажет ететін балаларға арналған арнайы түзету ұйымдары туралы тиісті нормативтік құқықтық актімен айқындалады.

3. Психологиялық-педагогикалық түзеу кабинеттерінде тірек-қимыл аппараты, сөйлеу, көру қабілеттері, зердесі зақымдалған балалар болған кезде бейімдік дене шынықтыру мұғалімі (40-60 бала есебінен) және емдік дене шынықтыру нұсқаушысы, 10-12 балаға бір штат бірлігі есебінен массаж жасаушы лауазымдары белгіленеді.

4. Күрделі (біріктірілген) бұзылыстары бар балалар үшін 6 баладан аспайтын топқа бір штат бірлігі есебінен дефектолог-мұғалім және логопед-мұғалім лауазымдары белгіленеді.

5. Психологиялық-педагогикалық түзеу кабинетінде қысқа мерзімге мектепке дейінгі топтар болған жағдайда тәрбиешінің және тәрбиешінің көмекшісінің лауазымы бір топқа 1 штат бірлігі есебінен белгіленеді.

6. Психологиялық-педагогикалық түзету кабинеттерінің дербес ғимараты болған кезде қосымша күзетшінің, аула сыпырушының және ғимараттарға қызмет көрсететін басқа да жұмысшылардың лауазымдары енгізіледі. Автокөлік болған жағдайда жүргізуші лауазымы енгізіледі.

Білім беру ұйымының штат кестесін жасақтау білім беру қызметтерін көрсету сапасы байланысты неғұрлым маңызды ұйымдастырушылық-кадрлық мәселелердің бірі болып табылатынын ескере отырып, қолданыстағы нормативтік құжаттар мен ел өңірлерінің ППТК-дағы әріптестерінің ұсыныстарын ескере отырып, мүмкіндігі шектеулі балаларға әлеуметтік медициналық-педагогикалық және түзеу арқылы қолдау көрсететін арнаулы ұйымдар қызметкерлерінің үлгілік штаттарына өзгерістер енгізу жөніндегі жұмыс тобын құру ұсынылады.

ППТК өз жұмысында басшылыққа алатын келесі құжат «Педагог қызметкерлер мен оларға теңестірілген тұлғалар лауазымдарының үлгілік біліктілік сипаттамаларын бекіту туралы» Қазақстан Республикасы Білім және ғылым министрінің 2009 жылғы 13 шілдедегі № 338 Бұйрығы болып табылады (30.04.2020 ж. жағдай бойынша өзгерістермен және толықтырулармен) [52].

№ 338 бұйрығының «Арнайы білім беру ұйымдары» 5-тарауында арнайы (түзету) білім беру ұйымы басшысының (директорының), арнайы білім беру ұйымы директорының орынбасарының, арнайы ұйым тәрбиешісінің (аға тәрбиешісінің), арнайы педагогтің (мұғалім-дефектолог, дефектолог, олигофренопедагог, сурдопедагог, тифлопедагог), арнайы педагогтің (мұғалім-логопед логопед) біліктілік сипаттамаларына сипаттама беріледі. 2021 жылы болған инклюзивті және арнайы білім беруді реттейтін кейбір нормативтік құжаттарға өзгерістер мен толықтыруларды ескере отырып, арнайы білім беру мамандарының біліктілік сипаттамаларына өзгерістер мен толықтырулар енгізу талап етілетінін атап өткен жөн. Мысалы, елдің ППТК-ның көпшілігінде арнайы білім беру ұйымы директорының орынбасары лауазымы жоқ. Бұл ретте, типтік штаттарда ППТК әлеуметтік педагогінің лауазымы көзделмеген. Арнайы педагогтердің біліктілік сипаттамаларына психологиялық-педагогикалық қолдау қызметтерінің мамандарына, білім беру ұйымдарының педагогтеріне консультациялық, әдістемелік көмек көрсету құзыретін енгізу қажет. Сонымен қатар, арнайы білім беру ұйымдарының (ППТК, ПМПК, ОО, Аутизм орталықтары) түрлері үшін жекелеген біліктілік сипаттамаларын айқындау ұсынылады.

Арнайы білім беру ұйымдары осы біліктілік сипаттамаларының негізінде, сондай-ақ олардың қызметін регламенттейтін басқа да нормативтік құжаттарды ескере отырып, басшылар, мамандар үшін өздерінің лауазымдық нұсқаулықтарын әзірлейді. Осы нұсқаулықтарды ППТК басшысы міндетті түрде бекітуі тиіс, содан кейін қызметкерлер олармен жазбаша таныстырылуы тиіс. ППТК лауазымдық нұсқаулықтарының мысалдары (Ақмола облысы мысалында) осы тараудың 1-қосымшасында көрсетілген.

№ 595 бұйрықтың 137 тармағына сәйкес «ППТК мүмкіндігі шектеулі балаларды оқыту, дамыту және тәрбиелеу мәселелерінде білім беру ұйымдарының мамандарына консультациялық және әдістемелік көмек көрсетеді» [50], ППТК-ның білім беру ұйымдарын психологиялық-педагогикалық қолдау қызметтерімен өзара іс-қимыл тетігін қарау орынды болып табылады. Осыған байланысты, ППТК және орта білім беру ұйымдары педагогтары пайдаланатын келесі нормативтік актілер Қазақстан Республикасы Білім және ғылым министрінің 2022 жылғы 12 қаңтардағы № 6 «Білім беру ұйымдарында психологиялық-педагогикалық қолдау қағидаларын бекіту туралы» [56] және № 4 [57] «Ерекше білім беру қажеттіліктерін бағалау қағидаларын бекіту туралы» бұйрықтары болып табылады.

Осы ережелердің негізгі ережелері тиісінше 9 және 10-кестелерде келтірілген.

9-кесте. Қазақстан Республикасы Білім және ғылым министрінің 2022 жылғы 12 қаңтардағы № 6 «Білім беру ұйымдарында психологиялық-педагогикалық қолдау қағидаларын бекіту туралы» бұйрығынан үзінділер [56]

2. Осы Қағидаларда мынадай ұғымдар пайдаланылады:

- 1) білім алу үшін арнаулы жағдайлар – ерекше білім беруді қажет ететін адамдардың (балалардың), сондай-ақ мүмкіндігі шектеулі балалардың оларсыз білім беру бағдарламаларын меңгеруі мүмкін болмайтын, оқу, сондай-ақ арнаулы, жеке дамыту мен түзеу-дамыту бағдарламаларын және оқыту әдістерін, техникалық, оқу және өзге де құралдарды, тыныс-тіршілік ортасын, психологиялық-педагогикалық қолдап отыруды, медициналық, әлеуметтік және өзге де көрсетілетін қызметтерді қамтитын жағдайлар;
- 2) ерекше білім беруді қажет ететін адамдар (балалар) – тиісті деңгейде білім алу және қосымша білім алу үшін арнаулы жағдайларға тұрақты немесе уақытша қажеттілік көріп жүрген адамдар (балалар);
- 3) ерекше білім беру қажеттіліктерін бағалау – білім алу үшін қажетті арнаулы жағдайларды айқындау;
- 4) психологиялық-педагогикалық қолдап отыру – білім беру ұйымдарында іске асырылатын, процесінде ерекше білім беру қажеттіліктерін бағалау негізінде ерекше білім беруді қажет ететін адамдарды (балаларды) ойдағыдай оқыту және дамыту үшін әлеуметтік-психологиялық және педагогикалық жағдайлар жасалатын жүйелі-ұйымдастырылған қызмет.

2. Білім беру ұйымдарында психологиялық-педагогикалық қолдап отыру тәртібі

3. Психологиялық-педагогикалық қолдап отыруға:

- 1) тәрбиеленушінің/білім алушының ерекше білім беру қажеттіліктерін анықтауды және бағалауды;
- 2) ерекше білім беру қажеттіліктері бар педагогтер мен тәрбиеленушінің/білім алушының отбасына консультативтік-әдістемелік көмек көрсетуді;
- 3) ерекше білім беру қажеттіліктері бар адамдарды (балаларды) табысты оқыту, дамыту және әлеуметтендіру үшін әлеуметтік-психологиялық және педагогикалық жағдайлар жасауды қамтиды.

4. Мектепке дейінгі, бастауыш, негізгі орта, жалпы орта білім беру деңгейлерінде психологиялық-педагогикалық қолдап отыруды қамтамасыз етуді білім беру ұйымының педагогтері мен мамандары жүзеге асырады.

5. Психологиялық-педагогикалық қолдап отыру:

- 1) мінез-құлық және эмоционалдық проблемалары, қолайсыз психологиялық факторлары (отбасындағы тәрбиенің бұзылуы, бала-ата-ана және отбасы ішілік қарым-қатынастар) бар;
- 2) әлеуметтік-психологиялық, экономикалық, лингвистикалық мәдени сипаттағы кедергілері (әлеуметтік қауіпті отбасы балаларының педагогикалық немқұрайлылығы, жергілікті қоғамға бейімделуде

қиындықтарға тап болған балалар (босқындар, мигранттар, кандастар және т.б. отбасылар) бар;

3) даму мүмкіндіктері шектеулі (есту, көру, интеллект, сөйлеу, тірек-қимыл аппараты, психикалық дамуы тежелген және эмоционалдық-еріктік бұзылыстар) адамдардың (балалардың) білім беру қажеттіліктерін бағалау негізінде жүзеге асырылады.

7. Психологиялық-педагогикалық қолдап отырудың мазмұны келесі әлеуметтік-психологиялық және педагогикалық жағдайларды қамтиды:

1) жалпы білім беретін оқу бағдарламаларын бейімдеу немесе жеке оқу жоспарлары мен бағдарламаларын құрастыру түріндегі оқу жоспарлары мен оқу жоспарларына өзгерістер енгізу;

2) оқу нәтижелерін бағалау тәсілдерінің өзгеруі (оқушының жетістігі). Бағалау әдістері өзгерген кезде бақылау тапсырмалары мен бағалау критерийлері білім алушының жеке мүмкіндіктерін ескере отырып және жүзеге асырылатын оқу бағдарламасының мазмұнын ескере отырып таңдалады;

3) вариативті, арнайы және баламалы оқыту әдістерін қолдану. Оқыту әдістерін қолдану формасы немесе әдісі білім алушының жеке ерекшеліктеріне (тапсырмалардың көлемін, санын азайту, тапсырмаларды орындау уақытын қысқарту немесе ұлғайту, оқу тапсырмаларын жеңілдету, қысқа және қадамдық нұсқауларды қолдану, тапсырмаларды дауыстап айту, тапсырма үлгілерін, кестелерді, анықтамалық материалдарды және т.б. ұсыну). Баламалы оқыту әдістері мен технологиялары белгілі бір психикалық функциялардың (қабылдау, есте сақтау, зейін, праксис) бұзылуынан туындаған нақты оқу қиындықтары бар оқушыларға қатысты қолданылады. Оқытудың балама әдістері мен технологиялары педагогикалық психологтар мен арнайы педагогтардың жеке дамыту жұмыстарында (жаһандық оқу әдісі, «Нумикон» әдістемесі бойынша санау жаттығулары, Монтессори жүйесі) қолданылады.

4) оқулықтарды, оқу-әдістемелік құралдарды таңдау, жеке оқу-әдістемелік кешендерді дайындау. Көру қабілеті бұзылған балалар үшін арнайы оқулықтар, жұмыс дәптерлері және басқа оқу құралдары қолданылады (үлкен баспа кітаптары; зағиптарға арналған Брайль қарпімен басылған оқулықтар; рельефтік сызбалар, диаграммалар, арнайы муляждар), тірек-қимыл аппараты (үлкен әріптермен жазылған рецепттер), есту (символдарды пайдаланатын оқулықтар (қолмен сөйлеу); субтитрлері бар бейнелер; оқу компьютерлік бағдарламалар), ақыл-ой кемістігі. Сәйкес үлгідегі арнайы мектептер үшін шығарылған оқулықтар мен оқу-әдістемелік кешендер;

5) оқыту формасын таңдау. Мүмкіндігі шектеулі балаларды оқыту мен тәрбиелеу: жалпы білім беретін топта/сыныпта, жалпы білім беретін ұйымның арнайы тобында/сыныбында немесе арнайы мектепке дейінгі ұйымда, арнайы мектепте (ата-анасының келісімімен және ПМПК, үйде (дәрігерлік консультациялық комиссияның (ВКК) қорытындысы бойынша);

6) кедергісіз орта құру және білім алушылардың білім беру ұйымына физикалық қолжетімділігін қамтамасыз ету үшін оқу орнын бейімдеу: 1)

қозғалысы шектелген (мектепке тасымалдау, пандустар, қоршаулар, көтергіштер, лифт, арнайы жабдықталған кабинет) орын (үстел, орындық), жалпы аумақтар (дәретхана, асхана), 2) көру қабілеті нашар (соқырлар, нашар көретіндер): тактильді жолдар, тактильді индикаторлар, қоршаулар, 3) есту қабілеті нашар (көру) үстелдер, дыбыс күшейтетін жабдық). Оқу орнын бейімдеу оқу ортасын оқушының жеке ерекшеліктеріне (дене ерекшеліктері (есту, көру): мінез-құлық ерекшеліктері) бейімдеуді көздейді; 7) «Мүгедектерге берілетін техникалық көмекші (орнын толтырушы) құралдар мен арнаулы жүріп-тұру құралдарының тізбесін бекіту туралы» Қазақстан Республикасы Үкіметінің 2005 жылғы 20 шілдедегі № 754 қаулысына сәйкес алынған мүмкіндігі шектеулі (тірек-қимыл аппараты, есту, көру, сөйлеу бұзылыстары бар) білім алушылар үшін техникалық көмекші (орнын толтырушы) құралдар мен арнаулы жүріп-тұру құралдарын пайдалану.

Арнайы жағдайлар жасау үшін білім беру ұйымдары техникалық көмекші (орнын толтырушы) құралдар мен арнаулы жүріп-тұру құралдарды, дамыту құрал-жабдықтарды» Мектепке дейінгі, орта білім беру ұйымдарын, сондай-ақ арнайы білім беру ұйымдарын жабдықтармен және жиһазбен жарақтандыру нормаларын бекіту туралы» Қазақстан Республикасы Білім және ғылым министрінің 2016 жылғы 22 қаңтардағы № 70 бұйрығына (нормативтік құқықтық актілерді мемлекеттік тіркеу тізілімінде № 13272 болып тіркелген) сәйкес алады және пайдаланады.

8) мүмкіндігі шектеулі балаларды арнаулы психологиялық-педагогикалық қолдау (психолог, арнайы педагог, педагог-ассистент) ПМПК қорытындысы мен ұсынысы негізінде жүзеге асырылады.

9. Білім беру ұйымдарында психологиялық-педагогикалық қолдап отыруды қамтамасыз ету екі кезеңнен тұрады:

Бірінші кезең:

Жалпы білім беру ұйымының басшысы психологиялық-педагогикалық қолдап отыруды ұйымдастыру туралы ережені шығарады және бекітеді, психологиялық-педагогикалық қолдап отыру жөніндегі мамандардың құрамы мен міндеттерін бекітеді, педагогтер мен мамандардың кәсіби өсуі үшін пәнаралық негізіне жағдай жасайды:

Екінші кезең:

Білім беру қажеттіліктерін бағалау немесе ПМПК ұсынымы негізінде білім беру ұйымының басшысы ерекше білім беруге қажеттіліктері бар адамдарды (балаларды) психологиялық-педагогикалық қолдап отырудың жеке бағдарламаларын, оның ішінде жеке оқу жоспарларын, жеке/бейімделген білім беру бағдарламаларын, мамандардың жеке дамыту бағдарламаларын, ерекше қажеттіліктері бар адамдардың (балалардың) тізімін бекітеді.

10-кесте. Қазақстан Республикасы Білім және ғылым министрінің 2022 жылғы 12 қаңтардағы № 4 «Ерекше білім беру қажеттіліктерін бағалау қағидаларын бекіту туралы» бұйрығынан үзінділер [57]

1-тарау. Жалпы ережелер

4.4. Білім беру ұйымдарындағы ерекше білім беру қажеттіліктерін бағалау тәртібі келесіні қамтиды:

1) мұғалімнің (тәрбиешінің) әрбір білім алушының (тәрбиеленушінің) әлеуметтік-эмоционалдық әл-ауқатын және оқу-танымдық іс-әрекетінің ерекшеліктерін бақылауды, сондай-ақ білім алушылардың жетістіктерін критериалды бағалауды пайдалана отырып, оқу-тәрбие процесі барысында ерекше білім беруді қажет ететін балалардың анықтауын;

2) психологиялық-педагогикалық қолдау мамандардың ата-аналарының (заңды өкілдерінің) келісімімен оқыту қиындықтары бар балалардың ерекше білім берілуіне қажеттіліктерін тереңдете зерделеуін және бағалауын;

3) білім беру ұйымының психологиялық-педагогикалық қолдау мамандардың тереңдетілген тексеру нәтижелері бойынша оқыту қиындықтары бар балаларға ПМПК-ға ерекше білім беру қажеттіліктерін одан әрі бағалауын;

4) психологиялық-педагогикалық түзеу кабинеттерінде және оңалту орталықтарында балалардың ерекше білім беру қажеттіліктерін пәнаралық ұжымдық бағалауды.

6. Ерекше білім беруге қажеттіліктерді бағалау тәртібі ерекше білім беруге қажеттіліктері бар балалардың екі тобын айқындайтын оқу қиындықтарының себептеріне байланысты жүзеге асырылады.

7. Оқу қиындықтарының себептеріне байланысты бірінші топты әртүрлі психикалық функциялардың (ақы-ой әрекеті, қабылдау, зейін, есте сақтау) жеткіліксіздігінен мектептегі белгілі бір дағдыларды меңгеруде қиындықтары бар балалар, сондай-ақ даму мүмкіндігі шектеулі:

1) 1-3 деңгейдегі жалпы сөйлеу қабілеті дамымаған есту қабілеті зақымдалған (есту аймағында есту қабілеті орташа 40-тан 80 децибелге дейін естімейтін және нашар еститін, оның ішінде кохлеарлық имплантациядан кейінгі балалар);

2) көру қабілеті зақымдалған (көзі көрмейтіндер – көру сезімінің толық болмауымен, жақсы көретін көзге көзілдірік киюмен 0,04-ке дейін жарық сезуімен немесе қалдық көрумен және нашар көретін балалар – жақсы көретін көзге көзілдірік киюмен 0,05-тен 0,4-ке дейін көру өткірлігімен);

3) зердесі зақымдалған (ақыл-ой кемістігі бар);

4) психикалық дамуы тежелген;

5) сөйлеу қабілеті зақымдалған (1-3 деңгейдегі жалпы сөйлеу дамымаған, фонетикалық-фонематикалық сөйлеу дамымаған, ринология, дизартрия, ауыр тұтығу, жазбаша сөйлеу бұзылыстары бар (дислексия, дисграфия);

6) тірек-қимыл аппараты бұзылған;

7) эмоциялық-ерік бұзылыстары бар (қарым-қатынас және әлеуметтік өзара әрекеттесу бұзылыстарымен (аутизммен), мінез-құлық бұзылыстарымен және қиындықтарымен);

8) күрделі (біріктірілген) бұзылыстармен балалар кұрайды.

8. Екінші топқа ақыл-ой және физикалық дамуы бұзылмаған балалар кіреді, олардың ерекше білім беру қажеттіліктері олардың білім беру процесіне енуіне кедергі келтіретін әлеуметтік-психологиялық және басқа факторлармен анықталады:

1) әлеуметтік осал топтағы отбасыларда тәрбиеленетін, микроәлеуметтік және педагогикалық қараусыз қалған балалар;

2) жергілікті қоғамға бейімделуде қиындықтарға тап болған балалар (босқындар, мигранттар, қандастар);

3) мүгедектігі бар балалар.

9. Даму мүмкіндіктерінің шектелуіне байланысты оқу қиындықтары бар бірінші топ балалардың ерекше білім беру қажеттіліктерін бағалау келесі қажеттіліктерді анықтау үшін жүргізіледі:

1) оқу жоспары мен оқу бағдарламаларын өзгерту;

2) оқыту нәтижелерін бағалау тәсілдері мен критерийлерін өзгерту;

3) оқытудың вариативтік, арнайы және баламалы, оның ішінде мінез-құлықты қолданбалы талдау қағидаттарына негізделген әдістерін пайдалану;

4) оқулықтар мен оқу-әдістемелік кешендер (бұдан әрі – ОӘК) іріктеу, жеке оқу материалдарын дайындау;

5) педагог-психологты, арнайы педагогті (оның ішінде олигофренопедагог, сурдопедагог, тифлопедагог, логопед (логопед-мұғалім), педагог-ассистентті арнайы психологиялық-педагогикалық қолдау;

6) оқыту бағдарламасын таңдау (жалпы білім беретін, арнайы);

7) кедергісіз орта құру және оқу орнын бейімдеу;

8) компенсаторлық және техникалық құралдармен қамтамасыз ету;

9) әлеуметтік педагогті сүйемелдеу;

10) «Медициналық-әлеуметтік сараптама жүргізу қағидаларын бекіту туралы" Қазақстан Республикасы Денсаулық сақтау және әлеуметтік даму министрінің 2015 жылғы 30 қаңтардағы № 44 бұйрығына» (нормативтік құқықтық актілерді мемлекеттік тіркеу тізілімінде № 10589 болып тіркелген) сәйкес жүріп-тұруы қиын мүгедектігі бар балаларға арналған жеке көмекшінің қызметі

10. Бірінші топтағы балалардың ерекше білім берілуіне қажеттіліктерін қанағаттандыру үшін психологиялық-педагогикалық қолдау қызметінің, (немесе) білім беру ұйымының педагогикалық кеңесінің шешімі және "Тиісті үлгідегі білім беру ұйымдары қызметінің үлгілік қағидаларын бекіту туралы" Қазақстан Республикасы Білім және ғылым министрінің 2018 жылғы 30 қазандағы № 595 бұйрығына (нормативтік құқықтық актілерді мемлекеттік тіркеу тізілімінде № 17657 болып тіркелген) сәйкес ПМПК қорытындысы мен ұсыныстары және негіз болып табылады.

11. Екінші топтағы балалардың ерекше білім беру қажеттіліктерін бағалау:

- 1) оқу жоспары мен оқу бағдарламаларын өзгертпей оқытуда жеке тәсілді қамтамасыз етуге;
 - 2) үлгілік оқу жоспарының вариативтік компоненті есебінен қосымша сабақтарды ұйымдастыруға;
 - 3) оқу орнын бейімдеуге;
 - 4) мектеп психологтің қолдау;
 - 5) әлеуметтік педагогтің қолдау қажеттіліктерін анықтау үшін жүргізіледі.
12. Екінші топтағы балалардың ерекше білім берілуіне қажеттіліктерін қанағаттандыру үшін психологиялық-педагогикалық қолдау қызметінің және (немесе) білім беру ұйымының педагогикалық кеңесінің шешімі негіз болып табылады

ҚР БҒМ жоғарыда көрсетілген № 4 және 6 бұйрықтарды талдау орта білім беру ұйымдары мен арнайы ұйымдар (ППТК) ұсынатын арнайы психологиялық-педагогикалық қолдау көрсету ерекшеліктеріндегі айырмашылыққа қарамастан, ұйымдардың екі түрі де бір-бірімен тығыз ынтымақтастықта шеше алатын жалпы мәселелер бар деген қорытынды жасауға мүмкіндік береді. Мысалы, ППТК мамандары білім беру ұйымдарына ерекше білім беру қажеттіліктерін бағалауды жүргізу, пәнаралық командалық бағалауды жүргізу және жеке дамыту бағдарламаларын жасау бойынша және басқа да мәселелер бойынша консультациялық және әдістемелік көмек көрсете алады. ППТК қызметі ерте немесе мектепке дейінгі жастағы балаларды ерекше білім беруді қажет ететін балаларды жақсартумен мектепке дейінгі ұйымдарға және жалпы білім беретін мектептерге шығару үшін барынша арнайы қолдау көрсетуге бағытталуы тиіс. Штатында арнайы педагогтер жоқ білім беру ұйымдарының әкімшілігі шарт негізінде ерекше білім беруді қажет ететін балаларға психологиялық-педагогикалық қолдау көрсету үшін ППТК қызметкерлерін тартуы тиіс. Білім беру ұйымдарының педагогтері көрсетілетін қызметтердің сапасын жақсарту үшін ППТК-мен ынтымақтастықта бастама танытуы тиіс.

Жалпы, осы ұйымдардың қызметі ерекше білім беруді қажет ететін балалар мен олардың ата-аналарына сапалы мемлекеттік қызмет көрсетуге бағытталуы тиіс, өйткені арнайы жағдайлар алу құқығы ҚР заңнамасында және ерекше білім беруді қажет ететін баланың тең сапалы білім алу және арнайы қолдау алу құқығын регламенттейтін халықаралық құжаттарда бекітілген.

Бұл тарауда арнайы білім беру ұйымдарының (ППТК) қызметін регламенттейтін негізгі нормативтік құжаттарға, сондай-ақ білім беру ұйымдарында психологиялық-педагогикалық қолдауды регламенттейтін құжаттарға шолу жасалған, кейбір құжаттарға талдау жасалған, ел өңірлерінің ППТК штат кестелерінің жобалары ұсынылған, ППТК қызметін нормативтік-құқықтық базаны жетілдіру бөлігінде жақсарту жөнінде ұсыныстар әзірленген. ППТК және психологиялық-педагогикалық қолдау қызметтері мамандарының өзара байланысы бойынша ұсынымдарды әзірлеу үшін ұйымдардың екі түрінің де тәжірибелі педагогтерінің қатарынан жұмыс топтарын құру ұсынылатындығын атап өткен жөн.

3 Психологиялық-педагогикалық түзеу кабинеттерінің жалпы білім беретін мектептердің психологиялық-педагогикалық қолдау мамандарымен өзара іс-қимылы бойынша әдістемелік ұсынымдар

Қазақстанның білім туралы мемлекеттік құжаттарында көрсетілген басым міндеттердің бірі – ерекше білім беруді қажет ететін адамдар үшін сапалы білімге қолжетімділікті қамтамасыз ететін қолайлы орта құру және оларды әлеуметтендіру.

2022 жылдың қыркүйегінен бастап арнайы психологиялық-педагогикалық қолдауға мемлекеттік тапсырыс енгізілуде, білім беру ұйымдарында психологиялық-педагогикалық қолдау қызметтерінің (ППҚҚ) қызметі реттеледі, білім беру ұйымдары басшыларының ерекше білім беруді қажет ететін балаларды оқыту үшін жағдай жасағаны үшін жауапкершілігі артады.

Мемлекеттің саясатын ұстана отырып, әрбір қазақстандық мектеп білім беру кеңістігінің барлық қатысушыларының назарын ерекше білім беруді қажет ететін балалардың білім алуы мен әлеуметтенуі проблемаларына аудара отырып, инклюзивті қоғам құруды насихаттауы тиіс.

Инклюзивті білім беруді толыққанды дамытуды қамтамасыз ету үшін мектепте ішкі және сыртқы қолдауды қоса алғанда, барлық ресурстарды пайдалану қажет. Ішкі қолдау дегеніміз – барлық педагогтер мен мектеп қызметкерлерінің өзара байланысы мен ынтымақтастығы, білім беру ұйымдарындағы инклюзивті мәдениет пен практиканы жетілдіру тәсілдерін жүзеге асыруда олардың бірлігі мен өзара түсіністігі. Сонымен қатар ата-аналар қоғамын, арнайы білім беру ұйымдарын (психологиялық-педагогикалық түзету кабинеттері, оңалту орталықтары және т. б.), үкіметтік емес ұйымдарды және қоғамның басқа мүшелерін білдіретін сырттан қолдау маңызды мәнге ие.

Инклюзивті білім берудегі алғашқы шарттардың бірі – балалармен жұмыс істеу үшін арнайы дайындалған педагогтер. Бұл арнайы курстардан, семинарлардан өту, дәрістер тыңдау, мамандардың жеке консультацияларын алу, басқа педагогтармен тәжірибе алмасу. Инклюзивті білім беру процесін қамтамасыз ету үшін кадрлар даярлау коммуникация, арнайы педагогика және психология саласындағы арнайы білімді игеру қажеттілігімен, сондай-ақ ерекше білім беруді қажет ететін балалардың әртүрлі санаттарының даму ерекшеліктері туралы, білім беру материалын ұсыну ерекшеліктері туралы кең ауқымды біліммен күрделене түседі. Осыған байланысты психологиялық-педагогикалық түзету кабинеттерінің (ППТК) орта білім беру ұйымдарының ППҚҚ мамандарымен өзара байланысын күшейту өзекті болып отыр.

ППТК штатында түрлі бейіндегі мамандары бола отырып, орта білім беру ұйымдары үшін консультативтік орталық болып табылады және өз міндеттері ретінде келесі міндеттерді айқындады:

- жалпы білім беру ұйымдарында ерекше білім беруді қажет ететін балаларды қолдауды қамтамасыз ету;
- ерекше білім беруді қажет ететін балаларды жалпы білім беру процесіне қосуды іске асыратын жалпы білім беретін мектептерге ғылыми-әдістемелік және консультациялық қолдау көрсету;

- ерекше білім беруді қажет ететін бала тәрбиелеп отырған отбасын ақпараттық-психологиялық сүйемелдеуді қамтамасыз ету;

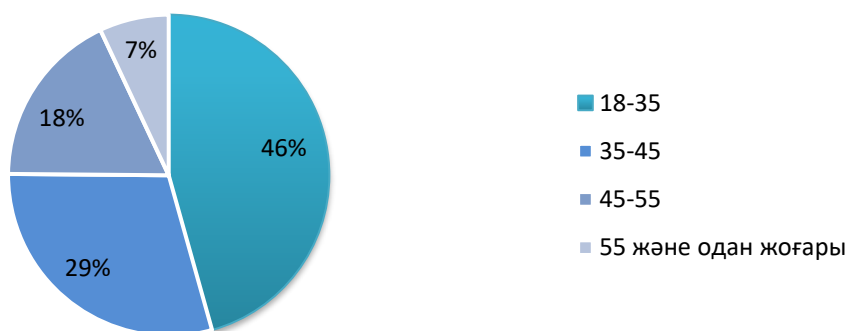
- жеке қажеттіліктерге сәйкес білім алушылардың жеке білім беру бағдарламаларын дайындау және іске асыру;

- жалпы білім беретін мектептерде ерекше білім беруді қажет ететін балалармен жұмыс істейтін педагогтердің кәсіби құзыреттілігін арттыру.

2021 жылдың қыркүйек-қазан айларында Ы. Алтынсарин атындағы Ұлттық білім академиясы жалпы білім беретін мектептерде психологиялық-педагогикалық қолдау жүйесін, соның ішінде кең қолдау түрлерін (жеке білім беру бағытын ұйымдастыруды қажет ететін балаларды анықтау; түзету-дамыту көмегін көрсету, жеке оқу жоспарлары мен жеке бағдарламаларды іске асыруды психологиялық-педагогикалық қолдау және т.б.) зерттеу жүргізді.

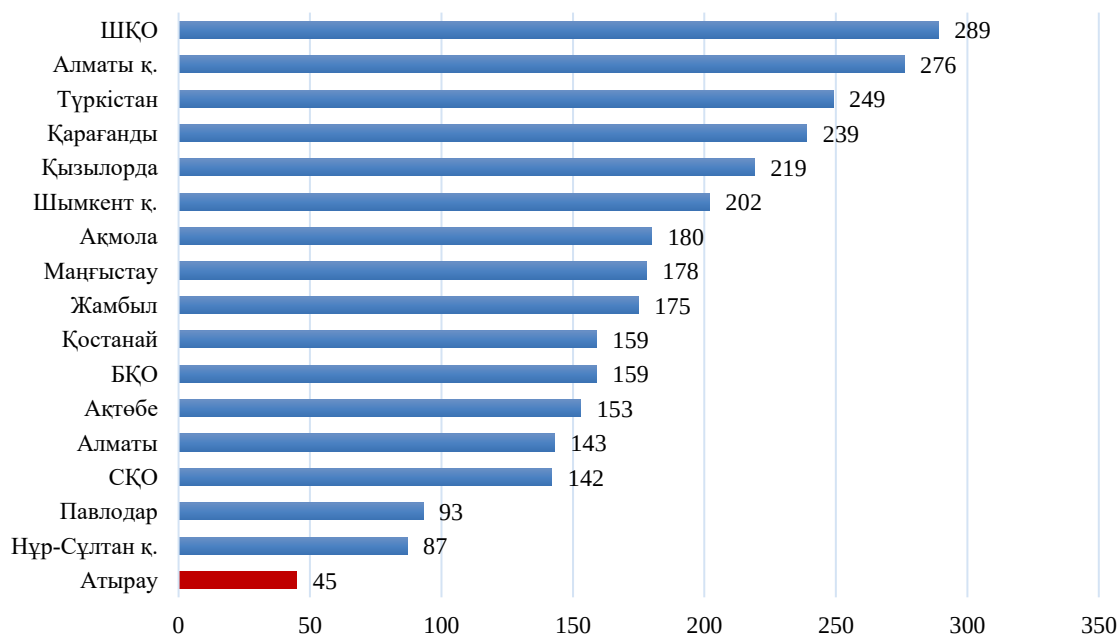
Осы зерттеу аясында ППТК мамандарына ерекше білім беруді қажет ететін білім алушыларды психологиялық-педагогикалық қолдаудың жағдайы туралы, арнайы ұйымдардың елдің орта білім беру ұйымдарының педагогтерімен өзара әрекеттесуі туралы пікірлерін анықтау мақсатында сауалнама сұрақтары ұсынылды.

Ақпараттық-талдау орталығының 2020 жылғы мәліметтері бойынша, еліміздің 17 өңірінде 176 ППТК бар [58]. Ы. Алтынсарин атындағы ҰБА зерттеуіне (2021 ж.) 2 988 маман қатысты, оның 75%-ы 45 жасқа дейінгі жас тобына тиесілі (1-сурет).

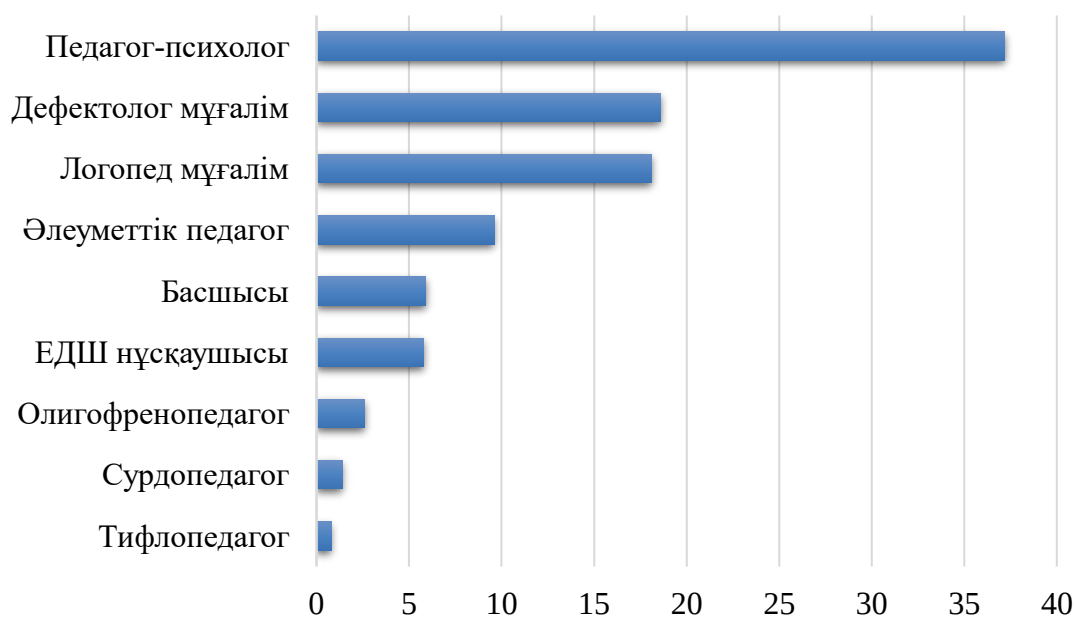
1-сурет. Сауалнамаға қатысушылардың – ППТК мамандарының жас құрамы

Өңірлер бөлінісінде респонденттердің ең көп саны Шығыс Қазақстан облысы мен Алматы қаласына тиесілі (289 және 276 адам). Қатысушылардың ең азы Атырау облысында тіркелді (2-сурет).

2-сурет. Зерттеуге қатысқан ППТК мамандарының саны

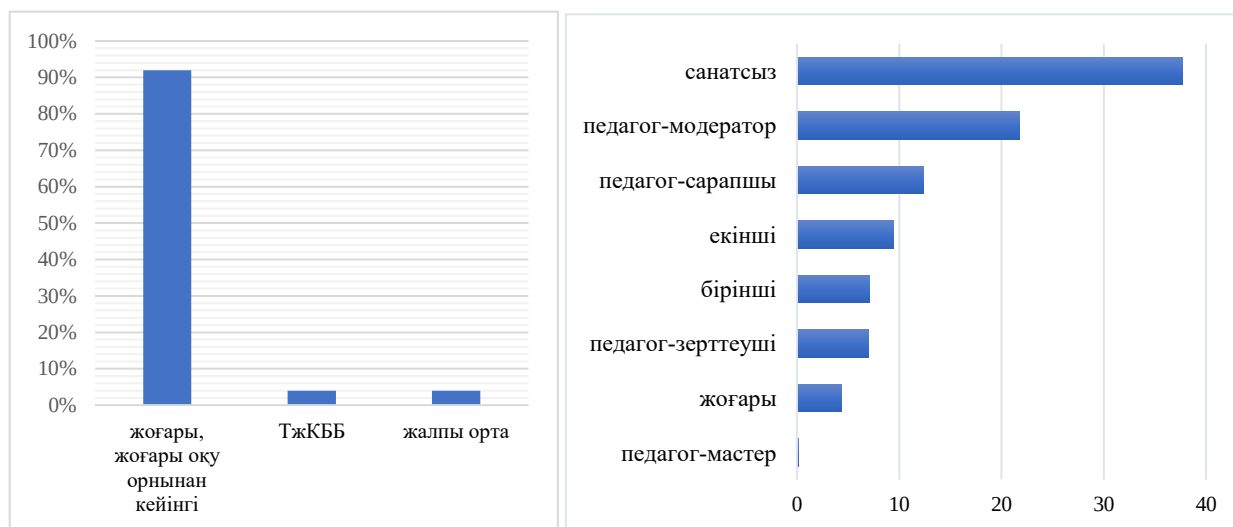
ППТК-дағы атқаратын лауазымы бөлінісінде зерттеуге қатысушылар құрамын талдау педагог-психологтардың (37%) неғұрлым көп қатысқанын көрсетеді. Сауалнамаға қатысушылардың ең аз үлесін сурдопедагогтар (1,4%) және тифлопедагогтар (0,8%) сияқты сирек кездесетін мамандар құрады (3-сурет).

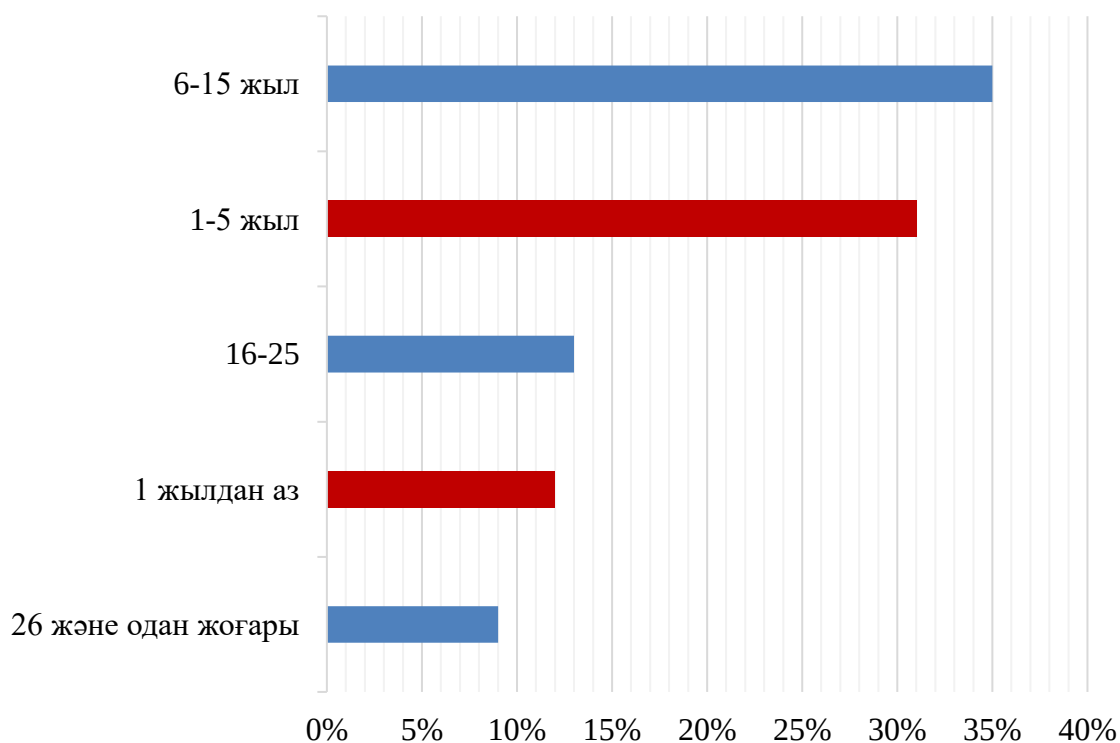
3-сурет. Өңірлер бойынша ППТК мамандары-сауалнамаға қатысушылардың сандық құрамы, %

Респонденттердің сапалық құрамын талдау көпшіліктің жоғары, жоғары оқу орнынан кейінгі білімі бар екенін көрсетеді. Зерттеуге қатысқан ППТК мамандарының арасында жұмыс өтілі 16 және одан да көп жылды құрайтындар 22% және 5 жылға дейінгі жұмыс тәжірибесі бар мамандар 2 есе көп (43%, оның

ішінде 1 жылға дейін – 12%) (5-сурет). Тиісінше, респонденттердің көпшілігі санаты жоқ және «педагог-модератор» біліктілік санаты бар (4-сурет).

4-сурет. Сауалнамаға қатысушылардың – ППТК мамандарының сапалық құрамы, %

5-сурет. Сауалнамаға қатысушылардың – жұмыс өтілі бойынша ППТК мамандарының құрамы

Респонденттердің әлеуметтік-демографиялық және сапалық сипаттамаларын талдау ППТК мамандарының көпшілігі «педагог – психолог», «арнайы педагог (дефектолог, логопед)» лауазымдарында жұмыс істейтін, біліктілігі жоқ немесе

«педагог-модератор» біліктілігімен, 15 жылға дейінгі жұмыс тәжірибесі бар жоғары білімі бар 35 жасқа дейінгі әйел адамдар екендігін көрсетті (6-сурет).

**Әйел
адамдар
89%**

Білімі : жоғары – 93%

Лауазымы: педагог-психолог, арнайы педагог

Біліктілік санаты: жоқ/ педагог-модератор

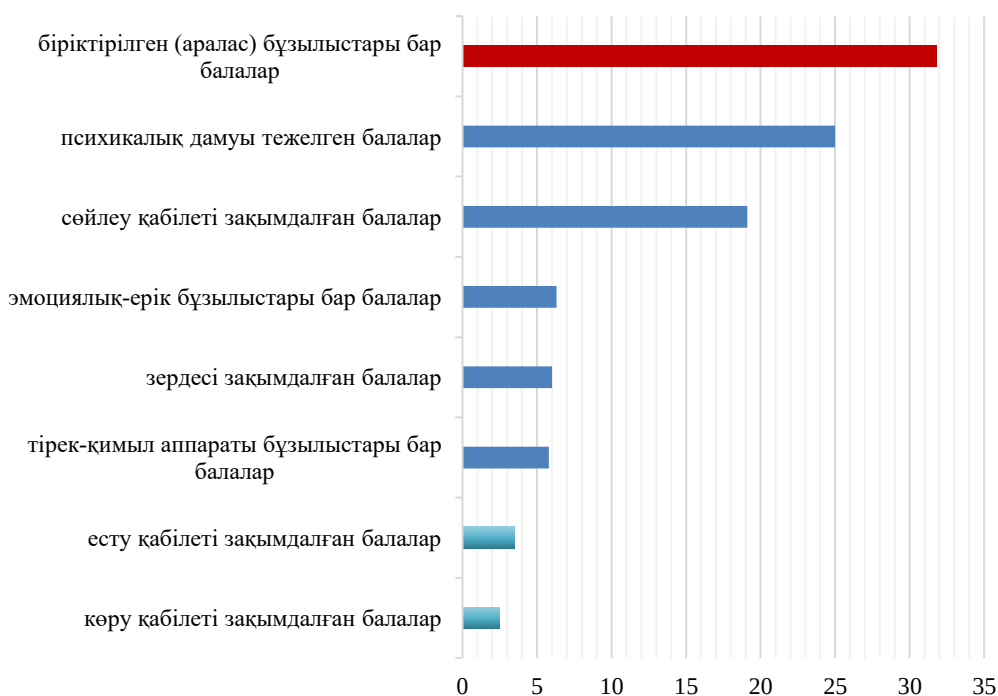
Орташа жасы: 35 жас

6-сурет. Зерттеуге қатысушы ППТК маманының бейнесі

ППТК МАМАНДАРЫНА САУАЛНАМА ЖҮРГІЗУ НӘТИЖЕЛЕРІ

Зерттеуге қатысушылардың жауаптарының деректері бойынша, ППТК-мен қамтылғандардың негізгі үлесін аралас (біріктірілген) бұзылыстары бар (32%), психикалық дамуы тежелген (25%) және сөйлеу қабілеті зақымдалған (19%) балалар құрайды. ППТК штатында жеткіліксіз болуына байланысты тифлопедагогтердің, сурдопедагогтердің қызметтері ең сұранысқа ие болып табылады. Мәселен, есту қабілеті зақымдалған балалардың тек 3,5%-ы және көру қабілеті зақымдалған балалардың 2,5%-ы тиісті мамандардан білікті көмек алады (7-сурет).

7-сурет. ППТК-да арнайы білім беру қызметтерін алатын ерекше білім беруді қажет ететін балалар туралы мәліметтер, %

«Барлық балалар ПМПК ұсынған түзету-педагогикалық қолдауды және психологиялық-педагогикалық қолдауды ППТК-да ала ма?» сұрағына зерттеуге қатысушылардың 80%-ы оң жауап берді (8-сурет).

Бұл ретте «Қандай балалар түзету-педагогикалық қолдаумен және психологиялық-педагогикалық қолдаумен **қамтылмаған?**» сұрағына «**барлық балалар қамтылды**» деп сауалнамаға қатысқандардың жартысынан азы жауап берді, сондай-ақ осынша адам қолдаумен «ерекше білім беруді қажет ететін балалар қамтылмағанын» көрсетті (9-сурет).

Қарастырылған сұрақтарға жауаптардың әртүрлілігін ППТК-ның 80%-дан астамы педагог-психологтар, логопедтер, дефектологтар және әлеуметтік тәрбиешілер болып табылатындығымен, олардың өз профилі бойынша ерекше білім беруді қажет ететін барлық балаларға қажетті қолдау көрсететіндігімен түсіндіруге болады.

Сонымен қатар, ППТК-да қажетті мамандардың жеткіліксіздігі/болмауына байланысты барлық балалар арнайы білім беру қызметтерін ала бермейді. Мысалы, бұл есту, көру қабілеті зақымдалған балалар. Олардың қатарына, жоғарыда айтылғандай, тірек-қимыл аппараты зақымдалған балалар да кіреді, олардың ППТК-да емдік дене шынықтыру сабақтарымен қамтылуы тек 5,8% құрайды (7-сурет).

8-сурет. Барлық балалар ППТК ұсынған түзету-педагогикалық қолдауды және психологиялық-педагогикалық қолдауды ППТК-да ала ма?

9-сурет. Қандай балалар түзету-педагогикалық қолдаумен және психологиялық-педагогикалық қолдаумен қамтылмаған?

Сауалнаманың келесі сұрағы ППТК мамандарынан **ерекше білім беруді қажет ететін балаларға түзету-педагогикалық көмек көрсету бойынша жұмысындағы қиындықтар туралы** ақпарат алуға мүмкіндік берді.

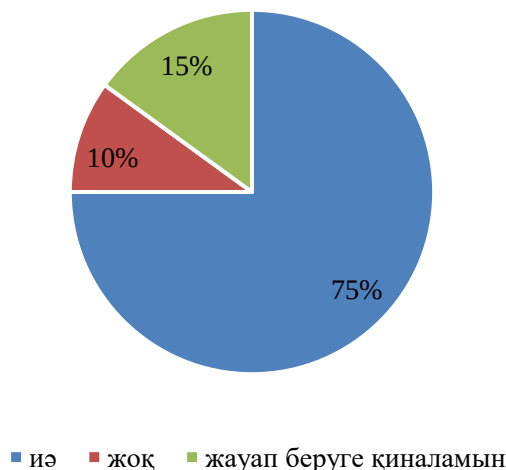
Сауалнамаға қатысқан ППТК мамандарының тек 19%-ы өз қызметінде қандай да бір проблемалардың жоқтығын атап өтті. Ал қалған респонденттер ерекше білім беруді қажет ететін балалармен жұмыс жасау кезінде қиындықтар кездесетіні жөнінде айтты.

Осылайша, зерттеуге қатысушылардың 17,5%-ы жұмыстағы қиындықтар әдістемелік ұсынымдардың, материалдардың, оқу құралдарының, оқулықтардың жеткіліксіздігімен байланысты екенін атап өтті. Сонымен қатар респонденттер жиі айтатын жауаптардың ішінде: ата-аналармен қарым-қатынастағы қиындықтар, кабинеттердің жеткіліксіздігі және кабинеттердің әлсіз материалдық-техникалық базасы (10-сурет).

10-сурет. ППТК мамандарында ерекше білім беруді қажет ететін балалармен жұмыста кездесетін қиындықтар, %

ППТК қызметінің сапасы мен тиімділігінің индикаторы ерекше білім беруді қажет ететін балалардың жалпы білім беру ортасына қосылуға мүмкіндік беретін деңгейге жетуі болып табылады. Осыған байланысты, зерттеу аясында ППТК мамандарына қойылған «**ППТК-да танымдық процестердің дамуында динамикасы (жақсаруы) бар балалар бар ма?**» сұрағына сауалнамаға қатысушылардың $\frac{3}{4}$ -і оң, $\frac{1}{10}$ -ы теріс жауап берді.

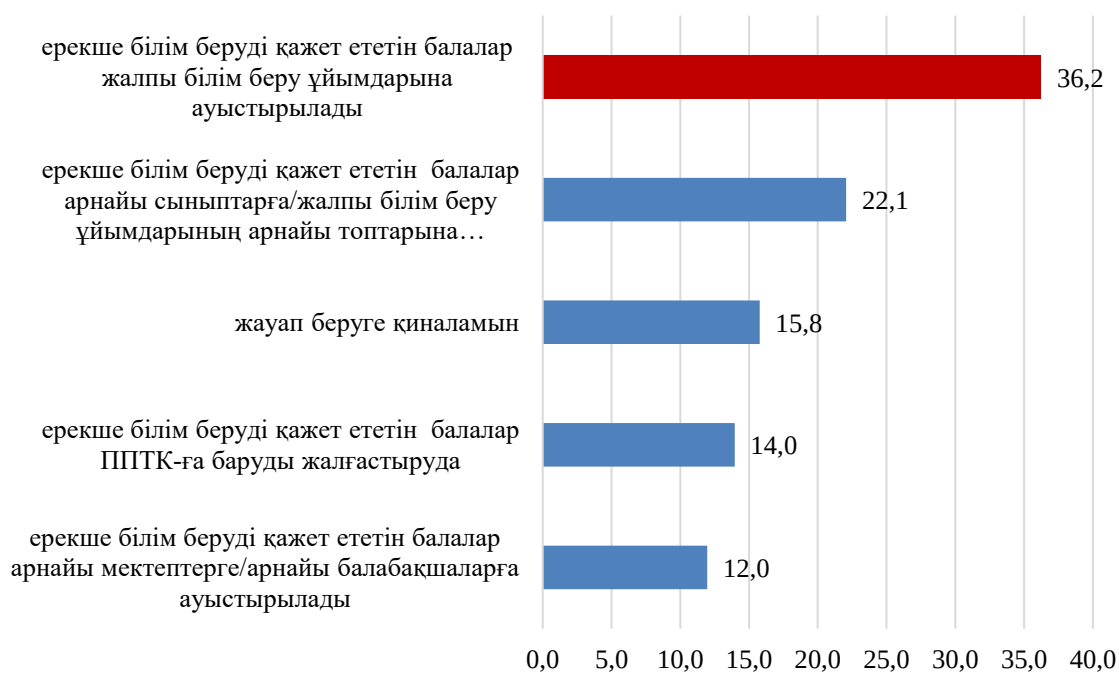
11-сурет. ППТК мамандарының пікірінше, ерекше білім беруді қажет ететін балаларда танымдық процестердің дамуында оң динамиканың болуы, %

Сауалнаманың келесі сұрағына жауаптар ерекше білім беруді қажет ететін балалардың танымдық процестерінің даму динамикасын (жақсаруын) дәл көрсетеді.

Осылайша, сауалнамаға қатысушылардың жартысынан көбі ППТК-да түзету қолдау курсын алғаннан кейін ерекше білім беруді қажет ететін балалар жалпы білім беру ұйымдарының жалпы білім беру сыныптарына/топтарына (36%) немесе арнайы сыныптарға/топтарға (22%) ауыстырылатынын атап өтті. Бұл ППТК базасында кейіннен жалпы білім беру процесіне қосуда балаларды түзету-педагогикалық қолдаудың және психологиялық-педагогикалық қолдаудың тиімділігін көрсетеді.

Респонденттердің төрттен бір бөлігі «Ерекше білім беруді қажет ететін балалар ППТК-да түзету қолдау курсын алғаннан кейін арнайы мектептерге/арнайы балабақшаларға ауыстырылады» және «Ерекше білім беруді қажет ететін балалар ППТК-ға баруды жалғастырады» деп жауап берді (12-сурет).

Респонденттердің пікірінше, ППТК-ға баратын балалар мектеп жағдайларына оңай бейімделеді, көпшіл болады, өз қызметін дұрыс бағалайды, қиындықтарды жеңе алады, көпшілік алдында сөйлеуден қорықпайды, оқуда үлгерімі жақсарады.

12-сурет. ППТК-да балаларды түзету-педагогикалық қолдау және психологиялық-педагогикалық қолдаудың нәтижелілігі, %

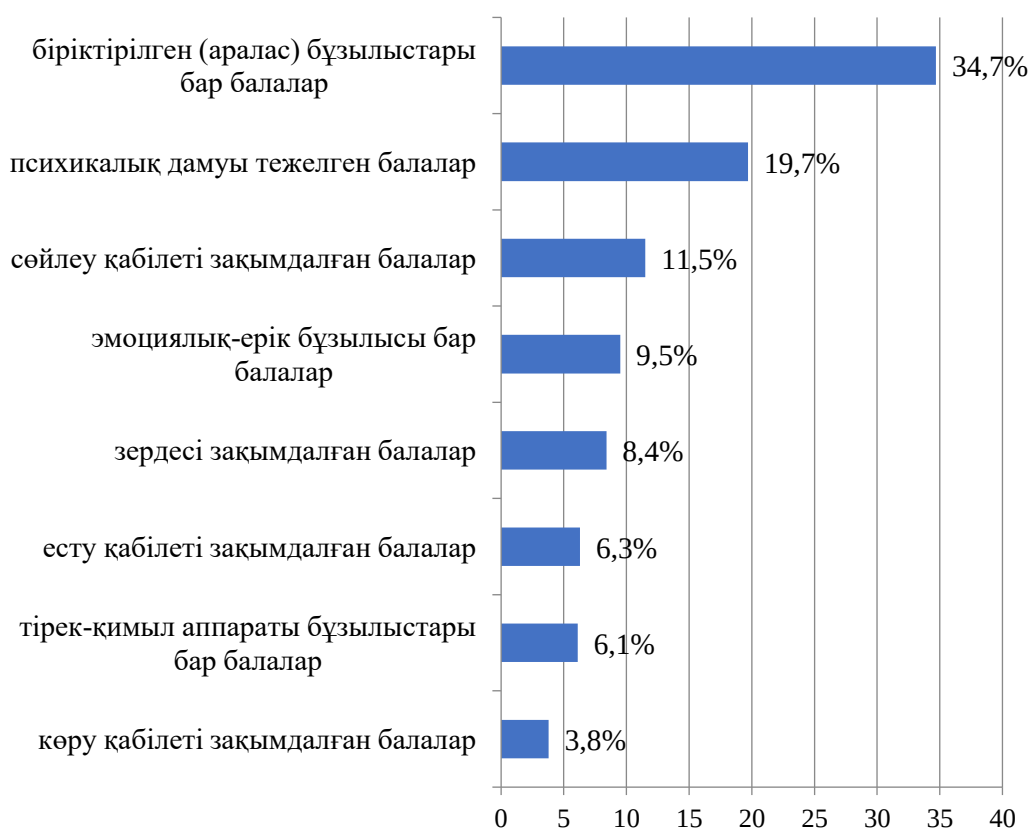
«ППТК-да түзету қолдауға ие ерекше білім беруді қажет ететін балаларды оқытатын жалпы білім беретін мектептердің мұғалімдерімен өзара байланысасыз ба?» сұрағына респонденттердің жартысынан көбі оң жауап берді, 25%-ы теріс жауап берді және 13%-ы жауап беруге қиналды.

13-сурет. ППТК мамандарының мектеп педагогтерімен өзара байланысы, %

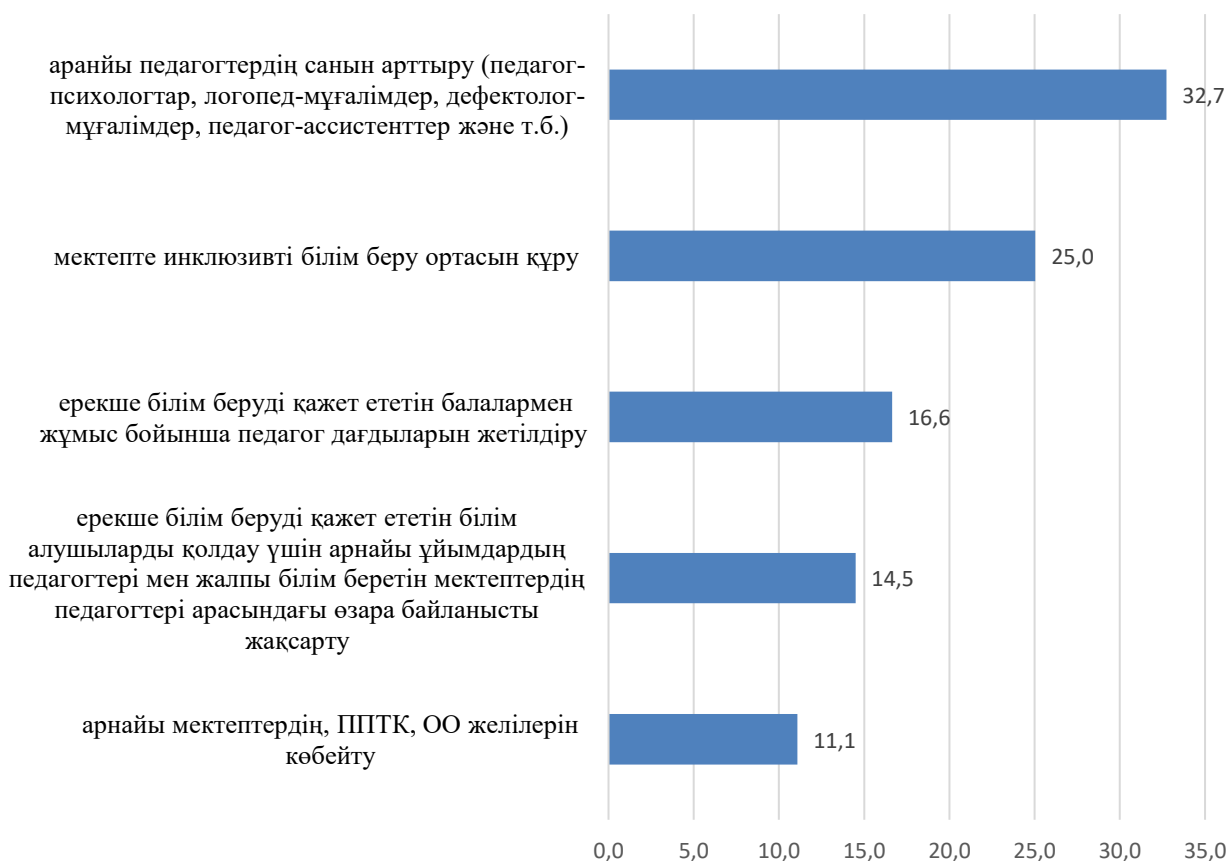
ППТК мамандарының айтуынша, ерекше білім беруді қажет ететін балаларды оқыту және тәрбиелеу мәселелері бойынша жалпы білім беретін мектептердің педагогтерімен бірлескен жұмыстардың жиі түрлері: «дөңгелек үстел» отырыстары, семинар-практикумдар, дәрісханалар, оқыту, тәрбиелеу мәселелері бойынша консультациялар, ашық есік күндері. Респонденттер бастауыш сынып мұғалімдерін, тәрбиешілерді ППТК-ға шақырып, мектептерге, балабақшаларға өздері барып, педагогтерге арналған ұсынымдар жазылған буклеттер, жадынамалар тарататынын атап өтті. Сондай-ақ мамандар ата-аналармен жеке сұхбаттар мен консультациялар, ашық сабақтар, сауалнама және диагностика, ата-аналар жиналыстары, бірлескен бұқаралық іс-шаралар секілді өзара байланыс нысандары ұйымдастырылатыны жөнінде атап өтті.

«Ерекше білім беруді қажет ететін қандай балаларға жалпы білім беретін мектепте ППТК-ның қосымша психологиялық-педагогикалық қолдауы қажет?» сұрағына жауаптардың нәтижелері аралас (біріктірілген) бұзылыстары бар балалар қолдауды қажет ететіндігін көрсетті (35%). Психологиялық-педагогикалық қолдауды келесі кезекте психикалық дамуы тежелген, сөйлеу қабілеті зақымдалған, эмоциялық-ерік бұзылыстары бар, зердесі зақымдалған балалардың қажет ететіндігі анықталды (сәйкесінше 11,5%, 9,5%, 8,4%) (14-сурет).

14-сурет. ППТК-да қосымша психологиялық-педагогикалық қолдауды қажет ететін жалпы білім беретін мектепте ерекше білім беруді қажет ететін балалар бойынша мамандардың пікірлері, %

«Ерекше білім беруді қажет ететін балаларға психологиялық-педагогикалық қолдауды қалай жақсартуға болады?» сұрағына респонденттердің жалпы санынан 33%-ы арнайы педагогтердің (педагог-психологтар, логопед-мұғалімдер, дефектолог-мұғалімдер, педагог-ассистенттер және т.б.) санын арттыру қажет деп санайды, 25% мектепте инклюзивті білім беру ортасын құру қажет деп есептейді, 17% ерекше білім беруді қажет ететін балалармен жұмыс істеу бойынша педагогтердің дағдыларын жетілдіру қажет деп санайды. Сонымен қатар респонденттердің 14%-ы арнайы ұйымдардың педагогтері мен жалпы білім беретін мектептердің педагогтері арасында ерекше білім беруді қажет ететін білім алушыларды қолдауда өзара байланысты жақсарту қажеттілігі жөнінде сөз қозғады, ал респонденттердің 11%-ы арнайы мектептер, ППТК және оңалту орталықтарының желісін ұлғайту қажет деп санайды (15-сурет).

15-сурет. ППТК мамандарының ерекше білім беруді қажет ететін балаларды психологиялық-педагогикалық қолдауды жақсарту жөніндегі ұсыныстары

«Мектепте инклюзивті білім беру (барлығына сапалы білім беру) принциптерін жүзеге асыруға не кедергі?» сұрағына жалпы білім беретін мектеп педагогтерінің көпшілігі (26%) инклюзивті білім беру қағидаттарын іске асырудағы кедергі ретінде «арнайы педагогтердің (дефектологтардың, логопедтердің, психологтардың және басқа мамандардың) жеткіліксіздігі» деп санайды. Педагогтердің пікірінше, екінші кезекте ерекше білім беруді қажет ететін балаларға арналған арнайы материалдық-техникалық базаның болмауы кедергі болып табылады (21%).

Респонденттердің 9%-ының пікірінше, «ерекше білім беруді қажет ететін білім алушыларды оқыту үшін педагогтердің теориялық және практикалық дайындығының жеткіліксіз деңгейі» инклюзивті білім беруді жүзеге асыруға кедергі болып табылады. Мұны мектептің психологиялық-педагогикалық қолдау қызметінің ППТК мамандарымен тығыз ынтымақтастықта тиімді қызметі жағдайында еңсеруге болады. Ал сауалнамаға қатысушылардың 5%-ы ППҚҚ жұмысының жеткіліксіз ұйымдастырылғанын және 8%-ы олардың мектебінде арнайы білім беру ұйымдарымен балаларды оқыту және тәрбиелеу мәселелері бойынша тұрақты өзара байланыс жүйесінің жоқтығын атап өтті. Жалпы білім беретін мектеп педагогтерінің 12%-ы білім беру мен әлеуметтік-мәдени мәртебесінің төмендігіне, жұмыста жоғары жұмыспен қамтылуына және т.б. байланысты ерекше білім беруді қажет ететін баланы оқытуға ата-аналардың жеткіліксіз қатысуы инклюзивті білім беру қағидаттарын іске асыруға кедергі деп санайды (16-сурет).

16-сурет. Инклюзивті білім беруді жүзеге асырудағы кедергілер, педагогтердің пікірлері, %

Арнайы білім беру ұйымдарының өкілдерімен сұхбат нәтижелері ППТК-ға баратын мектеп жасындағы балалардың көпшілігі мектептерде оқымайтындығын көрсетті. Олар мектепте дефектолог (арнайы педагог) мамандығы бойынша түрлі білікті мамандардың болмауына байланысты ППТК-ға барады.

«...инклюзивті біліммен қамтылмаған балалар бізге жіберіледі. Бізде зердесі, есту қабілеті, көру қабілеті, сөйлеу қабілеті зақымдалған, психикалық дамуы тежелген, аутистік спектр бұзылыстары бар балалар келеді, олар инклюзивті білім берумен қамтылмаған. Балабақшаларға баратын балалар бізге, логопедке келеді, өйткені балабақшаларда маман жоқ...» (ППТК өкілі)

«...Қазір бізге ата-аналар тарапынан келіп жатқан шағымдардың дені балаларын мектепке қабылдамайтындығы жөнінде емес, мектептегі психологиялық-педагогикалық қолдау бойынша туындауда. Бала қайта тексерілуге келгенде, біз оған ұсынылған мамандар бойынша (дефектолог, логопед және т.б.) (ППТК өкілі) мектепте қолдау көрсетілмегенін білеміз».

Зерттеуге жалпы білім беретін мектептердің педагогтері де қатысты. Олардың пікірінше, олар ерекше білім беруді қажет ететін балалармен жұмыс істеуде белгілі бір қиындықтарға тап болады. Сондай-ақ сауалнамаға қатысқан педагогтердің төрттен бір бөлігі балалардың оқудағы қиындықтарының себептерін анықтау үшін өздерінің кәсіби құзыреттілігі жеткіліксіз деп санайды, өйткені олар қосымша қолдауды қажет етеді (17-сурет). Бұл факт жалпы білім беретін мектептер мен арнайы білім беру ұйымдары жанындағы психологиялық-педагогикалық қолдау мамандарының бірлескен күш-жігерін шоғырландыру қажеттілігін өзектендіреді.

17-сурет. «Балалардың оқудағы қиындықтарының себептерін анықтау үшін педагогтердің кәсіби құзыреттілігі жеткілікті ме?» сұрағы бойынша пікірлерді зерделеу, %

Бұл зерттеулер ППҚҚ қызметіндегі басты назарды мектептер мен педагогтер білім алушылардың ерекше білім беру қажеттіліктерін анықтау және қанағаттандыру үшін қолдана алатын процеске аудару керек деген қорытынды жасауға мүмкіндік береді. Процесс сыныпта өткізілетін қарапайым іс-шаралардан арнайы педагогикалық, психологиялық және жеке іс-шараларға ауысады.

Егер педагог ерекше білім беруді қажет ететін балаға сыныпта оқу бағдарламаларын бейімдеу, тапсырмаларды саралау, оқытудың әмбебап дизайнын жасау арқылы қолдау көрсетсе, онда мектеп деңгейінде психологиялық-педагогикалық қолдау қызметі мамандары (педагог-психолог, мұғалім-логопед, мұғалім-дефектолог, мұғалім-ассистент және т.б.) білікті көмек көрсетеді. Мамандар қажет болған жағдайда жеке даму бағдарламасын, жеке оқу жоспарын, жеке оқу бағдарламасын әзірлейді.

Мектептен тыс (ішінара) – арнайы педагогтер (ППТК, ПМПК), клиникалық психологтар және т.б. (психологиялық орталықтар) – түзету бағытындағы жеке сабақтар (сурдопедагог, тифлопедагог, олигофренопедагог және т.б.).

Психологиялық-педагогикалық қолдау – білім беру ұйымдарында іске асырылатын жүйелі-ұйымдастырылған қызмет, оның процесінде ерекше білім беруді қажет ететін адамдарды (балаларды), оның ішінде мүмкіндіктері шектеулі балаларды оқыту және дамыту үшін ерекше білім беру қажеттіліктерін бағалау негізінде әлеуметтік-психологиялық және педагогикалық жағдайлар жасалады.

Психологиялық-педагогикалық қолдап отыру:

- 1) тәрбиеленушінің/білім алушының ерекше білім беру қажеттіліктерін анықтауды және бағалауды;
- 2) ерекше білім беру қажеттіліктері бар педагогтер мен тәрбиеленушінің/білім алушының отбасына консультативтік-әдістемелік көмек көрсетуді;
- 3) ерекше білім беру қажеттіліктері бар адамдарды (балаларды) табысты оқыту, дамыту және әлеуметтендіру үшін әлеуметтік-психологиялық және педагогикалық жағдайлар жасауды қамтиды.

**ПСИХОЛОГИЯЛЫҚ-ПЕДАГОГИКАЛЫҚ
ҚОЛДАУДЫ ҰЙЫМДАСТЫРУ**

Психологиялық-педагогикалық қолдау келесілерді қамтиды:	1) ерекше білім беруді қажет ететін адамдардың (балалардың) ерекше білім беру қажеттіліктерін анықтау және бағалау;
	2) педагогтерге және ерекше білім беруді қажет ететін адамдардың (балалардың) отбасына консультациялық-әдістемелік көмек;
	3) ерекше білім беруді қажет ететін адамдарды (балаларды) табысты оқыту, дамыту және әлеуметтендіру үшін әлеуметтік-психологиялық және педагогикалық жағдайлар жасау

Психологиялық-педагогикалық қолдап отыру:

- 1) мінез-құлық және эмоционалдық проблемалары, қолайсыз психологиялық факторлары (отбасындағы тәрбиенің бұзылуы, бала-ата-ана және отбасы ішілік қарым-қатынастар) бар;
- 2) әлеуметтік-психологиялық, экономикалық, лингвистикалық мәдени сипаттағы кедергілері (әлеуметтік қауіпті отбасы балаларының педагогикалық немқұрайлылығы, жергілікті қоғамға бейімделуде қиындықтарға тап болған балалар (босқындар, мигранттар, кандастар және т.б. отбасылар) бар;

3) даму мүмкіндіктері шектеулі (есту, көру, интеллект, сөйлеу, тірек-қимыл аппараты, психикалық дамуы тежелген және эмоционалдық-еріктік бұзылыстар) адамдардың (балалардың) білім беру қажеттіліктерін бағалау негізінде **жүзеге асырылады.**

Психологиялық-педагогикалық қолдап отырудың мазмұны келесі әлеуметтік-психологиялық және педагогикалық жағдайларды қамтиды:

1) жалпы білім беретін оқу бағдарламаларын бейімдеу немесе жеке оқу жоспарлары мен бағдарламаларын құрастыру түріндегі оқу жоспарлары мен оқу жоспарларына өзгерістер енгізу;

2) оқу нәтижелерін бағалау тәсілдерінің өзгеруі (оқушының жетістігі). Бағалау әдістері өзгерген кезде бақылау тапсырмалары мен бағалау критерийлері білім алушының жеке мүмкіндіктерін ескере отырып және жүзеге асырылатын оқу бағдарламасының мазмұнын ескере отырып таңдалады;

3) вариативті, арнайы және баламалы оқыту әдістерін қолдану. Оқыту әдістерін қолдану формасы немесе әдісі білім алушының жеке ерекшеліктеріне (тапсырмалардың көлемін, санын азайту, тапсырмаларды орындау уақытын қысқарту немесе ұлғайту, оқу тапсырмаларын жеңілдету, қысқа және қадамдық нұсқауларды қолдану, тапсырмаларды дауыстап айту, тапсырма үлгілерін, кестелерді, анықтамалық материалдарды және т.б. ұсыну). Баламалы оқыту әдістері мен технологиялары белгілі бір психикалық функциялардың (қабылдау, есте сақтау, зейін, праксис) бұзылуынан туындаған нақты оқу қиындықтары бар оқушыларға қатысты қолданылады. Оқытудың балама әдістері мен технологиялары педагогикалық психологтар мен арнайы педагогтардың жеке дамыту жұмыстарында (жаһандық оқу әдісі, "Нумикон" әдістемесі бойынша санау жаттығулары, Монтессори жүйесі) қолданылады.

4) оқулықтарды, оқу-әдістемелік құралдарды таңдау, жеке оқу-әдістемелік кешендерді дайындау. Көру қабілеті бұзылған балалар үшін арнайы оқулықтар, жұмыс дәптерлері және басқа оқу құралдары қолданылады (үлкен баспа кітаптары; зағиптарға арналған Брайль қарпімен басылған оқулықтар; рельефтік сызбалар, диаграммалар, арнайы муляждар), тірек-қимыл аппараты (үлкен әріптермен жазылған рецепттер), есту (символдарды пайдаланатын оқулықтар (қолмен сөйлеу); субтитрлері бар бейнелер; оқу компьютерлік бағдарламалар), ақыл-ой кемістігі. Сәйкес үлгідегі арнайы мектептер үшін шығарылған оқулықтар мен оқу-әдістемелік кешендер;

5) оқыту формасын таңдау. Мүмкіндігі шектеулі балаларды оқыту мен тәрбиелеу: жалпы білім беретін топта/сыныпта, жалпы білім беретін ұйымның арнайы тобында/сыныбында немесе арнайы мектепке дейінгі ұйымда, арнайы мектепте (ата-анасының келісімімен және ПМПК, үйде (дәрігерлік консультациялық комиссияның (ВКК) қорытындысы бойынша);

6) кедергісіз орта құру және білім алушылардың білім беру ұйымына физикалық қолжетімділігін қамтамасыз ету үшін оқу орнын бейімдеу: 1) қозғалысы шектелген (мектепке тасымалдау, пандустар, қоршаулар, көтергіштер, лифт, арнайы жабдықталған кабинет) орын (үстел, орындық), жалпы аумақтар (дәретхана, асхана), 2) көру қабілеті нашар (соқырлар, нашар көретіндер): тактильді жолдар, тактильді индикаторлар, қоршаулар, 3) есту қабілеті нашар (көру) үстелдер, дыбыс күшейтетін жабдық). Оқу орнын бейімдеу оқу ортасын оқушының жеке ерекшеліктеріне (дене ерекшеліктері (есту, көру): мінез-құлық ерекшеліктері) бейімдеуді көздейді;

7) "Мүгедектерге берілетін техникалық көмекші (орнын толтырушы) құралдар мен арнаулы жүріп-тұру құралдарының тізбесін бекіту туралы" Қазақстан Республикасы Үкіметінің 2005 жылғы 20 шілдедегі № 754 қаулысына сәйкес алынған мүмкіндігі шектеулі (тірек-қимыл аппараты, есту, көру, сөйлеу бұзылыстары бар) білім алушылар үшін техникалық көмекші (орнын толтырушы) құралдар мен арнаулы жүріп-тұру құралдарын пайдалану.

Арнайы жағдайлар жасау үшін білім беру ұйымдары техникалық көмекші (орнын толтырушы) құралдар мен арнаулы жүріп-тұру құралдарды, дамыту құрал-жабдықтарды "Мектепке дейінгі, орта білім беру ұйымдарын, сондай-ақ арнайы білім беру ұйымдарын жабдықтармен және жиһазбен жарақтандыру нормаларын бекіту туралы" Қазақстан Республикасы Білім және ғылым министрінің 2016 жылғы 22 қаңтардағы № 70 бұйрығына (нормативтік құқықтық актілерді мемлекеттік тіркеу тізілімінде № 13272 болып тіркелген) сәйкес алады және пайдаланады.

8) мүмкіндігі шектеулі балаларды арнаулы психологиялық-педагогикалық қолдау (психолог, арнайы педагог, педагог-ассистент) ПМПК қорытындысы мен ұсынысы негізінде жүзеге асырылады.

Психологиялық-педагогикалық қолдап отыру білім беру ұйымының Жарғысына, білім беру және ғылым саласындағы нормативтік құқықтық актілерге, осы Қағидаларға, білім беру ұйымы мен ерекше білім беруге қажеттіліктері бар адамдардың (балалардың) ата-анасы арасындағы келісімге сәйкес жүзеге асырылады. Психологиялық-педагогикалық қолдап отыру педагогтері білім беру ұйымының педагогикалық кеңесінің құрамына кіреді, әдістемелік бірлестіктердің жұмысына қатысады.

БІЛІМ БЕРУДІ ПСИХОЛОГИЯЛЫҚ-ПЕДАГОГИКАЛЫҚ ҚОЛДАУ: ПРОЦЕСКЕ ҚАТЫСУШЫЛАР

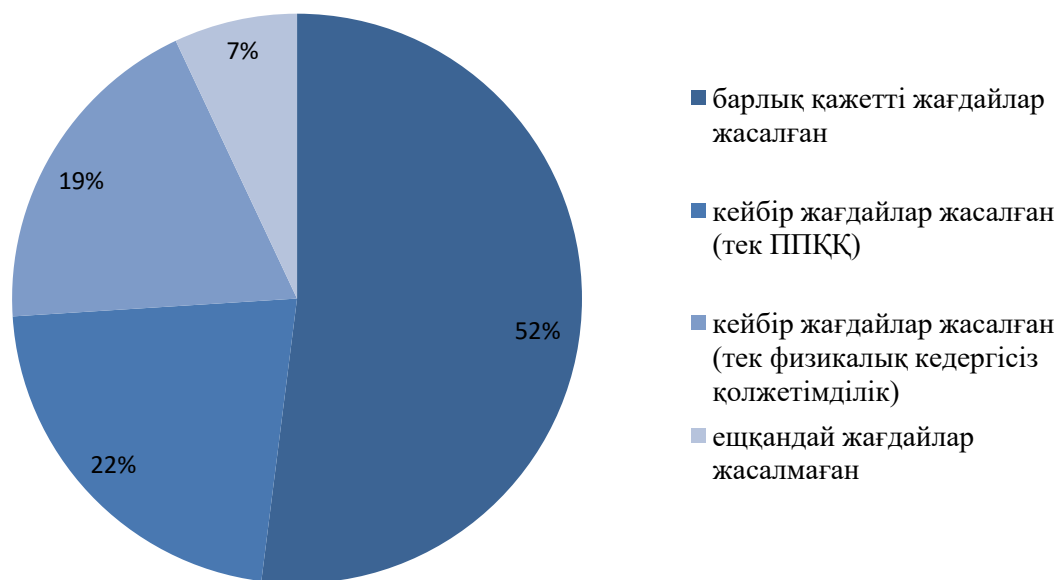

Инклюзивті білім беру жағдайында психологиялық-педагогикалық жағдайларды:

- білім беру деңгейлері бойынша білім беру процесін ұйымдастырудың мазмұны мен нысандарының сабақтастығы;
- білім алушылардың жас психофизикалық даму ерекшеліктерін, оның ішінде бастауыш мектеп жасынан жасөспірімге ауысу ерекшеліктерін есепке алу;
- білім алушылардың, педагогикалық және әкімшілік қызметкерлердің, ата-аналар қоғамының психологиялық-педагогикалық құзыреттілігін қалыптастыру және дамыту;
- білім беру процесіне қатысушыларды психологиялық-педагогикалық қолдау бағыттарының өзгермелілігі (денсаулық құндылығы мен қауіпсіз өмір салтын қалыптастыру; оқытуды саралау және даралау; білім алушылардың мүмкіндіктері мен қабілеттеріне мониторинг жүргізу, ерекше білім беруді қажет ететін балаларды анықтау және қолдау; саналы және жауапты кәсіби өзін-өзі анықтауды қамтамасыз ету; коммуникативтік дағдыларды қалыптастыру және т.б.);
- психологиялық-педагогикалық қолдау деңгейлерін әртараптандыру (жеке, топтық, сынып деңгейі, мектеп деңгейі);

- білім беру процесіне қатысушыларды психологиялық қолдау түрлерінің вариативтілігі (алдын алу, диагностика, кеңес беру, түзету жұмыстары, дамытушылық жұмыс, ағарту, сараптама).

Қорытынды жасау және қажетті ұсынымдарды тұжырымдау үшін «**Өз өңіріңіздің (қала/ауыл) мектептерінде инклюзивті білім беру үшін барлық қажетті жағдайлар жасалған деп санайсыз ба?**» сұрағына респонденттердің жауаптары бойынша ППТК мамандарының пікірлері келесідей: респонденттердің 52%-ы оң жауап берді, 7%-ы теріс жауап берді, 41%-ы мектептерде инклюзивті білім беру үшін жағдай ішінара жасалған деп санайды (18-сурет). Бұл факт ел өңірлеріндегі барлық білім алушылар үшін қолайлы білім беру ортасын құру бойынша мемлекеттік міндеттердің қаншалықты жүйелі іске асырылып жатқаны туралы алаңдаушылық туғызады.

181-сурет. Мектепте инклюзивті білім беру үшін қажетті жағдай жасау туралы ППТК мамандарының пікірлері

Ерекше білім беруді қажет ететін балалардың білім алу құқығын реттейтін қолданыстағы нормативтік-құқықтық база ППҚК мамандарына ерекше білім беру қажеттіліктерін бағалау негізінде барлық білім алушыларға психологиялық-педагогикалық қолдау көрсетуге мүмкіндік береді.

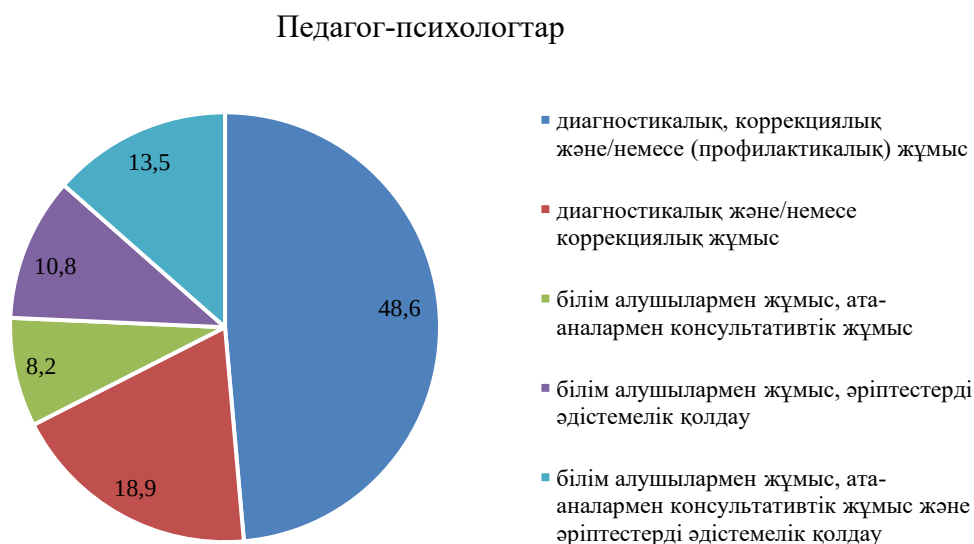
Сонымен қатар, сұхбат нәтижелері көрсеткендей, ППҚК мамандарының жалпы санының 25,7%-ы ғана барлық білім алушылармен жұмыс істейді. Барлық білім алушылармен жұмыс істейтін мамандардың басым бөлігін – 71,4 % педагог-психологтар құрайды.

Сауалнама деректері бойынша орта білім беру ұйымдары педагог-психологтарының 38,5%-ы жұмыс тәжірибесі аз және әдістемелік сүйемелдеуді, тұрақты біліктілікті арттыруды және тәжірибе алмасуды қажет етеді.

Әлеуметтік педагогтердің сұхбаттарын талдау негізінен барлық білім алушылармен (71,4%) жұмыс істейтін педагог-психологтармен және мүмкіндігі шектеулі балалармен жұмыс істейтін дефектолог-мұғалімдермен (36,5%) салыстырғанда, әлеуметтік педагогтердің басым көпшілігі әлеуметтік осал топтағы балалармен (87,5%) жұмыс істейді деген қорытынды жасауға мүмкіндік береді. Көп әлеуметтік педагогтердің міндеттері негізінен жетім балалар мен ата-анасының қамқорлығынсыз қалған балаларға, аз қамтылған және көп балалы отбасылардан шыққан балаларға материалдық көмек көрсету болып табылады.

ППҚҚ мамандары тарапынан көрсетілетін балаларды психологиялық-педагогикалық қолдау және түзету түрлері

Төмендегі суретте психолог-педагогтардың психологиялық-педагогикалық қолдау және түзету-педагогикалық қолдау түрлері көрсетілген (19-сурет).

19-сурет. Психологиялық-педагогикалық қолдау және түзету-педагогикалық қолдау түрлері

Педагог-психологтардың психологиялық-педагогикалық қолдау түрлері және білім алушыларға көрсетілетін түзетуші қолдау туралы жауаптарына сүйене отырып, педагог-психологтарға келесілер қажет:

1. Білім алушыларға психологиялық-педагогикалық қолдау көрсету бойынша, оның ішінде инклюзивті мәдениетті, практиканы арттыру бойынша біліктілікті жүйелі негізде арттыру.

2. Мүмкіндіктері шектеулі балаларға ғана емес, ерекше білім беруді қажет ететін барлық білім алушыларға психологиялық-педагогикалық қолдау көрсету.

3. Білім алушыларға психологиялық-педагогикалық қолдау көрсету бойынша бірлескен жұмыс бөлігінде педагогтермен, ата-аналармен ППТК мамандарымен өзара байланысты күшейту.

4. Семинарларда, конференцияларда психологиялық-педагогикалық қолдау көрсету бойынша оң жұмыс тәжірибесін тарату.

Дефектолог-мұғалімдердің жауаптарын талдау, негізінен, олар психофизикалық дамуының айқын бұзылыстары, оның ішінде зердесі зақымдалған және психикалық дамуы тежелген арнайы сыныптардың білім алушыларымен жұмыс жүргізілетіндігін көрсетті. Осы білім алушылармен мамандар сабақ кестесіне сәйкес логопед-мұғаліммен, педагог-психологпен, ЕДШ нұсқаушысымен (дене шынықтыру мұғалімі) қатар жеке, шағын топтық және топтық нысандарда түзету-дамыту сабақтарын өткізеді. Дефектолог мұғаліммен сабақ өткізу жиілігі баланың психофизикалық дамуының зақымдалу дәрежесіне байланысты.

...Мен бастапқы диагностиканы, содан кейін бұзушылыққа байланысты түзету сабақтарын өткіземін (Респондент 4.2.2)

... Түзету сабақтары, ЭТБ / әлеуметтік-тұрмыстық бағдар сабақтарында (Респондент 4.2.12)

Басқа сабақтарға қатыспау есебінен жеке кабинетте түзету-дамыту сабақтарын өткізу білім алушылардың қалып қойған сабақтарды меңгеруіне теріс әсер етіп қоймай, сондай-ақ мүмкіндіктері шектеулі баланы қалған білім алушылардан сегрегациялау процесін күшейтуі мүмкін.

Мамандар балаларға түзету-дамыту көмегін көрсетудегі негізгі проблемаларды түзету кабинеттері мен көрнекі-әдістемелік құралдардың болмауы деп атайды.

Психофизикалық дамудың айқын бұзылыстарынан басқа, дефектолог-мұғалімдер оқу дағдыларының (жазу, санау, оқу және сөйлеу) айқын білінбейтін бұзылыстары, сондай-ақ танымдық үдерістердің (есте сақтау, зейін, ойлау) бұзылыстары бар білім алушылармен түзету-дамыту жұмыстарын жүргізеді. Сабақтар ойын түрінде де, ұсақ моториканы дамытуға арналған арнайы дайындалған жеке тапсырмалар түрінде де (модельдеу, сурет салу әдістері, дизайн) өткізіледі.

Психологиялық-педагогикалық қолдау мен түзету көмегін көрсетудің тиімділігі ППҚҚ барлық мүшелерінің кешенді қолдауына байланысты екенін атап өткен жөн. Бұл дефектолог-мұғалімдер мен ППТК-ның басқа да мүшелері (педагог-психологтар, логопедтер-мұғалімдер, ата-аналар, пән мұғалімдері, сынып жетекшілері) арасындағы ішкі және ведомствоаралық өзара байланысты күшейту қажеттілігін өзектендіреді.

Дефектолог-мұғалімдердің білім алушыларға психологиялық-педагогикалық қолдау және түзету бойынша қолдау түрлері туралы жауаптарына сүйене отырып, логопед мұғалімдерге келесілер қажет:

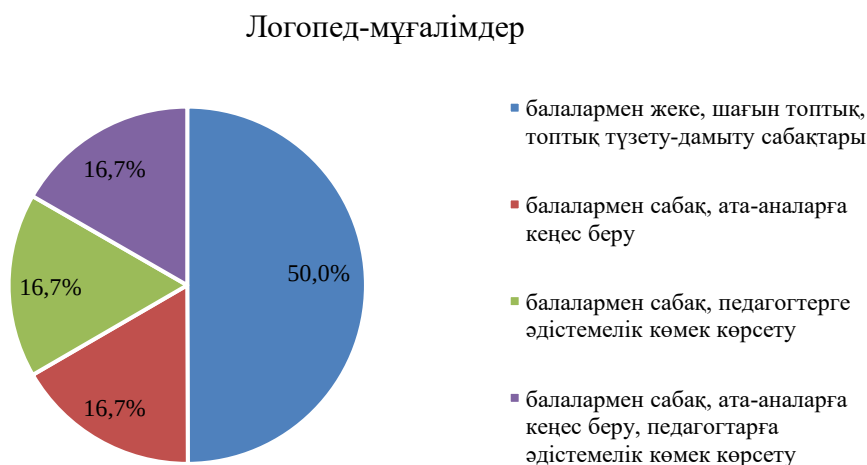
1. Жүйелі негізде білім алушыларға түзету-дамыту көмегін көрсету бойынша біліктілікті арттыру.

2. Сыныппен қолдау деңгейінде оқу дағдыларын айқын білінбеген бұзылыстары бар білім алушыларға түзету-дамытушылық қолдау көрсетуде пән мұғалімдеріне әдістемелік көмек көрсету.

3. Білім алушылардың психофизикалық дамуының зақымдалуы мен оқу дағдыларын уақытылы анықтау және кешенді түзету-дамытушылық қолдау көрсету бөлігінде мектеп ППҚҚ мүшелерімен өзара байланысты күшейту.

4. Ерекше білім беруді қажет ететін балаларға білікті көмек көрсету жөнінде консультациялар алу үшін ППТК мамандарымен өзара байланысты күшейту.

Логопедтердің жауаптарын талдау көрсеткендей, мамандардың жартысы сөйлеу қабілетінің әртүрлі бұзылыстары бар балалармен жеке, шағын топтық, топтық түзету және дамыту сабақтарын өткізеді (20-сурет).

20-сурет. Психологиялық-педагогикалық қолдау және түзету қолдау түрлері

Логопедтердің көпшілігі түзету және дамыту сабақтарын жүргізу арқылы балалардағы сөйлеу бұзылыстарын анықтау және түзету бойынша жұмыс істейді. Бұл жұмыс әртүрлі логопедиялық жаттығуларды, дамытушы дидактикалық материалдарды (суреттер, заттар, ойыншықтар және т.б.), лого массажын қолдануды қамтиды. Логопед-мұғалімнің көмегін әртүрлі деңгейдегі сөйлеу қабілеті зақымдалған балалар ғана емес (сөйлеудің фонетикалық-фонемалық дамымауы, дисграфия, сөйлеудің жалпы дамымауы), сонымен қатар тірек-қимыл аппараты бұзылыстары бар балалар, зердесі зақымдалған балалар және басқа да аралас диагноздар алады.

... Логопедиялық пунктте түзету түрлері – фонетикалық-фонемалық бағыт түрлері. Дисграфия бойынша жұмыс істеймін. Өкінішке орай, мен

церебралды сал ауруымен жұмыс істемеймін, білмеймін, бірақ біздің мектепте церебралды сал ауруына шалдыққан, сөйлеу қабілеті зақымдалған балалар жоқ. (4.3.12-респондент)

... Логопедиялық тұрғыдан қай дыбыстарды дыбыстауда қиындықтар бар екенін анықтап, сол бойынша жұмыс істейміз. Логопедия бойынша дыбыстаудағы, оқудағы және жазудағы қателерді түзету бойынша, байланыстырып сөйлеу бойынша жұмыс жүргіземіз (Респондент 4.3.11).

Логопедтердің біріктірілген (аралас) бұзылыстары бар балалармен жұмыс жасаудағы қиындықтарына назар аудару керек, мысалы, церебралды сал ауруы және сөйлеу бұзылыстары бар балалармен жұмысқа назар аудару қажет. Осыған байланысты тәжірибесі аз логопедтер үшін шеберлік сабақтарын ұйымдастыру ұсынылады.

Логопедтердің жауаптары, негізінен, сөйлеу қабілеті зақымдалған балалармен ПМПК ұсынымдары негізінде түзету-дамыту жұмыстарын жүргізетіндігін көрсетеді, олар әдетте сөйлеу қабілеті зақымдалған балалармен түзету-дамыту сабақтарын өткізу бойынша ұсынымдар береді (сөйлеу қабілеті зақымдалуының 1, 2, 3 деңгейі, ринолалия). Бұл ретте, бірінші кезекте, білім беру бағдарламаларын игеруге кедергі келтіретін сөйлеу тілі зақымдалған (сөйлеудің жалпы және фонетикалық-фонематикалық дамымауы, жазбаша сөйлеудің зақымдалмауы) 1-2 сынып білім алушылары логопедтік көмекпен қамтылуы тиіс.

Логопед-мұғалімдердің білім алушыларға психологиялық-педагогикалық қолдау және коррекциялық қолдау түрлері туралы жауаптарына сүйене отырып, логопед-мұғалімдерге келесілер қажеттігі жөнінде шешім шығаруға болады:

1. Жүйелі негізде білім алушыларға, оның ішінде аралас (біріктірілген) бұзылыстары бар білім алушыларға түзету-дамыту көмегін көрсету бойынша біліктіліктерін арттыру.

2. Пән мұғалімдеріне, сынып жетекшілеріне сөйлеу қабілеті зақымдалған, оның ішінде жазу, оқу, сөйлеу (дислексия, дисграфия және т. б.) бұзылыстары бар білім алушыларды уақытылы анықтауда әдістемелік көмек көрсету;

3. Білім алушылардың сөйлеу бұзылыстарын уақытылы анықтау және оларға қажетті қолдау көрсетуде мектептің психологиялық-педагогикалық қолдау қызметінің мүшелерімен өзара байланысын күшейту.

4. Білім алушылардың тілдік дамуында консультациялық көмек көрсету бойынша ата-аналармен өзара байланысты күшейту.

5. Ерекше білім беруді қажет ететін балаларға білікті көмек көрсету жөнінде консультациялар алу үшін ППТК мамандарымен өзара байланысты күшейту.

Төмендегі суретте көптеген әлеуметтік педагогтердің жұмысы психологиялық-педагогикалық қолдау мен алдын-алу шараларына қарағанда материалдық көмекке мұқтаж отбасыларға әлеуметтік қолдау көрсетумен байланысты екендігі айқын көрсетілген (21-сурет).

Әлеуметтік педагогтер

21-сурет. Әлеуметтік педагогтер көрсететін психологиялық-педагогикалық қолдау түрлері

Әлеуметтік педагогтердің жауаптарының нәтижелері респонденттердің көпшілігінің балалардың жекелеген топтарына ғана емес, барлық білім алушылардың дамуына жәрдемдесуден тұратын рөлін түсінбейтіндігін көрсетеді. Әлеуметтік педагогтің білім беру – тәрбиелеу, диагностикалық, болжамдық және сараптамалық, ұйымдастырушылық – коммуникативтік, әлеуметтік – компенсаторлық функцияларын дамыту қажет.

Педагог-ассистенттің негізгі функциясы – білім беру ұйымында өзіндік қызметі денсаулық жағдайына байланысты шектелген жағдайда мүмкіндігі шектеулі балаларға көмек көрсету болып табылады.

... Мен Брайль мәтіндерін қарапайым мәтінге аударамын. Балаларға сұрақтар қоямын. Жауаптарын басып шығарамын. Кейде физикалық жағынан көмектесемін. Балаларға сүйемелдеп көмектесемін (Респондент 4.6.1)

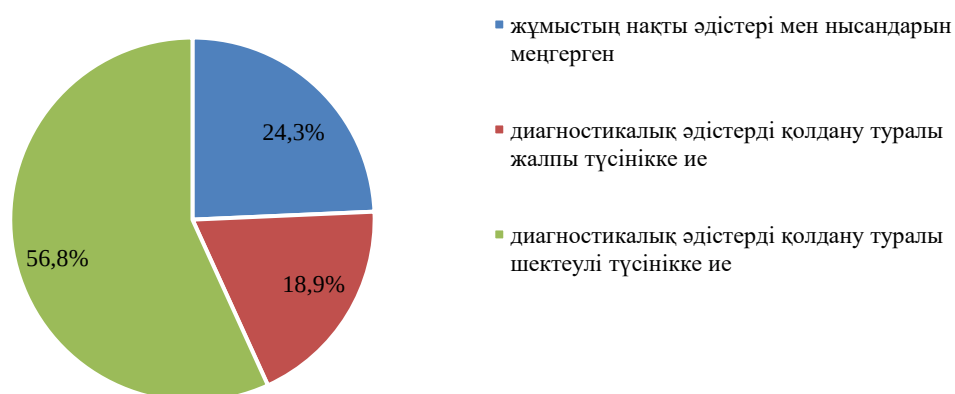
... Жеке жоспарға (бағдарламаға) сәйкес жеке сабақтар өткізу, білім алушының жеке бағдарламасын әзірлеу, түзету, құжаттаманы күнделікті жүргізу, білім беру процесі кезінде ерекше білім беруді қажет ететін білім алушының өмірі мен денсаулығын қорғауды қамтамасыз ету, ата-аналармен жұмыс жүргізу (Респондент 4.6.3).

Мектептің психологиялық-педагогикалық қолдау қызметтері мамандарының ерекше білім беруді қажет ететін балаларды анықтаудың формалары мен әдістерін қолдану бойынша келесі мәліметтер алынды:

- сауалнамаға қатысқан педагог-психологтардың 76%-ы ерекше білім беруді қажет ететін балаларды анықтаудың нысандары мен әдістерін қолдану туралы шектеулі немесе жалпы түсінікке ие.

- респонденттердің арасында ерекше білім беруді қажет ететін білім алушыларды анықтауға бағытталған диагностикалық әдістердің нақты атауларын атағандардың саны 3 есе аз (24%) (22-сурет).

Педагог-психологтар

22-сурет. Педагог-психологтардың ерекше білім беруді қажет ететін балаларды анықтау бойынша жұмыс түрлері мен әдістерін меңгеруі

Сонымен қатар ерекше білім беруді қажет ететін білім алушыларды анықтаудың формалары мен әдістері туралы мәселе балаларды анықтау бойынша жұмыс әдістерін көрсете отырып, респонденттердің нақты жауаптарын білдірді. Сондай-ақ талдау педагог-психологтардың жартысынан көбі осы сұраққа жалпы жауаптармен шектелгенін көрсетті.

Бұл жауаптар білім алушылардың ерекше білім беру қажеттіліктерін анықтаудың нақты әдістері мен формаларын игерудегі психолог-педагогтардың қиындықтарын көрсетеді. Бұл ретте педагог-психологтардың жауаптары, негізінен, олар медициналық қызметкерлер мен ПМПК мамандары қойған диагноздарға назар аударатынын көрсетеді, олардың негізінде әрі қарай жұмыс жүргізеді.

... Барлық балаларға диагноз қойылған. Диагностикалық әдістердің толық тізімі бар. Мен өзім қолданбалы талдау бойынша жұмыс істеймін. Түзету балаларымен, барлық балалармен... (Респондент 4.1.13)

... Зейінді, есте сақтауды, ойлауды дамыту үшін. Барлығы логикалық. Біз жаппай скрининг жүргізбейміз. Олар ПМПК-мен бірге келеді және біз осы балалармен жұмыс жасаймыз (Респондент 4.1.14)

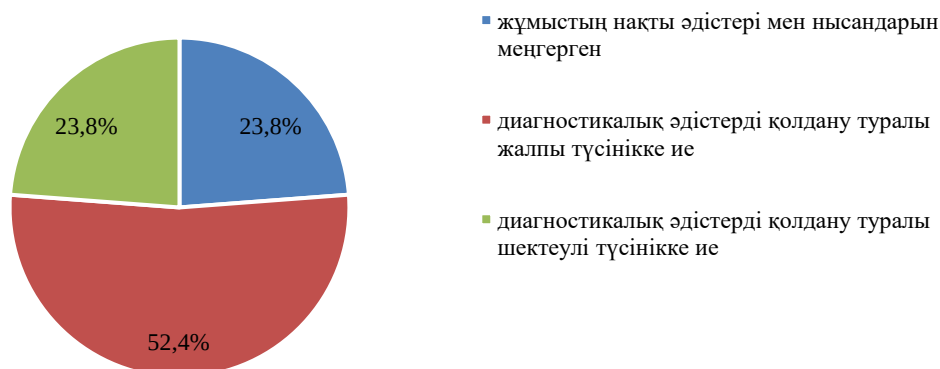
Денсаулық жағдайына ғана емес, әртүрлі факторларға байланысты болуы мүмкін ЭЫДҰ қабылдаған ерекше білім беру қажеттіліктерін жіктеуді білуінің жеткіліксіздігінен көрінетін кейбір мамандардың құзыреттілігінің жеткіліксіздігі байқалады.

Педагог-психологтарға ерекше білім беруді қажет ететін білім алушыларды анықтау әдістері бойынша біліктілікті тұрақты негізде арттыру ұсынылады, өйткені білім алушылардың ерекшеліктерін ерте анықтау психологиялық-педагогикалық қолдауды және түзету-дамытушылық қолдауды уақытылы көрсетуге мүмкіндік береді.

Дефектолог мұғалімдердің жауаптарын талдау көрсеткендей, респонденттердің төрттен бір бөлігі ерекше білім беруді қажет ететін балаларды

анықтау бойынша нақты жұмыс әдістеріне ие, мысалы: дидактикалық ойындар, логикалық сұрақтар, сабақтан тыс ойындар, зейіннің тұрақтылығына арналған жаттығулар, сюжеттік суреттер, Шульте кестесі, нейропсихологиялық диагностика (23-сурет).

Дефектолог-мұғалімдер

23-сурет. Дефектолог-мұғалімдердің ерекше білім беруді қажет ететін балаларды анықтау бойынша жұмыс түрлері мен әдістерін меңгеруі

Логопед-мұғалімдердің жауаптарын талдау көрсеткендей, респонденттердің 16,7%-ы ерекше білім беруді қажет ететін балаларды анықтауға бағытталған диагностикалық әдістердің нақты атауларын атады (24-сурет).

Логопед-мұғалімдер

24-сурет. Дефектолог-мұғалімдердің ерекше білім беруді қажет ететін балаларды анықтау бойынша жұмыс түрлері мен әдістерін меңгеруі

... Ресейлік әріптестердің әдістемелері, мысалы: Елена Косинова, Лоншакова, , Крупинишук, Елена Дьякованың диагностикакалары, тілдік және бет бұлышықеттерінің иннервациясын жақсартуға арналған массаж (Респондент 4.3.4)

... Әртүрлі диагностикалар, мысалы, қорытындыны растау үшін дыбыстық-

әріптік талдау. Жұмысты бастамас бұрын өз талдауымды жүргіземін. Дисграфтар үшін әртүрлі жазу сипаты бар, баспа мәтінінен, бас әріптен және т. б. (Респондент 4.3.13)

Сөйлеу қабілеті зақымдалған балаларды анықтауда логопед мұғалім тығыз байланыста болатын сынып жетекшілері мен ата-аналар үлкен көмек көрсетеді. Логопед-мұғалімнің қиындықтары сөйлеу қабілеті зақымдалған барлық білім алушыларға түзету және дамыту қолдауымен қамтылған көптеген балаларға арналған сөйлеу карталарын толтырудан тұрады.

... Сонымен қатар бірінші сыныптарда ата-аналар жиналыстарын өткіземіз, ата-аналар жиналыстарына қатысамыз және ата-аналардың өтініші бойынша балаларды да аламын, өйткені әрдайым сынып жетекшісі есте сақтай алмайды, жұмыс процесінің алғашқы күндерінде көре алмайды, өйткені балалар көп, сыныптар үлкен, сондықтан бірінші сынып ата-аналар жүгінеді (Респондент 4.3.1)

Логопедиялық білімді насихаттауда әлеуметтік желілер, мессенджерлер үлкен көмек көрсетеді, онда логопедтер ата-аналарға, пән мұғалімдеріне сөйлеуді түзету бойынша ұсыныстар береді.

... сонымен қатар, біздің мектептің «Телеграмм» арнасында әрдайым психологтың, дефектологтің, логопедтің телефон нөмірлері қолжетімді, Инстаграм парақшаларында да қолжетімді. Ата-аналар сол жерден оңай табады, балалар 5-ші сыныпқа, басқа мектептерден 4-ші сыныпқа келеді. Олар енді жалпы диагностикаға ұшырамайды, содан кейін олар бізге жеке жүгінеді және біз оларды оқуға аламыз (Респондент 4.3.1)

Ерекше білім беруді қажет ететін балаларды анықтаудың формалары мен әдістеріне арналған логопедтік мұғалімдердің талдауын қорытындылай келе, логопедтер, сонымен қатар психолог-мұғалімдер, дефектолог-мұғалімдер өз жұмыстарын негізінен сөйлеу диагнозына негізделген ПМПК қорытындылары негізінде жүргізеді деп қорытынды жасауға болады. Бұл ретте логопед мұғалімдердің аз бөлігі сөйлеу қабілеті зақымдалған балаларды психологиялық-педагогикалық қолдау отырыстарында тексеру арқылы анықтайды. Көптеген логопедтерде медициналық модель әлеуметтік-педагогикалық модельден басым болады. Логопед-мұғалімдер, сондай-ақ ерекше білім алушыларды анықтау бойынша жұмыстың нысандары мен әдістерін пайдалану бойынша біліктілігін арттыруы қажет.

Әлеуметтік педагогтер ерекше білім беруді қажет ететін білім алушыларды әлеуметтік паспорт жасау, сынып жетекшілерімен, ата-аналармен сұхбаттасу, тұрғын үй-тұрмыстық жағдайларды зерттеу, бақылау жүргізу, білім алушыларға сауалнама жүргізу, диагностикалық әдістер жүргізу, педагог-психологтармен бірлесіп білім алушылармен әңгімелесу арқылы анықтайды. Сонымен қатар әлеуметтік, мінез-құлық, экономикалық факторларға байланысты ерекше білім беруді қажет ететін балаларды және денсаулық жағдайына байланысты ерекше білім беруді қажет ететін балаларды анықтаудың формалары мен әдістерін таңдауда айырмашылықтар бар.

... Біз бұл балалармен жиі кездесеміз, көбінесе дөңгелек үстел өткіземіз. Сол

үстел басында сөйлесеміз. Сол жерде барлығы анық болады. Мысалы, жетім балаларды алсақ, олар еркін сөйлессе, бәрі жақсы деуге ойлайды. Кейбіреулер сөйлей алмайды. Мұндай жағдайда біз педагог-психологпен бірге жұмыс істейміз. Сонда бәрі анық болады. Отбасында ата-аналар мен балалар арасындағы қарым-қатынас қандай екенін білеміз (Респондент 4.4.1)

... Профилактикалық жұмыс, балалармен әңгімелесу жүргізіледі, ата-аналарды алдын алу кеңесіне (директор, директордың орынбасары, әкімдік өкілі, әлеуметтік педагог, психолог) шақырады, онда біз балалармен, ата-аналармен мәселелерді жеке шешеміз. Біз барып, тұрғын үй жағдайларын тіркеп жазып аламыз. Назарда ұстаймыз. Күн сайын сабаққа қатысуын тексеруін қадағалаймыз. Егер қиын жағдайға тап болса, мүмкіндігінше көмектесеміз. Материалдық көмек көрсетеміз. Отбасыларына барамыз. Тексеру актісін жасаймыз (Респондент 4.4.18)

Ерекше білім беруді қажет ететін білім алушыларды анықтаудың формалары мен әдістерін білу деңгейін көрсететін әлеуметтік педагогтердің жауаптарын қорытындылай келе, олар негізінен әлеуметтік, мінез-құлық, экономикалық факторларға байланысты ерекше білім беруді қажет ететін балаларды анықтаумен айналысады деп қорытынды жасауға болады

Жалпы, психологиялық-педагогикалық қолдау қызметі мамандарының ерекше білім беру қажеттіліктерін анықтаудың нысандары мен әдістерін білу деңгейін анықтау бойынша сұхбатты талдауды қорытындылай келе, мамандардың көпшілігі арнайы білім беру қажеттіліктерін анықтаудың нақты әдістерін зерттеу және қолдану тұрғысынан біліктілікті арттыру мен кәсіби тәжірибемен алмасуды қажет етеді деп қорытынды жасауға болады.

Сонымен қатар психологиялық-педагогикалық қолдау қызметі мамандарына білім алушылардың ерекше білім алу қажеттіліктерін анықтау алгоритмін әзірлеу, сондай-ақ сынып жетекшілерімен, пән мұғалімдерімен, ата-аналармен психологиялық-педагогикалық білімді насихаттау, барлық білім алушылардың ерекше білім алу қажеттіліктерін анықтау ерекшеліктері, оларды тәрбиелеу және оқыту бойынша өзара байланысты күшейту ұсынылады.

Сондай-ақ психологиялық-педагогикалық қолдау мен түзету-дамытушылық қолдауды уақытылы қамтамасыз ету үшін мектеп білім алушыларын оқытудың кез келген сәтінде туындауы мүмкін ерекше білім беру қажеттіліктерінің кең спектрін анықтауда психологиялық-педагогикалық қолдау қызметі мамандарының рөлін күшейту қажет, тек ПМПК мамандарына сенбеу керек. Қорытындылай келе, барлық мамандарға тұрақты негізде өздерінің инклюзивті мәдениеті мен тәжірибесін арттыруға кеңес беріледі.

Зерттеу нәтижелері негізінде жалпы білім беретін мектептердегі психологиялық-педагогикалық қолдау қызметтерінің мамандарымен психологиялық-педагогикалық түзету кабинеттерінің өзара байланысын жетілдіру бойынша ұсынымдар мен шаралар ұсынылады.

Әдістемелік ұсынымдар ППТК және психологиялық-педагогикалық қолдау қызметтері мамандары, жалпы білім беру ұйымдарының басшылары үшін білім алушыларға психологиялық-педагогикалық қолдау және түзету көмегін көрсету міндеттерін шешу бойынша нақты ұсынымдарды, сондай-ақ

инклюзивті білім беру жағдайында білім беру сапасын арттыру бойынша ғылыми негізделген ұсынымдарды қамтиды.

1-ұсыным. Мектепте инклюзивті білім беруді толыққанды дамытуды қамтамасыз ету үшін ішкі және сыртқы қолдауды қоса алғанда, барлық ресурстарды пайдалану

Негіздеме

Елімізде барлық балалардың құқықтарын қамтамасыз етуге қатысты нормативтік құқықтық актілерге өзгерістер енгізу бойынша үлкен жұмыс жүргізілуде, сондай-ақ оларды жергілікті жерлерде іске асырудың тиімді тетіктерін әзірлеу талап етіледі. Ішкі қолдау ретінде мектептің барлық педагогтері мен қызметкерлерінің өзара әрекеттестігі мен ынтымақтастығы, ерекше білім беру қажеттіліктерін бағалау негізінде балалардың барлық үш тобын қолдау тәсілдерін іске асыру кезінде олардың бірлігі мен өзара түсіністігі түсініледі (ҚР БҒМ 12.01.2022 ж. №6 бұйрығы):

1) мінез-құлық және эмоционалдық проблемалары, қолайсыз психологиялық факторлары (отбасындағы тәрбиенің бұзылуы, бала-ата-ана және отбасы ішілік қарым-қатынастар) бар;

2) әлеуметтік-психологиялық, экономикалық, лингвистикалық мәдени сипаттағы кедергілері (әлеуметтік қауіпті отбасы балаларының педагогикалық немқұрайлылығы, жергілікті қоғамға бейімделуде қиындықтарға тап болған балалар (босқындар, мигранттар, қандастар және т.б. отбасылар) бар;

3) даму мүмкіндіктері шектеулі (есту, көру, интеллект, сөйлеу, тірек-қимыл аппараты, психикалық дамуы тежелген және эмоционалдық-еріктік бұзылыстар) адамдар (балалар).

Сонымен қатар арнайы білім беру ұйымдары (психологиялық-педагогикалық түзету кабинеттері, оңалту орталықтары және т.б.), ата-аналар қоғамдастығы, үкіметтік емес ұйымдар және қоғамның өзге мүшелері тарапынан 3-топқа жататын мүмкіндіктері шектеулі балаларды арнайы қолдауға бағытталған сыртқы қолдау аса маңызды мәнге ие.

Бірінші кезекте жалпы білім беретін мектеп педагогтерінің көпшілігі (26%) инклюзивті білім беру қағидаттарын іске асырудағы кедергі «арнайы педагогтердің (дефектологтардың, логопедтердің, психологтардың және басқа мамандардың) жеткіліксіздігі» болып табылады деп санайды. Педагогтер басымдылығы бойынша екінші кезекте «ерекше білім беруді қажет ететін балаларға арналған арнайы материалдық-техникалық базаның болмауын» атады (21%).

Респонденттердің 9%-ы «ерекше білім беруді қажет ететін балаларды оқыту үшін педагогтердің теориялық және практикалық дайындығының жеткіліксіз деңгейі» инклюзивті білім беруді жүзеге асыруға кедергі болып табылады деп санайды. Бұл факт ППТК мамандарымен тығыз ынтымақтастықта мектептің психологиялық-педагогикалық қолдау қызметінің тиімді қызметі

жағдайында еңсерілуі мүмкін еді. Ал сауалнамаға қатысушылардың 5%-ы психологиялық-педагогикалық қолдау қызметі жұмысының жеткіліксіз ұйымдастырылғанын және 8%-ы олардың мектебінде арнайы білім беру ұйымдарымен балаларды оқыту және тәрбиелеу мәселелері бойынша тұрақты өзара байланыс жүйесінің жоқтығын атап өтті. Жалпы білім беретін мектеп педагогтерінің 12%-ы білім беру мен әлеуметтік-мәдени мәртебесінің төмендігіне, жұмыста жоғары жұмыспен қамтылуына және т.б. байланысты ерекше білім беруді қажет ететін баланы оқытудың бірлескен күш-жігеріне ата-аналардың жеткіліксіз қатысуы инклюзивті білім беру қағидаттарын іске асыру кедергісі деп санайды.

Осылайша, сауалнамаға қатысқан педагогтердің төрттен бір бөлігі балалардың оқудағы қиындықтарының себептерін анықтау үшін олардың кәсіби құзыреттілігі жеткіліксіз деп санайды, өйткені олар қосымша қолдауды қажет етеді. Бұл факт жалпы білім беретін мектептер мен арнайы білім беру ұйымдары жанындағы психологиялық-педагогикалық қолдау мамандарының бірлескен күш-жігерін біріктіру қажеттілігін өзектендіреді

Ұсынылатын шаралар

1.1. Білім беру процесінің барлық қатысушыларының инклюзивті білім берудің философиясы мен принциптерін қабылдауға дайындығын қамтамасыз ету; білім алушылар, ата-аналар және мектептің барлық қызметкерлері арасында стигманың алдын алу бойынша жұмыс жүргізу.

1.2. Сандық және сапалық кадрлық әлеуетті күшейту, тәжірибе алмасуды, жас мамандар үшін практикалық шеберлік сыныптарын ұйымдастыру.

1.3. Ата-аналарды білім беру процесіне тарта отырып, отбасымен және қоғаммен әріптестікті дамыту, ата-аналар арасында барлық балаларға, оның ішінде ерекше білім беруді қажет ететін балаларға қатысты төзімділігін арттыру.

1.4. Ерекше білім беруді қажет ететін білім алушыларды оқытумен байланысты барлық педагогтердің үздіксіз кәсіби дамуына ықпал ету және барлық мектеп қызметкерлерінің (сынып жетекшілері, арнайы білім беру педагогтері, педагог-психологтар, педагог-ассистенттер) осы саладағы өз рөлдері мен міндеттерін нақты түсінуін қамтамасыз ету.

1.5. Педагогикалық білім беру мазмұнының және педагогтің үздіксіз кәсіби дамуының өзара байланысы мен өзара толықтырылуын қамтамасыз ету. Мектеп базасында олардың қажеттіліктеріне жауап беретін, сондай-ақ нақты мектептің сипаттамаларына бейімделген психологиялық-педагогикалық қолдау мәселелері бойынша біліктілікті арттыру курстарын қолдау.

1.6. Инклюзивті білім беру (мониторинг, өзін-өзі бағалау, стратегиялық жоспарлау, командалық жұмыс) қағидаттары негізінде білім беру процесін басқаруда заманауи менеджментті енгізу.

1.7. Инклюзивті білім берудің сабақтастығы мен үздіксіздігін қамтамасыз ету үшін мектептердің білім берудің барлық деңгейіндегі ұйымдармен өзара байланысын кеңейту.

1.8. Балаларды ерекше қажеттіліктері мен жеке мүмкіндіктерін ескере отырып әлеуметтендіруді қамтамасыз ету мақсатында мектептердің арнайы білім беру ұйымдарымен ынтымақтастығын дамыту.

1.9. ППТК ерекше білім беруді қажет ететін балаларды жалпы білім беру процесіне қосуды іске асыратын жалпы білім беретін мектептерге ғылыми-әдістемелік және консультациялық қолдау көрсету.

2-ұсыным. Барлық білім алушылар үшін барынша жайлы білім беру кеңістігін құру

Негіздеме

«Өңірдегі мектептерде инклюзивті білім беру үшін барлық қажетті жағдайлар жасалған ба?» сұрағына ППТК мамандарының пікірлері былайша бөлінді: респонденттердің 52%-ы оң жауап берсе, 7%-ы теріс жауап берсе, 41% ы мектептерде инклюзивті білім беру үшін жағдай ішінара жасалған деп санайды.

ППТК мамандарының 33%-ы арнайы педагогтердің (педагог-психологтар, мұғалім-логопедтер, мұғалім-дефектологтар, педагог-ассистенттер және т.б.) санын арттыру, 25% – мектепте инклюзивті білім беру ортасын құру, 17% – ерекше білім беруді қажет ететін балалармен жұмыс істеу бойынша педагогтердің дағдыларын жетілдіру қажет деп санайды. Сонымен қатар респонденттердің 11%-ы арнайы мектептер, ППТК және оңалту орталықтары (ОО) желісін ұлғайту қажет деп санайды. Респонденттер жиі атап өткен жауаптардың ішінде: кабинеттердің жеткіліксіздігі және олардың материалдық-техникалық базасының әлсіздігі.

Негізінен барлық білім алушылармен жұмыс істейтін педагог-психологтармен салыстырғанда (71,4%), әлеуметтік педагогтердің басым көпшілігі әлеуметтік осал балалармен жұмыс істейді (87,5%). Әлеуметтік педагогтердің жауаптарының нәтижелері респонденттердің көпшілігінің балалардың жекелеген топтарына ғана емес, барлық білім алушылардың жеке басының өзін-өзі дамытуына жәрдемдесуден тұратын рөлін түсінбейтіндігін көрсетеді. Әлеуметтік педагогтің білім беру – тәрбиелеу, диагностикалық, болжамдық және сараптамалық, ұйымдастырушылық-коммуникативтік, әлеуметтік-компенсаторлық функцияларын дамытуды талап етеді.

Ұсынылатын әрекеттер

2.1. Материалдық-техникалық жабдықтау (мектеп жабдықтары, кабинеттер, асхана, санитарлық-гигиеналық бөлмелер, кітапхана, спортзал және т.б.) арқылы кедергісіз сәулет ортасын және объектілердің қолжетімділігін құру.

2.2. Білім беру процесіне оқу-пәндік ортаның, оқыту құралдарының педагогикалық процесс субъектілерінің бірлескен қызметіне толық бейімділігін көздейтін эргономикалық тәсілдерді кеңінен енгізу (қимыл ойындары мен

демалуға арналған аймақтар, көпфункционалы және трансформацияланатын үй-жайлар және т.б.).

2.3. Балалардың психофизикалық ерекшеліктеріне сәйкес психологиялық-педагогикалық қолдаудың және оқу бағдарламаларын бейімдеудің жеке бағдарламаларын әзірлеу бойынша жалпы білім беретін мектептердің педагогтері мен мамандарына жүйелі әдістемелік қолдау көрсету үшін ППТК мамандарымен өзара байланыс жасау.

2.4. Балалардың азаматтық құқықтарын шешу және қорғау мүддесінде оларды әлеуметтендіру мәселелері бойынша мектептің ППТК және басқа да ұйымдармен және бірлестіктермен ынтымақтастығын дамыту.

2.5. Әлеуметтік педагогтің нақты отбасы үшін тәуекел тобындағы отбасымен, әлеуметтік-педагогикалық қолдаудың жеке бағдарымен кешенді жұмыс бағдарламасын әзірлеу және іске асыру.

2.6. Әлеуметтік тәрбиешінің шекараларын, бағалау критерийлерін, функцияларын анықтау.

3-ұсыным. Білім алушылардың оқу қызметіндегі қиындықтарды анықтаудың бірыңғай алгоритмдерін әзірлеу

Негіздеме

ПППК мамандарының сұхбатынан олар негізінен маманмен сабақ өткізу қажеттілігі туралы ПМПК қорытындысы бар балаларға көмек көрсетеді деген қорытынды жасауға болады. Сауалнамаға қатысқан педагог-психологтардың 76%-ы ерекше білім беруді қажет ететін балаларды анықтаудың нысандары мен әдістерін қолдану туралы шектеулі немесе жалпы түсінікке ие. Респонденттердің арасында ерекше білім беруді қажет ететін білім алушыларды анықтауға бағытталған диагностикалық әдістемелердің нақты атауларын атағандардың саны 3 есе (24%) аз.

Көптеген мамандар арнайы білім беру қажеттіліктерін анықтаудың нақты әдістерін зерттеу және қолдану тұрғысынан біліктілікті арттыруды және кәсіби тәжірибемен алмасуды қажет етеді.

Психологиялық-педагогикалық қолдау мен түзету-дамытушылық қолдауды уақытылы көрсету мақсатында мектеп білім алушыларын оқытудың кез келген сәтінде туындауы мүмкін ерекше білім беру қажеттіліктерінің кең спектрін анықтауда ПМПК мамандарының рөлін күшейту қажет, тек ПМПК мамандарына ғана сүйенбеу керек.

Ұсынылатын әрекеттер

3.1. ППТК-ның психологиялық-педагогикалық қолдау қызметінің мамандарымен, педагогтармен және ата-аналармен өзара байланысын күшейту.

3.2. Әр жас кезеңінде балалардың жеке, зияткерлік, әлеуметтік дамуына жағдай жасауға ықпал ету.

3.3. Педагогтерге, ата-аналарға балаға жеке көзқарасты іске асыруда психологиялық-педагогикалық қолдау көрсету арқылы оқытудың оң уәждемесін қалыптастыру үшін жағдай жасау.

3.4. Оқу бағдарламалары, оқу-әдістемелік құралдар мазмұнының білім алушылардың жас және жеке мүмкіндіктеріне сәйкестігін қамтамасыз ету.

2.5. Мектеп практикасында барлық балаларды қанағаттандыратын білім беру ортасының қолжетімділігін қамтамасыз ететін оқытудың әмбебап дизайнының қағидаттарын қолдану: теңдік және пайдаланудағы икемділік, қарапайымдылық, түсініктілік, қауіпсіздік, ыңғайлылық.

3.6. Іс жүзінде білім алушыларды сабақтың мақсатын қоюға тарту және жетістік критерийлерін бірлесіп анықтау, бұл оқу процесін жеке-маңызды етуге, білім алушылардың жоғары уәждемесін қамтамасыз етуге мүмкіндік береді.

3.7. Балалардың денсаулық жағдайын, жасын және даму деңгейін ескере отырып, олардың ең жоғары мүмкіндіктері мен қабілеттерін дамытуға бағытталған оқытудың әртүрлі нысандары мен тәсілдерін қолдану (білім алушылардың білімді меңгеру деңгейін ескере отырып, оқу материалын іріктеу, жеке көзқарас және т.б.).

3.8. Диагностика негізінде сараланған тапсырмаларды әзірлеу арқылы балалардың жеке қабілеттерін дамытуға оқу материалдарының бағыттылығын күшейту.

3.9. Оқу қызметінде қиындық көретін білім алушыларға сараланған көмек көрсету.

3.10. Білім алушылардың салауатты өмір салтына деген ынтасын, өзін-өзі тәрбиелеу, өзін-өзі дамыту, өзін-өзі жетілдіру және кәсіби өзін-өзі анықтау қабілетін қалыптастыру.

3.11. Білім сапасына үнемі мониторинг жүргізу, әртүрлі қажеттіліктері бар білім алушылардың үлгерімін және бір сынып аясында өзін-өзі реттеу деңгейін белгілеу.

4-ұсыным. Әр балаға дамудың, оқытудың, әлеуметтенудің өзекті мәселелерін шешуге көмек көрсетуді ұйымдастыру

Негіздеме

«ППТК-да танымдық процестердің дамуында динамикасы (жақсаруы) бар балалар бар ма?» сұрағына сауалнамаға қатысушылардың ¾-ы оң, 1/10-ы теріс жауап берді. ППТК-да түзету қолдау курсы алғаннан кейін ерекше білім беруді қажет ететін балалар жалпы үлгідегі білім беру ұйымдарының жалпы білім беретін сыныптарына/топтарына (36%) немесе арнайы сыныптарына/топтарына (22%) ауыстырылады.

Респонденттердің пікірінше, ППТК-ға баратын балалар мектеп жағдайларына оңай бейімделеді, көпшіл болады, өз қызметін дұрыс бағалайды, қиындықтарды жеңе алады, көпшілік алдында сөйлеуден тайсалмайды, оқуда үлгерімі жақсы болады.

Ұсынылатын әрекеттер

4.1. Психологиялық-педагогикалық қолдау қызметінің мамандары жаңадан келген әрбір баланың білім алу мүмкіндігінің деңгейіне алғашқы диагностика жүргізу, баланың әлеуетіне сүйене отырып, нәтижелерін талқылау және белгілі бір кезеңге жеке даму бағытын әзірлеу; оқу-тәрбие процесінің барлық қатысушыларына (пән мұғалімдеріне, қосымша білім беру оқытушыларына, ата-аналарға, балаларға) арналған ұсынымдар әзірлеу.

4.2. Психологиялық-педагогикалық қолдау деңгейлерінің сақталуын қамтамасыз ету (жеке, топтық, сынып деңгейі, мектеп деңгейі).

4.3. Білім алушыларға психологиялық-педагогикалық қолдау көрсету бойынша бірлескен жұмыс бөлігінде педагогтермен, ата-аналармен ППТК мамандарымен өзара байланысты күшейту.

4.4. Пән мұғалімдеріне, сынып жетекшілеріне сөйлеу қабілеті зақымдалған білім алушыларды, оның ішінде жазу, оқу, сөйлеу (дислексия, дисграфия және т.б.) бұзылыстарын уақытылы анықтауда әдістемелік көмек көрсету.

4.5. Білім алушылардың сөйлеу бұзылыстарын уақытылы анықтау және оларға қажетті қолдау көрсетуде мектептің психологиялық-педагогикалық қолдау қызметінің мүшелерімен өзара байланысты күшейту.

4.6. Білім алушылардың психофизикалық дамуының зақымдалуын, оқу дағдыларын уақытылы анықтау және кешенді түзету-дамытушылық қолдау көрсету бөлігінде мектеп психологиялық-педагогикалық қолдау қызметі мүшелерімен өзара байланысты күшейту.

4.7. Мониторингтік бақылау жүйесінде білім алушылардың оқу және басқа да жетістіктерінің деңгейін қадағалау, қажет болған жағдайда олардың жеке даму бағдарламаларын түзету.

4.8. Білім алушыларды оқыту мақсаттарын анықтау және бағалау критерийлерін бірлесіп айқындау процесіне тарту.

4.9. Білім алушылардың жеке қабілеттерін дамытуға, оқытуды саралауды көздейтін ресурстарды пайдалануға бағытталған оқу тапсырмаларын жоспарлау.

4.10. Кәсіптік бағдарлау жұмысының мәселелерін қарастыру және ерекше білім беруді қажет ететін түлектерді әлеуметтендіру, бұл процеске әртүрлі мамандар мен ата-аналарды тарту, ерекше білім беруді қажет ететін жасөспірімдердің кәсіби жоспарларын олардың мүмкіндіктеріне сәйкес кәсіби бағдарлау кезеңінде түзету.

4.11. Білім алушылардың, оның ішінде ерекше білім беруді қажет ететін балалардың білімдеріндегі олқылықтарды қалпына келтіру бойынша жүйелі жұмысты ұйымдастыру.

5-ұсыным. Инклюзивті білім беру саласында педагогтердің кәсіби құзыреттіліктерін жетілдіру

Негіздеме

Сауалнамаға қатысқан ППТК мамандарының тек 19%-ы өз қызметінде қандай да бір проблемалардың жоқтығын атап өтті. Ал қалған респонденттер ерекше білім беруді қажет ететін балалармен жұмыс жасау кезінде кездесетін қиындықтар туралы айтты. Зерттеуге қатысушылардың 17,5%-ы жұмыстағы қиындықтар әдістемелік ұсынымдардың, материалдардың, оқу құралдарының, оқулықтардың жеткіліксіздігімен байланысты екенін атап өтті.

Сауалнама деректері бойынша орта білім беру ұйымдары педагог-психологтарының 38,5%-ы жұмыс тәжірибесі аз және әдістемелік сүйемелдеуді, тұрақты біліктілікті арттыруды және тәжірибе алмасуды қажет етеді. ППТК мамандарының 17%-ы жалпы білім беретін мектеп педагогтерінің ерекше білім беруді қажет ететін балалармен жұмыс істеу бойынша дағдыларын жетілдіру қажет деп санайды. Бірде-бір респондент оның арнайы білімі ерекше білім беруді қажет ететін балалармен жұмыс істеу үшін жеткілікті деген пікір білдірген жоқ. Бұл білім алушылардың әртүрлі білім беру қажеттіліктеріне жауап бере алу үшін педагогтердің кәсіби дамуын күшейту қажеттілігін көрсетеді.

Ұсынылатын әрекеттер

5.1. Педагогикалық жоғары оқу орындарында болашақ педагогтерді даярлау бағдарламаларында ерекше білім беруді қажет ететін балалармен жұмыс істеу модулін көздеу.

5.2. Біліктілікті арттыру курстары (ІТ-құзыреттер, инклюзия) арқылы педагогтердің құзыреттілігінің жаңа жиынтығын қалыптастыруды жалғастыру, өңіраралық және республикалық деңгейлерде педагогтердің үздік практикаларын трансляциялау.

5.3. Оқытудың әмбебап дизайны қағидаты негізінде инклюзивті білім беру жағдайында жұмыс істеу үшін педагогтердің біліктілігін арттыруды жүзеге асыру (сараланған тапсырмаларды қолдана білу, оқу бағдарламаларын бейімдеу, ерекше білім беруді қажет ететін балаларға қажетті қолдауды ұйымдастыру).

5.4. Педагог-ассистенттерді сертификаттау ережесін және сертификаттау курстарының бағдарламасын әзірлеу (балалардың психологиялық-педагогикалық ерекшеліктері мен қажеттіліктерін есепке алу, сараланған көмекті дұрыс ұйымдастыра білу, көру қабілеті зақымдалған балаларға арналған Брайль қарпін білу, есту қабілеті зақымдалған балаларға арналған дактилологияны білу, аутизмі бар балаларға арналған арнайы технологияларды білу және т.б.).

5.5. Инклюзивті білім беру процесін әдістемелік қамтамасыз етуді дамыту, жеке білім беру траекторияларын, жеке оқу жоспарларын қолдану және бейімдеу бойынша ұсыныстар әзірлеу.

5.6. АКТ-мен педагогикалық интеграцияны жақсарту: жаңа дағдылар мен педагогикалық әдістерді тарату үшін педагогтер қауымдастығын құру, инклюзивті ортада оқыту тәжірибесімен алмасуды ұйымдастыру.

6-ұсыным. Инклюзивті білім беру менеджментін жетілдіру

Елімізде инклюзивті білім беруді дамыту сапасының мониторингін жүзеге асыратын ұйым (құрылым) жоқ. Негізгі міндеті мектепке дейінгі, жалпы орта, техникалық және кәсіптік, жоғары және жоғары оқу орнынан кейінгі білім беру жүйесіндегі инклюзивті процестердің дамуына мониторинг жүргізу болып табылатын ұйымды республикалық деңгейде айқындау қажет.

«Сіз ППТК-да түзету қолдауын алатын ерекше білім беруді қажет ететін балаларды оқытатын жалпы білім беретін мектептердің мұғалімдерімен өзара байланыссыз ба?» сауалнама сұрағына респонденттердің 25%-ы теріс жауап берді және 13%-ы жауап беруге қиналды. Сонымен қатар респонденттердің 14%-ы арнайы ұйымдардың педагогтері мен жалпы білім беретін мектептердің педагогтері арасында ерекше білім беруді қажет ететін білім алушыларды қолдауда өзара байланысты жақсарту қажеттілігі туралы пікір білдірді.

Ұсынылатын әрекеттер

6.1. Арнайы және қосымша білім беру ұйымдарымен, әлеуметтік қорғау және денсаулық сақтау, мәдениет және спорт ұйымдарымен өзара байланыс жасау арқылы оқытудағы қиындықтардың, дамудағы бұзылыстардың, балалар мүгедектігінің алдын алу тетіктерін жетілдіру.

6.2. Білім алушылардың ерекше қажеттіліктері мен жеке мүмкіндіктерін ескере отырып, білім алушыларды ерте кәсіптік бағдарлау және еңбекке даярлау жөніндегі мектептің жоспарын әзірлеу.

6.3. Білім алушыларды психологиялық-педагогикалық қолдау қызметінің қызметі бөлігінде мектептің кадрлық әлеуетін арттыру.

6.4. Инклюзивті білім беруді жүзеге асырумен байланысты кәсіби міндеттерді шешуде психологиялық-педагогикалық қолдау мектеп қызметі мамандарының құзыреттілігін жетілдіру бойынша жүйелі жұмыс жүргізу.

6.5. Балалардың әлеуметтік бейімсізденуінің алдын алу және оларға әлеуметтік-педагогикалық көмек көрсету жөніндегі іс-шаралар жоспарын әзірлеу.

6.6. Волонтерлік қызметті дамыту (мастер-кластар, қайырымдылық акциялары, білім алушылардың ерекше қажеттіліктері мен жеке мүмкіндіктерін ескере отырып, оларға арналған «Болашақ мамандықтары» кәсіптік бағдарлау марафоны, бірлескен жобалау қызметін ұйымдастыру және т.б.).

6.7. ППТК мамандарымен және басқа да арнайы білім беру ұйымдары (әкімшілік, арнайы педагогтер, педагог-психологтар, пән мұғалімдері, сынып жетекшілері, ата-аналар) арасындағы ішкі және ведомствоаралық өзара байланысты күшейту.

6.8. Қауіпсіз жайлы білім беру ортасын құру үшін мектептің материалдық-техникалық базасын нығайту.

6.9. Өңір және республика мектептерімен табысты инклюзивті тәжірибе алмасу бойынша жүйелі жұмыс жүргізу.

БІЛІМ БЕРУ ҰЙЫМДАРЫНДАҒЫ ПСИХОЛОГИЯЛЫҚ- ПЕДАГОГИКАЛЫҚ ҚОЛДАУ ЖОСПАРЫ

1-кезең:

Жалпы білім беру ұйымының басшысы психологиялық-педагогикалық қолдап отыруды ұйымдастыру туралы ережені шығарады және бекітеді, психологиялық-педагогикалық қолдап отыру жөніндегі мамандардың құрамы мен міндеттерін бекітеді, педагогтер мен мамандардың кәсіби өсуі үшін пәнаралық негізіне жағдай жасайды.

Білім беру ұйымы басшысының орынбасарлары білім алушылардың білім беру қажеттіліктерін бағалау процесін ұйымдастырады, білім беру қажеттіліктерін бағалау кезеңінде және тәрбиеленушілерді/білім алушыларды психологиялық-педагогикалық қолдап отыру процесінде тәрбиешілер/педагогтер, мамандар және ата-аналардың өзара іс-қимылын реттейді, психологиялық-педагогикалық қолдап отыруды жүзеге асыратын мамандардың құжаттамасын жинау мен қалыптастыруды бақылау.

Сынып жетекшілері пән мұғалімдері мен ата-аналардың өзара іс-қимылын ұйымдастырады, білім беру ұйымының әлеуметтік педагогтерімен бірлесе отырып баланың дамуының әлеуметтік жағдайын зерттейді, сабақ уақытында және сабақтан тыс уақытта қолайлы эмоционалдық-психологиялық климатқа жағдай жасайды.

Білім беру ұйымының тәрбиешілері білім алушылардың оқу бағдарламаларын меңгеруінде қиындықтарды анықтау мақсатында оқу жетістіктерін бақылайды, кәсіптік этиканы және ерекше білім беруге қажеттіліктері бар адамдардың (балалардың) жеке ерекшеліктеріне байланысты құпиялылықты сақтайды, қажет болған жағдайда білім беру ұйымның психологтарынан, әлеуметтік педагогтерден немесе арнайы педагогтерден кеңес алады.

Білім беру ұйымының тәрбиешілері білім алушылардың оқу бағдарламаларын меңгеруінде қиындықтарды анықтау мақсатында оқу жетістіктерін бақылайды, кәсіптік этиканы және ерекше білім беруді қажет ететін адамдардың (балалардың) жеке ерекшеліктеріне байланысты құпиялылықты сақтайды, қажет болған жағдайда білім беру ұйымның психологтарынан, әлеуметтік педагогтерден немесе арнайы педагогтерден кеңес алады.

2-кезең:

Білім беру қажеттіліктерін бағалау немесе ПМПК ұсынымы негізінде білім беру ұйымының басшысы ерекше білім беруге қажеттіліктері бар адамдарды (балаларды) психологиялық-педагогикалық қолдап отырудың жеке бағдарламаларын, оның ішінде жеке оқу жоспарларын, жеке/бейімделген білім беру бағдарламаларын, мамандардың жеке дамыту бағдарламаларын, ерекше қажеттіліктері бар адамдардың (балалардың) тізімін бекітеді.

Білім беру ұйымы басшысының орынбасарлары психологиялық-педагогикалық қолдап отыру процесін ұйымдастырады және бақылайды, ерекше білім беруге қажеттіліктері бар адамдарды (балаларды) психологиялық-педагогикалық қолдап отыру жеке бағдарламасын жасауға, қолдап отырудың нәтижелерін, тәрбиеленушінің даму динамикасын, оқушының жетістіктерін талқылауда қатысады, мүмкіндігі шектеулі оқушыларды/білім алушыларды сабақтан тыс және бос уақытындағы іс-шараларға қосады, ерекше білім беруге қажеттіліктері бар адамдарды (балаларды) жеке қолдау процесінің тиімділігін арттыру мақсатында білім беру ұйымында педагог-ассистенттерді ротациялауды жүзеге асырады.

Білім беру ұйымының педагогтері оқу бағдарламаларын бейімдейді, оқу процесін дараландырады және ерекше білім беруге қажеттіліктері бар адамдардың (балалардың) жетістіктерін бағалайды, білімдеріндегі, біліктеріндегі, дағдылардағы олқылықтарды толтырады, оқулықтарды, оқу материалдарды таңдайды, ерекше білім беруге қажеттіліктері бар адамдардың (балалардың) даму жеке ерекшеліктерін ескере отырып, оқу процесін ұйымдастырады, физикалық, психикалық және моральдық денсаулығын сақтау мақсатында сабақтарда және сабақтан тыс жұмыстарда эмоционалдық жайлылық атмосферасын құрады

Педагог-ассистент ерекше білім беруге қажеттіліктері бар адамдардың (балалардың) сабақта және өз бетінше оқу іс-әрекетінде өзін-өзі ұстау ережелерін сақтау қабілетін жеке қолдау арқылы қалыптастыруға көмектеседі. Психофизикалық дамуы мен мінез-құлқы бұзылған білім алушыларға тұрақты негізде педагог-ассистент қызметтерін көрсету ПМПК ұсынымдары негізінде жүзеге асырылады.

Психологиялық-педагогикалық қолдап отыру кеңесінің шешімімен мінез-құлқында жеңіл ақаулары бар және сабақта бейімделуінде қиындықтары бар оқушыларға көмекші мұғалімнің қызметі тек бір тоқсанға ғана көрсетіледі. Педагог-ассистенттің көмегіне бұдан әрі қажеттілік ПМПК қорытындысы мен ұсынымы бойынша тағайындалады.

Педагог-психологтың немесе әлеуметтік педагогтың көмегіне мұқтаждық білім беру ұйымындағы психологиялық-педагогикалық қолдап отырудың бағалауымен анықталады.

Арнайы педагогтер, педагог-ассистенттер мүмкіндігі шектеулі балалардың білім алу қажеттіліктерін бағалауға, психологиялық-педагогикалық қолдап отырудың жеке бағдарламаларын, оның ішінде жеке оқу жоспарларын, жеке/бейімделген оқу жоспарларын, жеке даму бағдарламаларын дайындауға қатысады және жүзеге асырады, жеке, топтық, кіші топтық дамыту сабақтарын жүргізеді

Қорытынды

Инклюзия кез келген баланың білім алу қажеттіліктеріне бейімделген моральдық, материалдық, педагогикалық ортаны қалыптастыра отырып, мектептің барлық әлеуметтік процестерін терең қамтиды. Мұндай қолайлы жағдайлар тек ата-аналармен тығыз ынтымақтастықта, білім беру процесінің барлық қатысушыларының бірлескен ұжымдық өзара байланысында ғана жасалуы мүмкін. Бұл жағдайда барлық балалар оларға табысты болуға, осы қоғамда қауіпсіздікті және өз орнын сезінуге мүмкіндік беретін қолдаумен қамтамасыз етіледі.

Әрине, мұның барлығы мектеп әкімшілігі, педагогтер, мамандар мен ата-аналардың өзара тығыз қарым-қатынасын, білімін, тәжірибесін талап етеді. Инклюзия көшбасшылық тетігінен әлдеқайда көп нәрсені қамтитынын атап өту қажет. Сондықтан мектеп директорлары өз атынан бұйрық беруге емес, әріптестерінің ұсыныстарын мақұлдауға психологиялық тұрғыдан дайын болуы тиіс, олардың ынта-жігерлерін қолдауы, тыңдауға ұмтылуы тиіс. Бүгінгі таңда менеджер-көшбасшыға «инклюзивті мәдениет» деп аталатын ұғымды талдай және құра білетін «әлеуметтік сәулетші» функциясы беріледі.

Ерекше білім беруді қажет ететін балалардың білім алуы олардың табысты әлеуметтенуінің, қоғамға толыққанды қатысуын қамтамасыз етудің, кәсіби және әлеуметтік қызметтің әртүрлі түрлерінде өз қабілетін тиімді іске асыра білуінің негізгі және ажырамас шарттарының бірі.

Мемлекеттік және қоғамдық құрылымдардың кешенді өзара байланысы кезінде ерекше білім беруді қажет ететін балалардың бейімделуінің жеткілікті деңгейіне қол жеткізілуі мүмкін, ол оларға өз-өзіне қызмет көрсету, өз қабілетін іске асыра білу мүмкіндігін және өзін қоғамның толыққанды мүшесі ретінде сезіну үшін мемлекеттің мәдениеті мен экономикасының дамуына зор үлес қосып, еңбек ету мүмкіндігін қамтамасыз етеді.

Инклюзия кез келген баланың білім алу қажеттіліктеріне бейімделген моральдық, материалдық, педагогикалық ортаны қалыптастыра отырып, мектептің барлық әлеуметтік процестерін терең қамтиды. Мұндай қолайлы жағдайлар тек ата-аналармен тығыз ынтымақтастықта, білім беру процесінің барлық қатысушыларының бірлескен командалық өзара әрекеттестігінде ғана жасалуы мүмкін. Бұл жағдайда барлық балалар оларға табысты болуға, осы қоғамда қауіпсіздікті және өз орнын сезінуге мүмкіндік беретін қолдаумен қамтамасыз етіледі.

**«№1 ППТК» КММ-нің Нұр-Сұлтан қаласының жалпы білім беретін
мектептерімен бірлескен жұмыс тәжірибесінен**

«№1 ППТК» КММ-нің Нұр-Сұлтан қаласының жалпы білім беретін мектептерімен бірлескен жұмыс тәжірибесінің материалдарын «Жалпы білім беретін мектептерде кіші мектеп жасындағы есту қабілеті зақымдалған балаларға инклюзивті білім беру технологиялары» тақырыбы бойынша эксперименттік алаң базасында қарастыруды ұсынамыз.

Бұйрыққа сәйкес 2018 жылдың қыркүйек айында Нұр-Сұлтан қаласының Білім басқармасы эксперимент алаңы ретінде қажетті жағдайға: білікті кадрлар, материалдық-техникалық жабдықтау және бағдарламалық-әдістемелік қамтамасыз етуге ие «№1 психологиялық-педагогикалық түзету кабинеті» КММ анықталды. Эксперименттің мерзімі 2018 жылдың қыркүйегінен 2021 жылдың мамырына дейін белгіленді.

Жобаның өзектілігі ерекше білім беруді қажет ететін балалар санының өсу үрдісі жалпы білім беретін мектептерде барлық балалар үшін қолжетімді білім беру ортасын қалыптастыруды қамтамасыз ететін арнайы жағдайлар жасауды болжайды.

Нұр-Сұлтан қаласының ПМПК деректері бойынша 2018 жылы 0-ден 18 жасқа дейінгі ерекше білім беруді қажет ететін 11 мыңнан астам бала тіркелген, олардың ішінде есту қабілеті зақымдалған балалар ең аз топты құрайды. 2021 жылғы 1 қаңтарға олардың саны 520 баланы құрады, бұл ерекше білім беруді қажет ететін балалардың жалпы санының 4,6%-ына сәйкес келеді. Салыстыру үшін, 2019 жылы балалардың жалпы санынан (9065 адам) 474 (5,2%), 2018 жылы 418 адам болды, бұл ерекше білім беруді қажет ететін балалардың жалпы санының (7557 адам) 5,5% құрады.

Мектеп жасындағы есту қабілеті зақымдалған балалар: барлығы естімейтін балалар – 370, нашар еститін балалар – 98, оның ішінде мүгедектер – 151, оның ішінде КИ бар балалар/мүгедектер – 123/119.

Есту қабілеті зақымдалған балалардың басым бөлігі Нұр-Сұлтан қаласының №65 мектеп-гимназиясының арнайы сыныптарында оқиды (арнайы сыныптарда – 118, жалпы білім беретін сыныптарда – 219, оның ішінде КИ бар – 90).

Естімейтін және нашар еститін балалардың есту қабілеті қалыпты балалармен байланысы өте нашар, кейде мүлдем жоқ. Оқшаулау есту қабілеті зақымдалған балалардың психикалық және жеке дамуының әртүрлі аспектілеріне теріс әсер етеді.

Бұл аса маңызды әлеуметтік – білім беру проблемасын инклюзивті білім беру, яғни барлық балаларға, оның ішінде күрделі физикалық шектеулері бар балаларға қолжетімді білім беру барынша тиімді шешеді. Мұндай білім оқытуды балалардың қажеттіліктеріне бейімдеу қажеттілігін білдіреді.

Ерекше білім беруді қажет ететін балаларға жалпы білім беру ортасында білім беру мүмкіндігін беру педагогикалық жұмысты ұйымдастырудың мақсаттарын, міндеттерін, қағидаттарын, нысандарын, сондай-ақ инклюзия жағдайында осы балаларды оқыту мен тәрбиелеудің әдістері мен тәсілдерін айқындау қажеттілігін алға тартады.

Педагогтер ерекше білім беруді қажет ететін балалармен әркез жұмыс істей алмайды. Олар білім беру бағытын құрудың және ерекше білім беруді қажет ететін балаларға арналған жеке бағдарламаларды әзірлеудің заманауи технологияларын сенімді түрде пайдалана алмайды. Бастауыш сыныптарда инклюзивті білім беру технологияларын қолдану, педагог сабаққа дайындық кезінде танымдық, коммуникативті, мінез-құлық ерекшеліктерін, сондай-ақ әр сынып білім алушысының, оның ішінде мүмкіндігі шектеулі баланың материалын игерудің жеке стилін талдайтын болса ғана тиімді болады.

Инклюзивті білім берудегі технологиялар барлық балаларға сапалы қолжетімді білім беру үшін жағдай жасауға әкелетін стратегияларды ұсынады. Оқыту практикасында ұйымдастырушылық және педагогикалық инклюзивті технологиялар қолданылады.

Ұйымдастырушылық технологиялар инклюзивті процесті ұйымдастыру кезеңдерімен байланысты және жобалау және бағдарламалау технологияларын, педагогтер мен мамандардың командалық өзара әрекеттесу технологияларын, құрылымдалған, бейімделген және қолжетімді оқу ортасын ұйымдастыру технологияларын қамтиды.

Жобаны іске асыру барысында келесі кезеңдер жүзеге асырылды:

1. Ұйымдастыру: 01.09.2018 ж. – 01.12.2018 ж.

1.1. Эксперимент тақырыбы бойынша қажетті ақпарат көздерін жинау, талдау, таңдау.

1.2. Есту қабілеті зақымдалған білім алушылардың жеке психологиялық-педагогикалық карталарын жасау.

1.3. Педагогикалық ұжым мен білім алушыларды психологиялық даярлау (сауалнама, тренингтер).

2. Практикалық: 01.01.2019-01.12.2020

2.1. Есту қабілеті зақымдалған балаларды оқытудың түзету-дамыту, жеке білім беру бағдарламаларын іске асыру.

2.2. Білім беру процесінің барлық қатысушыларымен ақпараттық-ағарту жұмысын жүргізу.

2.3. Инклюзивті оқыту технологияларын енгізу.

2.4. Жобаны табысты іске асыру үшін әлеуметтік әріптестерді тарту (ҰЕҰ, демеушілер.)

2.5. Жалпы білім беру процесіне енгізілген есту қабілеті зақымдалған балаларды психологиялық-педагогикалық және түзету арқылы қолдау моделін анықтау.

2.6. Жалпы білім беретін мектеп жағдайында есту қабілеті зақымдалған балаларды психологиялық-педагогикалық және коррекциялық қолдау моделін апробациялау.

3. Қорытынды: 01.01.2021 – 01.06.2021 ж.

- 1) эксперименттік қызмет нәтижелерін талдау.
- 2) жобаның тиімділігін бағалау.
- 3) әдістемелік ұсынымдар әзірлеу.
- 4) инклюзивті білім беру моделінің таныстырылымы.
- 5) инклюзивті білім беру тәжірибесін тираждау.

Эксперименттік жұмыстың мақсаты – есту қабілеті зақымдалған балаларды оқыту жүйесіндегі білім беру технологиялары арқылы (кохлеарлық импланты бар балаларды ерте оңалтудан сәтті өткен) есту қабілеті зақымдалған кіші мектеп жасындағы балаларға білім беру сапасын жақсарту болып табылады.

Міндеттері:

- 1) Ерекше білім беруді қажет ететін балаларды оқыту саласындағы нормативтік құқықтық базаға талдау жасау;
- 2) инклюзивті білім беру жағдайында есту қабілеті зақымдалған балаларды оқыту жүйесіндегі ұйымдастырушылық және педагогикалық технологиялар туралы әдебиет көздерінен алынған материалдарға талдау жүргізу;
- 3) Нұр-Сұлтан қаласының жалпы білім беретін мектептерінің бастауыш сыныптарында инклюзивті білім беруді ұйымдастыру бойынша педагогтердің жұмыс тәжірибесін зерделеу;
- 4) жалпы білім беретін мектепте инклюзивті оқытуға көшу жағдайында есту қабілеті зақымдалған балалармен жұмыстың жағдайын талдау;
- 5) инклюзивті білім беру кеңістігіне көшу жағдайында есту қабілеті зақымдалған балаларды қолдауды ұйымдастыру бойынша арнайы педагогтер қызметінің негізгі бағыттарын айқындау;
- 6) қызметтің диагностикалық-консультациялық, түзету-дамытушылық, ағартушылық бағыттарының өзара іс-қимылы арқылы инклюзивті білім беру процесінде есту қабілеті зақымдалған балаларды тиімді психологиялық-әлеуметтік-педагогикалық қолдау жүйесін әзірлеу, ата-аналарды ағарту жүйесін жетілдіру.

Үш жыл бойы эксперименттің негізгі орындаушылары – Амрина Б.Б., Журкабаева Г.С., Плахотнюк Н.И., Аксенова Б.М., Алимгожина А.М. болды.

2020 жылғы наурызда қашықтықтан оқытудың енгізілуіне байланысты дәстүрлі оқыту форматы белгілі бір кезеңде онлайн-форматқа өзгертілді, қысқа мерзімді топтарда №1 ППТК жағдайында мектепке дайындық бойынша тәрбиешілердің топтық сабақтары тоқтатылды.

Жобаны іске асыру жөнінде

«Жалпы білім беретін мектептердегі кіші мектеп жасындағы есту қабілеті зақымдалған балаларға инклюзивті білім беру технологиялары» жобасының басталуына №1 ППТК-да құрылған мектеп жасына дейінгі есту қабілеті зақымдалған балаларға (кохлеарлық импланты бар) қысқа мерзімді топтың қызметі себеп болды. Жұмыстың бұл түрі инклюзивті қоғамдастықтың шағын моделін құруға ықпал етті, онда есту қабілеті нашар бала басқа балалармен бірге дамуы мен білім алуына тең мүмкіндіктер алады.

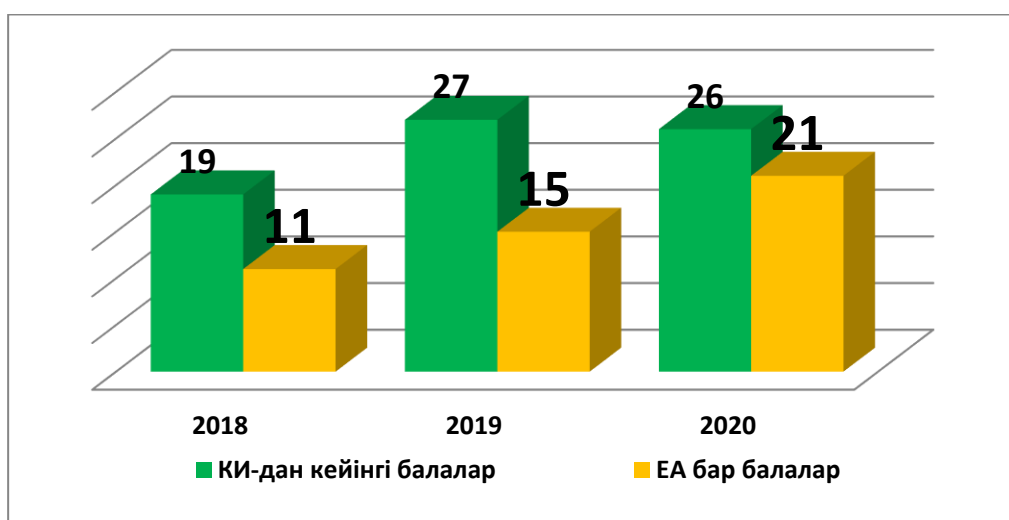
№1 ППТК педагог-мамандарының белсенді шығармашылық ұстанымы, ата-аналардың шынайы қызығушылығы, есту қабілеті зақымдалған бала (КИ

бар) үшін сапалы білім беру мәселесін бірлесіп шешуге деген ынтасы эксперименттің оң нәтижесін алдын ала анықтады.

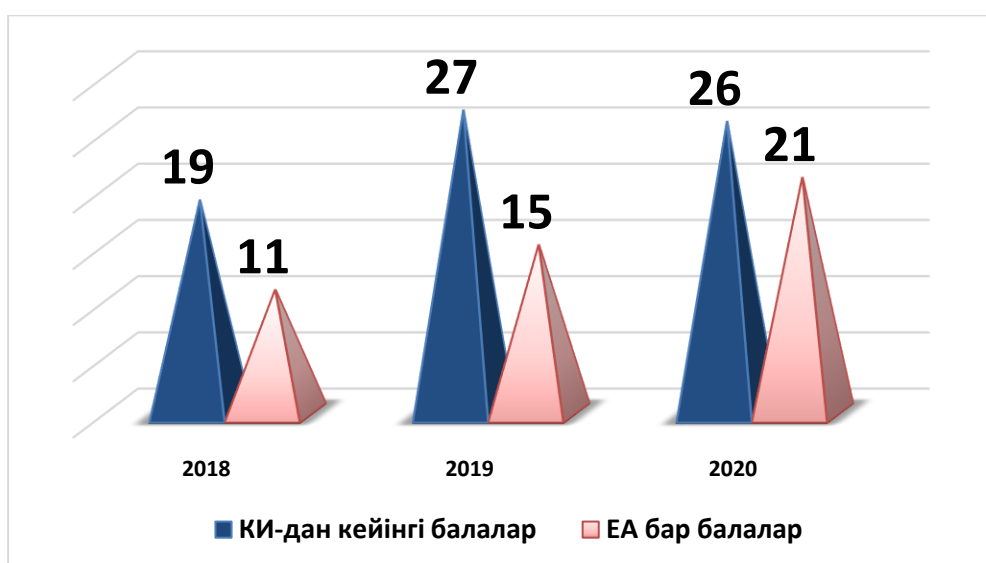
2018 жылы инклюзивті білім беру вертикалін №59 МЛ, №19 ОМ мектептерінен тірек мектептері толықтырды. Осыған байланысты ППТК жағдайында тәрбиеленген мектеп бітіруші балалар жалпы білім беру ортасында оқуын жалғастыруға мүмкіндік алды.

Жоба есту қабілеті зақымдалған білім алушылар үшін оқыту мен тәрбиелеуде қажетті жағдайларды ұйымдастыру және олардың даралығын жалпы білім беретін мектеп педагогтерінің қабылдауы идеясына негізделген.

Инклюзивті тәжірибенің дамуына №1 ППТК мамандарының Нұр-Сұлтан қаласының жалпы білім беретін мектептерінің педагогтерімен ынтымақтастығы ықпал етті.

1-сурет. 2018-2020 жж. кезеңінде №1 ППТК-дағы мектепке дейінгі және мектеп жасындағы балалар санының динамикасының көрсеткіштері

2-сурет. 2018-2020 жж. кезеңінде №1 ППТК-дағы кохлеарлық импланты бар балалар мен есту аппараты бар балалар саны динамикасының көрсеткіштері

2018 жылы эксперименттің басында қаланың жалпы білім беретін мектептерінен (№59 МЛ, №26 ОМ, №41 ОМ) есту қабілеті зақымдалған 6 бала қатысты және бір мезгілде №1 ППТК жағдайында есту қабілеті зақымдалған мектепалды жастағы (5-6 жас) 22 баланы мектепке дайындау бойынша жұмыс жүргізілді.

Эксперименттің кезеңінде балалардың саны әртүрлі себептермен: Нұр-Сұлтан қаласының №65 МГ арнайы сыныптарға ауысуына немесе тұрғылықты жерінің өзгеруіне байланысты өзгерді.

№68 МГ ғимаратында орналасқан №1 ППТК педагог-мамандары педагогтермен және мектеп әкімшілігімен белсенді ынтымақтастықтың арқасында мектеп педагогтерімен кең өзара байланыс жасауға, мектептегі сабақтарға қатысуға, білім алушыларды психологиялық-педагогикалық қолдаудың өзекті мәселелерін талқылауға мүмкіндік алды.

Осы жобаны іске асыру барысында есту қабілеті зақымдалған балалармен жұмыс жасау кезінде тиімді қолданылатын технологиялар қолданылды.

2018-2019 оқу жылында эксперименттік алаң жұмысының басым бағыттары шеңберінде мынадай нәтижелерге қол жеткізілді:

- мектеп жасына дейінгі балалар мен есту қабілеті зақымдалған білім алушылардың әлеуметтік, физикалық, психикалық, танымдық даму деңгейі, сондай-ақ есту мен сөйлеудің даму деңгейі анықталды, өйткені баланың әлеуметтенуі осыған байланысты болады. Маман мұғалімдердің күш-жігері бастапқыда түзету-педагогикалық процестің барлық кезеңдерінде баланың әлеуметтік тәжірибесін байытуға, эмоционалды саланы дамытуға, ересектер мен балалармен сәтті өзара әрекеттесудің негізгі әдістерін үйретуге, есту қабілеті зақымдалған балалардың әлем туралы түсініктерін кеңейтуге бағытталған.

- эксперименттік алаңға мектепалды жастағы есту қабілеті зақымдалған 26 бала (кохлеарлық имплантты тасымалдаушылар): 5-6 жастағы 20 бала және жалпы білім беретін мектептердің білім алушылары: 1-2 сыныптағы 6 білім алушы қосылды.

- есту қабілеті зақымдалған балаларды №1 ППТК-да қысқа мерзімде болу тобында оқыту баланың толыққанды әлеуметтендірілген тұлғасын қажетті өмірлік маңызды білімді, іскерлікті және дағдыларды игеруге, табысты әлеуметтік бейімделуге ықпал ететін түзете-дамыта оқыту және тәрбиелеу арқылы қалыптастыруға бағытталған. Мұндай бағдарлама балалардың алдағы 2019-2020 оқу жылында мектепке дайындықпен келуі үшін әзірленген.

- бастауыш сынып мұғалімдеріне арналған баланы сыныпқа бейімдеу мәселелері бойынша нұсқаулықтар әзірленді;

- бірінші сынып білім алушыларына мектепке дайындық бойынша сауалнама әзірленді;

- тәжірибе алаңына қатысушылардың жұмыс тәжірибесін тұрақты негізде конференцияларда, дөңгелек үстелдерде, семинарларда трансляциялау ұйымдастырылды.

1-кесте. 2018-2019 оқу жылында конференцияларға, семинарларға, конкурстарға қатысу

Мерзімдері	Инклюзивті білім беру бойынша әдістемелік іс-шаралар мен консультациялар өткізілді	Іс-шаралар саны
	№19 ОМ, №68 ОМ, № 59 МЛ, № 26 ОМ, № 1 ППТК білім беру ұйымдары үшін	
Наурыз, 2019 жыл	Конференциялар 2019 жылғы 1 наурыз – «Samruk-Kazyna Trust» әлеуметтік жобаларды дамыту қорлары мен «Дара» қайырымдылық қорының қолдауымен ҚР Білім және ғылым министрлігі ұйымдастырған «Инклюзивті білім беруді дамыту жағдайындағы психологиялық-педагогикалық түзету кабинеттерінің қызметі» республикалық конференциясы (Амрина Б.Б., Журкабаева Г.С., Плахотнюк Н.И., Алимгожина А. М.)	1
	Барлығы қатысушылар	200
Қыркүйек-желтоқсан	Мұғалімдермен, мамандармен топтық консультациялар <i>мерзімде өткізілгені</i>	6
	Барлығы қатысушылар	70
Қыркүйек-мамыр	Мектеп мұғалімдерімен жеке консультациялар	12
	Барлығы кеңес берілген педагогтер	12
Қазан-желтоқсан	- №41 ОМ, №59 МЛ, №19 ОМ, №26 ОМ әкімшілігімен және педагог ұжымымен кездесу	4
	Барлығы қатысушылар	110
Қазан, 2018 ж.	- балалардың психологиялық-педагогикалық диагностикасы - №1 ППТК мамандарының «командалық бағасы»	26
Қаңтар-мамыр	Ағартушылық іс-шаралар 2019 жылғы 19 мамыр – есту қабілеті зақымдалған мектеп жасына дейінгі балалар Алматы қаласында өткен «Diamondtalants» балалар жастар шығармашылығының халықаралық фестиваль-конкурсына қатысып, «Хореография» және «сәндік-қолданбалы өнер» номинацияларында өнер көрсетті. Би тобы І орын алды.	3

2019-2020 оқу жылы кезеңінде бұл кезеңнің мақсаты жеке тұлғаға бағытталған, проективтік, ойын, дамыту, ситуациялық-рөлдік оқыту технологияларын пайдалану арқылы білім алушылардың табысты әлеуметтенуі үшін жағдай жасау болып табылады.

2019 жылы жобада балалардың саны 8 баланың №65 МГ арнайы (түзету) сыныптарына ауысуына және 16 бала қаланың жалпы білім беретін мектептеріне түсуіне байланысты өзгерді.

Мектептің жұмыс тәжірибесін жинақтау және ұсыну ғылыми-практикалық конференциялар мен семинарларға, кәсіби конкурстарға қатысу арқылы жүзеге асырылады.

2-кесте. 2019-2020 оқу жылында конференцияларға, семинарларға, конкурстарға қатысу

Мерзімдері	Инклюзивті білім беру бойынша әдістемелік іс-шаралар мен консультациялар өткізілді	Іс-шаралар саны
<i>Білім беру ұйымдары үшін: №19 ОМ, № 20 ОМ, №68 ОМ, №59 МЛ, №26 ОМ, №53 ОМ, №10 МЛ, №28 МГ. №32 МГ</i>		
2019-2020	Конференциялар: - 22 тамыз 2019 ж. – «Жалпы білім беретін мектептерде инклюзивті білім беру кеңістігін ұйымдастырудың ерекшеліктері» тақырыбы бойынша педагогикалық қызметкерлердің қалалық тамыз конференциясында тәжірибесін жинақтау. Модератор – Журкабаева Г.С., әдіскер, №1 ППТК дефектологі. Конференцияда логопед-мұғалім А.М. Акимгожина, сурдопедагог Г.О. Нагиева, дефектолог-мұғалім – Г.Т. Әбдіғалиева өз тәжірибелерімен бөлісті. - 1 наурыз 2020 ж. Щучинск қаласында «Инклюзивті білім берудің өзекті аспектілері» республикалық ғылыми-практикалық конференциясында жұмыс тәжірибесін жинақтау. Тақырыбы: «Психологиялық-педагогикалық түзету кабинеті жағдайында психологиялық-педагогикалық қолдау жүйесі» (Г.С. Журкабаеваның баяндамасы)	2
	<i>Барлығы қатысушылар</i>	200
Қазан, ақпан	Мектеп базасындағы семинарлар - Қазақстан Республикасы бойынша жұмыс тәжірибесін жинақтау - Түркістан қ., Ленгер қ., Ақтау қ. инклюзивті білім беруді дамыту бойынша семинар-практикумдар (Құрық кенті) (Амрина Б.Б., Журкабаева Г.С.)	5
	<i>Барлығы қатысушылар</i>	80
	№5 МЛ, №53 ОМ, №32 мектеп, №10 МЛ, №28 МГ топтық кеңестер кезең ішінде өткізілді	5
	Жеке консультациялар	9
	<i>Барлық педагогтерге кеңес берілді</i>	9

<i>Қараша</i>	Есту қабілеті зақымдалған балалардың ата-аналарына, білім алушыларға жеке кеңес беру жалпы білім беретін мектептерде кезең ішінде өткізілді	24
<i>Ақпан-наурыз</i>	Ерекше білім беруді қажет ететін балаларды әлеуметтендіру және бейімдеу мақсатында мастер-кластар, іс-шаралар («Мейірімділік сабақтары») №41 ОМ, №68 мектеп, №59 МЛ, №67 МГ, Нұр-Сұлтан қаласы Республикалық физика-математика лицейінде, Ақтау қаласы және Құрық кентінің мектептерінде мейірімділік сабақтары	9

Эксперименттің екінші кезеңі аяқталғаннан кейін орындаушылар осы кезеңнің нәтижелеріне талдау жүргізді, инклюзивті білім беруді жүзеге асырудың мүмкіндіктері мен қауіптері, күшті және әлсіз жақтары анықталды.

3-кесте. SWOT-анализ

Күшті жақтары	Әлсіз жақтары
1. Есту қабілеті зақымдалған балаларды (КИ бар) №1 ППТК-ға мектепте оқыту жағдайларына дайындау 2. Кохлеарлық импланты бар балаларға ППТК жағдайында жеке тәсілді қолдану 3. №1 ППТК-дағы білікті сирек кездесетін мамандар (сурдопедагогтар) 4. Есту қабілеті зақымдалған балалардың даму ерекшеліктері мәселелерінде педагогтерге көмек көрсету 5. Балаларды жалпы білім беру ортасына қосу баланың сөйлеу мәдениетін дамытады 6. Есту қабілеті зақымдалған баланың тыңдау және сөйлеуге үлкен қажеттілігі 7. Әлеуметтену мүмкіндіктері 8 Үйдің жанынан мектеп табу	1. ППТК жағдайында балаларды оңалту үшін ата-аналардың кеш жүгінуі 2. Бала дамуында ақыл-ой ойының ілесімі бұзылыстары 3. Жеке ерекшеліктер мәселелері бойынша педагогтердің ППТК мамандарымен тығыз байланысының болмауы 4. Ата-аналардың енжарлығы
Мүмкіндіктері	Қауіп
1. Арнайы сыныптар санының азаюы 2. Балалардың білім алу құқықтары туралы ата-аналардың ағартушылық білімін арттыру	1. Қалыпты және ерекше қажеттіліктері бар білім алушылардың үлгерімінің төмендеуі

3. Сәтті оңалту курсынан өткеннен кейін бағдарламаны жеңілдету, азайту немесе жеке бейімдеу қажет емес	2. Есту қабілеті зақымдалған баланың жетістіктерін объективті емес бағалау (жоғары немесе төмен)
4. Есту қабілеті зақымдалған балаларды дамыту, оқыту және тәрбиелеу саласындағы жалпы білім беру ұйымдары педагогтерінің, арнайы мамандарының біліктілігін арттыру	3. Қашықтықтан оқыту форматы оқу нәтижелері мен баланың даму деңгейін айтарлықтай төмендетеді
	4. Есту қабілеті зақымдалған баланың барлық ерекшеліктерін мұғалімдердің қабылдамауы

2020-2021 оқу жылында шектеу және карантиндік шараларға байланысты қаланың жалпы білім беретін мектептерінде экспериментті іске асыру бойынша мақсатты және тиімді жұмыс жүргізу мүмкін болмады. Дәл сол себепті №1 ППТК жағдайында мектепке дейінгі және мектеп жасындағы балалардың қысқа мерзімді топтары тоқтатылды. Барлық іс-шаралар, әңгімелер, консультациялар онлайн режимінде өтті.

Эксперименттік алаң шеңберінде тәжірибе алмасу жүргізілді және қолда бар ресурстар, оның ішінде білім беру технологиялары құралдарымен балаларды әлеуметтендіру міндеттерін шешу үшін ғылыми-әдістемелік және кадрлық қамтамасыз ету пайдаланылды.

4-кесте. 2020-2021 оқу жылында конференцияларға, семинарларға, конкурстарға қатысу

Мерзімдері	Инклюзивті білім беру бойынша әдістемелік іс-шаралар мен консультациялар өткізілді	Іс-шаралар саны
№19 ОМ, №68 ОМ, № 59 МЛ, №26 ОМ, №53 ОМ, №10 мл, №28 мектеп, №32 мектеп, №20 ОМ білім беру ұйымдары үшін		
2020-2021	Конференциялар: – 26 тамыз 2020 ж. – ППТК №1 «Инклюзивті білім беру үдерісінде түзету-дамыту жұмысында психологиялық-педагогикалық қолдау» тамыз конференциясын ұйымдастыру және өткізу (Плахотнюк Н.И., Журкабаева Г.С. баяндамалары); -10 қараша 2020 ж. – «Инклюзивті білім беру бойынша мамандармен кездесу» Республикалық конференциясына қатысты (Амрина Б.Б., Журкабаева Г.С.)	2
	Барлығы қатысушылар	160
Наурыз-сәуір	№1 ППТК базасындағы семинарлар – 4 желтоқсан 2020ж. – ППТК№1 педагогикалық кеңесінде «Жалпы білім беретін мектептерде кіші	3

	мектеп жасындағы есту қабілеті зақымдалған балаларға инклюзивті білім беру технологиялары» тәжірибелік-эксперименттік жұмысының нәтижелері туралы сөз сөйлеу (Журкабаева Г.С., Плахотнюк Н.И., Касенова Б.М.) - 29 наурыз 2021 ж. – «Жалпы білім беретін мектептерде кіші мектеп жасындағы есту қабілеті зақымдалған балаларға инклюзивті білім беру технологиялары» тақырыбында эксперименттік алаң қызметін жабу жөніндегі семинар (жобаны орындаушылар) – 22 сәуір 2021ж. – Мектеп педагогтеріне арналған «Жалпы білім беретін мектеп жағдайында ерекше білім беруді қажет ететін балаларға инклюзивті білім беру технологиялары» қалалық семинары (ұйымдастырушы: Журкабаева Г.С.)	
	<i>Барлығы қатысушылар</i>	250
<i>Ақпан-наурыз</i>	№32 ОМ, №53 МГ, №28 МГ топтық кеңестер кезең ішінде өткізілді	3
<i>Желтоқсан-наурыз</i>	Мұғалімдер мен мамандардың жеке кеңестері	9
	<i>Барлық педагогтерге кеңес берілді</i>	9
<i>Қараша-мамыр</i>	Жалпы білім беретін мектептерде оқитын есту қабілеті зақымдалған балалардың ата-аналарына арналған жеке консультациялар	26

Осылайша, «Жалпы білім беретін мектептерде бастауыш мектеп жасындағы есту қабілеті зақымдалған балаларға арналған инклюзивті білім беру технологиялары» инклюзивті жобасы есту қабілеті зақымдалған білім алушылар үшін бейімделу ортасын ұйымдастыруға мүмкіндік берді, оның аясында олар пәндік және әлеуметтік білімді игереді, есту қабілеті қалыпты құрдастарымен қатар толыққанды тұлға қалыптастыру үшін жағдай жасайды.

Бұл жоба бейімделген білім беру технологиялары арқылы инклюзивті білім беру қағидаттарын іске асыруды қамтамасыз етеді, толерантты ортаны қалыптастыруға, заманауи тәсілдер негізінде отбасы мен мектептің табысты өзара байланысына ықпал етеді.

ППТК мамандары мен мектеп педагогтерінің бірлескен қызметі педагогтердің инклюзивті білім беруді дамыту бойынша қалалық, республикалық семинарларға, конференцияларға қатысуы үшін мүмкіндік берді, бұл педагогтердің біліктілігін арттыруға, Қазақстан мектептерінің педагогтерімен қарым-қатынас жасау және тәжірибе алмасу мүмкіндігін кеңейтуге жағдай жасады.

Жобаның нәтижелері «Жалпы білім беретін мектептерде бастауыш мектеп жасындағы есту қабілеті зақымдалған балаларға инклюзивті білім беру технологиялары» жобасы шеңберіндегі эксперименттік мектептердің жұмыс тәжірибесі еліміздің барлық жалпы білім беретін мектептері қызметінің практикасында пайдалануға келеді деген қорытынды жасауға мүмкіндік береді.

ППТК маманына арналған сауалнама / Анкета для специалиста КППК**Құрметті маман!**

Бұл сауалнама зерттеу құралдарының бірі болып табылады. Сіздің пікіріңіз біз үшін өте маңызды және ерекше білім берілуіне қажеттілігі (бұдан әрі – ЕБК) бар балаларға білім беру саласындағы жұмысты жақсартуға көмектеседі. Сауалнама жасырын толтырылады. Нәтижелер жалпыланған түрде қолданылады. Біз сіздің шынайылығыңызға сенеміз!

Уважаемый специалист!

Данный вопросник является одним из инструментов исследования. Ваше мнение для нас является очень важным и поможет скорректировать работу в области образования детей с особыми образовательными потребностями (далее – ООП). Анкета заполняется анонимно. Результаты будут использоваться в обобщенном виде. Рассчитываем на вашу искренность!

1. Сіздің жасыңыз (толық) / Ваш возраст (полных лет)

1. 18-35
2. 35-45
3. 45-55
4. 55 және одан жоғары / 55 и выше

2. Жынысыңыз / Ваш пол

ер / мужской
әйел / женский

3. Тұрғылықты аймағыңыз / Ваш регион

1. Нұр-Сұлтан қ./г. Нур-Султан
2. Алматы қ./г. Алматы
3. Шымкент қ./г. Шымкент
4. Ақмола обл./Акмолинская обл.
5. Ақтөбе обл./Актюбинская обл.
6. Алматы обл./Алматинская обл.
7. Атырау обл./Атырауская обл.
8. Батыс Қазақстан обл./Западно-Казахстанская обл.
9. Жамбыл обл./Жамбылская обл.
10. Қарағанды обл./Карагандинская обл.
11. Қостанай обл./Костанайская обл.
12. Қызылорда обл./Кызылординская обл.
13. Маңғыстау обл./Мангистауская обл.
14. Павлодар обл./Павлодарская обл.
15. Солтүстік обл./Северо-Казахстанская обл.

16. Түркістан обл./Туркестанская обл.
17. Шығыс Қазақстан обл./Восточно-Казахстанская обл.

4. Лауазымыңыз / Должность

Тип вопроса

- 4.1 Басшы / руководитель
4.2 Педагог-психолог
4.3 Әлеуметтік педагог / социальный педагог
4.4 Дефектолог-мұғалім / учитель-дефектолог
4.5 Логопед-мұғалім / учитель-логопед
4.6 Сурдопедагог
4.7 Тифлопедагог
4.8 Олигофренопедагог
4.9 ЕДШ нұсқаушысы / инструктор ЛФК

5. Біліміңіз / Ваше образование

- 5.1 жоғары, жоғары оқу орнынан кейінгі білім / высшее, послевузовское образование
5.2 техникалық және кәсіптік, орта білімнен кейінгі білім / техническое и профессиональное, послесреднее образование
5.3 жалпы орта білім / общее среднее образование

6. Атқаратын қызмет бойынша жұмыс өтіліңіз (жыл) / Стаж работы в занимаемой должности (лет)

- 6.1 1 жылдан аз / менее 1 года
6.2 1-5 жыл/ 1-5 лет
6.3 6-15 жыл/ 6-15 лет
6.4 16-25 жыл/ 16-25 лет
6.5 26 және одан жоғары / 26 и больше лет

7. Біліктілік санатыңыз / Квалификационная категория

- 7.1 педагог-модератор
7.2 педагог-сарапшы / педагог-эксперт
7.3 педагог-зерттеуші / педагог-исследователь
7.4 педагог-шебер / педагог-мастер
7.5 екінші / вторая
7.6 бірінші / первая
7.7 жоғары / высшая
7.8 санатсыз / без категории

8. Қандай балалармен жұмыс жасайсыз? / С какими детьми Вы работаете?

Тип вопроса

- 8.1 есту қабілеті зақымдалған балалар / дети с нарушением слуха

- 8.2 көру қабілеті зақымдалған балалар / дети с нарушением зрения
- 8.3 тірек-қимыл аппараты зақымдалған балалар / дети с НОДА
- 8.4 зияты зақымдалған балалар / дети с нарушением интеллекта
- 8.5 сөйлеу қабілеті зақымдалған балалар / дети с нарушением речи
- 8.6 психикалық дамуы тежелген балалар / дети с ЗПР
- 8.7 эмоциялық-ерік сферасы зақымдалған балалар / дети с эмоционально-волевыми нарушениями
- 8.8 бірнеше бұзушылықтары бар балалар / дети с сочетанными нарушениями

9. Барлық балаларға ПМПК ұсынған түзету-педагогикалық қолдау және психологиялық-педагогикалық қолдау ППТК-да көрсетіледі ме? / Все ли дети получают в КППК рекомендованную ПМПК коррекционно-педагогическую поддержку и психолого-педагогическое сопровождение?

Тип вопроса

9.1 иә / да

9.2 жоқ / нет

9.3 жауап беруге қиналамын / затрудняюсь ответить

10. Қандай балалар түзету және психологиялық-педагогикалық қолдаумен қамтылмаған? (ЕБҚ бар балалар, қамтылмау себептері) / Какие дети не охвачены коррекционной поддержкой и психолого-педагогическим сопровождением? (Дети с ООП, причина неохвата)

11. ЕБҚ бар балалармен жұмыс жасауда көбіне қандай қиындықтарға кезігесіз? / С какими наиболее частыми трудностями Вы сталкиваетесь в работе с детьми с ООП?

12. ППТК-да танымдық процестерді дамытуда динамика (жақсару) байқалған балалар бар ма? / Есть ли в КППК дети, у которых имеется динамика (улучшение) в развитии познавательных процессов?

Тип вопроса

12.1 иә / да

12.2 жоқ / нет

12.3 жауап беруге қиналамын / затрудняюсь ответить

13. Келесі тұжырымдардың қайсысы ерекше білім беруді қажет ететін балалардың танымдық процестері дамуының динамикасын (жақсаруын) дәл сипаттайды деп ойлайсыз (1-2 жауап нұсқасын таңдауға болады) / Какое из следующих утверждений, по вашему мнению, наиболее точно описывают динамику (улучшение) в развитии познавательных процессов детей с ООП (возможен выбор 1-2 вариантов)

13.1 ЕБҚ бар балалар ППТК-да түзету қолдау курсынан алғаннан кейін жалпы білім беретін мектепке/мектепке дейінгі білім беру ұйымына ауыстырылады / Дети с ООП переводятся в общеобразовательную школу/организацию

дошкольного образования после получения курса коррекционной поддержки в КППК

13.2 ЕБҚ бар балалар ППТК-да түзету қолдау курсы алғаннан кейін жалпы білім беретін мектептердің арнайы сыныптарына/мектепке дейінгі ұйымдардың арнайы топтарына ауыстырылады / Дети с ООП переводятся в специальные классы/специальные группы общеобразовательных школ/ дошкольных организаций после получения курса коррекционной поддержки в КППК

13.3 ЕБҚ бар балалар ППТК-да түзету қолдау курсы алғаннан кейін арнайы мектептерге/арнайы балабақшаларға ауыстырылады / Дети с ООП переводятся в специальные школы/специальные детские сады после получения курса коррекционной поддержки в КППК

13.4 ЕБҚ бар балалар ППТК-ға баруды жалғастырады / Дети с ООП продолжают посещать КППК

13.5 Жауап беруге қиналамын / Затрудняюсь ответить

14. ППТК-да түзету қолдауын алатын ЕБҚ балалар оқитын жалпы білім беретін мектептердің мұғалімдерімен қарым-қатынас жасайсыз ба? / Взаимодействуете ли Вы с педагогами общеобразовательных школ, где обучаются дети с ООП, получающие коррекционную поддержку в Вашем КППК?

14.1 иә / да

14.2 жоқ / нет

14.3 жауап беруге қиналамын / затрудняюсь ответить

14.1 Жалпы білім беретін мектептердің педагогтерімен қалай қарым-қатынас жасайтыныңызды, ЕБҚ бар балалармен жұмыс істеу үшін оларға қандай көмек көрсететініңізді түсіндіріп өтсеңіз / Поясните, каким образом Вы взаимодействуете с педагогами общеобразовательных школ, какую помощь им оказываете для работы с детьми с ООП.

15. Жалпы білім беретін мектепте оқитын ЕБҚ бар балалардың қандай тобына ППТК-да қосымша психологиялық-педагогикалық қолдау қажет деп ойлайсыз? / На Ваш взгляд, каким детям с ООП, обучающимся в общеобразовательной школе, необходима дополнительная психолого-педагогическая поддержка в КППК?

15.1 есту қабілеті зақымдалған балалар / дети с нарушением слуха

15.2 көру қабілеті зақымдалған балалар / дети с нарушением зрения

15.3 тірек-қимыл аппараты зақымдалған балалар / дети с НОДА

15.4 зияты зақымдалған балалар / дети с нарушением интеллекта

15.5 сөйлеу қабілеті зақымдалған балалар / дети с нарушением речи

15.6 психикалық дамуы тежелген балалар / дети с ЗПР

15.7 эмоциялық-ерік сферасы зақымдалған балалар / дети с эмоционально-волевыми нарушениями

15.8 бірнеше бұзушылықтары бар балалар / дети с сочетанными нарушениями

16. Сіздің ойыңызша, мектептің психологиялық-педагогикалық қолдау қызметі қандай қызметтерді дамытуы керек және олардың мәні неде? Қысқаша сипаттасаңыз / Какие услуги, на Ваш взгляд, необходимо развить школьной службе психолого-педагогического сопровождения и в чем их суть? Опишите, пожалуйста, вкратце:

17. ЕБҚ бар балаларды психологиялық-педагогикалық қолдауды қалай жақсартуға болады? / Каким образом можно улучшить психолого-педагогическую поддержку детей с ООП?

17.1 мектепте инклюзивті білім беру ортасын құру / создать инклюзивную образовательную среду в школе

17.2 ЕБҚ бар балалармен жұмыс жасау бойынша педагогтердің дағдыларын жетілдіру / совершенствовать навыки педагогов по работе с детьми с ООП

17.3 арнайы педагогтер санын көбейту (педагог-психологтар, логопед-мұғалімдер, дефектолог-мұғалімдер, педагог-ассистенттер және т.б.) / увеличить количество специальных педагогов (педагоги-психологи, учителя-логопеды, учителя-дефектологи, педагоги-ассистенты и др.)

17.4 арнайы мектептер, ППТК, ОО желісін ұлғайту / увеличить сеть специальных школ, КППК, РЦ

17.5 білім алушыларды қолдау үшін арнайы ұйымдардың педагогтері мен жалпы білім беретін мектептердің педагогтері арасындағы өзара іс-қимылды жақсарту / улучшить взаимодействие между педагогами специальных организаций и педагогами общеобразовательных школ в поддержке обучающихся с ООП

Қазақстан Республикасы Білім беру жүйесінің ахуалы мен дамуы туралы ұлттық баяндамадан Қазақстандағы ППТК қызметі бойынша ақпарат және статистикалық деректер (2020 жылдың қорытындысы бойынша)

Коррекциялық-білім беру қызметтерінің көрсетілуі Оңалту орталығы жұмыс жасайтын Арнайы және инклюзивті білім беруді дамытудың ұлттық ғылыми-практикалық орталығымен (АИБД ҰҒПО) реттеледі. Оңалту орталығына балаларды қабылдау ата-аналардың ұсынған құжаттары және баланы тексеру нәтижелеріне сәйкес РПМПК қорытындысы негізінде жүзеге асырылады. ЕБҚ бар балаларға педагогтер, педагог-дефектологтар (олигофренопедагогтер, сурдопедагогтер, тифлопедагогтер), педагог-логопедтер, психологтар, әлеуметтік педагог, дене шынықтыру жөніндегі педагог, музыкалық жетекші, медицина қызметкерлері және басқалары қызметтерін көрсетеді.

Балалардың психофизикалық жай-күйінің ерекшеліктері және олардың мінез-құлқы, ата-аналардың тілектері коррекциялық-білім беру қызметтерін (жеке, топтық, топтық коррекциялық-дамыту сабақтары) ұсыну нысанын айқындайды. Бұдан басқа, АИБД ҰҒПО ерекше білім беру қажеттіліктері бар балаларға арналған диагностикалық-консультациялық және ғылыми-зерттеу жұмыстарын жүзеге асырады.

ЕБҚ бар балаларды коррекциялық қолдау саласындағы заңнамаға жыл сайын мониторинг жүргізіледі. ҚР 2002 ж. 11 шілдедегі №343 (2021 ж. 26 маусымдағы соңғы өзгерістермен) «Кемтар балаларды әлеуметтік және медициналық-педагогикалық түзеу арқылы қолдау туралы» Заңы 9-бабы 3-тармағына сәйкес арнайы ұйымдар, оның ішінде психологиялық-педагогикалық коррекциялық кабинеттер (ППКК) ЕБҚ бар балаларға арналған арнайы білім беру қызметін көрсетеді. Осы Заңның 4-тармағында арнайы қызметтерге қандай қызметтің жататындығы сипатталған: біріншіден, бұл ерекше білім беру қажеттіліктерін бағалау мақсатында балаларды тереңдетілген және кешенді тексеру; екіншіден, мүмкіндігі шектеулі балаларды арнайы психологиялық-педагогикалық қолдау; үшіншіден, бұл арнайы оқу бағдарламалары бойынша оқыту мен тәрбиелеу, т.б. 8-баптың 3-тармағында ППКК республикалық және облыстық маңызы бар қалаларда, астанада, сондай-ақ аудан орталықтарында құрылатындығы көрсетілген. Сонымен қатар, ҚР 2005 ж. 13 сәуірдегі №39 «Қазақстан Республикасында мүгедектерді әлеуметтік қорғау туралы» Заңы және ҚР 2002 ж. 8 тамыздағы №345 «Қазақстан Республикасындағы баланың құқықтары туралы» Заңдарына толықтырулар мен өзгерістер енгізілген. Барлық толықтырулар мен өзгерістер жергілікті атқарушы органдардың құзыретін күшейтуге бағытталған, сондай-ақ оқу жоспарларының вариативтілігі және ЕБҚ бар балалар үшін білім беру және денсаулық сақтау саласында сапалы қызмет көрсету үшін жағдай жасау көзделген.

Білім беру басқармалары басшыларының, мектеп директорларының инклюзивті білім беруді дамыту қажеттілігі туралы пікірлері төменгі кірістірмеде келтірілген (2.1.10-кірістірме).

2.1.10-кірістірме. Инклюзивті білім беруді дамытудың одан әрі бағыты

Инклюзивті білім беруді дамытудың ары қарайғы кедергісіз физикалық және білім берушілік ортаны нығайтылуы үшін мыналар болуы қажет: педагогтерді қажетті оқу-әдістемелік әдебиетпен қамтамасыз ету, ЕБҚ бар балалармен жұмыс бойынша педагогтерді даярлау, қайта даярлау және біліктілігін арттыру (педагог-ассистенттер, дефектологтар, олигофренопедагогтер, логопедтер, т.с.с.), кедергісіз физикалық қолжетімділікті қамтамасыз ету, оқу бағдарламаларының бейімделуі, сондай-ақ ЕБҚ бар балаларды тәрбиелеу мен оқыту мәселелеріне қатысты қоғамның толерантты қатынасын қалыптастыру, педагогтердің біліктілікті жетілдіру курстарынан уақытылы өтуі, кадрлардың қайта даярлауы, білім беру бағдарламаларының жетілдірілуі.

Ақмола облыстық білім басқармасының басшысы
Жүсіпов Б.А.

Біздің мектеп тірек-қимыл аппараттары бұзылған балалар оқитын арнайы мектеп болып саналады. Алайда белгілі бір мәселелерге тап боламыз. Осыған орай мынадай ұсыныстарды қарастыру ұсынылады:

1) балалардың оқу жетістіктерін білдіруде теңдікті қамтамасыз ететін бағалау өлшемдері мен әдістеріне қатысты, сондай-ақ қиындықтарды анықтау, оларды жеңу үшін уақытылы қолдау көрсету үшін әдістемелік ұсынымдарды әзірлеу;

2) ауыр физикалық ауытқушылықтары бар балаларға арналған жеке тұлғалық бағытталған бағдарламалардың жүзеге асырылуын қамтамасыз ету үшін педагогтерге ассистент лауазымының қарастырылуын қамтамасыз ету;

3) ЕБҚ бар балаларға арналған оқытудың ерекшелігі оларға арнайы оқу бағдарламаларынан басқа (Қазақстанда үнемі әзірленіп отыратын) түзету-оңалту ықпал ету бағдарламалары да қажет. Командалық тәсіл және мамандардың ілесімі қызметтерінің педагог жұмысымен келісілуі маңызды шарт болып табылады.

Алматы қ. Тірек-қимыл аппараты бұзылған балаларға арналған
№2 арнайы (коррекциялық) мектеп-интернатының директоры
Ермекова Б.А.

Инклюзивті білім беруді қамтамасыз ету шеңберінде мектеп мүмкіндігі шектеулі балаларды бейімдеу мен әлеуметтендіруді және осындай балаларды сапалы оқытуды қамтамасыз ету үшін толыққанды жеке тәсілді жүзеге асыру

мәселелерімен бетпе-бет келеді. Педагогтерге инклюзивті білім беру туралы тек жалпылама білім беретін курстар ғана өткізіледі. Барлық оқу кезеңінде мектептерге жетекшілік ететін және педагогтерге жоспарлауды құруға, қазіргі таңда мектепте оқитын ЕБҚ бар балаларды оқыту және әлеуметтендіру кезінде тиімді әдістер мен тәсілдерді таңдауға көмектесетін мамандар қажет (мақсатты практикалық көмек қажет). Екінші мәселе – ол оқытудың арнайы құралдармен жабдықталуының төмен деңгейі. Мысалы, мектепте көру қабілеті бұзылған бала оқиды, қазіргі таңда оны компьютерлік техникамен қамтамсыз ету бойынша қиындық туындауда. Мектепте ондай санатты балаларға арналған компьютерлер жоқ (бір бірлікке 2 млн теңгедей қаражат жұмсалады). Жалпы, мектепте мамандандырылған кабинеттер мен компьютерлік техниканы толық жаңарту талап етіледі. Материалдық-техникалық база әбден ескірген. ЕБҚ бар балаларды оқытатын мектептер үшін арнайы жабдықтарға қажеттілікке байланысты балаларға қосымша қаражат көзделуі қажет.

Солтүстік Қазақстан облысы Петропавл қ.
№7 орта мектебінің директоры
Килоева Н.В.

Мектебімізде ЕБҚ бар балалар оқиды. Осыған байланысты осындай балаларды оқыту бойынша бірқатар мәселелер туындайды. Әдістемелік әзірлемелер өте аз, ЕБҚ бар балаларға арналған арнайы бейімделген бағдарламалар жоқ.

Шығыс Қазақстан облысы
Самара №1 орта мектебінің директоры
Кутателадзе В.Ф.

Соңғы жылда ППКК саны айтарлықтай артқан. 2020 ж. республикада ЕБҚ бар балалар үшін 202 ППКК болды, бұл 2019 жылға қарағанда 17 бірлікке артық. COVID-19 жағдайындағы карантиндік шараларға байланысты 2020 ж. қиын болғанын ескерсек, елімізде ППКК саны өсті. Осындай кабинеттердің ең көп саны Ақмола (19 бірл.) және Алматы (19 бірл.) облыстарына, ал ең аз саны Маңғыстау (6 бірл.) және Атырау (8 бірл.) облыстарына тиесілі. Өңірлердегі барлық аудандарда дерлік ППКК бар. Бұған Қарағанды және Қостанай облыстары жатпайды, Қарағанды (2 бірл.) және Қостанай (4 бірл.) облыстары аудандарында ППКК-ға қажеттілік бар. ППКК желілері мониторингін АИБД ҰҒПО жүргізеді, орталық жыл сайын тиіс ақпаратты өзінің ресми сайтында жариялайды. Осылайша, соңғы жылда ППКК саны 9,2%-ға артты және ел бойынша қажеттілікті іс жүзінде жапты. Қарағанды және Қостанай облыстары келесі жылы ағымдағы қажеттілікті жүзеге асырып, екі ППКК ашуды жоспарлап отыр.

Жалпы, 2020 ж. 14 646 бала ППКК қызметін пайдаланды. Осындай қызметті балалардың басым көпшілігі Алматы (3 182 бала), Жамбыл (1 404), Түркістан (1 385) және Солтүстік Қазақстан (1 091) облыстарында алды. Ең аз өтініштер Шымкент қ. (303), Батыс Қазақстан (311), Павлодар (371) және Қарағанды (385) облыстарында тіркелді [47].

Психологиялық-педагогикалық түзету кабинетінің (ППТК) және ерекше білім беруді қажет ететін баланың ата-анасының (заңды өкілдерінің) қашықтықтан жұмыс істеу жағдайындағы өзара байланыс алгоритмі

ППТК

Ерекше білім беруді қажет ететін баланың ата-аналары (заңды өкілдері) қашықтықтан жүгінген кезде ППТК маманы оларды баланың оңалту және әлеуметтік бейімдеу курсынан өту мүмкіндігінің болуы немесе болмауы туралы хабардар етеді.

Дәл сол уақытта баланың оңалту және әлеуметтік бейімдеу курсынан өту мүмкіндігі болмаған кезде (орын болмаған кезде) оны кезекте тұрған балалардың тізіміне енгізеді.

Орын босаған кезде баланың ата-анасын (заңды өкілдерін) белгілі бір кезеңге баланы оңалту және әлеуметтік бейімдеу курсын жүргізу мүмкіндігінің пайда болғаны туралы электрондық түрде хабардар етеді.

Дәл сол уақытта баланы оңалту және әлеуметтік бейімдеу курсынан өту мүмкіндігі болған жағдайда курстан қашықтан өтуді ұсынады.

Баланы оңалту және әлеуметтік бейімдеу курсынан өтуге келіспеген жағдайда осы фактіні тіркеу журналында тіркейді және баланың ата-анасына (заңды өкілдеріне) төтенше жағдай режимі аяқталғаннан кейін штаттық режимде курстан өту үшін өтініш беруді ұсынады.

Ата-анасы (заңды өкілдері) баланы оңалту және әлеуметтік бейімдеу курсынан өтуге келіскен жағдайда қашықтықтан нысанда жүгінген адамның байланыс деректерін (ТАӘ., үйінің мекенжайы, телефон нөмірі, электрондық пошта мекенжайы) сұратады.

Ата-аналарға (заңды өкілдерге) ППТК байланыс деректерін (басшының Т.А.Ә., телефон нөмірі, электрондық пошта мекенжайы, сайт атауы) электрондық түрде жібереді.

Ата-аналар (заңды өкілдер) көрсеткен электрондық мекенжайға қажетті құжаттар тізбесін электрондық түрде жібереді: психологиялық-медициналық-педагогикалық консультация қорытындысы (ПМПК), ПМПК бағыты, баланың туу туралы куәлігінің көшірмесі, ата-анасының (заңды өкілінің) жеке басын куәландыратын құжаттың көшірмесі, ата-анасының (заңды өкілінің) өтінішінің үлгісі, мемлекеттік қызмет көрсету туралы шарт және қашықтықтан нысанда сабақ өткізуге келісім үлгісі.

8-тармақта көрсетілген құжаттар пакетін ата-аналарынан (заңды өкілдерінен) электронды түрде алады.

Алынған құжаттардың толыққандылығын және мемлекеттік көрсетілетін қызметтер стандартының талаптарына сәйкестігін тексереді.

Құжаттар толық көлемде ұсынылмаған немесе мемлекеттік көрсетілетін қызметтер стандартының талаптарына сәйкес келмеген жағдайда ата-аналарды (заңды өкілдерді) электрондық түрде сәйкессіздік фактісі туралы хабардар етеді, анықталған сәйкессіздікті жоюды және құжаттардың толық топтамасын қайта жіберуді сұрайды.

Құжаттарды толық көлемде және мемлекеттік көрсетілетін қызметтер стандартының талаптарына сәйкес алған жағдайда ата-аналарды (заңды өкілдерді) олар ұсынған құжаттардың қабылданғаны туралы хабардар етеді және баланың деректерін тіркеу журналына енгізеді.

ППТК басшысы белгілі бір кезеңге баланы оңалту және әлеуметтік бейімдеу курсынан өту үшін қабылдау туралы бұйрық шығарады.

Ата-аналарға (заңды өкілдерге) курстан өту үшін баланы қабылдау туралы бұйрықтың көшірмесін электронды түрде жібереді.

Ата-аналардың (заңды өкілдердің) курстан өту үшін баланы қабылдау туралы бұйрықпен танысқаны туралы ақпаратты электрондық түрде алады.

Баланы оңалту және әлеуметтік бейімдеу жөніндегі жұмыстың әдістері мен тәсілдерін таңдау үшін баланың психофизикалық жағдайына кешенді тексеру жүргізу күні мен уақытын айқындайды.

Ата-аналарды (заңды өкілдерді) тексеру жүргізілетін онлайн платформаны көрсете отырып, баланы тексеруге дайындау туралы ата-аналарға (заңды өкілдерге) арналған жадынаманы қоса бере отырып, кешенді тексерудің күні мен уақыты туралы электрондық түрде хабардар етеді.

Әдістемелік ұсынымдарға (оқу-әдістемелік құрал) сәйкес ППТК мамандарының баланың психофизикалық жағдайына қашықтықтан кешенді тексеру жүргізеді (Учебно-методическое пособие «Проектирование индивидуально-развивающей программы для детей раннего возраста с ограниченными возможностями в развитии» /Б.С. Халыкова, к.пед.н., А.К. Кенжеева / Алматы, 2014 г.).

Әдістемелік ұсынымдарға сәйкес баланың жеке-дамыту бағдарламасын әзірлейді (18-тармақты қараңыз.).

Баланың жеке даму бағдарламасын жүзеге асыруға жауапты мұғалімдерді анықтайды.

Баланы оңалту және әлеуметтік бейімдеу бойынша сабақ кестесін жасайды және бекітеді.

Сабақ кестесін ата-аналарға (заңды өкілдерге) электронды түрде жеткізеді.

Ата-аналар (заңды өкілдер)

ПМПК-дан қорытынды мен жолдаманы электрондық түрде алады.

ПМПК мамандарынан ППТК байланыс деректері туралы мәліметтерді алады (басшының аты-жөні, телефон нөмірі, электрондық пошта мекенжайы, сайт атауы).

ППТК әкімшілігімен қашықтықтан байланыс жасайды.

ППТК-ға өздерінің байланыс деректері (Т.А.Ә., үй мекенжайы, телефон нөмірі, электрондық пошта мекенжайы) көрсетілген ақпаратты ұсынады.

Ата-аналар (заңды өкілдер)

ПМПК-дан қорытынды мен жолдаманы электрондық түрде алады.

ПМПК мамандарынан ППТК байланыс деректері туралы мәліметтерді алады (басшының аты-жөні, телефон нөмірі, электрондық пошта мекенжайы, сайт атауы).

ППТК әкімшілігімен қашықтықтан байланыс жасайды.

ППТК-ға өздерінің байланыс деректері (Т.А.Ә., үй мекенжайы, телефон нөмірі, электрондық пошта мекенжайы) көрсетілген ақпаратты ұсынады.

Қазіргі уақытта баланың оңалту және әлеуметтік бейімделу курсынан өту мүмкіндігінің болуы немесе болмауы туралы ақпарат алады.

Баланы оңалту және әлеуметтік бейімдеу курсынан өту мүмкіндігі болмаған жағдайда, қазіргі уақытта ППТК-дан баланы кезекте тұрған балалар тізіміне енгізу туралы хабарлама алады.

Қазіргі уақытта баланы оңалту және әлеуметтік бейімдеу курсынан өту мүмкіндігі болған жағдайда қашықтықтан оқыту курсынан өту мүмкіндігі туралы ұсыныс алады.

Курсты қашықтықтан өтуге келіспеген жағдайда ППТК-дан төтенше жағдай режимінің қолданылуы аяқталғаннан кейін олардың курсты штаттық режимде өту мүмкіндігі бар екендігі туралы хабарлама алады.

Қашықтықтан оқыту курсынан өтуге келіскен жағдайда ППТК-дан өздері көрсеткен электрондық мекенжайға баланы қабылдау үшін қажетті құжаттар тізбесін: ПМПК қорытындысын, ПМПК-ны жіберуді, баланың туу туралы куәлігінің көшірмесін, ата-анасының (занды өкілінің) жеке басын куәландыратын құжаттың көшірмесін, ата-анасының (занды өкілінің) өтінішінің үлгісін, мемлекеттік қызмет көрсету туралы шартты және қашықтықтан оқыту нысанында сабақ өткізуге келісім үлгісін алады.

Көрсетілген тізбеге сәйкес ППТК-ға жіберу үшін құжаттарды электрондық түрде дайындайды.

Тізбеге сәйкес құжаттарды ППТК-ның электрондық поштасына жібереді.

Құжаттар толық болмаған немесе көрсетілген талаптарға сәйкес келмеген жағдайда, ППТК-дан сәйкессіздіктерді жою және құжаттар топтамасын қайта жіберу туралы өтінішпен электрондық түрде ақпарат алады.

ППТК-да ұсынылған құжаттар көрсетілген талаптарға сәйкес келген жағдайда ППТК-дан құжаттардың сәйкестігі туралы хабарлама және баланы қабылдау туралы бұйрықтың көшірмесін алады.

Баланы қабылдау туралы бұйрықпен танысады және бұйрықпен танысқандығы туралы растауды ППТК-ға электрондық түрде жібереді.

Баланың психофизикалық жағдайына кешенді тексеру жүргізу күні, уақыты туралы жадынама қоса берілген және тексеру жүргізілетін онлайн платформа көрсетілген ППТК-дан электрондық түрде хабарлама алады.

Ата-ана қашықтықтан оқытуға қатысады және ППТК мамандарына өз баласының психофизикалық жағдайын кешенді тексеруге көмек көрсетеді.

Бекітілген педагогтардың Т.А.Ә. көрсетілген сабақ кестесін ППТК-дан электрондық түрде алады.

Ескертпе: ППТК білім алушылардың жеке деректерінің құпиялылығы мен сақталу дәрежесін арттыру үшін ППТК басшысының бұйрығымен айқындалған

жауапты қызметкерлердің шектеулі тобына қол жеткізе отырып, жеке электрондық пошта мекенжайын құру ұсынылады.

Әзірлеушілер: Ибраев М.У.,
Ақмола облысы Инклюзивті білім беруді дамыту жөніндегі үйлестіру
кеңесінің төрағасы, саясаттану ғылымдарының кандидаты;
Лобур С.Л., дефектолог,
жоғары санатты логопед
15.04.2020 ж.

ППТК мамандарының лауазымдық нұсқаулықтарының мысалдары

Меңгерушінің лауазымдық міндеттері
«№ 6 психологиялық-педагогикалық түзету кабинеті» КММ,
Щучинск қаласы, Бурабай ауданы
Ақмола облысының білім басқармасы

Қолданыстағы заңнамаға сәйкес психологиялық-педагогикалық түзету кабинетінің (бұдан әрі – ППТК) жұмысын жоспарлайды және ұйымдастырады. Психологиялық-медициналық-педагогикалық консультациямен бірге балаларды тексеруге қатысады. Зерттеу нәтижелерін талқылау және арнайы мекеменің түрін, оқыту және тәрбиелеу нысанын айқындау кезінде консультацияның алқалық жұмысын ұйымдастырады, жеке-дамыту бағдарламасын одан әрі құру және түзету жұмыстарының басым бағыттарын одан әрі айқындау үшін ерекше білім беруді қажет ететін балаларды кешенді тексеруге қатысады. Әдістемелік жұмысты басқарады, құжаттаманың дұрыс жүргізілуіне, ППТК-ны арнайы оқу жабдығымен, компьютерлік техникамен және әдістемелік материалмен жарактандыруға жауап береді. Бұқаралық ақпарат құралдарының көмегімен халық арасында, педагог қызметкерлер арасында педагогтерді даярлау және біліктілігін арттыру жөніндегі семинарларда, курстарда дефектологиялық білімді тарату бойынша жұмысты ұйымдастырады; білім беру және денсаулық сақтау ұйымдарымен бірлесіп балалардың аномальді дамуының алдын алу мәселелері бойынша профилактикалық жұмысты ұйымдастырады. Балаларды тексерудің жоғары деңгейін, ППТК мамандарының сапалы жұмысын қамтамасыз етеді. Ұйымды білікті кадрлармен қамтамасыз ету, олардың кәсіби білімдерін дамыту, өмірі мен денсаулығы үшін қауіпсіз еңбек жағдайларын жасау, ұжымда қолайлы психологиялық атмосфераны қалыптастыру бойынша шаралар қабылдайды. Өзіне бағынышты құрылымдық бөлімшелердің қызметін үйлестіреді. Барлық органдарда ППТК мүдделерін білдіреді. Компьютерлік сауаттылықты, ақпараттық-коммуникациялық технологияларды меңгерген.

Қажетті есептілікті дайындауды және ұсынуды қамтамасыз етеді.

Қазақстан Республикасының Конституциясын, Қазақстан Республикасының Еңбек кодексін, Қазақстан Республикасының «Білім туралы», «Қазақстан Республикасындағы тілдер туралы», «Қазақстан Республикасындағы Баланың құқықтары туралы», «Сыбайлас жемқорлыққа қарсы күрес туралы», «Неке (ерлі-зайыптылық) және отбасы туралы», «Мүгедектігі бойынша, асыраушысынан айырылу жағдайы бойынша және жасына байланысты берілетін мемлекеттік әлеуметтік жәрдемақылар туралы», «Арнаулы әлеуметтік қызметтер туралы», «Мемлекеттік көрсетілетін қызметтер туралы», «Кемтар балаларды әлеуметтік және медициналық-педагогикалық түзеу арқылы қолдау туралы» Заңдарын, «Кәмелетке толмағандар арасындағы құқық бұзушылықтың алдын алу және балалардың қадағалаусыз және панасыз қалуының алдын алу туралы» заңдарын

және білім беруді дамытудың бағыттары мен перспективаларын айқындайтын басқа да нормативтік құқықтық актілерді, педагогика мен психология негіздерін, мемлекеттік жалпыға міндетті білім беру стандарттарын, педагогиканы, педагогикалық психологияны, педагогикалық ғылым мен практиканың жетістіктерін, экономика, қаржы-шаруашылық қызмет негіздерін, еңбек туралы заңнаманы, еңбекті қорғаудың, қауіпсіздік техникасын білуі тиіс.

БҒМ 2009 жылғы 13 шілдедегі №3338 бұйрығымен бекітілген, Қазақстан Республикасы Еңбек және халықты әлеуметтік қорғау министрлігімен 2009 жылғы 7 тамызда келісілген, Қазақстан Республикасының нормативтік құқықтық актілерін мемлекеттік тіркеу тізілімінде 2009 жылғы 17 тамызда № 5750 болып тіркелген педагог қызметкерлер мен оларға теңестірілген адамдар лауазымдарының үлгілік біліктілік сипаттамаларынан үзінді
Танысқан: _____

(Т.А.Ә., қолы)

(Мерзім)

Ақмола облысы Білім басқармасының «Бурабай ауданы, Щучинск қаласы, № 6 психологиялық-педагогикалық түзету кабинеті» КММ әдіскерінің лауазымдық нұсқаулығы

1. Жалпы ережелер

1.1. Әдіскер өз жұмысында Қазақстан Республикасының Конституциясын, Қазақстан Республикасының «Білім туралы», «Мемлекеттік көрсетілетін қызметтер туралы», «Кемтар балаларды әлеуметтік және медициналық-педагогикалық түзеу арқылы қолдау туралы», «Қазақстан Республикасындағы Баланың құқықтары туралы», «Қазақстан Республикасындағы тіл туралы» Заңдарын және білім беру мәселелері жөніндегі басқа да нормативтік құқықтық актілерді; педагогика, психология теориясын, жас ерекшелік физиологиясын, гигиенасын, белсенді оқыту әдістерін, қарым-қатынастың әлеуметтік-психологиялық тренингін, білім беру жоспарлары мен бағдарламаларын; педагогикалық ғылымның дамуы мен жетістіктерінің негізгі бағыттарын, экономика негіздерін, еңбек туралы заңдар, еңбекті қорғау, қауіпсіздік техникасы және өртке қарсы қорғаныс ережелері мен нормаларын білуі тиіс. Осы лауазымдық нұсқаулықты басшылыққа алуы тиіс.

2. Әдіскердің өкілеттіктері

2.1. Қызмет мамандарының сұраныстарын талдау, әдіскердің құзыреттілік саласы тұрғысынан олардың мазмұнын бағалау және олармен жұмыс істеу стратегиясын анықтау.

2.2. Әдіскердің кәсіби құзырына кірмейтін басқа мекемелердің мамандарына жүгіну;

2.3. Психологиялық-педагогикалық консилиумдар, педагогикалық кеңестер, ата-аналар жиналыстарының жұмысын ұйымдастыру және өткізу;

2.4. Балалар мен олардың қоғамын әлеуметтік-психологиялық қолдау бағдарламалары бойынша бірлескен жұмыс;

2.5. Түзету-дамыту процесінің қатысушыларын (педагогтарды, ата-аналарды) диагностикалық, дамыту жұмысының нәтижелері туралы хабардар ету.

3. Әдіскердің құқықтары

Әдіскер:

3.1. Мекеме басшылығының оның қызметіне қатысты шешімдерінің жобаларымен танысуға;

3.2. Мекеме басшылығының қарауына оның құзыретіндегі мәселелер бойынша мекеме қызметін жақсарту және жұмыс әдістерін жетілдіру жөнінде ұсыныстар; мекеме қызметкерлерінің қызметі жөнінде ескертулер; мекеме қызметіндегі кемшіліктерді жою нұсқаларын енгізуге;

3.3. Жеке өзі немесе мекеме басшылығының тапсырмасы бойынша құрылымдық бөлімшелерден және өзге де мамандардан оның лауазымдық міндеттерін орындау үшін қажетті ақпарат пен құжаттарды сұратуға;

3.4. Өзіне жүктелген міндеттерді шешуге мамандарды тартуға;

3.5. Мекеме басшылығынан оның лауазымдық міндеттері мен құқықтарын орындауда жәрдем көрсетуді талап етуге құқылы.

4. Міндеттері

Әдіскер:

4.1. Мемлекеттік қызметтерді есепке алу журналдарын жүргізуге және тіркеуге, сондай-ақ мемлекеттік қызметтерді көрсету сапасын бақылауға жауап береді;

4.2. Психологиялық-педагогикалық түзету кабинетінің әдістемелік жұмысын ұйымдастырады;

4.3. Мекемедегі оқу-әдістемелік және тәрбие жұмысының жағдайын талдайды және оның тиімділігін арттыру бойынша ұсыныстар әзірлейді;

4.4. Айналысатын топтарды жинақтайды;

4.5. Балалардың жеке мүмкіндіктеріне сүйене отырып, оқыту мен дамуды оңтайландыру бойынша білім беру процесіне қатысушыларға консультациялық және әдістемелік көмек көрсетеді;

4.6. Педагог қызметкерлерге оқытудың мазмұнын, нысандарын, әдістері мен құралдарын анықтауға көмек көрсетеді;

4.7. Әдістемелік және ақпараттық материалдарды әзірлеуге, мекемелердің басшылары мен мамандарын даярлау, қайта даярлау және біліктілігін арттыруды диагностикалауға, болжауға және жоспарлауға қатысады;

4.8. Мекеме жұмысының нәтижелерін талдайды және қорытындылайды;

4.9. Мекеме мамандарының неғұрлым нәтижелі тәжірибесін тарату бойынша шараларды жинақтайды және қабылдайды;

4.10. Мекеменің педагогикалық қызметкерлеріне тиісті қызмет бағыттары бойынша консультативтік және практикалық көмек көрсетеді;

4.11. Перспективалық жоспарларды, оқу құралдарын, әдістемелік материалдарды әзірлеуге қатысады.

4.12. Түзету кабинетінің басшысымен бірге балаларды психологиялық-медициналық-педагогикалық тексеруге қатысады.

4.13. «Дамуында проблемалары бар балалар мен жасөспірімдерді оңалту және әлеуметтік бейімдеу» мемлекеттік көрсетілетін қызмет стандартына сәйкес ерекше білім беруді қажет ететін балалардың түзету процесін ұйымдастырады және жүзеге асырады.

4.14. Ерекше білім беруді қажет ететін балаларды тәрбиелеу іс-шаралары арқылы оңалтуды және әлеуметтік біріктіруді жүзеге асырады.

4.15. Ерекше білім беруді қажет ететін балалар үшін оларды қоғамдық өмірге интеграциялау мақсатында түзету-тәрбиелеу, әлеуметтік-бейімдеу, орнын толтыру іс-шараларын әзірлейді және енгізеді.

4.16. Жеке дамыту бағдарламасын одан әрі құру үшін ерекше білім беруді қажет ететін балаларды тексеруге қатысады.

5. Жауапкершілік

5.1. Мекеме Жарғысын, ППТК басшысының заңды өкімдерін, осы нұсқаулықта белгіленген лауазымдық міндеттерді дәлелді себептерсіз орындамағаны немесе тиісінше орындамағаны үшін әдіскер еңбек заңнамасында (ҚР Еңбек кодексінде) белгіленген тәртіппен тәртіптік жауапкершілікке тартылады;

5.2. Баланың жеке басына физикалық және (немесе) психикалық зорлық-зомбылықпен байланысты жұмыс әдістерін қолданғаны, оның ішінде бір рет қолданғаны үшін әдіскер ҚР Еңбек кодексіне және «Білім туралы» ҚР Заңына сәйкес атқаратын лауазымынан босатылуы мүмкін. Осы теріс қылық үшін жұмыстан босату тәртіптік жауапкершілік шарасы болып табылмайды;

5.3. Өзінің лауазымдық міндеттерін орындауына (орындамауына) байланысты мекемеге немесе білім беру процесіне қатысушыларға залал келтіргені үшін әдіскер еңбек және (немесе) азаматтық заңнамада белгіленген тәртіппен және шектерде материалдық жауаптылықта болады.

Қазақстан Республикасының Конституциясын, Қазақстан Республикасының «Білім туралы», «Мемлекеттік көрсетілетін қызметтер туралы», «Кемтар балаларды әлеуметтік және медициналық-педагогикалық түзеу арқылы қолдау туралы», «Қазақстан Республикасындағы баланың құқықтары туралы» Заңдарын, педагогика, психология және дефектология негіздерін; оқу-бағдарламалық құжаттаманы, мамандық бойынша оқу жоспарларын, білім беру бағдарламаларын, жабдықтардың үлгілік тізбелерін және басқа да оқу-әдістемелік құжаттаманы әзірлеу қағидаттары мен тәртібін, білім алушылардың еңбегін, өмірі мен денсаулығын білуі тиіс.

Біліктілікке қойылатын талаптар: Жоғары педагогикалық немесе орта кәсіптік білім.

2009 жылғы 13 шілдедегі №338 БҒМ бұйрығымен бекітілген, Қазақстан Республикасы Еңбек және халықты әлеуметтік қорғау министрлігімен 2009 жылғы 7 тамызда келісілген, Қазақстан Республикасының нормативтік құқықтық актілерін мемлекеттік тіркеу тізілімінде 2009 жылғы 17 тамызда № 5750 болып тіркелген педагог қызметкерлер мен оларға теңестірілген адамдар лауазымдарының үлгілік біліктілік сипаттамаларынан үзінді.

Лауазымдық міндеттерімен таныстым: _____
(қолы)

(Аты-жөні)

ППТК қашықтықтан жұмыс істеу жағдайында ерекше білім беруді қажет ететін баланың ата-аналары (заңды өкілдері) мен психологиялық-педагогикалық түзеу кабинетінің (ППТК) бірлескен іс-қимыл алгоритмі

1. ЕБҚ бар баланың ата-аналары (заңды өкілдері) қашықтықтан жүгінген кезде ППТК маманы оларды қазіргі уақытта баланы оңалту және әлеуметтік бейімдеу курсынан өту мүмкіндігінің болуы немесе болмауы туралы хабардар етеді.

2. Қазіргі уақытта баланың оңалту және әлеуметтік бейімдеу курсынан өту мүмкіндігі болмаған кезде (орын болмаған кезде) оны кезекте тұрған балалардың тізіміне енгізеді.

3. Орын босаған кезде баланың ата-анасын (заңды өкілдерін) белгілі бір кезеңге баланы оңалту және әлеуметтік бейімдеу курсын жүргізу мүмкіндігінің пайда болғаны туралы электрондық түрде хабардар етеді.

4. Қазіргі уақытта баланы оңалту және әлеуметтік бейімдеу курсынан өту мүмкіндігі болған жағдайда курстан қашықтан өтуді ұсынады.

5. Баланы оңалту және әлеуметтік бейімдеу курсынан өтуге келіспеген жағдайда осы фактіні тіркеу журналында тіркейді және баланың ата-анасына (заңды өкілдеріне) төтенше жағдай режимі аяқталғаннан кейін штаттық режимде курстан өту үшін өтініш беруді ұсынады.

6. Ата-анасы (заңды өкілдері) баланы оңалту және әлеуметтік бейімдеу курсынан өтуге келіскен жағдайда қашықтықтан нысанда жүгінген адамның байланыс деректерін (ТАӘ, үйінің мекенжайы, телефон нөмірі, электрондық пошта мекенжайы) сұратады.

7. Ата-аналарға (заңды өкілдерге) ППТК байланыс деректерін (басшының Т.А.Ә., телефон нөмірі, электрондық пошта мекенжайы, сайт атауы) электрондық түрде жібереді.

8. Ата-аналар (заңды өкілдер) көрсеткен электрондық мекенжайға қажетті құжаттар тізбесін электрондық түрде жібереді: психологиялық-медициналық-педагогикалық консультацияның қорытындысы (ПМПК), ПМПК қорытындысы, баланың туу туралы куәлігінің көшірмесі, ата-анасының (заңды өкілінің) жеке басын куәландыратын құжаттың көшірмесі), ата-анасының (заңды өкілінің) өтінішінің үлгісі, мемлекеттік қызмет көрсету туралы шарт және қашықтықтан оқыту нысанында сабақ өткізуге келісім үлгісі.

9. 8-тармақта көрсетілген құжаттар пакетін ата-аналарынан (заңды өкілдерінен) электронды түрде алады.

10. Алынған құжаттардың толықтығын және мемлекеттік көрсетілетін қызметтер стандартының талаптарына сәйкестігін тексереді.

11. Құжаттар толық көлемде ұсынылмаған немесе мемлекеттік көрсетілетін қызметтер стандартының талаптарына сәйкес келмеген жағдайда ата-аналарды (заңды өкілдерді) электрондық түрде сәйкессіздік фактісі туралы хабардар етеді, анықталған сәйкессіздікті жоюды және құжаттардың толық топтамасын қайта жіберуді сұрайды.

12. Құжаттарды толық көлемде және мемлекеттік көрсетілетін қызметтер стандартының талаптарына сәйкес алған жағдайда ата-аналарды (заңды өкілдерді) олар ұсынған құжаттардың қабылданғаны туралы хабардар етеді және баланың деректерін тіркеу журналына енгізеді.

13. ППТК басшысы белгілі бір кезеңге баланы оңалту және әлеуметтік бейімдеу курсынан өту үшін қабылдау туралы бұйрық шығарады.

14. Ата-аналарға (заңды өкілдерге) курстан өту үшін баланы қабылдау туралы бұйрықтың көшірмесін электронды түрде жібереді.

15. Ата-аналардың (заңды өкілдердің) курстан өту үшін баланы қабылдау туралы бұйрықпен танысқаны туралы ақпаратты электрондық түрде алады.

16. Баланы оңалту және әлеуметтік бейімдеу бойынша жұмыс әдістері мен тәсілдерін таңдау үшін баланың психофизикалық жағдайына кешенді тексеру жүргізу күні мен уақытын айқындайды.

17. Ата-аналарды (заңды өкілдерді) тексеру жүргізілетін онлайн платформаны көрсете отырып, баланы тексеруге дайындау туралы ата-аналарға (заңды өкілдерге) арналған жадынаманы қоса бере отырып, кешенді тексерудің күні мен уақыты туралы электрондық түрде хабардар етеді.

18. Әдістемелік ұсынымдарға (оқу-әдістемелік құрал) сәйкес ППТК мамандарының баланың психофизикалық жағдайына қашықтықтан кешенді тексеру жүргізеді (Учебно-методическое пособие «Проектирование индивидуально-развивающей программы для детей раннего возраста с ограниченными возможностями в развитии» /Б.С. Халыкова, к.пед.н., А.К. Кенжеева / Алматы, 2014 г.).

19. Әдістемелік ұсынымдарға сәйкес баланың жеке-дамыту бағдарламасын әзірлейді (18-тармақты қараңыз.).

20. Баланың жеке даму бағдарламасын жүзеге асыруға жауапты мұғалімдерді анықтайды.

21. Баланы оңалту және әлеуметтік бейімдеу бойынша сабақ кестесін жасайды және бекітеді.

22. Сабақ кестесін ата-аналарға (заңды өкілдерге) электронды түрде жеткізеді.

Ата-аналар (заңды өкілдер)

1. ПМПК-дан қорытынды мен жолдаманы электрондық түрде алады.

2. ПМПК мамандарынан ППТК байланыс деректері туралы мәліметтерді алады (басшының аты-жөні, телефон нөмірі, электрондық пошта мекенжайы, сайт атауы).

3. ППТК Әкімшілігімен қашықтықтан байланыс жасайды.

4. ППТК-ға өздерінің байланыс деректері (Т.А.Ә., үй мекенжайы, телефон нөмірі, электрондық пошта мекенжайы) көрсетілген ақпаратты ұсынады.

5. Қазіргі уақытта баланың оңалту және әлеуметтік бейімделу курсынан өту мүмкіндігінің болуы немесе болмауы туралы ақпарат алады.

6. Баланы оңалту және әлеуметтік бейімдеу курсынан өту мүмкіндігі болмаған жағдайда, қазіргі уақытта ППТК-дан баланы кезекте тұрған балалар тізіміне енгізу туралы хабарлама алады.

7. Қазіргі уақытта баланы оңалту және әлеуметтік бейімдеу курсынан өту мүмкіндігі болған жағдайда, курсты қашықтықтан өту мүмкіндігі туралы ұсыныс алады.

8. Курсты қашықтықтан өтуге келіспеген жағдайда ППТК-дан төтенше жағдай режимінің қолданылуы аяқталғаннан кейін олардың курсты штаттық режимде өту мүмкіндігі бар екендігі туралы хабарлама алады.

9. Қашықтықтан оқыту курсынан өтуге келіскен жағдайда ППТК-дан өздері көрсеткен электрондық мекенжайға баланы қабылдау үшін қажетті құжаттар тізбесін: ПМПК қорытындысын, ПМПК-ны жіберуді, баланың туу туралы куәлігінің көшірмесін, ата-анасының (заңды өкілінің) жеке басын куәландыратын құжаттың көшірмесін, ата-анасының (заңды өкілінің) өтінішінің үлгісін, мемлекеттік қызмет көрсету туралы шартты және қашықтықтан оқыту нысанында сабақ өткізуге келісім үлгісін алады.

10. Көрсетілген тізбеге сәйкес ППТК-ға жіберу үшін құжаттарды электрондық түрде дайындайды.

11. Тізбеге сәйкес құжаттарды ППТК-ның электрондық поштасына жібереді.

12. Құжаттар толық болмаған немесе көрсетілген талаптарға сәйкес келмеген жағдайда, ППТК-дан сәйкессіздіктерді жою және құжаттар топтамасын қайта жіберу туралы өтінішпен электрондық түрде ақпарат алады.

13. ППТК-да ұсынылған құжаттар көрсетілген талаптарға сәйкес келген жағдайда ППТК-дан құжаттардың сәйкестігі туралы хабарлама және баланы қабылдау туралы бұйрықтың көшірмесін алады.

14. Баланы қабылдау туралы бұйрықпен танысады және бұйрықпен танысқандығы туралы растауды ППТК-ға электрондық түрде жібереді.

15. Баланың психофизикалық жағдайына кешенді тексеру жүргізу күні, уақыты туралы жадынама қоса берілген және тексеру жүргізілетін онлайн платформа көрсетілген ППТК-дан электрондық түрде хабарлама алады.

16. Ата-ана қашықтықтан оқытуға қатысады және ППТК мамандарына өз баласының психофизикалық жағдайын кешенді тексеруге көмек көрсетеді.

17. Бекітілген педагогтердің Т.А.Ө. сабақ кестесін ППТК-дан электрондық түрде алады.

Ескертпе: ППТК білім алушыларының жеке деректерінің құпиялылығы мен сақталу дәрежесін арттыру үшін ППТК басшысының бұйрығымен айқындалған жауапты қызметкерлердің шектеулі тобына қол жеткізе отырып, жеке электрондық пошта мекенжайын құру ұсынылады.

Әзірлеушілер:

Ибраев М.У., Ақмола облысында инклюзивті білім беруді дамыту жөніндегі үйлестіру кеңесінің төрағасы, саяси ғалымдар кандидаты;

Лобур С. Л., дефектолог, жоғары санатты логопед

15. 04.2020 ж.

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі

1. Мемлекет басшысы Қасым-Жомарт Тоқаевтың 2020 жылғы 1 қыркүйектегі «Жаңа жағдайдағы Қазақстан: іс-қимыл кезеңі» Қазақстан халқына Жолдауы. URL: https://www.akorda.kz/kz/special/addresses/addresses_of_president/memleket-basshysy-kasym-zhomart-tokaevty-n-kazakstan-halkyna-zholdauy-2020-zhylgy-1-kyrkuiek
2. Қазақстан Республикасы Президентінің «Қазақстан Республикасының 2025 жылға дейінгі Ұлттық даму жоспарын бекіту және Қазақстан Республикасы Президентінің кейбір жарлықтарының күші жойылды деп тану туралы» 2018 жылғы 15 ақпандағы № 636 Жарлығы. URL: <https://adilet.zan.kz/kaz/docs/U1800000636>
3. «Қазақстан Республикасы Үкіметінің «Білімді ұлт» сапалы білім беру» ұлттық жобасын бекіту туралы» 2021 жылғы 12 қазандағы № 726 қаулысы. URL: <https://adilet.zan.kz/kaz/docs/P2100000726>
4. Қазақстан Республикасының президенті Қ.К. Тоқаевтың 31.12.2021 жылғы құттықтау сөзі. URL: <https://ru.sputnik.kz/20211231/tokaeva-novy-i-god-2022-19034260.html>
5. Қазақстан Республикасы Премьер-Министрінің «Балалардың хал-ахуал индексін бекіту туралы» 2022 жылғы 1 ақпандағы № 21-ө өкімі. URL: <https://adilet.zan.kz/kaz/docs/R2200000021>
6. Мектеп әкімшілігіне арналған инклюзивті ортада білім беру процесін ұйымдастыру бойынша әдістемелік ұсынымдар. Әдістемелік ұсынымдар – Нұр-Сұлтан: Ы. Алтынсарин атындағы ҰБА, 2020. – 145 б.
7. Преобразование нашего мира: Повестка дня в области устойчивого развития на период до 2030 года. – Генеральная Ассамблея ООН. – Нью-Йорк. 2015.
8. UNESCO 2017. A guide for ensuring inclusion and equity in education. URL: <http://unesdoc.unesco.org/images/0024/002482/248254E.pdf> (Accessed 15 June 2017).
9. URL: https://eacea.ec.europa.eu/national-policies/eurydice/content/guidance-and-counselling-early-childhood-and-school-education-17_en
10. SPECIAL PEDAGOGICAL SUPPORT SYSTEM IN LITHUANIA. URL: <https://www.european-agency.org/country-information/ireland/systems-of-support-and-specialist-provision>
11. URL: <https://education-profiles.org/europe-and-northern-america/ireland/~ireland>
12. URL: <https://education-profiles.org/eastern-and-south-eastern-asia/singapore/~inclusion>
13. URL: <https://education-profiles.org/eastern-and-south-eastern-asia/china/~china>

14. URL: <https://education-profiles.org/eastern-and-south-eastern-asia/republic-of-korea/~inclusion>
15. URL: <https://education-profiles.org/northern-africa-and-western-asia/united-arab-emirates/~inclusion>, <https://u.ae/en/information-and-services/education/education-for-people-with-special-needs>
16. URL: <https://education-profiles.org/oceania/new-zealand/~inclusion#Teachers%20and%20Support%20personnel>
17. URL: <https://education-profiles.org/europe-and-northern-america/united-states-of-america/~inclusion>
18. URL: <https://multiurok.ru/files/zarubezhnyi-opyt-inkliuzivnogo-obrazovaniia.html>
19. URL: <https://www.european-agency.org/country-information/uk-northern-ireland/systems-of-support-and-specialist-provision>
20. URL: https://www.inclusion-europe.eu/wp-content/uploads/2019/01/Best-Practice-Education_EN-FINALWEB.pdf
21. URL: https://www.inclusion-europe.eu/wp-content/uploads/2019/01/Best-Practice-Education_EN-FINALWEB.pdf
22. Инклюзивтік білім беруде әдіснамалық және оқу-әдістемелік сүйемелдеу бойынша тәсілдеме ұстанымдарын табысты ендірудің әлемдік тәжірибесін талдау. Әдістемелік ұсынымдар. –Астана: БІ. Алтынсарин атындағы Ұлттық білім академиясы, 2015. – 80 б.
23. URL: <https://cyberpedia.su/11x1a82.html>
24. URL: <https://www.european-agency.org/country-information/austria/systems-of-support-and-specialist-provision>
25. URL: <https://www.european-agency.org/country-information/bulgaria/systems-of-support-and-specialist-provision>
26. URL: <https://www.european-agency.org/country-information/france/systems-of-support-and-specialist-provision>
27. URL: <https://www.european-agency.org/country-information/germany/systems-of-support-and-specialist-provision>
28. URL: <https://www.european-agency.org/country-information/greece/systems-of-support-and-specialist-provision>
29. URL: <https://www.european-agency.org/country-information/sweden/systems-of-support-and-specialist-provision>
30. URL: <https://www.european-agency.org/country-information/belgium-flemish-community/systems-of-support-and-specialist-provision>
31. URL: <https://www.european-agency.org/country-information/croatia/systems-of-support-and-specialist-provision>
32. URL: <https://www.european-agency.org/country-information/denmark/systems-of-support-and-specialist-provision>
33. URL: <https://www.european-agency.org/country-information/denmark/systems-of-support-and-specialist-provision>
34. URL: <https://www.european-agency.org/country-information/hungary/systems-of-support-and-specialist-provision>

35. URL: <https://www.european-agency.org/country-information/iceland/systems-of-support-and-specialist-provision>
36. URL: <https://www.european-agency.org/country-information/norway/systems-of-support-and-specialist-provision>
37. URL: <https://www.european-agency.org/country-information/poland/systems-of-support-and-specialist-provision>
38. URL: <https://www.european-agency.org/country-information/portugal/systems-of-support-and-specialist-provision>
39. URL: <https://www.european-agency.org/country-information/spain/systems-of-support-and-specialist-provision>
40. URL: https://www.european-agency.org/sites/default/files/special-needs-education-in-europe_sne_europe_en.pdf
41. Мемлекет басшысы Қасым-Жомарт Тоқаевтың 2021 жылғы 1 қыркүйектегі ««Халық бірлігі және жүйелі реформалар – ел өркендеуінің берік негізі» ҚР Президентінің Жолдауы. URL: <https://www.primeminister.kz/kz/addresses/01092021>
42. Қазақстан Республикасының «Білім туралы» 2007 жылғы 27 шілдедегі № 319 Заңы. URL: https://adilet.zan.kz/kaz/docs/Z070000319_/compare
43. Қазақстан Республикасының «Кемтар балаларды әлеуметтік және медициналық-педагогикалық түзеу арқылы қолдау туралы» 2002 жылғы 11 шілдедегі N 343 Заңы. URL: https://adilet.zan.kz/rus/docs/Z020000343_/compare
44. Қазақстан Республикасының «Қазақстан Республикасының кейбір заңнамалық актілеріне инклюзивті білім беру мәселелері бойынша өзгерістер мен толықтырулар енгізу туралы» 2021 жылғы 26 маусымдағы № 56-VII Заңы. URL: <https://adilet.zan.kz/rus/docs/Z2100000056/compare>
45. Указ Президента РК К. Токаева от 19 января 2022 года «Об объявлении года детей».
46. Официальный сайт Президента Республики Казахстан. <https://akorda.kz/ru/pozdravlenie-glavy-gosudarstva-kasym-zhomarta-tokaeva-s-povym-2022-godom-3111164547>.
47. Қазақстан Республикасы Премьер-Министрінің «Балалардың хал-ахуал индексін бекіту туралы» 2022 жылғы 1 ақпандағы № 21-ө өкімі. URL: <https://adilet.zan.kz/kaz/docs/R2200000021/compare>
48. Национальный доклад о состоянии и развитии системы образования Республики Казахстан (по итогам 2020 года). - Нур-Султан: Министерство образования и науки Республики Казахстан, АО «Информационно-аналитический центр», 2021.
49. «Психологиялық-педагогикалық қолдау саласындағы жергілікті атқарушы органдар көрсететін мемлекеттік көрсетілетін қызметтерді көрсету тәртібін бекіту туралы» Қазақстан Республикасы Білім және ғылым министрінің 2020 жылғы 27 мамырдағы № 223 бұйрығы. URL: <https://adilet.zan.kz/kaz/docs/V2000020744/compare>
50. Қазақстан Республикасы Білім және ғылым министрінің «Тиісті үлгідегі және түрдегі білім беру ұйымдары қызметінің үлгілік қағидаларын бекіту

туралы» 2018 жылғы 30 қазандағы № 595 бұйрығы. URL: <https://adilet.zan.kz/rus/docs/V1800017657/compare>

51. Қазақстан Республикасы Үкіметінің «Мемлекеттік білім беру ұйымдары қызметкерлерінің үлгі штаттарын бекіту туралы» 2008 жылғы 30 қаңтардағы N 77 Қаулысы. URL: https://adilet.zan.kz/rus/docs/P080000077_/compare

52. Қазақстан Республикасы Білім және ғылым министрінің «Педагог қызметкерлер мен оларға теңестірілген тұлғалардың лауазымдарының үлгілік біліктілік сипаттамаларын бекіту туралы» 2009 жылғы 13 шілдедегі N 338 Бұйрығы. URL: <https://adilet.zan.kz/kaz/docs/V090005750>

53. Қазақстан Республикасы Білім және ғылым министрінің «Білім берудің барлық деңгейінің мемлекеттік жалпыға міндетті білім беру стандарттарын бекіту туралы» 2018 жылғы 31 қазандағы № 604 бұйрығы. URL: <https://adilet.zan.kz/rus/docs/V1800017669/compare>

54. Қазақстан Республикасы Білім және ғылым министрінің «Қазақстан Республикасында мектепке дейінгі тәрбие мен оқытудың үлгілік оқу жоспарларын бекіту туралы» 2012 жылғы 20 желтоқсандағы № 557 Бұйрығы. URL: <https://adilet.zan.kz/rus/docs/V1200008275/compare>

55. Қазақстан Республикасы Білім және ғылым министрінің м.а. «Мектепке дейінгі тәрбие мен оқытудың үлгілік оқу бағдарламаларын бекіту туралы» 2016 жылғы 12 тамыздағы № 499 бұйрығы. URL: <https://adilet.zan.kz/rus/docs/V1600014235/compare>

56. «Білім беру ұйымдарында психологиялық-педагогикалық қолдап отыру қағидаларын бекіту туралы» Қазақстан Республикасы Білім және ғылым министрінің 2022 жылғы 12 қаңтардағы № 6 бұйрығы. URL: <https://adilet.zan.kz/rus/docs/V2200026513/compare>

57. «Ерекше білім беру қажеттіліктерін бағалау қағидаларын бекіту туралы» Қазақстан Республикасы Білім және ғылым министрінің 2022 жылғы 12 қаңтардағы № 4 бұйрығы. URL: <https://adilet.zan.kz/rus/docs/V2200026618/compare>

58. «Қазақстан Республикасы білім беру жүйесінің статистикасы» Ұлттық жинақ – «Ақпараттық - талдау орталығы» АҚ: Нур-Султан, 2021. – 313 бет.

Мазмұны

Кіріспе.....	3
1 Жалпы білім беретін мектептердің жергілікті қызметтермен ерекше білім беруді қажет ететін білім алушыларды психологиялық-педагогикалық қолдау бойынша өзара іс-қимылын ұйымдастырудың халықаралық тәжірибесі.....	6
2 Қазақстандағы психологиялық-педагогикалық түзеу кабинеттерінің жұмысы бойынша нормативтік құқықтық құжаттарды талдау.....	62
3 Психологиялық-педагогикалық түзеу кабинеттерінің жалпы білім беретін мектептердің психологиялық-педагогикалық қолдау мамандарымен өзара іс-қимылы бойынша әдістемелік ұсынымдар.....	98
Қорытынды.....	138
Қосымша.....	139
Пайдаланылған әдебиеттер тізімі.....	172

**Психологиялық-педагогикалық түзеу кабинеттерінің
орта білім беру ұйымдарының психологиялық-педагогикалық қолдау
мамандарымен өзара іс-қимылы бойынша әдістемелік ұсынымдар**

**Методические рекомендации
по взаимодействию кабинетов психолого-педагогической коррекции
со специалистами психолого-педагогического сопровождения организаций
среднего образования**

Басуға қол қойылды 29.03.2022 ж. Формат 60×84 1/16.

Офистік қағаз. Офсеттік басып шығару
Шрифт Times New Roman. Шартты б.т. 11